

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU (ULUSLARARASI KAMU HUKUKU)
ANABİLİM DALI

**11 EYLÜL SONRASI ABD MÜDAHALECİLİĞİ VE BM SİSTEMİ
TEMELİNDE ULUSLARARASI HUKUK**

Doktora Tezi

Hüseyin ÖZER

Ankara-2010

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU (ULUSLARARASI KAMU HUKUKU)
ANABİLİM DALI

**11 EYLÜL SONRASI ABD MÜDAHALECİLİĞİ VE BM SİSTEMİ
TEMELİNDE ULUSLARARASI HUKUK**

Doktora Tezi

Hüseyin ÖZER

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Serap AKİPEK

Ankara-2010

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU (ULUSLARARASI KAMU HUKUKU)
ANABİLİM DALI

**11 EYLÜL SONRASI ABD MÜDAHALECİLİĞİ VE BM SİSTEMİ
TEMELİNDE ULUSLARARASI HUKUK**

Doktora Tezi

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Serap Akipek

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Prof. Dr. Füsun ARSAVA
Prof. Dr. Serap AKİPEK
Prof. Dr. Sertaç Hami BAŞEREN
Doç. Dr.Funda KESKİN
Yrd. Doç. Dr. Cavid ABDULLAYEV

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi : 24 Kasım 2010

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../20...)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

.....

İmzası

.....

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER SİSTEMİNDE KUVVET KULLANMA

I. GENEL ÇERÇEVE	12
II. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÖNCESİ	14
III. KUVVET KULLANMA	19
IV. KUVVET KULLANMA YASAĞI	23
A. Nitelik ve Kapsamı	25
B. Doktrin	27
1. Kuvvetin Mahiyetine İlişkin Görüşler	28
2. Silahlı Saldırı Kriterine İlişkin Görüşler	30
V. BM GÜVENLİK KONSEYİ'NCE BARIŞ VE GÜVENLİĞİN SAĞLANMASI	35
A. Barışın Tehdit Edilmesi	37
B. Barışın Bozulması	39
C. Saldırı	39
D. Uygulamalar	43
1. 1950 Kore Savaşı	44
2. 1990 Körfez Krizi	45
VI. MEŞRU MÜDAFAA	46
A. Müşterek Meşru Müdafaa	54

B. Önleyici Meşru Müdafaa	55
1. 1967 Arap-İsrail Savaşı	60
2. 1981 Osirak Reaktörünün Bombalanması	62
3. 1986 ABD'nin Libya'yı Bombalaması	64
4. 1998 ABD'nin Sudan ve Afganistan'ı Bombalaması	65
C. Birleşmiş Milletler Antlaşması Madde 51 İncelemesi	66
VII. DİĞER KUVVET KULLANMA YOLLARI	69
A. Teröre Karşı Kuvvet Kullanma	71
B. İnsani Amaçlı Askeri Müdahale	75
İKİNCİ BÖLÜM	
ABD GÜVENLİK ve DIŞ POLİTİKASI	
I. SOĞUK SAVAŞ SONRASI ABD GÜVENLİK VE DIŞ POLİTİKASI	81
A. Ulusal Güvenlik Stratejileri	82
B. NATO Reformu	86
C. ABD Dış Politikası	89
II. 11 EYLÜL SONRASI ABD GÜVENLİK POLİTİKASI	91
A. ABD'nin Güvenlik Algılamalarındaki Değişim	94
B. Ulusal Güvenlik Stratejileri	97
1. Amaç	99
2. 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi	101
3. 2006 Tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi	103
C. Ulusal Güvenlik Stratejilerinin İncelenmesi	106
1. Öncelikli Saldırı Doktrini	107
2. Terörizm	109

D. ABD Ulusal Güvenlik Stratejilerine Uluslararası Hukuksal Bakış	111
III. 11 EYLÜL SONRASI ABD DIŞ POLİTİKASI	113
A. İran	114
B. Füze Kalkanı Projesi	117
C. NATO Genişlemesi Projesi	118
D. Büyük Ortadoğu Projesi	119

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ABD'NİN AFGANİSTAN'A 2001 ASKERİ MÜDAHALESİ

I. 11 EYLÜL TERÖR SALDIRILARI	121
A. Saldırı	122
B. Sonuç ve Etkileri	123
II. MÜDAHALE VE ETKİLERİ	125
A. Müdahalenin Diğer Stratejik Nedenleri	127
B. Müdahale	129
C. Birleşmiş Milletler	133
D. NATO	136
III. MÜDAHALENİN ULUSLARARASI HUKUKSAL İNCELENMESİ	139
A. Kapsam	141
B. BM Güvenlik Konseyi 1368 ve 1373 Sayılı Kararları	143
C. Meşru Müdafaa Yönünden	149
1. Silahlı Saldırı Yönünden	150
2. Saldırgan Taraf Yönünden	154
3. Gerekliklik ve Orantılılık Yönünden	157
4. Aciliyet ve Geçici Olması Yönünden	159

D. İnsani Hukuk Yönünden	161
--------------------------	-----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ABD’NİN IRAK’A 2003 ASKERİ MÜDAHALESİ

I. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER SÜRECİ	164
A. 1990 Körfez Krizi	168
B. 687 Sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararı	170
C. 1441 Sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararı	171
D. 1441 Sayılı Karar Sonrası Denetim Süreci	174
E. Müdahale Sonrası	176
II. MÜDAHALE	178
A. Müdahale Nedenleri	178
1. Güvenlik	178
2. Stratejik	180
B. Müdahale	182
III. MÜDAHALENİN ULUSLARARASI HUKUKSALSAL İNCELENMESİ	185
A. BM Güvenlik Konseyi Yetkilendirmesi	187
1. Ateşkesin İhlal Edildiği İddiası	187
a. Destekleyen Görüşler	188
b. Aleyhinde Görüşler	191
2. 1441 Sayılı Kararın Yetkilendirmesi İddiası	194
a. Destekleyen Görüşler	196
b. Aleyhinde Görüşler	198
B. Öncelikli Meşru Müdafaa Yönünden	200
C. İnsani Amaçlı Askeri Müdahale Yönünden	205

D. İnsani Hukuk Yönünden	209
--------------------------	-----

BEŞİNCİ BÖLÜM

ABD MÜDAHALECİLİĞİNİN ULUSLARARASI HUKUKA ETKİSİ

“EVRİM Mİ? EROZYON MU?”

I. ABD STRATEJİLERİ VE ALGILANIŞI	212
A. ABD Hegemonyası Tezleri	213
B. ABD İmparatorluğu Tezleri	217
C. Tek Taraflılık	221
D. Müdahalecilik	224
II. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER SİSTEMİ VE ABD	227
A. Birleşmiş Milletler Sistemi	228
B. 11 Eylül Öncesi	230
C. Teröre Karşı Birleşmiş Milletler Sistemi	233
D. 11 Eylül Sonrası	235
E. Birleşmiş Milletler Güvenlik Sisteminin Geleceği	239
III. HEGEMONYA VE ULUSLARARASI HUKUK	246
A. Yapılageliş Hukuku	247
B. Egemen Eşitlik	251
C. Antlaşmalar Hukuku	255
IV. BM GÜVENLİK KONSEYİ KARARLARININ ULUSLARARASI HUKUKA ETKİLERİ	259
A. BM Güvenlik Konseyi Kararlarının Uluslararası Hukuktaki Yeri	261
B. Kararların Sonuçları	265
V. ABD’NİN HUKUKUN İÇİNDE KALMA STRATEJİSİ	269

SONUÇ	274
KAYNAKÇA	281
ÖZET	314
ABSTRACT	315

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ABM	Anti Ballistic Missiles
AGİK	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGSP	Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
AI	Amnesty International
AKGK	Afganistan Koalisyon Güçleri Komutanlığı
BM	Birleşmiş Milletler
BMGEKU	Birleşmiş Milletler Genel Kurulu
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BOP	Büyük Ortadoğu Projesi
CIA	Central Intelligence Agency
FBI	Federal Bureau of Investigations
IAEA	The International Atomic Energy Agency
ICBM	Inter Continental Balistic Missiles
IMF	International Monetary Fund
INS	Immigration and Naturalization Service
ISAF	International Security Assistance Force
KİS	Kitle İmha Silahları
MC	Milletler Cemiyeti
NATO	Kuzey Atlantik İttifakı Örgütü
NSA	National Security Agency
NSS	National Security Strategy

OAS	Organization of American States
RTOP	Right to Protect
SALT	Strategic Arms Limitation
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
START	Strategic Arms Reduction Talks
UAD	Uluslararası Adalet Divanı
UAEA	Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı
UCM	Uluslararası Ceza Mahkemesi
UGK	Ulusal Güvenlik Konseyi
UGS	Ulusal Güvenlik Stratejisi
UNEF	United Nations Emergency Force
UNICEF	United Nations Children's Fund
UNMOVIC	United Nations Monitoring Verification and Inspection Commission
UNOCAL	Union Oil Company of California
UNSCOM	United Nations Special Commission
WTC	World Trade Center
WTO	World Trade Organization
YDD	Yeni Dünya Düzeni

GİRİŞ

İnsanlık tarihinin en kanlı sayfalarından biri olan II. Dünya Savaşının sona ermesiyle birlikte müttefik konumundaki Amerika Birleşik Devletler (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB), savaş dönemindeki müttefikliklerini sona erdirip amansız bir güç mücadelesi içerisine girmişlerdir. Bu yarış içerisinde devletler Batı ve Doğu Bloğu olarak kamplara ayrılmış ve sıcak savaş yerini soğuk savaşa bırakmıştır. Uluslararası sistemin çift kutuplu olarak tanımlandığı süreçte iki süper güç, birbirlerinin adımlarını hangi politik, ekonomik, askeri ve kültürel düzeylerde karşılayacakları esasına dayalı ikili bir yapı oluşturmuşlardı. Soğuk savaş döneminde uluslararası hukuk, iki kutuplu dengenin temel unsuru olduğundan etkin olmuştur. Ancak bu etkinlik temelde, hukukun iki kutuplu dengenin bir aracı olmasından kaynaklanmıştır. ABD ve SSCB; Birleşmiş Milletler (BM) sistemini aralarındaki soğuk savaşı daha centilmence yürütebilmek için gerekli bir araç olarak kabul etmişlerdir. İki ülkenin, BM Güvenlik Konseyindeki (BMGK) daimi ve veto hakkına sahip üyelik pozisyonları sisteme olumlu bakmalarına yol açmıştır. Taraflar uluslararası hukuka verdikleri değerden ziyade aralarındaki nükleer dengenin yarattığı yok edici savaştan kaçınma zorunluluğu sonucu uzlaşmak mecburiyetinde olmalarından dolayı, sisteme ve hukuka saygı göstermişlerdir.

Berlin duvarının 1989 yılında yıkılması ve sonrasında Sovyetler Birliği'nin kendi kendine dağılması, iki kutuplu dünya düzeninin sonu olmuştur. Körfez Savaşı, Balkanlar'daki milliyetçi ayrışmalar, Avrupa ve Asya'daki yeni oluşumlar sırasında soğuk savaş döneminden, süper güç olarak tek başına çıkan ABD'nin yeni sistemdeki rolü ve ağırlığı kendini hissettirmeye başlamıştır. Tek kutuplu uluslararası

sisteme geçiş süreciyle birlikte ABD, tek süper güç olarak kendini dünya patronluğu konumuna aday görmesine rağmen; 11 Eylül'e kadar idealist bir yaklaşımla, çok taraflılık ilkesine mümkün olduğunca sadık kalmaya ve Birleşmiş Milletler sisteminin sınırları içinde hareket etmeye zen göstermiştir. 1990 – 2001 arası bu dönem, uluslararası hukukunun etkinliğini arttığı ve geleceğine umutla baktığı bir dönem olmuştur.

11 Eylül 2001 tarihinde El-Kaide yesi oldukları iddia edilen teröristlerin kaçırdıkları dört yolcu uçağından ikisi ile ABD'nin ekonomik alanda egemenlik sembolü olan New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'ne (WTC), biri ile de ABD'nin askeri alandaki egemenlik sembolü olan, Washington Dc'deki Pentagon'a düzenledikleri saldırı sonucunda 2795 civarında masum insan hayatını kaybetmiştir. Tüm tarihi boyunca ana vatanında vurulamayan ABD¹, tarihinde ilk defa dehşeti bu kadar yakından hissetmiştir. Yapılan saldırılar sonrası ABD halkı derin bir güvenlik kaygısı hissetmiş, bunun neticesinde nefret ve intikam alma duygusuna kapılmıştır. ABD'nin vatandaşlarının da arzusuyla paralel olarak; gerek güvenlik kavramında, gerek tehdit algılamasında, gerekse Ortadoğu bölgesine yönelik 1945 sonrasında izlediği politikasında ciddi değişimler meydana gelmiştir. ABD, 11 Eylül saldırılarıyla birlikte dış politikasında “tek taraflılık” ve müdahalecilik anlayışını ön plana çıkarmıştır.

Soğuk Savaş döneminde tehdidin kaynağı ve niteliği bu gnknden farklılıklar göstermekteydi. Zira tehdidin kaynağı devletler, niteliği ise konvansiyonel ve nükleer silahlardı. Ancak soğuk savaşın sona ermesi ile küreselleşmenin bir sonucu

¹ 2. Dünya Savaşında, Pear Harbour'm da içinde bulunduğu olduğu Havai Adaları ABD'nin eyaleti değil, kolonisi statüsünde idi.

olarak, devletler arasındaki sınırların esnemesi, terör örgütlerinin de dünya üzerine yayılarak güçlenmelerine ortam sağlamıştır. Bunun sonucunda bilinen devlet merkezli tehdit anlayışın yanında, gittikçe artan ve küreselleşmenin etkisiyle güç kazanan devlet dışı tehditlere ortaya çıkmıştır. Kitle imha silahlarının (KİS) yayılması ve bunların teröristler tarafından da kullanılabilme ihtimali, uluslararası toplumun en önemli sorunu haline gelmiştir.

1945 sonrası atomik çağda yaşadığımız gerçeği ve kitle imha silahlarına (KİS) sanayileşmemiş ülkelerin bile ulaşabilmesi ve bunları kullanabilecek füze sistemlerine sahip olmaları; günümüz uluslararası ilişkilerini, askeri stratejilerini ve dolayısıyla uluslararası hukukunu önceki dönemlerle kıyaslamanın yetersiz kalacağı yeni bir döneme sokmuştur. ABD’de kendinden önceki Roma İmparatorluğu, İspanya ve İngiltere gibi süper güçlerle kıyaslandığında; etkinliği, ekonomisi ve askeri gücü eski hegemonlardan üstün olsa bile, diğerlerinin hayal bile edemeyeceği yeni bir risk altında olması (karşılık verebilse dahi, ülkesinin KİS ile vurulma ihtimali), eskiye ait teorileri değersizleştirmektedir. Bu silahların 1945 sonrası hiç kullanılmamış olması, varlıklarının ve kullanılabilme ihtimallerinin yarattığı etkiyi değiştirmemektedir.

ABD’nin 11 Eylül sonrası süreçte uluslararası hukuk ve BM sistemini yok saymayarak, sistemin sınırları içinde kalmak için gerek kurallardaki açıkları kullanmakta, gerekse de lehine genişletici yorumlar yoluyla politikalarına meşruiyet aramaktadır. Bu durum kısmen BM sisteminin aşınmasına yol açarken diğer taraftan da, BM sisteminin devre dışı kalacağına (Milletler Cemiyeti (MC) örneğinde olduğu gibi) ilişkin korkuların azalmasına sağlamaktadır. ABD yaptığı eylemlerin diğer

büyük devletlere ve gelecekteki süper güçlere örnek teşkil etmemesi için, kurucusu olduğu BM sisteminin, Milletler Cemiyeti benzeri bir sona uğramayıp ayakta kalmasını istememektedir. ABD'nin , müdahaleden bir yıl önce açıkladığı, öncelikli saldırı (pre-emptive strike) doktrini uyarınca gerçekleştirdiği uluslararası toplumca düşünülen, Irak 2003 Müdahalesi'ni resmi olarak BMGK yetkilendiresi ile kuvvet kullandığı tezine dayandırması iyi tarafından bakıldığında ABD'nin BM sisteminin devamına verdiği önemi göstermektedir. Elbette ABD tarafından hukukun içinde kalmak için hukukun deforme edilmesi sorunsalı, tezde incelenecektir.

BM sistemini eleştirmek ve etkisiz olduğunu iddia etmek, bazı veriler sayesinde kolay görünse de, unutulmamalıdır ki 2. Dünya Savaşı'ndan sonra hiçbir sanayileşmiş ülke birbiriyle savaşmamıştır. Tek başına bu veri dahi sistemin mükemmel olmasa da büyük kazanımlara yol açtığını göstermektedir. ABD'nin tek başına nükleer silahlara sahip olduğu için aslında hegemonluğun da ötesinde, imparatorluk (*emperyal*) sayılması gereken tek dönem 1945-1949 arasındadır. ABD bu dönemde dahi imparatorluk gibi davranmayıp, sınırsız gücünü, kuralsız kullanmak yerine, BM sisteminin kurulmasına ön ayak olmuştur. Bu durum da önümüzdeki dönem için uluslararası hukuk açısından umutsuzluğa kapılmaması gerektiğini göstermektedir.

Terörizmin artan tehlikesi ve kitle imha silahlarının ortaya çıkardığı bu yeni uluslararası ilişkiler dünyası, kuvvet kullanma hukuku (*Jus ad bellum*) açısından da önemli değişimlere gebe dir. Örneğin, bilgi ve teknolojiyi aktarmanın kolaylaştığı global bir düzende; devletlerin kitle imha silahlarına sahip olmasının kolaylaşması, kendini tehdit altında hisseden devletlerin, meşru müdafaa hakkını genişletmeye

yönelik çabalarının artmasına sebep olmuştur. BM sisteminin temeli olarak addedilen Kuvvet kullanma yasağı, BM Antlaşması ve uluslararası örf adet hukuku ekseninde incelenecektir.

11 Eylül saldırılarının ardından, ABD; İngiltere, Kanada, İtalya gibi ülkelerin desteğini arkasına alarak “terörizme karşı savaş” ilan etmiştir. ABD Başkanı George Walker Bush’un dünyaya seslenişinde; “*Ya bizimlesinizdir ya da teröristlerlesinizdir*”² demek suretiyle ABD’nin; 11 Eylül’den sonra, NATO’da (Kuzey Atlantik İttifakı Organizasyonu) dahil olmak üzere uluslararası kurum ve kurallara daha az bağlı bir şekilde hareket edeceğini ortaya koymuş, harekete geçmek için “kitle imha silahlarının teröristler tarafından kullanılması” ve “petrol kaynaklarına erişim imkanlarının sınırlandırılması” gibi tehditlerin gerçekleşmesini beklemeyeceğini açıklamıştır. ABD 20 Eylül 2002 tarihinde açıkladığı, Ulusal Güvenlik Stratejisinin (UGS) içinde yer alan, “Öncelikli (pre-emptive) Müdahale Doktrini” (özünde sezgisel önleyici (anticipatory-preventive)) uyarınca; istediği zaman, istediği yere, Birleşmiş Milletlerce meşruiyetinin onaylanmasını beklemek zorunda kalmaksızın ve mümkünse NATO çerçevesinde mümkün olmazsa tek başına güç kullanabileceğini açıklamıştır.

11 Eylül terör saldırısı ve sonrasında ABD ve İngiltere liderliğindeki koalisyonun Afganistan’a askeri müdahalesi, uluslararası hukuka uygun davranılıp davranılmadığı tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Mevcut BM sistemi uyarınca, meşru olarak askeri güç kullanmanın iki yolu vardır; Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin yetki vermesiyle ve meşru müdafaa hakkı çerçevesinde.

² Osman ULUDAĞ, *Hedefteki Amerika 11Eylül Şoku*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2002, s. 9.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararlarında 11 Eylül saldırıları, “silahlı saldırı” saymaksızın, terörist eylemler olarak kınamış ve uluslararası barış ve güvenliğe karşı tehdit oluşturduğu belirtilerek ABD’nin “meşru müdafaa hakkı” teyit edilmiştir. BM Antlaşması uyarınca “meşru müdafaa” için gereken “silahlı saldırı” olması gerekliliği kararlarda göz ardı edilmiştir. Sadece bu örneğin dahi BM sistemi ve dolayısı ile de uluslararası hukuk üzerindeki etkileri devrimseldir. Daha öncesinde BM antlaşması (51. madde), BM Genel Kurul kararı (14.12.1974 tarihli 3314 sayılı “Saldırının Tanımına İlişkin Karar”), Uluslararası Adalet Divanı (UAD) (1986 Nikaragua davası) ve Eski Yugoslavya Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi (Tadic davası) tarafından sınırları çizilmiş olan “meşru müdafaa hakkı” tartışmaya açık hale gelmiştir. ABD terörist örgüte (El Kaide) karşı destekçi ülkeye (Afganistan) müdahalesinde, Güvenlik Konseyi yetkilendirmesine ihtiyaç duymaksızın, BMGK’nın kendisine tanıdığı meşru müdafaa hakkını kullanmıştır. Tez Meşru müdafaa kavramını klasik uluslararası hukuk doktrini ve BM sistemi uyarınca incelemeye çalışacaktır. Bu çalışmada Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın güç kullanımı çerçevesi çizilecek ve buradaki hukuksal standartların Afganistan müdahalesiyle bağlantısı kurulacaktır.

Afganistan Müdahalesini takip eden 20 Mart 2003 tarihinde ise Irak Müdahalesi gerçekleşmiştir. Uluslararası toplumca bu müdahale Afganistan müdahalesiyle karşılaştırıldığında desteksiz bırakılmış ve daha fazla meşruiyet sorunu yaşanmıştır. ABD’nin³, BM dahil, hiçbir uluslararası örgüt tarafından açıkça onaylanmaksızın icra ettiği Irak askeri müdahalesini, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin yetkilendirmesine dayandırarak hukuk temeline oturtmaya çalışmıştır.

³ABD önderliğindeki İngiltere ve Kuzey Iraklı Peşmergeler temelinde oluşmuş çok uluslu (sembolik anlamda) Koalisyon Gücünün.

Ayrıca Irak müdahalesine ilişkin olarak “öncelikli (pre-emptive) meşru müdafaa” ve “İnsani Amaçlı Askeri müdahale” kavramları da ABD yönetimi ve uluslararası toplumca tartışılmıştır.

ABD’nin 11 Eylül sonrası askeri müdahaleleri ile uluslararası hukukun, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararları ve devlet açıklama ve eylemleri yoluyla evrilmesi sonucu doktrinde uluslararası hukukun temel kavramların tartışmaya açılmıştır. Süper güç (*dominant*, başat) devletin, uluslararası hukuka bir ölçüde yön vermesi sadece günümüze özgü değildir. Ancak günümüzün iletişim imkanlarına, bir de süper gücün (ABD) devletin demokratik ve şeffaf olması eklenince BM sistemi ve uluslararası hukukun geleceğine ilişkin tartışmalar dünya kamuoyunu sarmıştır. ABD’nin bir iç hukuk düzenlemesi olan, 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi (UGS) ile dünyanın gündemine düşen “öncelikli meşru müdafaa” (pre-emptive self defence) kavramı, ABD’nin kuvvet kullanma yasağını esnetici yorumunun en son ve en radikal aşamasını temsil etmektedir. BM ortak güvenlik sisteminin işlememesi ve kitle imha silahlarının yarattığı tehlikeden yola çıkılarak kuvvet kullanma yasağı ve istisnaları üzerinde doktrinde açılmış bulunan tartışmalara tezde değinilmeye çalışılacaktır.

Çalışma ayrıca süper güç olan ABD’nin soğuk savaş sonrası artan tek taraflı askeri eylemlerinin uluslararası hukuk üzerinde uzun vadedeki etkilerinin neler olacağı sorusuna cevap aramaktadır. 11 Eylül sonrası ABD’nin yaptığı müdahalelerin hukukiliği (*legality*) ve meşruiyeti (*legitimacy*) üzerine süregelen tartışmalar tezde yer almaktadır. 11 Eylül saldırıları ve sonrası Amerikan askeri müdahalelerindeki (“Sürekli Özgürlük” (Afganistan) ve “Irak’a Özgürlük”) kuvvet

kullanımı ile ilgili hukuki çerçeve çizilip, müdahalelere ilişkin hukukilik ve meşruiyet tartışmaları üzerine odaklanılacaktır.

Tezde yalnızca, yaygın olduğu üzere, 11 Eylül sonrası ABD askeri müdahalelerinin uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde değerlendirip, ABD ihlallerinin tespit ve kınanması hedeflenmemiştir. Tezin 5. bölümünde uluslararası ilişkiler çerçevesinde hegemonya ve imparatorluk tezleri incelenecek ve devamında ABD'nin bir süper güç olarak uluslararası hukuku tümünden yadsımaması ve eski hegemon güçlerden beklendiği oranda hukuk oluştur(a)mamasının neden ve sonuçları ele alınmaya çalışılacaktır.

11 Eylül sonrası ABD müdahaleciliğinin belki de en radikal tarafı müdahaleden sonra ABD'nin hedef ülkeyi işgal etmesi ve demokratik bir siyasi yapı oluşturmaya çalışmasıdır. Müdahalelerin kendisi uluslararası hukuk açısından tartışmaya açık olsa da müdahale sonrası oluşan fiili askeri işgalin BM sistemince kabul edilemez olduğu açıktır. ABD'nin müdahale için ileri sürdüğü sebepler (El-Kaide'yi ortadan kaldırmak, Irak'ın kitle imha silahlarını yok etmek) haklı sayılsa dahi bu sebepler ortadan kalktıktan sonra dahi işgal “toplum inşası” amacıyla devam etmektedir. Bu işgallerin dünyanın pek çok yerinde ABD'nin hegemonya hatta imparatorluk kurma girişimi olarak görülmesi, yalnızca müdahalelerin hukukiliğinin tartışılmasını yetersiz kılmaktadır. Müdahalelerin, işgale dönüşmesinin göz ardı edilerek yapılacak bir çalışmanın mevcut tabloyu doğru yansıtmayacağından dolayı tezin ikinci bölümünde ABD'nin 11 Eylül sonrası dış ve güvenlik politikası ve stratejileri incelenmeye çalışacaktır.

Özetle; Çalışmanın birinci bölümünde “Kuvvet Kullanma” Başlığı altında ABD müdahalelerinin anlaşılıp, yorumlanabilmesi için gereken uluslararası hukukun temel kavramları açıklanmaktadır. Birinci bölüm uluslararası hukukun ABD müdahaleleri ile ilişkili kısımlarından oluşmaktadır. İkinci bölümde 11 Eylül’ün ABD güvenlik ve dış politikasına etkileri yer almaktadır. Bu bölümde, 11 Eylül sonrası ABD’nin dış politikası ve güvenlik politikası ayrı ayrı incelenmiştir. Bu bölüm, 11 Eylül’ün ABD’nin güvenlik algısını değiştirmek yoluyla radikal bir dış politika değişikliğine mi yol açtığını (müdahaleci, “tek taraflı”); yoksa durumu bir bahane ve dış politika aracı olarak ABD’ce kullanıp kullanmadığının yorumlanabilmesi için gereklidir. Bu bölümde ayrıca “Bush Doktrini” olarak da bilinen 20 Eylül 2002 tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi ve G. W. Bush’un konuşmalarının yanı sıra, soğuk savaş sonrası diğer ABD Ulusal Güvenlik Stratejileri’ne de değinilmiştir.

Üçüncü bölümde ABD’nin 2001 Afganistan müdahalesi yer almaktadır. Bölümün ilk kısmında 11 Eylül terör saldırıları ve bu saldırıların sonuç ve etkileri göz önüne serilmeye çalışılmıştır. Böylelikle 11 Eylül’ün hemen akabinde ve görece uluslararası destekle gerçekleşen bu müdahalenin hukuki altyapısı masaya yatırılmıştır. 11 Eylül terör saldırılarının sonuçları ve etkileri sadece üçüncü bölüme değil, ABD’nin 2003 Irak müdahalesine ilişkin olan tezin dördüncü bölümüne de ilişkindir. Müdahaleye ilişkin askeri ve tarihi detaylardan ziyade ABD’nin müdahale argümanı olan meşru müdafaa hakkı, konuya ilişkin olarak incelenmiştir. Müdahale’ye ilişkin ABD’nin meşru müdafaa dışındaki *motivleri* de araştırılarak, müdahalenin uluslararası hukuk yönünden kapsamlı bir incelemesi yapılmaya çalışılmıştır. Dördüncü bölüm, ABD’nin 2003 Irak Müdahalesi’ni konu almaktadır.

Bu bölümde Birleşmiş Milletler ve silah denetim süreci incelenmiş ardından ABD'nin müdahaleye ilişkin ileri sürdüğü “Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesi”, ve destekleyici olarak da belirttiği “önleyici meşru müdafaa” ve “insani müdahale” kavramları irdelenmek suretiyle, müdahaleye Uluslararası hukuk perspektifinden bakılmıştır.

Beşinci bölüm de ise; ABD Müdahalelerinin uluslararası hukuk üzerindeki etkileri incelenmiş ve Birleşmiş Milletler sistemi temelinde, uluslararası hukuk üzerinde doğurduğu etkiler göz önüne serilmeye çalışılmıştır. BMGK kararlarının uluslararası hukuk kaynağı olmasından yola çıkılarak 11 Eylül sonrası alınan kararların, BM sistemi üzerindeki evrimsel etkisi incelenmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda uluslararası ilişkilere ait bazı kavramlar değerlendirilerek ABD'nin hegemon veya imparatorluk (*emperyak*) olduğu iddiaları irdelenmiştir.

Tezde, yalnızca ABD'nin hukuk ihlalleri sergilenip, bunların eleştirilmesi kolaycılığın kaçılması yerine; uluslararası hukukun ABD müdahaleciliğinden etkilenmesi de incelenmeye çalışılmıştır. ABD'nin uluslararası hukukla olan ilişkisini incelenirken, çoğu çalışmada sıkça yapılan, diğer devletlerin hukuka uyduğu bir ideal uluslararası toplulukta yaşandığı varsayımına göre değerlendirme yapılmamıştır. Aksine etki alanları ve askeri güçleri ABD ile karşılaştırılmayacak kadar küçük olan devletlerinde kendi çıkarları söz konusu olduğunda hukuku çıkarlarına uydurdukları ya da ihlal ettikleri göz önüne alınmıştır.

Tezdeki tanım ve anlatımlara; anlatılan hususun tezin konusunu ile olan ilgisi bağlamında yaklaşmıştır. Bu usul ekonomisi, kimi zaman tezin bütünlüğüne (integrity) ve simetrisine zarar vermiştir. Ancak bu sayede kazanılan bir aradalık

(compact) konunun çevresinde fazla dolaşmadan, istenileni anlatabilmeyi sağlamıştır. Tez, konusunu; yalnızca uluslararası hukuk kavramları ile sınırlı kalmadan, uluslararası ilişkiler ve tarih disiplinlerinden yararlanarak üç koldan incelemeye çalışmış ve bu yönüyle yalnızca eleştiri yapan değil farklı perspektiflerde sunabilen bir çalışma olmayı amaçlamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER SİSTEMİNDE KUVVET KULLANMA

I. GENEL ÇERÇEVE

Kuvvet kullanma deyimi en geniş anlamıyla, en geniş çaplı ve yoğun kuvvet kullanımını olan savaştan, abluka, ambargo, bombardıman gibi sınırlı zararlar karşılık yollarına ve kuvvet kullanma yasağının hukuka uygun bir istisnasını oluşturan meşru savunma durumuna kadar her türlü zorlama yöntemleri olarak anlaşılmaktadır.⁴ Kurallara bağlanmamış bir hak olması durumunda kuvvet kullanma, toplumsal düzene yönelik büyük bir tehdittir. Bundan dolayı her siyasal ve hukuksal sistem, kuvvet kullanımını denetim altına almak zorundadır. Bu konuda, ulusal toplumların uluslararası topluma oranla daha başarılı olduğu söylenebilir. Yeterli gücü olan ve organize olmuş merkezi bir hükümete sahip ulusal toplumlarda, vatandaşlar toplumu tehdit etmeme yönünde eğitilirler. Toplumsal dayanışma düzeyi düşük ve yürütme organı olmayan uluslararası toplumda ise, devletlerin sık sık birbirlerine karşı kuvvet kullanma yoluna başvurduğu görülmektedir. Ancak bu gerçeğin, sadece uluslararası toplumun hukuku olan uluslararası hukukun başarısızlığı olarak kabul edilmesi de eksik olacaktır.⁵

Tarih öncesinde başlayan çatışma ve savaş süreci, yeni ve yakın çağlarda, teknolojinin de gelişmesiyle beraber tahribat gücünü artırınca, insanoğlunun düşünce dünyasında yavaş yavaş bu olumsuz gidişe karşı önlem alma eğilimi ortaya çıkmıştır.

⁴ Funda KESKİN, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma, Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*, Ankara, Mülkiye Birliği Vakfı, 1998, s. 25.

⁵ Martin DIXON ve Robert Mc CORQUDALE, *Cases and Materials on International Law*, Londra, Blackstone Press, 1991, s. 474.

Bu bağlamda, uluslararası çatışmaların kısıtlanması veya yasaklanması değilse bile, düzenlenmesi düşüncesi eskiye dayanır. Doktrinde, XV. yüzyıldan itibaren, uluslararası barış ve güvenliğin korunması amacıyla akademisyenler ve devlet adamları tarafından uluslararası bir örgüt kurulması da dahil olmak üzere birtakım barış planları ileri sürülmüştür. Özellikle Hugo Grotius gibi doğal hukuk yanlısı olan filozofların, insanın doğuştan gelen hak ve özgürlükleri üzerinde durdukları ve bunları güvence altına almak üzere çeşitli fikirler geliştirdikleri gözlenmiştir. Bu bağlamda, Grotius'un "Jus Pacis Ac Belli" adlı eseri yazmaktaki temel amacı, genel olarak tüm savaşları sınırlayacak ve düzenleyecek bir genel hukuk teorisi kurmaktır.⁶

Ancak o dönemlerdeki uluslararası konjonktürel yapı, bugünkü Birleşmiş Milletler çapında, evrensel bir uluslararası örgüt yapılanmasına hazır değildi. 1815 Viyana Konferansı sonrasında gerçekleştirilen "Avrupa Ahengi" ve 1899 ve 1907 yıllarında toplanan La Haye Konferansları da evrensel bir uluslararası örgüt oluşumunda sadece önemli birer aşama olarak kalmışlardır. 1815'te oluşturulan düzen, Avrupalı büyük güçler arasında periyodik toplantılara dayanmaktaydı. La Haye Konferansları da, barış zamanında toplanan genel anlamda barış ve güvenliği sağlamaya yönelik girişimlerdir. 1920'de kurulan Milletler Cemiyeti (MC) ile ilk kez uluslararası barış ve güvenliği koruma gayesiyle, daimi personeli olan sürekli bir uluslararası mekanizma kurulmuştur.⁷ Evrensel barışı gerçekleştirmek üzere kurulan bu örgüt, II. Dünya Savaşı'nın meydana gelmesini önleyememiş ve kısa sürede başarısızlığa uğramıştır. Ancak uluslararası barış ve güvenliğinin korunması için bir uluslararası örgüt oluşturulması hedefi, Birleşmiş Milletleri ortaya çıkarmıştır.

⁶ Onuma YASUAKI, "War", *A Normative Approach to War*, Onuma Yasuaki (der.), Oxford, Clarendon Press, 1993, s. 19.

⁷ YASUAKI, s. 59.

Kuvvet kullanımı konusunda uluslararası hukuk açısından en önemli metin hiç kuşkusuz BM Şartı'dır. BM Şartı'na göre üye devletler, uluslararası ilişkilerinde başka bir devletin ülke bütünlüğüne, siyasal bağımsızlığına veya BM'nin amaçlarına aykırı bir şekilde kuvvet kullanma tehdidinde bulunmaktan veya kuvvet kullanmaktan kaçınmayı taahhüt etmişlerdir. BM öncesi ve sonrası dönemde, egemen devletlerin kuvvet kullanımı konusundaki görüşleri ve uluslararası hukuk kuralları farklılık arz etmektedir.

I. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÖNCESİ

Savaş, tarih boyunca devletlerin çok sık kullandığı bir dış politika aracı olmuştur.⁸ İnsanlığın ilk çağlarından itibaren insanoğlunun kuvvete başvurduğu bilinmektedir. Toplum ya da topluluk haline gelmesi ile birlikte diğer toplum ve topluluklarla mücadeleler başlamıştır. Bu mücadelenin en şiddetlisi de savaşlar olagelmıştır.

İlk çağlarda, günümüz anlamında bir uluslararası teşkilatlanma bulunmamaktaydı. Bu dönem de kendi kendine yetmeye çalışan site devletleri ve sürekli genişleme eğiliminde olan imparatorluklar bulunmaktaydı. Bu dönemde bu yapılar arasında sürekli savaşlar yaşanmaktaydı.⁹ Orta çağda Hıristiyan din adamları; Saint Ambrose ve Saint Agustine tarafından geliştirilen "haklı savaş öğretisi", sürekli gelişen Müslümanlığın yayılmasını durdurma ve onların elinde bulunan kutsal toprakları geri alma amacına yönelik haçlı seferlerinin eylem kılavuzluğunu

⁸ Faruk SÖNMEZOĞLU, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2000, s. 380.

⁹ Enver BOZKURT, *Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı Körfez Krizi Örneği ve Irak'ın Durumu ABD'ye 11 Eylül Terörist Saldırısı*, Ankara, Nobel Yayınları, (2003a), s. 6.

yapmıştır.¹⁰ Bu düşünürler “haklı savaş” kavramıyla savaş nedenlerini en aza indirmeye çalışmışlardır. Buna göre savaş, meşru siyasi yöneticinin tüm barışçıl yolları denedikten sonra bir başarıya ulaşamaması halinde, haklı bir nedenle ve haklı bir amaçla başvurabileceği yoldur.¹¹

Ortaçağ Avrupa’sının kendi içinde şiddet kullanımı ise, özellikle şövalyelik kanunları çerçevesinde oldukça detaylı bazı düzenlemelere tabii kılınmıştır.¹² Uluslararası hukukun babası olarak kabul edilen Hugo Grotius ile başlayan ve 1918’e kadar devam eden dönem ise, devletlerin sınırsız egemenliğinin kabul edildiği bir dönemdir.¹³ Dolayısıyla bu dönemde savaş, bu sınırsız egemenliğin bir parçası olarak kabul edilmiştir. Yine bu dönemde savaş egemen devletler için tabii bir hak konumundadır. Kuvvet kullanımıyla ilgili olan modern hukukun temelleri, Batıda savaş kurallarını resmi olarak düzenleme çabalarının başladığı 19. yüzyıla dayanmaktadır.¹⁴ Savaş hakkı, bir devletin haklarını savunmak ya da çıkarlarını hayata geçirmek amacıyla kullanılan geniş kapsamlı bir zorlama yolu olarak I. Dünya Savaşı’nın sonuna kadar devam etmiştir.¹⁵

Devletler tarafından kuvvete başvurulmasını düzenleyen kurallar, barış ve güvenliğin sağlanması için gerçekleştirilen gayretler gibi zaman içinde pek çok değişikliğe uğramıştır. Önceleri kendilerine göre, yani sübjektif olarak, haklı bir

¹⁰ SÖNMEZOĞLU, s. 382.

¹¹ Ece GÖZTEPE, “Amerika’nın İkinci Irak Müdahalesinin Uluslararası Hukuk ve Türkiye’nin Bu Savaşa Katılımının Türk Anayasa Hukuku Açısından Bir Değerlendirmesi ya da ‘Haklı Savaşın’ Haksızlığı Üzerine”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 59, Sayı: 3, (2004 Temmuz – Eylül), s. 82.

¹² F. SÖNMEZOĞLU, 2000, s. 382.

¹³ BOZKURT, (2003a), s. 8.

¹⁴ Rosa Ehrenreich BROOKS, “War Everywhere: Rights, National Security Law, and the Law of Armed Conflict in the Age of Terror”, *University of Pennsylvania Law Review*, Cilt: 153, Sayı: 2, (Aralık 2004), s. 688.

¹⁵ BOZKURT, (2003a), s. 7.

nedeni olan devletlerin kuvvete başvurulabileceği düşünölmekteydi. XV. Yüzyıl'dan itibaren “devlet nedeni” kavramı ön plana çıkmış, XVII. Yüzyıl'da ise devletin gerekli gördüğü anda kuvvete başvurabileceği görüşü kabul edilmiştir.¹⁶ Görüldüğü gibi, 1914'ten önceki dönemde savaş, devletlerin mutlak egemenlik hakları arasında kabul edilmekteydi. Ancak yine de, devletler keyfi olarak kuvvet kullanma hakkına dayanmak istemediklerinden, savaşa başvurmak için teorik ve moral esaslar oluşturmaya çalışmışlardır.¹⁷ Devletin egemenlik haklarından görölen savaş yapma hakkı; varlığını koruma, meşru müdafaa, zorunluluk hali, hayati çıkarların korunması, hakların ihlali, ulusal onurun veya şerefin zedelenmesi gibi durumlara dayandırılmıştır. Bu durum, bu soyut hakların her olaya kolayca uygulanabilmesini doğurmuş ve pratikte de savaş yapma çerçevesinde sınırsız kuvvet kullanılmasına izin vermiştir.¹⁸

BM öncesi dönemde savaş Hegel'in tarif ettiği üzere; devlet egemenliğinin mutlak gücünü gösteren bir davranış olarak, devlet egemenliğinin bir ifade biçimi olarak benimsenmiş,¹⁹ kuvvete başvurma egemenliğin getirdiği en doğal haklardan birisi olarak kabul edilmiştir.²⁰ Ayrıca savaş, bu dönemde uluslararası uyuşmazlıkların giderilmesinde başvuru olan bir yöntem olarak da kabul edilmektedir.²¹ 1920 yılında oluşan Milletler Cemiyeti Misakı'ndaki kuvvete başvurulmasıyla ilgili düzenleme, aralarındaki anlaşmazlıkları çözmek için devletlerin önce barışçı yöntemlere başvurmalarının zorunlu hale getirilmesi ve bu

¹⁶ KESKİN, (1998), s. 25.

¹⁷ Ian BROWNIE, “The Use Of Force In Self Defence”, *British Year Book Of International Law*, Sayı: 37, (1961), s. 184.

¹⁸ BROWNIE, (1961), s. 184.

¹⁹ Turgut TARHANLI, “Kuvvet Kullanma, Meşruiyet ve Hukuk”, *Anayasa Yargısı* 20, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Sayı: 50, (2003), s. 139.

²⁰ KESKİN, (1998), s. 18.

²¹ TARHANLI, s. 139.

yöntemlerin başarısızlığa uğraması durumunda, devletlerin savaşa başvurma hakkının kabul edilmesi şeklindedir. Bundan dolayı, MC sistemi devletlerin savaşa başvurma haklarını tamamıyla kaldıran bir düzenleme öngörmemektedir.²² Misak, kuvvet kullanma terimi yerine savaş terimini tercih etmiş olduğundan savaşa varmayan kuvvet kullanma yollarını düzenleme dışında bırakmaktadır. Bu durum devletlerin bu boşluğu kullanmalarına yol açmıştır. Devletler, resmen savaş ilan etmeksizin gerçekleştirdikleri “savaşa varmayan kuvvete dayalı tedbirlerini”, “uyuşmazlıkları barışçıl yollarla çözme yöntemleri” olarak ileri sürmüşlerdir. Bu iddialarıyla Misak çerçevesindeki yükümlülüklerden kurtulmaya çalışmışlardır. Genel olarak kuvvet kullanmayı yasaklamasa da, Misak, evrensel ölçüde bu konuda düzenlemeler getiren ve uluslararası toplumda barış ve istikrar amaçlayan bir belge olduğu için önem kazanmaktadır.²³

Milletler Cemiyeti Misakı, kuvvet kullanımını yasaklamamıştır. Sadece savaşa başvurulması şartlarını zorlaştırmıştır. Sistemin eksikliklerini tamamlamak üzere 1924’de Cenevre Protokolü ve 1925’de Locarno Antlaşması yapılmıştır.²⁴ MC Misakı, kuvvet kullanma konusunda evrensel anlamda, bazı düzenlemeler getiren bir belge olarak önemlidir. Aynı zamanda MC Misakı, savaşı, yalnız bir devletin çıkarlarına karşı değil, genel anlamda toplumun barış ve istikrarına karşı bir hareket olarak gören ilk belge olduğu için de önemlidir.²⁵ 1928 yılında uluslararası toplum, ulusal politikanın bir aracı olarak savaşa karşı kapsamlı bir yasak konusunda başarılı bir uzlaşma örneği sergilemiştir. Briand-Kellogg Paktı ya da Paris Paktı olarak

²² Berdal ARAL, *Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı*, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1999, s. 2.

²³ KESKİN, (1998), s. 31.

²⁴ Aslan GÜNDÜZ, *Milletlerarası Hukuk; Temel Belgeler, Örnek Kararlar*, İstanbul, Beta Basım, 2003, s. 44.

²⁵ KESKİN, (1998), s. 31.

adlandırılan Genel Sözleşme’de, taraflara uyuşmazlıklarını barışçı yollarla çözme yükümlülüğü getirilmiştir. Ancak meşru müdafaa hakkı da varlığını korumuştur. Sözleşme sona erdirilmemesine rağmen, BM Antlaşması’nın 2. maddesinin 4. fıkrası bu sözleşmenin yerini almıştır.²⁶

Devletlerin 1928-1945 dönemindeki uygulamaları, Paris Paktı Genel Sözleşme’sindeki yükümlülükleri geniş ölçüde teyit edip desteklemektedir. 1945’e kadar Pakt’da yer alan yükümlülüklerle düzenli olarak çok sayıda atıf yapılmıştır. Pakt’ın yükümlülüklerini kabul eden çok sayıda saldırmazlık paktı yanında, söz konusu yükümlülüklerle atıfta bulunan çok taraflı uluslararası sözleşme yapılmıştır.²⁷ Sonuç olarak, 1920-1945 yılları arasında, 27 Ağustos 1928’de Paris Paktı’nın (Briand-Kellogg Paktı) imzalanması ve buna uyumlu, devlet uygulamaları, kuvvet kullanılmasını yasaklayan bir örf adet hukukunun da oluşumunu ortaya çıkarmaktadır.²⁸

Bu pakta imzalayan devletler birbirleri ile olan ilişkilerinde çare olarak savaşa başvurmayı yasaklamışlar ve kuvvet kullanımının (savaşın) ulusal politikanın bir aracı olmasını reddetmişlerdir. Bu antlaşmaya taraf olan ülkeler, daha İkinci Dünya Savaşı başlamadan önce savaşın yasaklanmasının uluslararası hukukun evrensel bir normu olduğunu kabul etmişlerdir. İlke olarak kuvvet kullanmanın en yoğun şekli olan savaşı yasaklayan Paris Paktı’na 1939 yılında Türkiye dahil 63 devlet taraf bulunmaktaydı. Bu pakta taraf olan bazı devletler, meşru müdafaa durumunda kuvvet

²⁶ Rebecca M. WALLACE, *International Law, A Student Introduction*, Londra, Sweet and Maxwell, 1997, s. 248-249.

²⁷ BROWNIE,(1961), s. 193.

²⁸ Utku YAPICI, “Uluslararası Hukukta Terörizme Karşı Kuvvet Kullanımı Sorunu”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 2, Sayı: 7, (2006), s. 21; Ian BROWNIE, *Principles Of Public International Law*, Oxford, NewYork, Oxford University Press, 2003, s. 698.

kullanma yetkileri konusunda çekince koymuşlardır. Belirtilmelidir ki, meşru müdafaa bütün hukuk sistemlerinin özünde var olan bir haktır. Meşru müdafaa durumunda kuvvet kullanımı BM döneminde de kabul edilmiştir.²⁹

1945'te imzalanan BM Antlaşması, kuvvete başvurmayı düzenleyen kurallar açısından, bir dönüm noktası oluşturmuştur. Kuvvete başvurmanın devletler için bir hak olduğu uzun dönem boyunca, silahlı çatışmalar sırasında uyulması gereken kuralları belirleyen *jus in bello* altın çağını yaşarken kuvvete başvurulmasını düzenleyen kurallar yani *jus ad bellum*, gelişme şansı bulamamıştır. Buna karşılık, kuvvete başvurmanın önce kısıtlandığı sonra da yasaklandığı XX. Yüzyıl, *jus ad bellum* için canlanma dönemi olmuştur. Önce Milletler Cemiyeti Misakı, sonra da 1928 Paris Paktı ile bu yönde ilk adımlar atılmıştır.³⁰

III. KUVVET KULLANMA

Kuvvet kullanma eylemi, hiçbir hukuk düzeninde tamamen yasaklanamayacak olsa da belli bir düzene bağlanması gereklidir.³¹ Hangi durumlarda kuvvet kullanmanın meşru olacağına, uluslararası hukuk açısından belirlendiği en temel metin BM Antlaşması'dır.³² Savaşın artık bir politika aracı olmaktan çıkarılması ve devletler arasındaki sorunların barışçı yollarla çözümünün sağlanması amacıyla yola çıkan 51 ülke, BM Antlaşması'nı 26 Haziran 1945'te imzaladılar ve Antlaşmayı imzalayan tüm devletler Antlaşmada belirtilen uluslararası hukuk kurallarına uymayı taahhüt ettiler. 1945'de San Francisco'da tasarlandığı

²⁹ BROWNLIE, (2003), s. 699.

³⁰ Funda KESKİN, "BM ve Kuvvet Kullanma", *Avrasya Dosyası*, Cilt:8, Sayı:1, (İlkbahar 2002), s. 149.

³¹ Can AKDOĞAN, "Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma ve Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Harekatları İle Egemenlik", *Askeri Adalet Dergisi*, Sayı: 117, (Mayıs 2003), s. 28.

³² BM Antlaşması, (1945), [<http://www.un.org/en/documents/charter/>].

zaman amaçlardan bir tanesi Paris (Briand- Kellogg) Paktı'nın eksikliklerini tamamlamak olan BM Antlaşması, sadece kurum yaratan değil, ayrıca norm da yaratan bir belgedir.³³

Kuvvet kullanma konusundaki temel norm da BM Ant. md. 2/4'te somutlaşan kuvvet kullanma yasağıdır. Uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanılmasını ve kuvvet kullanma tehdidinde bulunulmasını açıkça yasaklayan söz konusu hüküm: *“Teşkilatın üyeleri, milletlerarası münasebetlerinde gerek bir başka devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı, gerekse Birleşmiş Milletlerin amaçları ile telif edilemeyecek herhangi bir surette, tehdide veya kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar.”* şeklindedir. BM Antlaşmasının 2/4. maddesi devletlerin kuvvet kullanmasını kesin bir dille yasaklamaktadır. Antlaşma kuvvet kullanımına ancak meşru müdafaa durumunda, Güvenlik Konseyi (BMGK) kararıyla kullanılması durumunda ve siyasi bağımsızlık veya toprak bütünlüğünün korunması şartlarıyla izin vermektedir.³⁴ Kuvvet kullanma denildiğinde anlaşılan; devletin kendi egemenlik alanı içindeki kuvvet kullanımını değildir. Kuvvet kullanımından kastedilen ve BM Şartı ile yasaklanan, bir devletin bir başka devletin egemenlik alanı, ülke sınırları içinde kuvvet kullanmasıdır.

BM Antlaşması'nın kuvvet kullanmaya ilişkin getirdiği düzenlemeler, BM üyesi olsun ya da olmasın bütün devletleri kapsamaması ve bağlayıcı nitelik taşıması açısından önemlidir. BM Antlaşması'nın 2/4 maddesinde yer alan “herhangi bir devlet” ibaresi, kuvvet kullanımını ve kuvvet kullanımı tehdidinde bulunma yasağının sadece BM üyesi devletleri değil, üye olmayan devletleri de bağladığının

³³ Anthony Clark AREND, Robert J. BECK, *International Law and the Use of Force*, New York, Routledge Press, 1993, s. 29.

³⁴ BOZKURT, (2003a), s. 14.

göstergesidir. Ancak BM Antlaşması'nda, bu yasağı düzenleyen madde 2/4 hükmünde, üye olmayan devletlere doğrudan doğruya yükümlülük getiren bir kayıt bulunmamaktadır. Antlaşmanın 2/6 maddesinde “Örgüt, BM üyesi olmayan devletlerin, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasının gerektirdiği ölçüde, bu ilkelere uygun hareket etmesini sağlayacaktır” denilmektedir. Bu maddeye göre de üye olmayan devletlerin BM Antlaşması'na ve Antlaşmanın 2/4 maddesine uyma mükellefiyeti yoktur. Bununla birlikte madde 2/6'ya göre üye olmayan devletlerin BM ilkelerine uymalarını sağlama görevi Örgüte verilmiş, bu şekilde de üye olmayan devletlerin de yasağa uymaları sağlanmaya çalışılmıştır.³⁵

BM Şartı'nda uluslararası güvenlik konusunda yetkilendirilmiş olan BM Güvenlik Konseyi, 1945'teki büyük güçlerin lehine olacak şekilde düzenlenmiştir. Devletlerin egemen eşitliği prensibine aykırı bir şekilde, daimi üye olan ve veto hakkına sahip 5 devlet (ABD, İngiltere, SSCB, Çin, Fransa) kendilerine ilişkin BMGK kararlarında mutlak söz sahibi olabilmektedirler. Daimi üyeler, özel veto haklarından yararlanarak, zorlama önlemlerine ilişkin her türlü kararı engelleme hakkına sahip kılınmıştır. BM Şartı, bugünkü yapısıyla, beş daimi üyeye üstü kapalı olarak kuvvete başvurma hakkı (*jus ad bellum*) sunmaktadır. Kendi yaşamsal çıkarları söz konusu olduğunda her türlü yaptırım veya karşı önlemleri engelleme hakkı, daimi üyelere, çıkarları gerektirdiğinde barışı bozma ya da kuvvet kullanma konusunda diğer devletlerden daha özgür hareket imkanı vermektedir.³⁶

³⁵ Sertaç H. BAŞEREN, *Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları*, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 2003, s. 67.

³⁶ Hans KÖCHLER, *Küresel Adalet mi, Küresel İntikam mı?*, Funda Keskin, Erdem Denk (Çev), İstanbul, Alkım Yay., 2005, s. 429.

BM Antlaşması'nın mimarlarının amacı daha mükemmel ve etkin bir kolektif güvenlik sistemi kurmaktır. Bu amaçla, uluslararası barış ve güvenliğin muhafazasında başlıca sorumluk sahibi olan Güvenlik Konseyi³⁷ sadece BM Antlaşması'nın VI. Bölümünde düzenlenen barışçıl çözüm yollarını tavsiye etmek için değil, aynı zamanda VII. Bölüm altında barışın tehdit edildiği, bozulduğu yada bir saldırı fiilinin meydana geldiğini saptadıktan sonra uluslararası barış ve güvenliğin korunması, yeniden kurulması için gerekli tavsiyelerde bulunma ve 41., 42. maddeler gereğince alınacak zorlama tedbirlerine karar vermek için kapsamlı yetkilerle donatılmıştır.³⁸ Bu yetki, üye devletleri, silahlı kuvvet kullanılmasını gerektiren tedbirlere başvurmak için yetkilendirmeyi de kapsamaktadır.³⁹

Bunun dışında, BM Antlaşması VIII. Bölüm md. 52-54 çerçevesinde, bölgesel örgütlere, BM Güvenlik Konseyi'nin izni ile zorlama tedbirleri uygulama yetkisi verilmiştir. Bu durum, Güvenlik Konseyi'nin izni gerekmesi sonucu BM'nin kuvvet kullanma tekeline bir istisna oluşturmamıştır.⁴⁰ BM Antlaşması'yla çizilen çerçevenin hukuksal yapının değişmez temelini teşkil ettiği kuşku götürmez bir gerçektir.⁴¹ BM Antlaşması uyarınca BM'nin temel amacı uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasıdır. Antlaşmanın 2. maddesinin 3. paragrafına göre uluslararası anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi esastır ve

³⁷ BM Antlaşması md. 24/1 şu şekildedir: "Birleşmiş Milletlerin çabuk ve etkin biçimde hareketini sağlamak için, örgüt üyeleri, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında başlıca sorumluluğu Güvenlik Konseyi'ne bırakırlar ve bu sorumlulukla görevlerini yerine getirirken, Güvenlik Konseyi'nin kendi adlarına davrandığını kabul ederler.", [<http://www.un.org/en/documents/charter/>]

³⁸ Helmut FREUDENSCHUF, "Collective Security", Franz Cede ve Lilly Sucharipa-Behrmann (der.) *The United Nations. Law and Practice*, The Hague/ London/ Boston, Kluwer Law International, 2001, s. 77.

³⁹ Hüseyin PAZARCI, *Uluslararası Hukuk Dersleri, III. Kitap*, Ankara, Turhan Kitabevi, 1994, s. 215-216.

⁴⁰ BAŞEREN, (2003), s. 48, 49.

⁴¹ Özellikle insan haklarının ulusal olduğu kadar uluslararası platformlarda da korunması artarak önem kazanmakta, BMGK yetkilendirmesi dışında "insani müdahale" adına, Kosova örneğinde olduğu gibi, askeri güç kullanabileceği tartışmaları gündeme gelmiştir.

aynı maddenin ünlü 4. paragrafı devletlerin uluslararası ilişkilerinde başka bir devletin toprak bütünlüğüne ve siyasal bağımsızlığına karşı askeri güç kullanımından yahut güç kullanma tehdidinden kaçınmaları gerektiğini hükme bağlamaktadır.⁴²

Madde 2/7, devletlerin içişlerine Birleşmiş Milletlerin karışamayacağını belirtmektedir. Bu madde, BM'nin insani amaçlı askeri müdahalelere, genel anlamda sıcak bakmamasına sebep olmaktadır. BM sisteminde kuvvet kullanma yasağını tehdit eden bir başka husus da, 11 Eylül sonrası ortaya çıkan ABD'nin tehdit daha ortaya çıkmadan tehdidi yok etmeye dayalı savunma anlayışıdır. ABD, diğer devletlerin egemenlik alanlarını daraltan bu egemenlik anlayışını meşrulaştırmak için teorik bir arka plan oluşturmaya çalışmaktadır.⁴³

IV. KUVVET KULLANMA YASAĞI

Günümüzde kuvvet kullanımı konusundaki kuralları belirleyen en temel düzenleme BM Şartı'dır. BM Şartı'nın (md. 2/4) getirdiği en temel yenilik, kuvvet kullanımını, kuvvet kullanımının en yoğun şekli olan savaşı da içine alacak şekilde yasaklamış olmasıdır.⁴⁴ Madde metninden de anlaşılacağı gibi, kuvvet kullanma yasağı uluslararası ilişkiler çerçevesinde düşünülmüş olup, bir devletin kendi ülke sınırları içinde meydana gelen ayaklanma veya iç savaş gibi durumlarda kuvvet kullanması, kuvvet kullanma yasağının dışında kalmaktadır. Dolayısıyla, bir devletin

⁴² Hanspeter NEUHOLD, "U.N. System for Peacefull Settlement of International Disputes", Franz Cede ve Lilly Sucharipa-Behrmann (der.), *The United Nations. Law and Practice*, The Hague/ London/ Boston, Kluwer Law International, 2001, s. 62, 63.

⁴³ Ahmet DAVUTOĞLU, "Küreselleşme ve AB - Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Ulusal Egemenliğin Geleceği", *Anayasa Yargısı, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Sayı:20*, (2003), s. 53.

⁴⁴ KESKİN, (1998), s. 23.

ülke içindeki isyanı bastırmak ya da terör hareketlerini önlemek amacıyla kuvvet kullanması bu hükmün kapsamına girmemektedir.⁴⁵

Uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanılmasını ve kuvvet kullanma tehdidinde bulunulmasını yasaklayan BM Ant. md. 2/4'de "savaş" terimi kullanılmaktan kaçınılmıştır. Bu tercihin sebebi, MC'yi ve Paris Paktı'nı oluşturan belgelerde kullanılan savaş teriminin, savaşa varmayan kuvvet kullanma yollarının savaş yasağının dışında bırakıldığı algılamasına neden olmasıdır. Bunun sonucunda, belirsiz bir içerik kazanmış savaş terimi yerine, BM Antlaşması'nda, daha kapsayıcı ve tarafsız görünen terimler tercih edilmiştir.⁴⁶ Devletler arasındaki her türlü silahlı çatışma, ilgili devletler bu çatışmaya ne isim verirse versin kuvvet kullanma terimi kapsamında değerlendirilmektedir. Kuvvet kullanma terimiyle savaş gibi en geniş çaplı, yoğun ve tahrip gücü yüksek eylemler anlaşıldığı gibi bombardıman, çatışma, müdahale gibi diğer kuvvet kullanılan durumlar da anlaşılmaktadır. Böylece, savaş hali doktrini dışlanıp, barış zamanı askeri zararlar karşılık gibi savaşa varmayan kuvvete dayalı tedbirler dahil, her türlü ulus-ötesi (transnasyonel) silahlı çatışmalar yasağın kapsamına girmiştir.⁴⁷ 1945 BM Antlaşması ayrıca, kuvvet kullanma konusunda en ileri ve kapsamlı düzenlemenin yapıldığı belge olmuştur.

BM Antlaşmasının klasik yorumuna göre genel, kesin ve kapsayıcı bir yasak olan kuvvet kullanma yasağının, yine bu Antlaşma'da belirlenen 4 tane istisnası mevcuttur. Bu istisnalar, Güvenlik Konseyi çalışmaya başlayana kadar geçerli olan istisnalar, II. Dünya Savaşı'nda düşman olan devletlere karşı girişilecek eylemler,

⁴⁵ Hüseyin PAZARCI, *Uluslararası Hukuk Dersleri, IV. Kitap*, Ankara, Turhan Kitabevi, 2000, s. 112.

⁴⁶ KESKİN, (1998), s. 24.

⁴⁷ Yoram DINSTEİN, *War, Aggression And Self-Defence*, Cambridge, Grotius Publications Limited, 1988, s. 83.

meşru müdafaa ve BMGK kararıyla uygulanan zorlama önlemleridir. İlk ikisi hiç kullanılmamış olan ve bundan sonra da kullanılması ihtimali olmayan istisnalardır.⁴⁸ Bu sebeple Güvenlik Konseyi çalışmaya başlayana kadar geçerli olan istisnalar ve II. Dünya Savaşı'nda düşman olan devletlere karşı girişilecek eylemlere ilişkin istisnalar tezde incelenmeyecek, kalan iki istisna V. ve VI. alt bölümü oluşturacaktır.

A. Nitelik ve Kapsamı

Günümüzde “savaş” daha doğru bir şekilde “saldırgan savaş” yasa dışıdır. BM Şartı, bir çatışmaya savaş adı verilip verilmediğine bakmaksızın kuvvet kullanımını yasaklamıştır.⁴⁹ Bu nedenle artık savaş kavramı BM terminolojisinde yer almamakta ve kuvvet kullanma kavramı, savaş yerine de kullanılmaktadır.⁵⁰ BM Antlaşması, madde 2/4 ile kuvvet kullanmanın yanı sıra kuvvet kullanma tehdidi de yasaklanmıştır. Ancak, BM Antlaşması'nın çeşitli maddelerinde kullanılan kuvvet kullanma, kuvvet kullanma tehdidi, barışın bozulması, saldırı ve silahlı saldırı gibi terimlerin tanımı BM Antlaşması'nda yapılmadığı gibi kuvvet kullanma yasağının sadece silahlı kuvvet kullanılmasıyla sınırlı olup olmaması konusu da BM Antlaşmada açıklanmamıştır. Bunun sonucu baskıcı diplomatik, ekonomik (ambargo) ya da askeri önlemlerin (abluka) de bu yasak kapsamına alınıp alınmadığı konusunda farklı görüşler ortaya atılmıştır.⁵¹

BM Şartı'nın 2/6 maddesinde “Teşkilat, Birleşmiş Milletler Üyesi Olmayan Devletlerin, milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazasının icap ettirdiği ölçüde, işbu esaslara uygun hareket etmesini sağlar” hükmüne yer verilmektedir. Dolayısıyla,

⁴⁸ KESKİN, (1998), s. 41.

⁴⁹ KESKİN, (1998), s. 20.

⁵⁰ TARHANLI, s. 139.

⁵¹ AREND, BECK, s. 29.

kuvvet tehdidi ya da kullanılmasının yasaklanması BM'ye üye olup olmamasına bakılmaksızın bütün devletler için geçerlidir.⁵² Bunda; BM Ant. md. 2/4'de düzenlenen kuvvet kullanma yasağının evrensel uluslararası örf adet hukukunun bütünleyici bir parçası haline gelmiş olmasının katkısı büyüktür.⁵³ Aslında BM'nin üye olmayan devletlerin uluslararası barış ve güvenliği muhafazası hususunda uygun davranmalarını sağlamak için alacağı tedbirlerin dayanacağı yetkinin, kuvvet kullanmaya ilişkin örf adet hukuku kurallarından da kaynaklandığı iddia edilebilir.⁵⁴ Ancak BM Şartı'nın kuvvet kullanımını düzenleyen maddelerine bakıldığında, bu yetkinin BM tarafından da öngörüldüğü görülmektedir.

Ülke dışında bir başka devletin ülkesel yetkisine müdahale olarak kabul edilen kuvvet kullanımının yasaklanması, kuvvet kullanımının egemenlikle olan ilişkisini göstermektedir. Zaten ülkesel yetki de egemenlikten kaynaklanmaktadır.⁵⁵ Bir devlet tarafından kabul edilmiş uluslararası yükümlülükler bulunmadıkça, diğer devletlerin o ülkede yetkilerinden söz edilemez. Egemenliğin bir sonucu olarak belirli bir devlet ülkesinde tek yetkili, o ülke devletidir. Buna münhasır egemenlik yetkisi de denmektedir.⁵⁶

Bir hükümetin kuvvet kullanılmasını haklı kılacak nedenler yokken, belli taleplerinin kabul edilmemesi halinde, açıkça ya da zımnen, kuvvet kullanacağını açıklaması kuvvet kullanma tehdididir. Hangi eylemlerin kuvvet kullanma tehdidi

⁵² PAZARCI, (2000), s. 113.

⁵³ BAŞEREN, (2003), s. 69.

⁵⁴ BAŞEREN, (2003), s. 68.

⁵⁵ Füsün TÜRKMEN, *İnsan Haklarının Yeni Boyutu: İnsancıl Müdahale*, İstanbul, Adam Yay., 2006, s. 237.

⁵⁶ Hüseyin PAZARCI, *Uluslararası Hukuk Dersleri, II. Kitap*, Ankara, Turhan Kitabevi, 1993, s. 30.

oluşturduğunu belirleme yetkisi, Güvenlik Konseyi'nin elindedir.⁵⁷ Doktrinde yasağın sınırlı olduğunu savunanlar, bir devletin toprak bütünlüğü veya siyasi bağımsızlığına karşı ya da BM Antlaşması'nın amaçlarına aykırı kuvvet kullanma eylemlerinin yasak olduğunu kabul ederler. Ancak genel olarak kabul edilen yorum, kuvvet kullanma yasağını kapsayıcı kabul edenlerin, yani klasiklerin yorumudur. Daraltıcı yorum, kuvvet kullanmayı devletlerin inisiyatifine açık hale getireceği için, askeri açıdan güçlü olan devletlerin işine yarayan bir yorumdur. Askeri açıdan daha zayıf olan devletler, bu durumda mağdur olacaklardır.

B. Doktrin

Madde 2/4, BM Antlaşması'nın en tartışmalı hükümlerinden birisi olmuştur. BM Antlaşması'nın kabul edilmesinden bu yana, devletlerin BM'nin ilgili organlarından yetki almadan, kendi sınırları dışında kuvvet kullanmalarıyla ilgili tartışmalar açıklığa kavuşmamış, fikir farklılıklarının oluşturduğu karmaşa, konuya hakim olmuştur. Bu durumun nedeni, uluslararası hukukun yapı ve işleyişine ilişkin farklı bakış açılarının varlığından kaynaklanmaktadır. Bu durum, tarafların kuvvet kullanma yasağına ilişkin farklı yorumlar yapmalarına neden olmaktadır.⁵⁸ Tüm bu sorunlara rağmen kuvvet kullanma yasağı, modern uluslararası ilişkilerin en büyük başarılarından birini oluşturmaktadır ve uluslararası hukukun barışın korunmasına en önemli katkılarından birisidir. Sadece BM öncesi dönemdeki sanayileşmiş devletler arasındaki savaşların, BM sonrası ortadan kalkması durumu bu katkıyı gözler önüne sermektedir. Birleşmiş Milletler'in kuruluşundan günümüze kadar kuvvet kullanma yasağının ihlal edilmiş olması bu yasağın normatif geçerliliğini etkilememektedir.

⁵⁷ BROWNLIE, (1963), s. 364.

⁵⁸ BAŞEREN, (2003), s. 1.

1. Kuvvetin Mahiyetine İlişkin Görüşler

Kuvvet kullanma yasağının sadece silahlı kuvvet kullanılmasıyla sınırlı olup olmadığı tartışmalıdır.⁵⁹ Yasaklanan kuvvet kullanmanın içine diplomatik, ekonomik ve siyasi önlemlerin de girdiğini iddia edenler, madde 2/4'ün amacının devletin ülke bütünlüğünü ve siyasi bağımsızlığını korumak olduğuna ve bu amacın askeri önlemlerle olduğu kadar, ekonomik, siyasi ve ideolojik baskılarla da tehdit edilebileceğine inanırlar. Bu görüşe göre, bu tür zorlayıcı eylemlerin de yasaklanmış olduğunu kabul etmek gerekir.⁶⁰

BM Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. fıkrası ile sadece askeri kuvvet kullanılmasının yasaklandığını düşünenlerin fikirlerini dayandırdıkları gerekçeler ise, Ekvador'un moral ya da fiziksel güç önerisinin, İran'ın dolaylı ya da doğrudan karışmanın eklenmesi önerisinin ve Brezilya'nın ekonomik zorlamaları da yasak kapsamına alma önerisinin, BM Antlaşması'nın hazırlık konferansında reddedilmesidir.⁶¹ Ayrıca madde 2/4'ü açıklamak ve yorumlamak üzere, BM Genel Kurulu tarafından 1970'te kabul edilen "Devletler Arasında Dostça İlişkiler Ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Genel Kurul Kararı" da silahlı kuvvet kullanımını üzerinde durmaktadır.

Madde 2/4'ün yasakladığı kuvvet kullanma kavramı içinde yer alan hukuka aykırı fiilleri; saldırı, silahlı saldırı, kuvvet kullanılmasını içeren diğer eylemler ve doğrudan ya da dolaylı olarak kuvvet kullanılmasını içeren müdahaleler olarak

⁵⁹ BAŞEREN, (2003), s. 60.

⁶⁰ Derek W. BOWETT, *Self Defence in International Law*, Londra, Praeger, 1958, s. 24.

⁶¹ KESKİN, (1998), s. 36.

sınıflandırılabilir.⁶² Kuvvet kullanmayı dar yorumlayanlara göre yasaklanan kuvvet kullanımı yalnızca silahlı kuvvet kullanımı iken ikinci görüşte olanlara (metni geniş yorumlayanlara) göre ekonomik zorlama da md. 2/4'ün ihlalidir.⁶³

Ekonomik ve siyasal baskı, barışa yönelik tehdit veya BM'nin amaç ve ilkelerine aykırı bir eylem olarak değerlendirilebilir. Ancak kuvvet kullanma yasağı içinde değerlendirilmesi doğru değildir. 1963 yılında Meksika'da yapılan "Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliği Konferansı"nda da devletler BM Ant. md. 2/4'ün kuvvet kullanma anlamında geniş yorumunu reddetmişlerdir.⁶⁴ Devletlerin diğer bir devletin tavır ve politikasını etkilemek için yaptıkları ekonomik ve siyasi baskıların md. 2/4 de yer alan kuvvet kullanma yasağı kapsamında değerlendirilmediği görülmektedir.⁶⁵

Genel kabul gören görüşe göre, gerek BM Şartı'nın giriş kısmında gerekse 41. ve 46. maddelerde "silahlı kuvvet" kavramının kullanılmış olması, siyasi ve ekonomik baskıların md. 2/4 kapsamında değerlendirilmesini mümkün kılmamaktadır. Yine, BM Ant. md. 2/4'ü açıklamak ve yorumlamak üzere BM Genel Kurul tarafından 1970'te kabul edilen "Devletler Arasında Dostça İlişkiler Ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukukun Genel İlkeleri Genel Kurul Kararı"nda da birinci görüşe uygun olarak yalnızca silahlı kuvvet kullanılmasının yasağın ihlali olacağı belirtilmiştir.⁶⁶

⁶² BAŞEREN, (2003), s. 103-104.

⁶³ KESKİN,(1998), s. 23.

⁶⁴ KESKİN,(1998), s. 36.

⁶⁵ Ahmet Hamdi TOPAL, *Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı*, İstanbul, Beta Yay, 2005, s. 88.

⁶⁶ KESKİN, (1998), s. 36.

2. Silahlı Saldırı Kriterine İlişkin Görüşler

Kuvvet kullanma yasağı konusunda tartışılan pek çok sorun, 2. Dünya Savaşı sonrası kuvvet kullanma konusunda birçok belirsiz alanın ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır. Bu tartışmaların en önemlisi de dolaylı saldırı yöntemleri nedeniyle yapılan tartışmalardır.⁶⁷ Bilindiği üzere kuvvet kullanma yasağı devletlere getirilmiş bir yasaktır. Bir devlet, başka bir devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı terörist bir eylemde bulunursa md. 2/4 kapsamındaki kuvvet kullanma yasağını ihlal etmiş olacaktır. Ancak söz konusu eylem devletin karışması olmaksızın teröristler tarafından gerçekleştirilirse bu durum md. 2/4'ün açıkça ihlali olarak değerlendirilmeyecektir. Buradan çıkan sonuca göre de terörist eylemlere karşı md. 2/4 kapsamındaki tek yasaklama; devlet karışması ile gerçekleştirilen eylemlere uygulanabilir görülmektedir.

1980'li yılların başında, Amerikan dış politikasının uygulanmasında askeri güç kullanılmasına taraftar olanların fikirlerine gösterilen ilgi artmıştır. “Reagan doktrini” diye de anılan bu politika, demokratik ülkelerdeki sosyalist eğilimli unsurların iktidarı ele alması riskine karşı ABD'nin müdahalesini gerekli görmekteydi.⁶⁸ ABD, o dönemde, Grenada, Lübnan, Libya, Afganistan, Kamboçya, Angola ve Nikaragua'da müdahaleler gerçekleştirmiştir. Bu müdahalelerle beraber, hukuka bağlı kalarak, deniz ötesi ülkelerde demokrasinin nasıl geliştirilebileceği ve terörizmle nasıl mücadele edilebileceği gibi konular da, ABD'de kalıcı bir şekilde tartışma gündemine girmiştir.

⁶⁷ KESKİN, (1998), s. 36.

⁶⁸ David J. SCHEFFER, “Introduction: The Gerat Debate of the 1980s”, Louis Henkin, Stanley Hofmann, Jean J. Kirkpatrick, Allan Gerson, William D. Rogers ve David J. Scheffer, (der.) *Right v. Might, International Law and the Use of Force*, New York, Council on Foreign Relations Press, 1991, s. 1.

ABD'nin BM Daimi Temsilcisi Jeane J. Kirkpatrick, 12 Nisan 1984'de Washington'da "Amerikan Uluslararası Hukuk Derneği"nin yıllık toplantısında, Orta Amerika, Orta Doğu, Asya ve Afrika'da ulusal kurtuluş mücadelesine giren ülkelere, ABD'nin BM Antlaşması'nın kuvvet kullanmamayı öngören kurallarına tek taraflı olarak uymasının bir önemi olmadığını ve BM Antlaşması'nın da kendilerinden zaten bunu istemediğini ifade etmiştir. Kirkpatrick, ayrıca çağdaş dünyanın mevcut tehlikeleri karşısında, BM Antlaşması'nın bireysel ve kolektif meşru müdafaa ilkelerinin karşılıklılık ilkesine imkan verdiğini belirtmiştir.⁶⁹

Klasikler, karşılıklılık prensibini (reciprocity) uluslararası hukuka uymanın temel şartı olarak görmediklerinden, 80'lerin sonuna dek Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin uygulamakta olduğu ve sosyalist devlet ve devrimlerin lehine müdahaleciliği savunan "Brejnev Doktrini"nin varlığını, ABD'nin kuvvet kullanılmasının sınırlandırılmasına ilişkin uluslararası hukuk kurallarına aykırı davranmasına yeterli temel teşkil etmeyeceğini savunmaktaydılar.⁷⁰ Bu dönemde *Neorealistler* olarak adlandırılan diğer grup ise, ABD'nin özel bir ulus olduğunu belirtip, ülkelere demokratik olup olmadıkları temelinde (günün koşullarında sosyalist olmayan devletler demokratik kabul edilmekteydi) farklı davranılabileceğini savunmaktaydı.⁷¹ Bu iki grubun uluslararası toplumun problemlerine ilişkin algılamalarında, uluslararası hukuk kurallarının yaratılmasına ve yorumlanmasına ilişkin anlayışlarında ve kuvvet kullanılmasına ilişkin görüşleri arasında farklılıklar mevcuttur.

⁶⁹ SCHEFFER, s. 2.

⁷⁰ SCHEFFER, s. 7,8.

⁷¹ SCHEFFER, s. 7.

Neorealistlere göre, II. Dünya Savaşı'ndan bu yana, uluslararası politikada olağanüstü değişiklikler ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, 1945'de BM Antlaşması hazırlanırken esas alınan düşünceler artık geçerli değildir. Bu durum da, BM kolektif güvenlik sisteminin çökmesine neden olmuştur. *Neorealist* anlayışa göre, kolektif güvenlik sistemi veto nedeniyle çalışmıyorsa, BM Antlaşması madde 2/4'ün getirdiği kuvvet kullanma yasağının da anlamı kalmamaktadır.⁷² Klasikler ise, uluslararası toplumun yapısını ve uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını ön plana çıkarırlar. Uluslararası barış ve güvenliğin korunmasının, uluslararası toplumun şiddetten arındırılması yoluyla gerçekleştirilebileceğini savunurlar.⁷³

Neorealistler, uluslararası hukukun uluslararası toplumun gerçeklerinden kopmasını önlemeye çalışmaktadırlar. *Neorealistlerin* uluslararası toplumun yapı ve problemlerine ilişkin değerlendirmeleri, bu temel amacın etkisi altında şekillenmektedir. *Neorealistler*, açık ya da örtülü antlaşmaları, resmi metinleri, devletlerin davranışlarını ve teamüllerini hiç durmadan norm yaratan, değiştiren ya da sona erdiren bir etkileşim içinde görmektedirler.⁷⁴ Bu da uluslararası hukuk kurallarının yaratılmasında devamlılık unsuruna önem verdiklerini gösterir.

Neorealistlerin savunduğu, uluslararası hukuk kurallarının yaratılmasına ilişkin usuldeki devamlılık unsuru, bu kuralların her an yeniden yaratılmasını gerektirmektedir. Böyle bir noktadan hareket edildiğinde, uluslararası antlaşmaları

⁷² Michael REISMAN, "Coercion and Self-determination: Construing Charter Article 2/4", *American Journal of International Law*, Cilt:78, (1984), s. 642.

⁷³ BAŞEREN, (2003), s. 6.

⁷⁴ Tom J. FARER, "An Inquiry into the Legitimacy of Humanitarian Intervention", *Law and Force in the New International Order*, Lori Fisher Damrosch ve David J. Scheffer (der.), Oxford, Westview Press, 1991, s. 186.

oluşturan orijinal iradelerin de kıymeti azalmaktadır.⁷⁵ Klasiklerin uluslararası toplumun yapı ve sorunlarına ilişkin değerlendirmeleri, uluslararası hukuku geçici kuvvet ve çıkar kaymalarından uzak tutarak, uluslararası hukukun düzene olan katkısını korumaya çalışmalarına neden olmaktadır.⁷⁶ Klasikler, uluslararası hukuk kurallarının belirlenmesi için bir taraftan doktrine diğer yandan da hukuku yaratan süjelerin uygulamalarına başvurur. Hukuku yaratan süjelerin uygulamaları ise, antlaşma metinlerini, hazırlık çalışmalarını ve müteakip uygulamaları kapsar.⁷⁷ Bu durumda, klasikler, antlaşmaların hazırlık aşamalarındaki orijinal iradelere önem vererek, *neorealistlerden* ayrılmaktadırlar.

Neorealistler, madde 2/4'ün amaç ve kapsamıyla ilgili yorumların günün gereklerine bakılarak yapılması gerektiğini düşünmektedirler. *Neorealistlere* göre ABD, diğer devletlerin BM Antlaşmasının hükümlerini ihlal etmelerini önlemek için, karşılıklılık ilkesi çerçevesinde, kuvvete karşı kuvvetle cevap vermelidir. Klasikler ise, karşılıklılık ilkesini reddederler. Çünkü bu durumda, uluslararası hukuka uyup uymayacakları hususunda, devletler kendileri karar vereceklerdir ve bu da, uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye sokacaktır.⁷⁸ *Neorealistler*, BM Antlaşması'yla uyum sağladığına inandıkları; kendi geleceğine karar verme (self determinasyon), insan hakları ve en önemlisi demokrasinin gerçekleştirilmesi için, kuvvet kullanılmasını da BM Antlaşması'na uygun bir araç olarak görmektedirler.⁷⁹

Klasikler, *neorealistlerin* iddia ettiği, demokrasi adına ya da baskı rejimlerine karşı tek taraflı müdahale hakkına, sübjektif değerlendirmelere yol açtıkları için

⁷⁵ FARER, (1991), s. 186.

⁷⁶ FARER, (1991), s. 187.

⁷⁷ BAŞEREN, (2003), s. 12.

⁷⁸ BAŞEREN, (2003), s. 13,14.

⁷⁹ SCHEFFER, s. 11.

karşıdırlar. Klasik teori, kuvvet kullanmayla ilgili esas kaide olan BM Antlaşması madde 2/4'ün tek istisnasını, silahlı saldırı halinde meşru müdafaa halini düzenleyen Anlaşma'nın 51. maddesi olarak görür. Klasiklere göre, uluslararası toplumun değerlerini yansıttığı için, md. 2/4 ile md. 51 tartışılmazdır. Ancak klasik yaklaşıma mensup hukukçular arasında da farklı bakış açılarına sahip olanlar vardır. Bazı hukukçular, devletlere geniş ölçüde münferiden kuvvet kullanma hakkı tanıyan yorumlar yaparken,⁸⁰ başka bir grup, bu hakkı son derece sınırlı tutmaktadır.⁸¹

Yukarıda değindiğimiz ve 80'li yıllara damgasını vuran bu iki ekol arasındaki fikir ayrılığında, konuya ilişkin en somut normu koyan Uluslararası Adalet Divanı'nın, 1986 Nikaragua davasında verdiği karar ile klasik görüş desteklenmiştir. Nikaragua davasında Divan, uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanma yasağının sadece antlaşmalar hukuku kapsamında bir yasak değil aynı zamanda yapılageliş kuralı olduğunu belirtmiştir. *Neorealistlerle* klasikler arasındaki tartışma iki ekol arasındaki farklılık, uluslararası toplumun problemleriyle ilgili teşhislerinin ve uluslararası hukuka ilişkin bilgi kuramlarının farklılığına dayanmaktadır.⁸²

UAD 86 Nikaragua kararında özetle, saldıran silahlı gruplara devlet desteğinin o gruplar üzerinde etkin denetim sağlamış olması ve saldırının çapının savaş büyüklüğünde olması halinde, saldırıya uğrayan devletin BM Ant. md. 51 uyarınca, meşru müdafaa hakkına sahip olacağı belirtilmiştir. ABD, El Salvador ile müşterek meşru müdafaada bulunduğunu iddia etmiştir. Divan, El Salvador'a yapılan Nikaragua destekli gerilla saldırısını silahlı saldırı eşiğinin altında kalan bir fiil olarak sayıp, meşru müdafaa hakkına başvurulamayacağını yalnızca hedef devletin

⁸⁰ SCHEFFER, s. 12-13.

⁸¹ BROWNLIE, (1961), s. 234.

⁸² BAŞEREN, (2003), s. 23.

(El Salvador) karşı tedbir alabileceğini belirtmiştir. ABD, hem üçüncü tarafın karşı tedbir alamaması yasağını ihlal etmiş, hem de aldığı karşı tedbirler (müdahale), karşı tedbir limitini aşarak “hukuksuz karşı saldırıya” dönüşmüştür.⁸³ Bu karar aynı zamanda meşru müdafaa hakkının oluşabilmesi için gerekli eşiğin belirginleştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. BMGK’nın 1373 sayılı kararı, silahlı saldırıdan bahsetmeksizin, meşru müdafaa hakkını tanınması sonucu, meşru müdafaaya başvuru eşiğini geri dönülemez bir şekilde değiştirmiştir. Bu değişim tezin ilerleyen bölümlerinde ele alınacaktır.

V. BM GÜVENLİK KONSEYİ’NCE BARIŞ VE GÜVENLİĞİN SAĞLANMASI

Uluslararası hukuka aykırı bir şekilde kuvvet kullanan devletlere karşı Birleşmiş Milletler sisteminin yaptırım uygulaması bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır.⁸⁴ BM Antlaşmasının 2/4. maddesinde kuvvet kullanımını yasaklanmıştır. Bu yasağı ihlal eden devletlere karşı, VII. bölümde ekonomik, siyasi tedbirler ve askeri zorlama tedbirleri öngörülmüştür. Uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanma yasağının iki istisnası vardır. Birincisi; 51. maddede öngörülen bireysel ve kolektif meşru savunma hakkı ve ikincisi de Güvenlik Konseyi’nin VII. Bölüme dayanarak aldığı zorlama tedbirlerdir. Ayrıca Güvenlik Konseyi 53. madde çerçevesinde bölgesel örgütlere zorlama tedbirlerini uygulamak için yetki verebilir. Güvenlik Konseyi, 43. maddede öngörülen özel antlaşmaları yapamadığı ve kendisine ait uluslararası bir ordu oluşturamadığı için BM Antlaşması’nın 39. ve 42. maddelerindeki şartların bir arada oluşması koşuluyla, kendilerine ait ulusal düzenli

⁸³ SCHEFFER, s. 8,9.

⁸⁴ Berdal ARAL, “Soğuk Savaş Sonrasında Siyasallaşan Uluslararası Hukuk ve Başlıca Mağdurları”, *AÜSBFD*, Cilt:53, Sayı:1, (Ocak-Aralık 1998), s. 54.

orduları olan üye devletlere barış ve güvenliği sağlamaları için kuvvet kullanma yetkisi verebilir. 42. madde, belirtilen koşullarda Güvenlik Konseyine kuvvet kullanma yetkisi verdiğine göre, Konseyin devletleri bu konuda yetkilendirme hakkı da vardır.⁸⁵

BM Şartı'nın 39. maddesi Güvenlik Konseyinin karar verebilmesi için gerekli şartları düzenlemiştir. Bunlar barışa yönelik tehdit, barışın bozulması ya da saldırı durumlarından birinin varlığını saptamaktır. Bu saptama üzerine Güvenlik Konseyi bu durum hakkında tavsiyelerde bulunma hakkına da sahiptir. Söz konusu metin şu şekilde düzenlenmiştir:⁸⁶ “*Güvenlik Konseyi, barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu veya saldırma fiilinin vuku bulduğunu tespit ederse milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazası veya yeniden tesisi için tavsiyelerde bulunur veya 41 ve 42. maddeler gereğince hangi tedbirlerin alınacağını kararlaştırır*”. Konseyin askeri müdahale'ye karar verebilmesi için gerekli ön şart olan bu üç koşulun detaylı incelenmesi gerekmektedir. Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasından sorumludur ve barışın tehlikede olduğuna karar verme yetkisi vardır. Buna karar verirken silahlı güç kullanmak da dahil olmak üzere tedbirlerin alınmasını isteyebilir. Bu normatif ayrıntılara ek olarak BM Antlaşması'na göre bu antlaşmadan doğan yükümlülükler başka yükümlülüklerin üzerindedir. Dolayısı ile yapılan eylemlerin BM çerçevesi ile uyumlu olması temel bir zorunluluktur.⁸⁷ BMGK kendisine bağlı bulunan üye devletlere kolektif meşru müdafaa hakkı çerçevesinde kuvvet kullanma yetkisini tarihte kez vermiştir: 1950'de Kore'de ve 1990'da Irak'ta.

⁸⁵ Peter MALANCZUK, *Akehurst's Modern Introduction To International Law*, London/New York, Routledge Press, 1999, .s. 87,88.

⁸⁶ GÜNDÜZ, s. 93.

⁸⁷ NEUHOLD, s. 66.

Tezin konusu açısından bu bölüme ilişkin en önemli husus; ABD'nin 2003 Irak askeri müdahalesine temel gerekçe olarak BMGK'nın 678, 687 ve 1441 Sayılı kararlarının kendisini BMGK'ce yetkilendirdiği savıdır. Bu husus tezin ilerleyen bölümlerinde ele alınacaktır.

A. Barışın Tehdit Edilmesi

Bir devletin ortada kuvvet kullanımını haklı kılacak herhangi bir neden yokken, öne sürdüğü taleplerin yerine getirilmemesi halinde, başka bir devlete karşı açıkça ya da zımnen kuvvet kullanacağını ifade etmesi, hukuka aykırı bir kuvvet kullanma tehdidi niteliğindedir.⁸⁸ Barışın tehdit edilmesi, sözle veya eylemle gerçekleştirilebilir. Bununla birlikte, hangi eylemlerin kuvvet kullanma tehdidi sayılacağı konusu oldukça tartışmalıdır. Somut bir eylemin kuvvet kullanma tehdidi oluşturup oluşturmadığının değerlendirilmesi, BM Şartı'nın VII. Bölümü çerçevesinde Güvenlik Konseyi tarafından yapılabileceği gibi, sorunun herhangi bir uluslararası yargı veya hakemlik organı önüne getirilmesi halinde bu organlar tarafından da yapılabilecektir.⁸⁹ Bununla birlikte, sınırda askeri hareket yapma, sınıra askeri yığınakta bulunma kuvvet kullanma tehdidi olarak değerlendirilmektedir.⁹⁰

Savaş ilan edilmiş olmakla birlikte, savaş ilan eden devletin silahlı kuvvetlerinin fiili bir taarruzu söz konusu değilse yani kuvvetten fiile geçen bir davranış yok ise, bu durum barışın tehdittir. Bir başka deyişle, fiiliyata dönüşmedikçe tehdit içeren sözler ya da kışkırtıcı davranışlar “silahlı saldırı” olarak değerlendirilemez. Bu tür bir tehditle karşılaşan devlet, gerekli askeri hazırlıkları

⁸⁸ Fatma TAŞDEMİR, *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi*, Ankara, Usak Yay., 2006a, s. 108

⁸⁹ TOPAL, s. 92.

⁹⁰ TAŞDEMİR, (2006a), s. 107-108.

yapabilir ve/veya barışın tehdit edildiğini BM Güvenlik Konseyine götürerek bu tehdide karşı Güvenlik Konseyi'nin gerekli tedbirleri almasını isteyebilir.⁹¹

Şu da unutulmamalıdır ki kuvvet kullanma tehdidi ile barışa yönelik tehdit aynı içeriğe sahip değildir. Kuvvet kullanma tehdidi olarak değerlendirilmeyen bir davranış barışa yönelik tehdit olarak değerlendirilebilir.⁹² Bir eylemin ya da açıklamanın kuvvet kullanımı tehdidi oluşturması için, her an gerçekleşebilecek bir eylem olması gereklidir. Gelecekte belirsiz bir zamanda gerçekleştirileceği söylenen eylem kuvvet kullanma tehdidi olarak değerlendirilemez. Ancak bu eylemin barışa yönelik bir tehdit olarak değerlendirilmesi mümkündür. Uyarı ile kuvvet kullanma tehdidini ayıran şey, tehdidin her an bir eylem olasılığını taşımasında gizlidir.⁹³ Ancak bu uyarı barışa yönelik bir tehdit olarak değerlendirilmeye açıktır. Bu değerlendirmeyi yapacak olan da 39. maddeye göre BM Güvenlik Konseyidir. “Barışı tehdit” kavramı, BM Şartı'nın kurucuları tarafından uluslararası barış ve güvenliğin korunması kapsamında değerlendirilmiştir. Güvenlik Konseyi, “barışı tehdit” kavramını giderek daha geniş bir biçimde yorumlamaktadır. Güvenlik Konseyi birçok durumda iç siyasi çatışmaları veya insan hakları ihlallerini⁹⁴ barış ve güvenliğin tehdidi olarak değerlendirmektedir.⁹⁵

⁹¹ ARAL, (1999), s. 22.

⁹² KESKİN, (1998), s. 142.

⁹³ KESKİN, (1998), s. 62,63.

⁹⁴ İnsan hakları temelinde gerçekleşen BMGK yetkilendirmeli “insani amaçlı askeri müdahale” BMGK yetkilendirmesi ile kuvvet kullanılmasının örneği iken, tezin ilk bölümü VII, B kısmında incelenecek “insani amaçlı askeri müdahale” de BMGK yetkilendirmesi bulunmaksızın uluslararası topluluğun çıkarları için devletlerin insani amaçlar güderek, hedef devlete müdahalesidir.

⁹⁵ TÜRKMEN, (2006), s. 62,63.

Güvenlik Konseyi, bir devletin içerisindeki politik gelişmelerin bölgesel istikrarsızlığa yol açacağını düşünerek barışın tehdit edildiğine de karar verebilir.⁹⁶ Bir devletin kendi sınırları içerisinde meydana gelen bir iç savaş ya da insan hakları ihlalleri 39. maddeye göre barışın bozulması veya saldırı değil, barışın tehdit edilmesidir.⁹⁷ Bu değerlendirmelerin devletlerce münferiden yapılması hukuka uygun değildir, BMGK kararı ile durumun tespiti gereklidir. Kuvvet kullanma tehdidinin hemen arkasından hukuka aykırı kuvvet kullanma eylemi ortaya çıkarsa, uluslararası toplum çok daha ciddi sonuçlar doğuran bu olaya yönelmekte ve kuvvet kullanma tehdidinin hukuka aykırılığını vurgulayacak tasarruflar unutulmaktadır.⁹⁸

B. Barışın Bozulması

“Barışın bozulması” kavramı, barışın tehdidinde olduğu gibi, çok genel ve yansız bir kavramdır. Bu terim, bir devletin herhangi bir saldırı fiilinin faili olmasını gerektirmemektedir. Diğer bir ifade ile barışın bozulduğu durumunun Güvenlik Konseyi tarafından tespit edilebilmesi için özellikle bir devlet ya da devletlerin başka bir devlete karşı kuvvete başvurmuş olması gerekmektedir.

C. Saldırı

39. maddede bahsedilen “saldırı” ile 51. maddede belirtilen “silahlı saldırı” kavramlarının birbirinden farklı olduğunun altını çizmek gerekmektedir. Tüm devletler bir “silahlı saldırı” olursa meşru müdafaa hakkının doğduğunu kabul

⁹⁶ Mehmet Emin ÇAĞIRAN, “Uluslararası Barış ve Güvenlik Hukukunda Sorumluluk Anlayışı ve Klasik Sorumluluk Rejimi”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Detay Yayıncılık, Cilt:1, Sayı:1, (2006), s. 9.

⁹⁷ TÜRKMEN, (2006), s. 62.

⁹⁸ BAŞEREN, (2003), s. 88.

etmektedirler.⁹⁹ Ancak “saldırı”, hiçbir antlaşma ve kararda meşru müdafaa koşulları arasında sayılmamıştır.¹⁰⁰ BM Şartı’nın gerek 39. maddesinde geçen “saldırı” kavramı, gerekse 51. maddesinde geçen “silahlı saldırı” kavramı BM Şartı’nda tanımlanmamıştır. Bu durum doktrinde ve uygulamada görüş ayrılıkları oluşturmuş, “saldırı” ile “silahlı saldırı” ve md. 2/4’de yer alan “kuvvet kullanma” kavramlarının birbirinin yerine kullanılmasına ve aralarında bağ kurulmaya çalışılmasına neden olmuştur.¹⁰¹ BM Antlaşmasında “silahlı saldırıya” Meşru müdafaa hakkı tanınmasına rağmen “saldırı” durumunda yalnızca BMGK yetkilendirmesi yapılabilmesi hakkı verilmesi, bu iki kavramın bilinçli olarak farklı kullanıldığını göstermektedir.

Nikaragua Davası’nda UAD’ın dolaylı saldırı bağlamında silahlı saldırıyı tespiti çalışırken dayandığı “Saldırı Tanımı Kararı”nın 3/g maddesinin örf adet hukuku kuralı olduğunu söylemesi, saldırı ve silahlı saldırı kavramları arasında fark olmadığını savunmak için kullanılmıştır.¹⁰² Şüphesiz her silahlı saldırı bir saldırıdır. Fakat her saldırı bir silahlı saldırı değildir.¹⁰³ Saldırı ve silahlı saldırı kavramlarının aynı değerlendirilmesi yönünde yaklaşımlar olsa da,¹⁰⁴ silahlı saldırı seviyesine varmayan kuvvet kullanımları “saldırı” olarak değerlendirilirken, kimilerince kuvvet kullanımı olarak değerlendirilmektedir.¹⁰⁵ Uluslararası Adalet Divanı, “saldırıyla”, “silahlı saldırı” arasında bir örtüşme olsa da bu kavramların aynı kavramlar olduğunu Kararın hiçbir yerinde söylememiştir.¹⁰⁶

⁹⁹ Christine GRAY, *International Law, and the Use of Force*, New York, Oxford University Press Inc., 2004, s. 108.

¹⁰⁰ BAŞEREN, (2003), s. 93.

¹⁰¹ BAŞEREN, (2003), s. 92.

¹⁰² TOPAL, s. 93,94.

¹⁰³ BAŞEREN, (2003), s. 92.

¹⁰⁴ TOPAL, s. 94.

¹⁰⁵ BAŞEREN, (2003), s. 91.

¹⁰⁶ BAŞEREN, (2003), s. 92.

Silahlı saldırı, bir devletin egemenliğine, ülke bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığına karşı, BM'nin amaç ve ilkelerine aykırı bir şekilde silahlı kuvvet kullanılmasıdır. Ancak silahlı saldırı bazen devletin ülkesi yerine ülke sınırları dışında bulunan devletin silahlı kuvvetlerine karşı da olabilir.¹⁰⁷ Silahlı kuvvet kullanılmadan da saldırı eyleminden bahsetmek mümkündür. Örneğin bir devlet kendi ülke sınırları içinde bulunan bir nükleer tesisi başka bir devlete zarar vermek için patlatabilir ve bunun tahrip gücü kendisine zarar verilen devlet için nükleer bombadan az olmayabilir. Yine silahlı kuvvet kullanılmadan, zarar verme kastı ve saikiyle bir devlet sınır aşan bir nehir üzerindeki barajın kapaklarını açıp, çok büyük miktarda suyu serbest bırakarak sınırdaş devlete zarar verebilir. Bu zarar etki ve boyutlarına bağlı olarak saldırı olarak değerlendirilebilir. Ancak bu durum, BM Ant. md. 51 uyarınca zarar gören devletin meşru müdafaa hakkının doğmasına yetmeyecektir. Zarar gören devlet saldırının BMGK'ca tespiti üzerine yetkilendirme ile karşı tedbirler alabilecektir. ABD'ye yönelik olarak sivil uçaklar kullanılarak yapılan saldırı bu duruma örnektir. Ancak BMGK bu durumda yukarıda anlatılan prosedüre uygun davranmamıştır. Oysa UAD 1986 Nikaragua davasında, silahlı saldırıdan alt bir düzeyde kuvvet kullanımına hedef olduğunda, hedef devletin (El Salvador) silahlı saldırıya varmayan zorlayıcı karşı tedbirler alabileceğini belirtmiştir.¹⁰⁸

Silahlı saldırının varlığından söz edilmesi için, ciddi düzeyde bir kuvvet kullanımı olmalı ve bu kuvvet kullanımının hasara yol açması söz konusu olmalıdır. Bu nedenle düzenli silahlı birliklerin karıştığı küçük çaplı sınır ihlalleri bir saldırı

¹⁰⁷ ARAL, (1999), s. 23.

¹⁰⁸ BAŞEREN, (2003), s. 66; SCHEFFER, s. 8,9.

olarak kabul edilmemektedir.¹⁰⁹ Silahlı saldırı çerçevesinde sınır olayları ile ilgili bu açıklama Uluslararası Adalet Divanı tarafından da onaylanmıştır. Silahlı saldırı ile sınır ihlali arasındaki farklılıklardan ilki etkileri ve derecesi bakımındandır. UAD'ın belirtmiş olduğu ikinci farklılık saldırının şartları açısından dır. Ayrıca, UAD sınır ihlallerinin niyet ve motivasyonu ile ilgili tartışmaları kesin bir çözüme kavuşturmamıştır.¹¹⁰

BM Genel Kurulu'nun saldırı kavramına ışık tutan iki önemli kararı söz konusudur. Bunlardan tarih itibariyle önce olanı 24.10.1970 tarihli "BM Şartı Uyarınca Devletler Arasında Dostane İlişkiler ve İşbirliğine Dair Uluslararası Hukuk İlkelerine İlişkin Bildiri"dir. Diğeri de BM Genel Kurulunun 14 Aralık 1974 Tarih ve 3814 (XXIX) Sayılı "Saldırının Tanımlanması Hakkındaki Kararı"dır.¹¹¹

Bu karar, silahlı saldırı kavramının anlam ve içeriğinin belirlenmesi ve açıklığa kavuşmasında önemli bir yer tutmaktadır.¹¹² Ancak, Saldırının Tanımı Kararı'nın 51. maddesi bağlamında silahlı saldırı kavramının içeriği hususundaki belirsizliği ortadan kaldırdığı da söylenemez. BM Genel Kurulu, saldırıyı şu şekilde tanımlamaktadır: "*Saldırı, bir Devletin diğeri bir devletin egemenliğine, ülke bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı veya işbu Tanımda belirtildiği üzere, Birleşmiş Milletler Şartı ile bağdaşmayan diğeri herhangi bir tarzda silahlı kuvvet kullanmasıdır.*"¹¹³ Söz konusu kararın 3. maddesinde savaş ilan edilmiş olsun ya da olmasın, saldırı olarak kabul edilen fiiller sıralanmıştır.

¹⁰⁹ ARAL, (1999), s. 17.

¹¹⁰ GRAY, (2004), s. 146.

¹¹¹ TOPAL, s. 95.

¹¹² TOPAL, s. 95; ARAL, (1999), s. 19.

¹¹³ GÜNDÜZ, s. 121.

Kararın 4. maddesine göre 3. madde de sayılan fiillerin sınırlayıcı nitelikte olmadığı ve BM Güvenlik Konseyi'nin, Birleşmiş Milletler Şartı hükümlerine göre başka fiilleri de saldırı olarak tespit etme yetkisinin olduğu belirtilmektedir. Ayrıca Karar'ın 3. maddesinin son iki fıkrasında sayılan fiillerin dolaylı kuvvet kullanımı niteliğinde olduğu, Uluslararası Adalet Divanı'nın Nikaragua Davası'nda verdiği kararla kabul edilmiştir.¹¹⁴ Tez konusuna ilişkin olarak 3. maddenin son fıkkı önem arz etmektedir. Bu hüküm uyarınca; “büyük ölçekli grup gönderme” günümüzde terörizme karşı terörü destekleyen ülkeye kuvvet kullanımının meşrulaştırması tartışmalarında önemli bir rol oynamaktadır. Ancak saldırı tanımı kararı, saldırı savaşının uluslararası barışa karşı bir suç olduğunu ifade etmenin ötesine geçememektedir.¹¹⁵

Ayrıca yine 1974 tarihli BMGEKU “Saldırının Tanımlanması Hakkındaki Kararı”nın 4. maddesi uyarınca, 11 Eylül sonrası BMGK 1368 ve 1371 Sayılı kararları ile yapılan terör eylemleri “terörist saldırı” olarak nitelendirerek, BMGK'nın konuya ilişkin yetkilendirme yapabilmesinin önünü açmıştır. Bu kararlarda saldırıya karşı meşru müdafaa hakkının tanımış olması, “silahlı saldırı”, “saldırı” farkını ortadan kaldırmış ve BM siteminde köklü bir değişikliğe sebep olmuştur.

D. Uygulamalar

Konuya ilişkin aşağıda sunulacak iki temel örnekten başka küçük çaplı örneklerden biri de 1994 yılında Güvenlik Konseyi'nin Haiti'de askeri darbeye

¹¹⁴ GÜNDÜZ, s. 60.

¹¹⁵ Yücel ACER, “Uluslararası Hukukta Saldırı Suçu Kavramının Temel Unsurları: Tanım Çalışmaları ve Yansımalar”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt:1, Sayı: 3, (2005), s. 17.

devrilen meşru yönetimi yeniden kurmak amacıyla çok uluslu bir gücün kurulması yetkisini vermesidir. BMGK 940 sayılı karara göre bu güç işbaşında bulunan meşru olmayan askeri hükümetin görevden ayrılması için gerekli her türlü önlemin alınmasına ilişkindir. Bu karar BM Ant. VII. bölüm maddeleri uyarınca alınmıştır ve birleşik güç askeri güç dahil her türlü önlem alınabilecektir.¹¹⁶

1. 1950 Kore Savaşı

BM Güvenlik Konseyi'nin 42. madde uyarınca karar alması ilk kez 1950'de Kuzey Kore'nin Güney Kore'yi işgali üzerine görülür. 1950'de Kuzey birlikleri 38. paraleli geçerek silahlı anlaşmazlığı (savaş) başlatmışlardır. BMGK, üye devletlere Kuzey Kore'nin geri çekilmesini sağlamak amacıyla BM'ye gereken her türlü yardımı yapma çağrısında bulunmuştur.¹¹⁷ Bunu takip eden başka bir kararında ise Güvenlik Konseyi, ABD'ye Güney Kore'nin kurtarılması için askeri birlikleri organize etme ve BM bayrağını kullanması yetkilerini vermiştir.¹¹⁸ Türkiye de bu birlikte yer almıştır. Ancak 1950'de alınan bu karar son derece istisnai ve koşullara bağlı bir uygulamadır. Güvenlik Konseyi'nde daimi üye olan SSCB'nin, Komünist Çin¹¹⁹ yönetiminin Güvenlik Konseyi'ne üye olarak alınmamasını protesto etmek amacıyla oturumlara katılmadığı bir zamanda bu kararlar alınmış, Ağustos 1950 başında SSCB'nin oturumlara katılmasıyla yapılacak her iş Sovyet engellemesiyle karşılaşmıştır.

¹¹⁶ BM Güvenlik Konseyi Kararı 940, (1994), [<http://www.un.org/documents/sc/res/1994/scres94.htm>]

¹¹⁷ BM Güvenlik Konseyi Kararı 82,83,84, (1950), [<http://www.un.org/documents/sc/res/1950/scres01.htm>].

¹¹⁸ BM Güvenlik Konseyi Kararı 85, (1950), [<http://www.un.org/documents/sc/res/1950/scres50.htm>].

¹¹⁹ O dönemde Çin'deki iç savaşı kaybetmiş olan Milliyetçi Çin, Tayvan adasında bir devlet kurmuştu, uluslararası toplum Milliyetçi Çin'i (Tayvan), Çin'in yasal hükümeti kabul ediyordu. Fiilen yönetimi ele geçirmiş olan komünist Çin yönetimi (Çin Halk Cumhuriyeti) tanınmamakta idi.

2. 1990 Körfez Krizi

İkinci örnek olay ise soğuk savaş'ın hemen ardından yaşanmıştır. Irak'ın Kuveyt'i işgali üzerine 2 Ağustos 1990 tarihinde aldığı 660 sayılı kararıyla BM Güvenlik Konseyi bu olayın uluslararası barış ve güvenliğin ihlali olduğuna karar vererek Irak'ın Kuveyt topraklarından derhal ve şartsız olarak çekilmesini talep etmiştir.¹²⁰ O tarihe kadar görülmüş en sıkı ekonomik yaptırımlar Güvenlik Konseyi'nin aldığı 661 sayılı kararında yer almıştır.¹²¹ Bu kararda Güvenlik Konseyi, Irak'ın işgal ettiği topraklardan çekilmediği gerekçesiyle tüm devletlerin Irak'a ihracat ve Irak'tan ithalat yapmalarını yasaklamıştır. Bağlayıcı ekonomik yaptırımlar Irak'ın Kuveyt'i ilhak ettiğini açıklamasıyla daha da sıkılaştırılmıştır. 670 sayılı kararıyla Güvenlik Konseyi, Irak'a incek uçakların üye devletlerin havaalanlarından kalkışını yasaklamıştır.¹²²

Yukarıda anıldığı gibi BM Ant. 41. madde uyarınca alınan bu tür tedbirlerin yetersizliğini gördüğünde Güvenlik Konseyi güç kullanımını içeren tedbirleri BM Ant. 42. madde uyarınca alabilir. Nitekim Irak örneğinde alınan askeri olmayan tedbirlerin yetersizliği üzerine Güvenlik Konseyi Irak'a 660 sayılı karar uyarınca derhal Kuveyt'ten çekilmesi için son bir çağrı yapan 678 sayılı kararını 29 Kasım 1990'da almıştır.¹²³ Bu karar uyarınca; 15 Ocak 1991'e kadar Irak Kuveyt'ten çekilmediği takdirde devletler, meşru Kuveyt Hükümeti ile koordineli bir şekilde

¹²⁰ BM Güvenlik Konseyi Kararı 660, (1990), [<http://www.un.org/documents/sc/res/1990/scres90.htm>].

¹²¹ BM Güvenlik Konseyi Kararı 661, (1990), [<http://www.un.org/documents/sc/res/1990/scres90.htm>].

¹²² BM Güvenlik Konseyi Kararı 670, (1990), [<http://www.un.org/documents/sc/res/1990/scres90.htm>].

¹²³ BM Güvenlik Konseyi Kararı 678, (1990), [<http://www.un.org/documents/sc/res/1990/scres90.htm>].

Irak'ın 660 ve sonrasında konuyla ilgili olarak alınan kararlara zorla uymasını sağlamak amacıyla her türlü tedbiri almaya yetkilendirilmiştir. Bu karar 16 Ocak 1991'de başlayan askeri harekate meşruiyet ve hukukilik sağlamıştır. 687 sayılı kararıyla da Güvenlik Konseyi körfez krizini sona erdirmek için bir takım koşulların Irak tarafından yerine getirilmesini istemiştir. Bu karar aslında bir ateşkes antlaşmasının BMGK kararı haline dönüşmesidir. Bu tür bir karar BM tarihinde bir dönüm noktasıdır. Çünkü uluslararası barışı sağlamak amacıyla aktif olarak BM'nin karar alması ve bunu uygulaması olayda çok detaylı olarak görülmektedir. Artık BM, kararlar alan ve uyulmadığında sadece kınayan bir kurum olmayacak, gerekirse zorla bunu uygulattıracaktır. Başka bir deyimle BM hukuksal olarak sahip olduğu yetkileri uygulama kapasitesini kendinde bulmuştur. ABD 2003 Irak askeri müdahalesi de BMGK'nın 678, 687 sayılı kararlarının yetkilendirmesinin hala sürmekte olduğundan yola çıkmıştır.

VI. MEŞRU MÜDAFAA

Devletlerin egemenliği ilkesinin günümüzdeki görünümünden biri olan meşru müdafaa hakkı,¹²⁴ uluslararası hukukta genel bir biçimde bir devletin bir başka devletçe kendisine karşı girişilen hukuka aykırı kuvvet kullanımına, doğal bir hakka dayanarak ani bir şekilde kuvvet kullanma yoluyla karşılık vermesidir.¹²⁵ Meşru müdafaa, bir devlet diğer bir devlete karşı bir silahlı saldırı da bulunursa, askeri (silahlı kuvvet) karşılığa izin verilmesi olarak da açıklanabilir. Meşru müdafaa hakkından yararlanılarak yapılacak kuvvet kullanımı, ihlalin durdurulması ve önlenmesi amacıyla sınırlı olmalıdır. Amacın gerçekleştirilmesi için gerekli olan

¹²⁴ ARAL, (1999), s. 23.

¹²⁵ PAZARCI, (2000), s. 116.

kuvvet kullanımını sınırı aşılmamalıdır. Meşru müdafaa hakkının işlevi, önceden var olan hukuki statükoyu korumak veya yeniden kurmaktır. Meşru müdafaa, ihlalin cezalandırılması veya zararın tamiri işlevi taşımaz.¹²⁶ Uluslararası hukukta silahlı bir saldırıya karşı kendini savunma ya da meşru müdafaa, derhal kuvvete başvurulması ve saldırıda bulunan ülkenin topraklarının işgal edilmesi anlamına gelmemektedir. Gereklilik ve orantılılık ilkeleri çerçevesinde; kuvvet gösterisi, karantina, abluka, psikolojik hareket veya kuvvet kullanma her durumun özelliğine göre değerlendirilmelidir.¹²⁷

Meşru müdafaada amaç saldırının durdurulmasını sağlamaktır; saldırıyı cezalandırmak değildir ve meşru müdafaa durumunda kuvvet kullanımının uluslararası hukukta sınırları bulunmaktadır.¹²⁸ BM'nin kuruluşundan bu yana meşru müdafaa hakkının kapsamı, özellikle önleyici meşru müdafaanın yapılıp yapılmaması ve vatandaşların korunmasının hukuka uygunluğu hususunda tartışmalar devam etmektedir.¹²⁹ Tarihsel olarak ABD, İngiltere ve İsrail gibi bazı ülkelerde meşru müdafaa hakkının kapsamının daha geniş tutulduğu bir anlayışın oldukça taraftar bulduğu görülmektedir.

Meşru müdafaa ile ilgili en temel problemlerden biri ihlali ya da illegal fiili ilk kez kimin yaptığının belirlenmesinde ortaya çıkmaktadır. BM, 1961'de Fransa - Tunus çatışmasında kimin ilk kez kuvvet kullandığını belirleyememiştir. Benzer şekilde Keşmir uyuşmazlığında da, taraflar ilk silahlı saldırının karşı taraftan

¹²⁶ Sevin TOLUNER, "Nikaragua'ya Karşı Askeri ve Benzeri Faaliyetler Davası'ndaki Yargı ve Meşru Savunma Hakkı", *Mahmut R. Belik'e Armağan*, İstanbul, İstanbul Milletlerarası Münasebetler Araştırma ve Uygulama Merkezi, 1993, s. 419; BAŞEREN, (2003), s. 197.

¹²⁷ Sadi ÇAYCI, "Dolaylı Saldırı ve Terörizm", *Askeri Adalet Dergisi*, Sayı: 100, (Eylül 1997), s. 11

¹²⁸ İlyas DOĞAN, *Devletler Hukuku*, Ankara, Seçkin Kitabevi, 2008, s. 156.

¹²⁹ GRAY, (2004), s. 95.

geldiğini iddia etmişler, Güvenlik Konseyi ilk saldırı fiilinden kimin sorumlu olduğunu belirlememiştir.¹³⁰ Meşru müdafaa, BM hukukunda ve örfi hukukta doğal bir hak olarak kabul edilmekle birlikte, istisnai bir haktır. Bu hakkın kullanımı, yapılan saldırı ile orantılı olmak zorundadır. Ayrıca, saldırıyı engellemek için askeri kuvvet kullanımından başka hiçbir çare olmamalı yani meşru müdafaa gerekli olmalıdır. Meşru müdafaa saldırı fiilinde bulunan devlete yönelik olmalı; zaman ve yer bakımından da sınırlı olmalıdır.¹³¹

BM Ant. 51. madde Güvenlik Konseyi'ne merkezi bir rol vermektedir. Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliği muhafaza için gerekli önlemleri alıncaya kadar meşru müdafaa hakkını kullanan devletler aldıkları tedbirleri bir raporla Güvenlik Konseyi'ne sunma yükümlülüğü altındadır.¹³² UAD'a göre tedbirlerin Konseye bildirilmemesi meşru müdafaa eyleminin geçerliliğini etkilemeyecektir. Çünkü Antlaşmanın ilgili maddesinde belirtilen, bir görev değil, beklentidir.¹³³ Bu açıdan Nikaragua Davası bir dönüm noktasıdır.

Uygulamada, devletler meşru müdafaa iddiasında bulunurken doktrinsel tartışmalardan kaçınmakta ve geniş devlet uygulamalarına başvurmaktadırlar. Özellikle Nikaragua davasından sonra devletler kuvvet kullanımlarını haklılaştırmak için 51. maddeye sığınmaktadırlar. BM Ant. 51. madde devletin topraklarına bir silahlı saldırı olması ya da silahlı kuvvetlerinin ülke toprakları dışında saldırıya uğraması halinde sığınılan bir düzenlemedir. Bu madde teyit edilen “doğal meşru

¹³⁰ BAŞEREN, (2003), s. 120-121.

¹³¹ Jale CİVELEK, “Uluslararası Barış ve Güvenliğe Karşı Tehdit Olarak Uluslararası Terörizm”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni - Prof. Dr. Sevin Toluner'e Armağan*, İstanbul, Beta Basım Yay., 2004, s. 357.

¹³² GRAY, (2004), s. 100.

¹³³ Donald Westlake GREIG, “Self-Defence and the Security Council: What does Article 51 Require?”, *The International and Comparative Law Quarterly*, Cilt: 40, Sayı:2, (1991), s. 369.

müdafaa” hakkı, terörizmle mücadelede ve önceden davranmaya (anticipatory) dayalı meşru müdafaa da yararlanılabilecek bir sihirli formül olarak devletlerce değerlendirilmektedir.¹³⁴

Uluslararası hukuk gibi hukukun uygulanmasını tek elde toplayamamış olan bir sistemde, bu hakkın daha büyük bir rol sahibi olması doğaldır. Merkezileşmiş bir hukuk düzeninde, meşru müdafaa kalıbına sığdırılan kuvvet kullanmanın sıklığı azalacaktır.¹³⁵ Meşru müdafaa, özellikle XX. yüzyılda, kuvvet kullanmanın sınırlandırılmasıyla yeni bir anlam kazanmıştır. Devletlerin bir egemen hak olarak kuvvet kullanabildiği yüzyıllar boyunca, meşru müdafaa hakkına dayanarak kuvvet kullanılmasına özel önem verilmemekteydi. Çünkü her devletin doğal olarak sahip olduğu, kendisini işgal ya da saldırıdan korumak için başvuracağı ve şartlarının oluştuğuna kendisinin karar vereceği bir hak olarak meşru müdafaa, 1928 Paris Paktı ile yazılı olarak ortaya çıkmış ve ancak 1945’ten itibaren tüm yönleriyle açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır.¹³⁶ BM Antlaşmasında silahlı saldırıya karşı meşru müdafaa hakkı, örf adet hukukundaki gelişmelere paralel olarak, kuvvet kullanma yasağının istisnası olarak düzenlenmiştir. İstisnai konumuna bağlı olarak, dar yorumlanması gerekir. BM Ant. 51. maddede meşru müdafaa hakkından “doğal hak” olarak söz edilmesi, BM Antlaşmasından önce örf adet hukukundaki meşru müdafaa hakkının tamamen saklı tutulduğu anlamına gelmez. Böyle düşünülse bile, BM Antlaşmasından hemen önce örf adet hukukundaki meşru müdafaa hakkı, zamanla

¹³⁴ GRAY, (2004), s. 99.

¹³⁵ Hüseyin PAZARCI, *Uluslararası Hukuk Dersleri I.Kitap*, Ankara, 1995, s. 6-8.

¹³⁶ KESKİN, (1998), s. 43.

(1928-1945 arası Paris Paktının etkisi ile) BM Antlaşması'nda düzenlenen meşru müdafaa hakkına büyük ölçüde uyumlaşmıştır.¹³⁷

BM Antlaşması'nın ortaya koyduğu genel kuvvet kullanma yasağı ve ortak güvenlik sistemi çerçevesinde meşru müdafaa, ortak güvenlik sistemi harekete geçene kadar başvurulacak bir yol olarak istisnai bir nitelik kazanmıştır. Meşru müdafanın istisnai özellikte olması, BM Antlaşması madde 2/4'teki kuvvet kullanma yasağının genel, kapsayıcı ve kesin olmasından kaynaklanmaktadır. BM Antlaşması'nın meşru müdafaaya ilişkin hükmü olan 51. maddesinde: “ *Bu antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin, silahlı saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel veya ortak meşru müdafaa hakkına hanel getirmez.*” ifadesi yer almaktadır. Meşru müdafaa hakkının hukuksal sınırları, antlaşmalar hukuku kapsamında önce, örf adet hukuku kuralları çerçevesinde gelişmiştir. BM Antlaşması'nın 51. maddesiyle meşru müdafaa hakkı üç yönde gelişmiştir. İlk olarak; bireysel meşru müdafaanın yanı sıra kolektif meşru müdafaayı da içerir hale gelmiştir. İkinci olarak, silahlı saldırının gerçekleştiği durumlara özgü kılınarak mümkün olduğu kadar kötüye kullanımlardan kurtarılmaya çalışılmıştır. Son olarak da, Güvenlik Konseyi gerekli önlemleri alana kadar kabul edilen bir hak olarak geçici nitelik kazanmıştır.¹³⁸

Meşru müdafaa hakkı konusundaki örf adet hukuku kuralları, bugün de büyük ölçüde, *Caroline*¹³⁹ olayındaki kıstaslara göre şekillenmiştir. Bu kıstaslar, orantılılık,

¹³⁷ BAŞEREN, (2003), s. 229.

¹³⁸ KESKİN, (2002), s. 157.

¹³⁹ Kısaca bahsetmek gerekirse olayın gelişimi şu şekildedir: 1837 yılında Kanada İngiltere'ye karşı bağımsızlık mücadelesine girişmiştir. Bu mücadele sırasında Caroline adlı bir Amerikan gemisiyle,

gereklilik ve aciliyet olarak adlandırılabilir. *Caroline* olayı aynı zamanda meşru müdafaa söz edilmesi için saldırının fiilen gerçekleşmesini beklemeye gerek olmadığını da göstermekle, terör saldırılarına ve devlet dışı aktörlere karşı önlem almaya da örnek oluşturmuştur. Uluslararası Adalet Divanı'nın Nikaragua davasında kabul edilen ve Webster'in *Caroline* gemisinin batırılmasının meşru müdafaa hakkının kullanımı kapsamına girebilmesi için öne sürdüğü üç şart: zorunluluk, aciliyet ve orantılılık, bugün de meşru müdafaa hakkının hukuksal sınırlarını oluşturmaktadır.¹⁴⁰

BM Antlaşması'nda dile getirilmemekle beraber, yapılagelişten kaynaklanan bir kural olarak, meşru müdafaa hakkına dayanarak kuvvete başvuran devlet, saldırıyı savuşturmak için gerekli düzeyde güç kullanmalıdır ve amacı da statükonun korunması ya da tekrar oluşturulmasıyla sınırlı olmalıdır.¹⁴¹ Bu görüş, UAD'ın Nikaragua Davası ile ilgili verdiği kararda da yerini almıştır.¹⁴² Müşterek meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için ise, hem bireysel meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için gerekli şartlar gerçekleşmeli hem de saldırıya uğrayan devlet bunu belirterek yardım istemelidir.¹⁴³

Uluslararası Adalet Divanı, Nikaragua Davası'nda verdiği kararda, meşru müdafaa ile ilgili olarak, BM Ant. 51. maddede öngörülmevenlilik ve orantılılık koşullarının geçerliliğini kabul etmektedir. Bu kararda, açıkça *Caroline*

İngiliz karşıtı silahlı güçlere silah ve mühimmat yardımı yapılmıştır. Buna karşılık olarak İngiliz güçleri Amerikan bölgesine girmiş, *Caroline* gemisini ele geçirmiş, gemiyi ateşe vermiş ve Niagara Şelalesi'nden aşağıya atmışlardır. Bu olaylar esnasında iki Amerikan vatandaşı hayatını kaybetmiştir.

¹⁴⁰ DOĞAN, s. 159.

¹⁴¹ BROWNIE, (1963), s. 186.

¹⁴² Nikaragua'ya Karşı Askeri ve Paramiliter Aktiviteler Davası (Nikaragua -ABD), *Uluslararası Adalet Divanı Raporları*, 1986, s. 94.

¹⁴³ KESKİN, (1998), s. 158.

olayında geliştirilen gereklilik ve orantılılık kıstaslarından bahsedilirken, aciliyet kıstasına değinilmemiştir. Divan'ın bu kıstası, gereklilik önkoşulunun içinde saydığı kabul edilmektedir.¹⁴⁴ Bu davada Divan, ABD'nin, bir uluslararası antlaşmalardan doğan yükümlülüklerini, Divan'ın yetkisi dışında bırakmış olması nedeniyle, BM Antlaşmasına göre değil, yapılagelişe göre karar vermiştir. UAD, 51. maddedeki doğal meşru müdafaa hakkının hem bireysel hem birlikte meşru müdafaa hakkını kapsadığını belirterek, BM Antlaşmasının kendisinin de, bu hakkın yapılagelişte var olduğunu kabul ettiğine dikkat çekmektedir.¹⁴⁵ Ancak, Ant. md. 51'e göre yapılageliş (doğal) meşru müdafaa varlığını korusa dahi, Paris Paktı ve BM sisteminin oluşturduğu yapılagelişin zamanla değiştiğinin kabul edilmesi gerekir. BM öncesi dönemin değil bu günki yapılagelişin saptanması gereklidir. Divan, Nikaragua davasında BM Antlaşması'nın 51. maddesinin geniş yorumunu desteklemediğini ortaya koymuştur.¹⁴⁶

Silahlı saldırı niteliğinde olmayan kuvvet kullanma ve karışma eylemlerine hedef olan devlet, ülke dışında girişeceği bir askeri harekatı meşru müdafaa ve müşterek meşru müdafaa hakkına dayandıramaz. Bu durumda kalan ve bu eylemleri kendi ülkesinde durduramayan bir devlet, ancak orantılı karşı tedbirler alabilir.¹⁴⁷ Ancak UAD, elindeki davayla ilgisi olmadığından bu orantılı “karşı tedbirlerin”(counter measures) neler olabileceği konusuna bir açıklık getirmemiştir. Divan'ın kararı açısından çıkan önemli sonuç, bu eylemler “silahlı saldırı” düzeyine erişmiyorsa, devletlerin bu eylemlere karşı “meşru müdafaa” ve “müşterek meşru

¹⁴⁴ ARAL, (1999), s. 25.

¹⁴⁵ Nikaragua'ya Karşı Askeri ve Paramiliter Aktiviteler Davası (Nikaragua -ABD), *Uluslararası Adalet Divanı Raporları*, 1986, s. 119.

¹⁴⁶ KESKİN, (1998), s. 55.

¹⁴⁷ SCHEFFER, s. 8.

müdafaa” çerçevesinde kuvvet kullanamayacağıdır.¹⁴⁸ Meşru müdafaa konusunda uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanma yasağına ilişkin Uluslararası Adalet Divanı’nın Nikaragua Davasında vermiş olduğu karar,¹⁴⁹ Divan’ın uluslararası hukukun gelişim yönünü tayin eden en yüksek uluslararası otoritelerden biri olması nedeniyle önemlidir.¹⁵⁰ Ancak UAD kararlarının, olaya özgü olması kuralı ve kararlardaki muhalefet şerhleri de dikkate alınmalıdır.

BM Ant. 51. madde uyarınca kuvvet kullanılırken, önceden Güvenlik Konseyi’nin iznini alma koşulu bulunmaması, 51. maddenin verdiği meşru müdafaa hakkının kapsamını belirleme sorununu ortaya çıkarmıştır. Yani, Güvenlik Konseyi’nden izin almadan kuvvet kullanma yetkisine dayanan devletin eylemleri nereye kadar sürebilir ya da bu kuvvet kullanma yetkisi nasıl sona erecektir? Bu konuda, belirsizlikler yaşanmaktadır.¹⁵¹ Uluslararası hukukun gelişmişlik düzeyi düşük bir toplumun hukuku olmasından kaynaklanan güçsüzlüğünün yanında, meşru müdafaa kavramının en önemli zaafı ise, subjektif olarak değerlendirilmeye ve rahatlıkla kanuni sınırlamaların aşılarak kötüye kullanılmaya müsait olmasıdır. Uygulamada devletler, genellikle kendileri söz konusu olduğunda 51. maddeyi geniş yorumlamakta, başka devletler söz konusu olduğunda sınırlayıcı yorumlama eğilimi göstermektedirler.

¹⁴⁸ TOLUNER, s. 418-421.

¹⁴⁹ ARAL, (1999), s. 164.

¹⁵⁰ ARAL, (1999), s. 164.

¹⁵¹ Ayşe ÖZKAN, “Uluslararası Hukukta Birleşmiş Milletler ve Afganistan Operasyonu”, *Avrasya Dosyası*, Cilt:8, Sayı:1, (İlkbahar 2002), s. 240.

A. Müsterek Meşru Müdafaa

BM Antlaşması'nda, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında, BM yanında bölge antlaşmaları ya da örgütlerine de rol veren çeşitli hükümler bulunmaktadır. Devletler tarafından kuvvete başvurulmasının yanı sıra, bölgesel veya evrensel uluslararası örgütler de kuvvet kullanabilirler. Bu tür kuvvet kullanmaya hangi durumlarda başvurulabileceği, her örgütün kurucu antlaşmasında belirlenmiştir. Bölge antlaşmaları veya örgütlerinin silahlı kuvvet kullanılmasını gerektiren tedbirlere başvurabilmeleri, BM Antlaşması'nın 53/1 maddesinde Güvenlik Konseyi'nin izni şartına bağlanırken, BM Antlaşması'nda bu konuya iki istisna getirilmektedir. Birinci istisna, yine madde 53/1'de yer almaktadır.¹⁵² Buna göre, bölge antlaşmaları veya örgütleri, II. Dünya Savaşı'nda BM Antlaşması'nı imzalayan devletlerden herhangi birinin düşmanı olan devlete karşı kuvvete başvurabileceklerdi. Günümüzde, söz konusu düşman devletlerin de örgütün içinde yer almasından dolayı, bu istisnanın geçerli olduğunu iddia etmek zordur. İkinci istisna, meşru müdafaa'nın düzenlendiği 51. maddedir.

51. maddeye göre, devletler bireysel ve kolektif (ortak) meşru müdafaa hakkına sahiptirler. Ancak bu hak, saldırıya bir cevap niteliğinde kullanılıyorsa, BM Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği tekrar sağlayacak tedbirleri alıncaya kadar geçerlidir. Ayrıca bölge antlaşmaları veya örgütlerinin ortak müdafaa hakkını kullanmaları, 51. maddeyle öngörülen kurallara uygun olmalıdır.¹⁵³ Öncelikle ortak meşru müdafaa hakkına, "silahlı saldırı" durumunda başvurulabilir. Maddede düzenlendiği şekliyle, silahlı saldırı önceliğe, meşru müdafaa hakkı ise

¹⁵² GÜNDÜZ, s. 86.

¹⁵³ BOZKURT, (2003a), s. 87-88.

ikincil niteliğe sahiptir.¹⁵⁴ BM Ant. 51. madde, Latin Amerika ülkelerinin ve bölgedeki örgütlerin, Güvenlik Konseyi'nin vetosu nedeniyle sistem tıkanca bile, bir saldırıya cevap verebilme arzularından kaynaklanmıştır. Bu madde ile bölgesel örgütlere üye bir devlete saldırı söz konusu olduğunda bölgesel örgüt, Güvenlik Konseyi gerekli tedbirleri alıncaya kadar, müşterek kuvvet kullanımına başvurabilecektir. Güvenlik Konseyi bir önlem alamıyorsa, bölgesel organizasyon çabalarını sürdürülebilecektir.¹⁵⁵

Ortak (müşterek) meşru müdafaa hakkını doğuran saldırının nitelendirilmesinde yetki, öncelikle mağdur konumda bulunan devlete ardından üyesi olduğu bölge örgütüne verilmektedir. Gerek bu nitelendirme gerekse ortak meşru müdafaa hakkının kullanımı, Güvenlik Konseyi'nin kontrolüne bağlıdır. Bölge örgütü, ortak meşru müdafaa hakkı kapsamında geçici bir süre kuvvet kullanılabilir, ardından Konseye başvurarak, almış olduğu tedbirleri bildirecektir.

B. Önleyici Meşru Müdafaa¹⁵⁶

Konunun özüne girilmeden; “önleyici” (preventive) ve “öncelikli”¹⁵⁷ (pre-emptive) ifadelerinin kavramsal anlamlarından bahsedilmesi gerekmektedir. “Önleyici” eylem (saldırı, müdahale, savaş, meşru müdafaa), oluşması muhtemel bir tehdidi ortadan kaldırmaya yönelikken, “öncelikli” eylem oluşması kuvvetle muhtemel bir tehdidi ortadan kaldırmaya yöneliktir. Dolayısıyla da uluslararası

¹⁵⁴ Canan ATEŞ, “Barış ve Güvenliğin Korunmasında Bölge Anlaşmaları veya Örgütlerinin Rolü”, *Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*, Refet Yınanç ve Hakan Taşdemir (der.), Ankara, Seçkin Yayınları, 2002, s. 35.

¹⁵⁵ BOZKURT, (2003a), s. 87-88.

¹⁵⁶ “Önleyici” ,”öncelikli” ve “sezgisel önleyici” meşru müdafaa'nın hepsini kapsayan üst terim olarak kullanılmıştır.

¹⁵⁷ “Pre-emptive” kelimesine Türkçe de karşılık olarak; önleyici, ön alıcı, sezgisel, öncül kelimeleri de kullanılmaktadır.

hukukta “öncelikli” eylem, “önleyici” eyleme evla tutulmaktadır. ABD, 11 Eylül sonrası geliştirdiği askeri doktrininde, “oluşma ihtimali mevcut” tehdidi dahi bertaraf etme hakkını kendinde gördüğünü iddia etmiştir. ABD’nin ileri sürdüğü ve aslında “önleyici” eylemden bile daha radikal ve uluslararası hukukla bağdaştırılması zor olan bu “sezgisel önleyici” (anticipatory preventive) eylemi açıklamak için “öncelikli” (pre-emptive) eylem (saldırı, müdahale, savaş, meşru müdafaa) ismini kullanmış, uluslararası hukukçuların bir kısmı ABD’nin ileri sürdüğü “öncelikli” (pre-emptive) konseptini, uluslararası hukuka daha uygun bir isim olan “sezgisel önleyici” (anticipatory preventive) olarak değerlendirmişlerdir. ABD, bilinçli yaptığı bu uygulamayla hukuka aykırı stratejisini, daha hukuki bir isimle dünya kamuoyuna sunarak belki de tepkileri azaltmayı hedeflemiştir. Önleyicilik; (saldırı, müdahale, savaş, meşru müdafaa) bir üst kavram olarak altında önleyici, klasik öncelikli, sezgisel önleyici (öncelikli) kavramlarını barındırmaktadır. Tezde önleyici (preventive) (saldırı, müdahale, savaş, meşru müdafaa) kavramı, çoğu yerde bu üst başlıkta olduğu gibi diğer üç alt türdeki kavramlara şümul olarak kullanılmaktadır. Tez de “öncelikli” (pre-emptive) eylem klasik anlamda kullanıldığında, “klasik öncelikli” olarak adlandırılacak, sadece “öncelikli” kelimesi ile bahsedilen ise, ABD’nin ileri sürdüğü aslen “sezgisel önleyici” olarak adlandırılması gereken “öncelikli” (pre-emptive) kavramı olacaktır.

Meşru müdafaa'nın geniş yorumlanmasında, devletlerin temelde “önleyici meşru müdafaa” (preventive self defence) ve “klasik öncelikli” (pre-emptive self defence) kavramının arkasına sığındıkları görülmektedir. Meşru müdafaa hakkı;

uluslararası örf adet hukuku ve BM Antlaşması md. 51 de düzenlenmiştir.¹⁵⁸ BM Antlaşması'nın 51. maddesinde meşru müdafaa hakkına başvurmanın ilk şartı olarak üye devletlerden birine silahlı saldırının gerçekleşmesi düzenlenmiştir. Buna göre silahlı saldırı olasılığının varlığı, meşru müdafaa'ya başvurmayı gerektirmez. Bir başka deyişle, bir devletin diğer bir devletin silahlı saldırısına uğramak üzere olduğunu söyleyerek, önleyici meşru müdafaada bulunması uygun değildir.

BM Ant.'da "saldırı" deyimini yerine "silahlı saldırı"nın kullanılması tesadüf değildir. "Saldırı" kelimesinin kapsamı çok daha geniştir. BM Antlaşması'nı müzakere eden devletler, yol açabileceği tehlikelere ve belirsizliklere binaen, önleyici meşru müdafaa hakkına yasallık atfetmekten özellikle kaçınmışlardır.¹⁵⁹ Dolayısıyla bu yoruma göre, uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde, devletlerin herhangi bir silahlı saldırıya maruz kalmadan önce önleyici meşru müdafaa haklarını kullanmaları mümkün değildir.

Bir silahlı saldırının gerçekleşmediği, fakat gerçekleşmesi konusunda kesinliği tartışmasız sayılabilecek nitelikte koşulların varlığı durumunda "klasik öncelikli" meşru müdafaa hakkının kullanılmasının, hukuka aykırı sayılması doktrinde tartışılmaktadır. Kastedilen, "önleyici" (preventive) nitelikte bir meşru müdafaa hakkının mutlak olarak savunulması değildir.¹⁶⁰ Meşru müdafaa sadece somut, derhal ortadan kaldırılmaz ise saldırıya dönüşeceği kesin bir tehlikeye karşı kuvvet kullanımını meşru kılmaktadır. John Yoo'ya göre de bir devletten kendisini savunma amaçlı eylemlere başlamadan, muhtemel yıkıcı bir saldırının

¹⁵⁸ Fatma TAŞDEMİR, "Uluslararası Anarşiye Giden Yol: Uluslararası Hukuk Açısından Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt:2, Sayı: 5, (2006b), s. 81.

¹⁵⁹ ARAL, (1999), s. 113.

¹⁶⁰ ARAL, (1999), s. 113.

gerçekleşmesini beklemesini istemek mantık dışı ve hayalci bir yaklaşım olacaktır. Modern silahlarla saldırıya uğrama tehdidi altında olan devletler, BM'ye başvurmak için zaman harcama lüksüne sahip olmayabilir ve saldırgan tarafın askeri bir avantaj kazanmasını önlemek için saldırı öncesinde güç kullanmak zorunda kalabilirler.¹⁶¹

Webster'in *Caroline* olayıyla ilgili olarak kullandığı formül, XIX ve XX. yüzyılda uygulanan geniş meşru müdafaa hakkından daha dar bir çerçeve çizmiştir.¹⁶² Günümüzde, teknolojinin gelişmesi, fiilen saldırıya uğrayan devletin, kendini savunma imkanını ortadan kaldırabilmektedir. Hatta kendisine saldırılmasını beklemek karşılık dahi verememe sonucuna yol açabilecektir.¹⁶³ Bu nedenle kimilerince silahlı saldırı ihtimaline karşı devletlerin kendilerini savunma hakkına sahip olduğu iddia edilmektedir.¹⁶⁴ Bu konuyla ilgili olarak, devletlerin uygulamalarına bakarsak, kimi büyük devletlerin zaman zaman geniş bir meşru müdafaa hakkı iddia ettiğini görürüz. Ancak geniş meşru müdafaa hakkının ileri sürüldüğü her olayda, siyasi bir organ olan Güvenlik Konseyi'nde veto nedeniyle karar alınamasa bile, devletler böyle bir genişlemeden rahatsızlıklarını belirtmişlerdir.

BM Antlaşması kabul edilmeden çok önce gelişen uluslararası örf adet hukukundaki meşru müdafaa, önleyici meşru müdafaa da kapsadığı açıktır. Bir başka ifade ile, önceden önleyici meşru müdafaaaya ilişkin kabul edilmiş bir doktrin vardır. Bu doktrini açıkça telaffuz eden klasik hadise, sık sık

¹⁶¹ John YOO, "Using Force", *The University of Chicago Law Review*, Cilt: 71, Sayı: 3, (2004), s. 742.

¹⁶² BAŞEREN, (2003), s. 110-111.

¹⁶³ M. Yasin ASLAN, "Uluslararası Hukukta Meşru Savunma Hakkı Çerçevesinde Sınır Ötesi Harekatın Hukuksal Esasları", *Askeri Adalet Dergisi*, Sayı: 124, (Temmuz 2006), s. 26.

¹⁶⁴ M. ASLAN, s. 28.

anılan *Caroline* olayıdır.¹⁶⁵ Bu olaya ilişkin olarak o zamanki ABD Dışişleri Bakanı Daniel Webster tarafından ortaya konan ve “*ani, karşı konulmaz, başka bir araç seçimine ve düşünmeye imkan bırakmayan bir meşru müdafaa gerektiren zaruretinin olduğunun kanıtlanması ve meşru müdafaa zarureti ile haklı görülebilecek bir eylem, bu zaruret (necessity) ile sınırlı olmalı ve kesinlikle bu kapsam dahilinde kalmalıdır*” sözleri ile ifade edilen formülde, önleyici meşru müdafaa dahil olmak üzere, hukuki bir meşru müdafaa hakkı gereklilik, orantılılık ve acillik kriterlerine uygun olmalıdır. *Caroline* Doktrini, varlığını koruma hakkı çerçevesinde önleyici meşru müdafaa faaliyetlerine izin vermektedir. Nürnberg Mahkemeleri, önleyici meşru müdafaanın hukukiliğini *Caroline* vakasına atıfta bulunmak suretiyle zımnen kabul etmiştir.¹⁶⁶

Uluslararası toplum ABD'nin Irak müdahalesinde önleyici meşru müdafaa kavramının etkili olduğunu düşünmektedir.¹⁶⁷ Ülkelerin yeteneklerindeki değişimler de öncelikli meşru müdafaa için zemin sağlayabilir. Geç değil ama erken savaşmak, yenilmek yerine kazanmayı, savaşı daha az maliyetli hale getirmeyi veya daha tehlikeli bir hale gelmeden tehlikeyi ortadan kaldırma şansını ortaya çıkarabilir.¹⁶⁸ Terör tehlikelerine ve saldırgan olabilecek “haydut devletlere” karşı önceden güç

¹⁶⁵ Olay, ABD ile İngiltere'nin barış halinde olduğu bir dönemde meydana gelmiştir. 1837'de Kanada'da İngiltere'ye karşı bir isyan sürerken, Caroline isimli bir geminin isyancılara yardım etmesi ve hükümet kuvvetlerine zayıf verdirmesi nedeniyle İngilizler gemiye saldırmış ve gemiyi ateşe vererek Niagara Şelalesinden aşağı atmışlardır. İki Amerikan vatandaşının öldüğü ve bazılarının da yaralanmış olduğu olay, ABD ile İngiltere arasında bir uyuşmazlığa ve diplomatik yazışmalara yol açmıştır.

¹⁶⁶ BAŞEREN, (2003), s. 108; ARAL, (1999), s. 111.

¹⁶⁷ ABD Savunma Bakanlığı “Önleyici Meşru Müdafaa”yı şöyle tanımlamaktadır: Askeri bir çatışmanın ertelendiği sürece daha riskli hale gelmesi durumunda başlatılan savaş. Bknz; Lawrence FREEDMAN, “Prevention, Not Preemption,” *The Washington Quarterly*, Cilt: 26, Sayı: 2, (2003), s. 106,107.

¹⁶⁸ Karl P. MUELLER, Jasen J. CASTILLO, Frest E. MORGEN, ve diğerleri, *Striking First: Preventive and Preventive Attack in U.S. National Security Policy*, CA, Rand Corporation, 2006, s. 7.

kullanma anlamına gelen bu kavram, Bush Doktrini'nin temel taşıdır. Doktrine göre sadece acil durumlarda güç kullanma anlayışı geçerliliğini yitirmiştir.

Sertaç Başeren, örf adet hukukuna dayanan BM Ant. md. 51'deki meşru müdafaa hakkının geniş yorumlanması hususunda; Paris Paktı'nın imzalanmasının örf adet hukukunda önemli değişikliklere yol açmasından hareketle, 1928-1945 yılları arasında bazı istisnai durumlar haricinde devletlerin uygulamaları, ulusal politikanın bir aracı olarak kuvvet kullanımını yasaklayan bir örf adet kuralının varlığını ortaya koyduğunu ve bu durumun da önleyici meşru müdafaa hakkının uluslararası hukuka uygunluğunun, temelini örf adet hukukundan alamayacağını belirtmektedir.¹⁶⁹

BM Ant. md. 51'in kapsamının tartışmalı olduğu ve geçmişte önleyici meşru müdafaa izin veren bir uluslararası örfi kuralın mevcut olduğu göz önünde bulundurulursa, BM Antlaşması sonrası dönemde devletler arasında önleyici meşru müdafaa hakkına izin veren ya da bunu açıkça yasaklayan yeni bir uluslararası örf adet kuralının oluşup oluşmadığını araştırmak gerekmektedir. Bu bağlamda, BM Güvenlik Konseyi önüne gelen önleyici meşru müdafaa hakkına ilişkin sorunların değerlendirilmesi faydalı olacaktır.

1. 1967 Arap-İsrail Savaşı

Kriz, İsrail'in Suriye'ye saldırı düzenleyeceği ile ilgili Sovyet istihbarat raporlarının ortaya çıkmasıyla başlamıştır. Bu istihbaratlar Mısır devlet başkanı Cemal Nasır'a 9-13 Mayıs tarihleri arasında bir zamanda ulaşmıştır. Bunun üzerine

¹⁶⁹ BAŞEREN, (2003), s. 108; ARAL, (1999), s. 28,29.

18 Mayıs 1967’de Mısır, BM Genel Sekreteri U. Thant’a, bölgede görev yapmakta olan UNEF’in (United Nations Emergency Force) geri çekilmesini isteyen bir mesaj yollamıştır.¹⁷⁰ UNEF’in geri çekilmesinin ardından, Mısır Sina’da askeri yığınak yapmaya başlamış ve Mısır, Akabe Körfezi’ni ve Tiran Boğazı’nı İsrail gemilerine kapatmıştır. Bütün bu gelişmeleri yakın bir silahlı saldırının delili olarak gören İsrail, 5 Haziran 1967’de Mısır ve Suriye’ye karşı bir askeri eylem başlatmış ve “Altı Gün Savaşları” olarak isimlendirilen savaşı kazanmıştır.¹⁷¹ İsrail, Güvenlik Konseyi’nde yapılan tartışmalarda, eylemini, vukuu muhakkak bir Arap saldırısına karşı klasik öncelikli meşru müdafaa hakkının kullanılması olarak meşrulaştırmaya çalışmıştır. İsrail, UNEF’in, Mısır’ın ısrarı üzerine Sina’dan çekilmek zorunda kalmasının İsrail’in hayati çıkarlarına ağır zarar verdiğini ve kendisine klasik öncelikli meşru müdafaa hakkını kullanmaktan başka bir çıkar yol bırakmadığını iddia etmiştir.

Sovyetler Birliği ve Fas, İsrail’i ilk kuvvet kullanan taraf olması nedeniyle saldırgan olarak görmüşlerdir. Diğer taraftan, ABD ve İngiltere gibi İsrail’e sempati duyan devletler dahi öncelikli meşru müdafaa hakkına izin veren bir doktrini öne sürmekten kaçınmışlardır.¹⁷² 1967’de İsrail, Akabe Körfezi’nin kapatılmasını, Mısır’ın UNEF’in geri çekilmesini isteyen kararını ve Arapların yığınak yapmasını, kendisine yönelik yakın bir silahlı saldırının delili olarak görmüştür. Bunun da, alacağı tedbirleri meşru müdafaa olarak haklı kılacağını kabul edip, Mısır, Ürdün ve Suriye’deki hava üslerine karşı kuvvet kullanarak, Altı Gün Savaşı’nı başlatmıştır.

¹⁷⁰ Ersun N. KURTULUŞ, “The Notion of a Pre-emptive War: The Six Day War Revisited”, *The Middle East Journal*, İlkbahar, 2007, Cilt: 61, Sayı: 2, s. 229.

¹⁷¹ Thomas M. FRANCK, *Recours to Force, State Action Against Threats and Armed Attacks*, Cambridge, Cambridge University Press, 2003a, s. 101-102.

¹⁷² FRANCK, (2003a), s. 77.

Birleşik Arap Cumhuriyeti tarafından itiraz edilen İsrail'in meşru müdafaa iddiası, BM Güvenlik Konseyi'nin oturumlarına konu olmadığı gibi Genel Kurul'da da olumsuz tepkiler almıştır.¹⁷³

Sonuç olarak, Güvenlik Konseyi'nde yapılan tartışmalar, klasik öncelikli meşru müdafaa hakkının kabul edilmediğini göstermekle birlikte, doktrinin özel olarak kınanmadığını da ortaya koymaktadır. Klasik öncelikli meşru müdafaa doktrininin BM Güvenlik Konseyi tarafından açıkça kınanmamış olması olgusunu kimi yazarlar, “gereklilik” kriterinin yerine getirilmesi halinde, Güvenlik Konseyi'nin, klasik öncelikli meşru müdafaa hakkını, bir devletin bekasını koruma hakkının hukuksal bir uygulaması olduğu gördüğünü iddia etmektedirler.¹⁷⁴

2. 1981 Osirak Reaktörünün Bombalanması

7 Haziran 1981'de İsrail hava kuvvetleri, nükleer silahlar geliştireceği gerekçesiyle Irak'ın Bağdat'taki Osirak nükleer reaktörünü bombalamıştır. BM Güvenlik Konseyi'nin derhal toplanmasını isteyen Irak, 1968 tarihli “Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Sözleşme”ye taraf olduğunu, Osirak Reaktörünün “Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı”na (IAEA) kayıtlı olduğunu ve bu Ajans'ın denetimi altında bulunduğunu belirterek, İsrail'in eylemini ağır bir saldırı fiili olarak nitelendirmiştir.¹⁷⁵ İsrail ise BM Güvenlik Konseyi önünde eylemini, BM Antlaşması md. 51 çerçevesinde önleyici meşru müdafaa hakkına dayandırmıştır. Ancak, İsrail'in önleyici meşru müdafaa argümanı devletler tarafından kabul

¹⁷³ BAŞEREN, (2003), s. 146-147.

¹⁷⁴ TAŞDEMİR, (2006b), s. 85.

¹⁷⁵ FRANCK, (2003a), s. 105.

görmemiştir. Mısır, Meksika, Suriye, Pakistan, İspanya ve Yugoslavya, açıkça önleyici meşru müdafaa kavramını reddetmişlerdir.

İngiltere, Malezya, Nijerya, Uganda ve Sierra Leone ise “vukuu muhakkak” bir tehdit durumunda klasik öncelikli meşru müdafaanın hukukiliğini savunmakla birlikte, İsrail’in bu saldırısında; ani, karşı konulamaz, başka bir araç seçimine ve düşünmeye imkan bırakmayan bir meşru müdafaa zaruretinin” varlığı kriterlerini karşılamadığını ileri sürmüşlerdir.¹⁷⁶ BM Güvenlik Konseyi, İsrail’i oybirliği ile kınamış ve Irak’ın uygun bir tazminat talep etme hakkını hüküm altına almıştır. Bu kınama kararı alınırken, Meksika böyle bir hak tanınırsa (İsrail’in savunduğu) bunun kötüye kullanılma ihtimalini açıkça belirtmiştir.¹⁷⁷ Bununla birlikte, Güvenlik Konseyi önünde yapılan tartışmalar, BM uygulamasında önleyici meşru müdafaa hakkına ilişkin görüşlerin dağınık olduğunu göstermiştir.¹⁷⁸

Güvenlik Konseyi’nde veto yetkisi olan devletler, eylemlerini meşru müdafaa hakkının geniş yorumuna ya da önleyici veya klasik öncelikli meşru müdafaa kavramına dayandırdıklarında, doğal olarak, Güvenlik Konseyi’nden bu eylemleri kınayıcı karar çıkmamıştır. Ancak, İsrail’in 1981’de Irak’ın Osirak Reaktörü’ne yaptığı saldırıda ABD bile veto kullanamamış ve İsrail Güvenlik Konseyi’nde kınanmıştır. BM’nin pratikte önleyici meşru müdafaaya yer vermediği bir örnek açısından bu vaka önemlidir.

Bu davada da görüldüğü üzere önleyici meşru müdafaa hakkı konusunda devletler arasında kesin bir yargı oluşmuş değildir. Bu nedenle BM Antlaşması

¹⁷⁶ Stanimir A. ALEXANDROV, *Self Defense Against the Use of Force in International Law*, La Haye, Kluwer Law International, 1996, s. 161.

¹⁷⁷ KESKİN, (2002), s. 159.

¹⁷⁸ ALEXANDROV, s. 161.

sonrası dönemde, önleyici veya öncelikli meşru müdafaa hakkına izin veren bir örf adet kuralının yerleşmiş olduğunu iddia etmek mümkün değildir.¹⁷⁹

3. 1986 ABD'nin Libya'yı Bombalaması

ABD'nin Berlin'deki "La Bela" diskoteğine yönelik terörist saldırıya cevap amacıyla Libya'nın Trablus kentini bombalanması olayıdır. 5 Nisan 1986'da Amerikan istihbaratının saldırı olacağı istihbaratı almasından bir gün sonra Berlin'deki diskoteğe terörist saldırı gerçekleşmişti. Saldırıda iki Amerikan vatandaşı ölmüş ve 78 kişi yaralanmıştı. Dokuz gün sonra, 14 Nisan 1986'da, ABD Libya'yı bombalamıştır. Dönemin ABD Başkam Reagan Libya'ya karşı gerçekleştirdikleri saldırının; Libya'nın gelecekte de saldırılar planladığına yönelik delillere sahip olmaları sonucunda, Libya'nın gelecekte masum insanlara karşı saldırı gerçekleştirmesini engellemek amaçlı olduğunu belirtmiştir.¹⁸⁰ Bu saldırı uluslararası hukuka aykırı görülmüş, önleyici savunma eylemlerinin aslında "taarruz savaşı" olduğu belirtilmiştir. Uluslararası toplum, ABD'nin saldırısını, kendisinin önleyici meşru müdafaa hakkını kullandığı yolundaki açıklamasına rağmen, meşru müdafaa olarak değil misilleme olarak değerlendirmiştir.¹⁸¹

4. 1998 ABD'nin Sudan ve Afganistan'ı Bombalaması

8 Ağustos 1998 tarihinde El kaide terör örgütüne bağlı teröristlerin ABD'nin Kenya ve Tanzanya'daki büyükelçiliklerine saldırı gerçekleştirmesinden on iki gün sonra ABD, Afganistan'daki El Kaide kamplarına ve Sudan'daki El Şifa Fabrikasına

¹⁷⁹ TAŞDEMİR, (2006b), s. 85.

¹⁸⁰ William BRADFORD, "The Duty To Defend Them", *A Natural Law Justification For The Bush Doctrine Of Preventive War*, 07.08.2005, [www.ssrn.com], s. 30.

¹⁸¹ BRADFORD, s. 31.

füze saldırısı gerçekleştirmiştir. ABD fabrikanın El Kaide için kimyasal silahlar üretme amaçlı olduğunu iddia etmiştir. ABD’li yetkililer bu saldırıların, büyükelçilik binalarına yapılan saldırılara karşı misilleme olarak yapıldığını ima etseler de, ABD resmi olarak saldırıların meşruiyetini önleyici meşru müdafaa kavramına dayandırmıştır. ABD’nin iddiasına göre, ABD teröristlerin saldırılarına dair açık ve inandırıcı istihbarata sahipti. Dolayısıyla yaklaşmakta olan saldırılardan korunmak için ABD, Sudan ve Afganistan’a füze saldırısı gerçekleştirmiştir. Bazı uzmanlar ABD’nin saldırılarını meşru müdafaa kapsamında değerlendirmemiş ve *Caroline* standartlarının karşılanmadığını ifade etmiş ve ABD’nin saldırılarını misilleme olarak değerlendirmişlerdir. ABD’nin saldırılarına ilişkin BM Güvenlik Konseyi ise hiçbir faaliyette bulunmamıştır.¹⁸²

Sonuç olarak:

BM Antlaşması sonrası dönemde meydana gelen söz konusu devlet uygulamalarının gözden geçirilmesi neticesinde, bu dönemde, önleyici ve/veya klasik öncelikli meşru müdafaa hakkına izin veren bir uluslararası örf adet kuralının doğmuş olduğunu iddia etmek mümkün görünmemektedir. Zira hiçbir uluslararası otorite, önleyici ve/veya klasik öncelikli meşru müdafaa hakkını bir *jus cogens* ilke olarak nitelendirmemiştir. UAD, Nikaragua Davasında, meşru müdafaa hakkını değil, md. 2/4’de yer alan kuvvet kullanma yasağını *jus cogens* bir ilke olarak nitelendirmiştir.¹⁸³ Bu değerlendirmenin anlamını 11 Eylül sonrası dönemde yaşanan gelişmeler ışığında incelemek yararlı olacaktır.

¹⁸² BRADFORD, s. 32.

¹⁸³ Korfü Kanalı Davası (Arnavutluk-İngiltere), *Uluslararası Adalet Divanı Raporları*, 1949, paragraf 90.

C. Birleşmiş Milletler Antlaşması Madde 51 İncelemesi

Klasik öğretinin görüşleri doğrultusunda BM Antlaşması md. 51’de öngörülen meşru müdafaa hakkı doktrinde iki farklı şekilde yorumlanmaktadır. 51. maddeyi dar yorumlayanlar açısından¹⁸⁴ meşru müdafaa hakkının doğabilmesi için, hedef devletin bir “silahlı saldırıya” maruz kalması gerekir. Zira Antlaşmanın 51. maddesindeki meşru müdafaa hakkını düzenleyen kuvvet kullanma yasağı istisnası, silahlı saldırı olması kaydıyla tanınmıştır. Antlaşmaları yorumlama konusundaki geleneksel yöntem, antlaşmanın terimlerinin olağan anlamına uygun olarak anlaşılmasını öngörmektedir.¹⁸⁵ Bu perspektiften, cümlenin olağan anlamı, önleyici meşru müdafaaya izin vermemektedir.

Dolayısıyla, devletlerin, silahlı saldırı gerçekleşmeden önce kuvvet kullanma yetkisi yoktur. Düşman silahlı kuvvetlerinin sınırı geçip, silahlı saldırıya başlamasını beklemek gerekir.¹⁸⁶ Bu mantık çerçevesinde, 51. maddede yer alan bu hüküm, bugün uluslararası hukukta geçerli olan meşru müdafaaya ilişkin temel hükümdür. Daha önce mevcut bulunan ve daha geniş olan meşru müdafaa hakkının bu yeni madde karşısında uygulanma imkanı kalmamıştır. Md. 51’i dar yorumlayanlar için önleyici meşru müdafaa hakkı itirazlara açıktır. Bu bağlamda, Sertaç Başeren, *“Böyle bir hakkın varlığı, muhtemel saldırganın bu konudaki niyetlerinin kesin bir şekilde ortaya çıkarılmasını gerektirir. Belki de hiçbir zaman kesin olarak ortaya çıkarılması mümkün olmayan saldırı niyetinin varlığına karar verilirken yapılacak bir hata, uluslararası barış ve güvenliğin korunması bakımından kabulü imkansız tehlikeler doğurur. Örfi meşru müdafaa hakkı, kullanılan kuvvetin tehdide oranlı*

¹⁸⁴ Md. 51’i dar yorumlayan yazarlardan; (bkz: Ian Brownlie, Sertaç H. Başeren).

¹⁸⁵ PAZARCI, (1995), s. 184-185.

¹⁸⁶ BAŞEREN, (2003), s. 115.

olması gerektiği ilkesine dayanır. Önleyici faaliyetlerin genel olarak oranlılık ilkesine ters olduğu söylenebilir” diyerek 51. maddenin neden dar yorumlanması gerektiğini yerinde bir şekilde izah etmektedir.¹⁸⁷

Bu görüşe karşılık, md. 51’i geniş yorumlayanlar için BM Antlaşması md. 51’de yer alan hüküm “doğal olan” meşru müdafaa hakkına hanel getirmeyerek, BM Antlaşması öncesi dönemde mevcut olan örf adet hukukundaki meşru müdafaa hakkını aynen saklı tutmaktadır. Bu görüş çerçevesinde, meşru müdafaa hakkı sadece “silahlı saldırının” gerçekleşmesi halinde değil, saldırının henüz gerçekleşmediği fakat gerçekleşmesi ihtimalinin yüksek olduğu hallerde de vardır. Md. 51’in dar yorumu; saldırgan devletin ilk vuruş hakkını korur. Geniş yorumlayanlar md. 51’in, önleyici meşru müdafaa izin veren örf adet hukukundaki meşru müdafaa hakkını muhafaza etmediğini iddia etmenin, *reductio ad absurdum* olacağını belirtmektedirler.¹⁸⁸

BM Antlaşması sonrası dönemde, önleyici meşru müdafaa hakkı konusuyla ilgili olarak uluslararası yargı kararları incelendiğinde; UAD tarafından karara bağlanan iki dava önem arz etmektedir. Bunlar, 1949 Korfı Boğazı Davası ve 1986 Nikaragua Davası’dır. Korfı Boğazı Davası¹⁸⁹ kararında UAD, “*Amaç, yalnızca Arnavutluk’un tutumunu denemek değil fakat aynı zamanda geçen gemilere tekrar ateş açmaktan kaçınmasını sağlayacak ölçüde bir kuvvet gösterisi yapmaktır. Bununla beraber, yukarıda açıklanan olayla ilgili bütün durumlar göz önünde*

¹⁸⁷ BAŞEREN, (2003), s. 109-111.

¹⁸⁸ FRANCK, (2003a), s. 114.

¹⁸⁹ Mayıs 1946’da Korfı Boğazı’nda İngiliz mayın gemilerine Arnavutluk sahillerinden ateş açılmıştır. İngilizler aynı yılın Ekim ayında geçiş hakkını kullanmak için Korfı Boğazı’na dört savaş gemisi gönderdiler. Gemiler, önleyici bir tasarrufla sahildeki bataryaları vurmamış fakat sahilten ateş açılması tehlikesine karşı hazırlıklı bulunmuşlardır.

tutulduğunda, Divan, Birleşik Krallık makamları tarafından alınan bu tedbirleri Arnavutluk egemenliğinin ihlali olarak nitelendirmeyecektir”¹⁹⁰ hükmüne varmıştır. Divan kararında yer alan bu hüküm doktrinde farklı şekillerde yorumlanmıştır. Bazı yazarlar bu kararı, UAD’ın önleyici meşru müdafaa hakkının hukuka uygunluğunu kabul ettiği şeklinde yorumlamaktadır. Başka bir görüşe göre ise, Divan kararında yer alan bu hüküm, önleyici meşru müdafaa hakkını onaylamamaktadır. Divan, İngiltere’nin geçiş hakkını kullanmak için güç göstermesinden bahsetmektedir; bu, geçiş hakkının kullanılması için kuvvet kullanılmasından tümüyle farklı bir husustur.¹⁹¹ Egemenlik ihlali sayılmayacak fiil önleyici meşru müdafaa yoluyla kuvvet kullanılması değil, önleyici meşru müdafaa tehdididir. Arnavutluk egemenliğine ilişkin bir sonuç doğmamıştır.

Nikaragua Davası’nda UAD, “... *taraflar vaki olmuş bir silahlı saldırı durumundaki meşru müdafaa hakkına dayandıkları için ve çok yakında gerçekleşecek bir silahlı saldırı tehdidine mukabelenin hukuka uygunluğu meselesi ortaya atılmadığı için*” demek suretiyle bu konuda hiçbir görüş belirtmemiştir.¹⁹²

Meşru müdafaa hakkının geniş yorumu temelini; BM Ant. 51. maddede atıf yapılan “doğal” yani örfi meşru müdafaa hakkından almaktadır. Bu görüşün destekçileri Antlaşmanın, BM Antlaşması öncesi geleneksel önleyici meşru müdafaa hakkına kadar uzanan bir çerçevede tasarlandığını ve 51. maddedeki “doğal hak” (inherent right) ifadesinin bunun bir göstergesi olduğunu iddia etmişlerdir. Bu

¹⁹⁰ Korfu Kanalı Davası (Arnavutluk-İngiltere), *UAD Raporları*, 1949, s. 31.

¹⁹¹ Bu görüşü paylaşan yazarların bir kısmı; Sertaç H. Başeren, Hilaire McCoubrey, Nigel D. White.

¹⁹² Nikaragua’ya Karşı Askeri ve Paramiliter Aktiviteler Davası (Nikaragua -ABD), *Uluslararası Adalet Divanı Raporları*, 1986, s. 103.

durumda, doğal meşru müdafaa hakkının, sadece vuku bulan bir saldırı karşısında geçerli olmadığı, bunun yanında bir saldırının kaçınılmaz (muhakkak vuku) olduğu durumlarda da geçerli olduğu, yani klasik öncelikli meşru müdafaa hakkının 51. madde lafzında var olduğu iddia edilmiştir.¹⁹³

Ancak gözden kaçmaması gereken husus, Paris Paktı ve BM Antlaşması'ndan sonra örfi hukuktaki hakkın yazılı hukuktaki haktan etkilenmesi sonucu BM Ant. 51. maddede atıf yapılan örfi meşru müdafaa hakkının günümüzde Antlaşmanın akdedildiği 1945 yılındakinden farklı olduğudur. UAD 1986 Nikaragua davasında da teyit edilen bu durum; örfi meşru müdafaa hakkına BM Ant. md. 51'de çizilen çerçevenin dışında bir yorum eklemenin pek de mümkün olmadığını göstermektedir.

VII. DİĞER KUVVET KULLANMA YOLLARI¹⁹⁴

Bir kuvvet kullanımının savaşa varmaması, onun uluslararası hukuk kurallarına uygun olduğu anlamına gelmez. Ancak bazı kuvvet kullanımları vardır ki bunların konuları tartışmalıdır ya da kimilerince BM Ant. md. 2/4'e aykırılık oluşturmaz. BM Şartı'nda öngörülen ortak güvenlik sisteminin etkili bir şekilde uygulanamamış olması ve barışı koruyacak ve sürdürecekt mekanizmaların kurulamaması nedeniyle, savaşa varmayan kuvvet kullanma yollarının tekrar hukuka uygun bir nitelik kazandığı şeklinde meşru müdafaa hakkının geniş yorumlanmasına dayanan bir yaklaşım doktrinde önemsiz sayılamayacak bir yer elde etmiştir. Bu görüşün savunulmasında Güvenlik Konseyi'nin veto hakkına sahip üyelerinin görüş farklılıkları nedeniyle uluslararası barış ve güvenliğe ilişkin konularda karar

¹⁹³ Anthony Clark AREND, "International Law and The Preemptive Use of Military Force." *The Washington Quarterly*, Cilt:26, Sayı:2, (2003), s. 92.

¹⁹⁴ Bu bölümde tez ile bağlantılı 2 konu ele alınmış, diğer kuvvet kullanma türlerine değinilmemiştir.

alamaması, alsa da bu kararı uygulayacak silahlı bir kuvvetin bulunmaması destekleyici bir rol oynamaktadır.¹⁹⁵

Bir silahlı çatışmanın ya da eylemin savaş sayılıp sayılmayacağı konusunda uygulanan uluslararası hukuk kuralları açısından objektif bir ölçüt benimsenememiştir. Bu nedenle bu tür eylemleri savaştan ayıran temel ölçüt olarak ilgili devletin amacı sorgulanmaktadır.¹⁹⁶ Eğer ilgili devletler söz konusu eylemleri ya da çatışmaları savaş amacı ile gerçekleştirmemişler ve savaş olarak değerlendirmemişlerse, uluslararası hukuk açısından bunlar savaşa varmayan kuvvet kullanma yolları olarak değerlendirilmektedir. BM Şartı Güvenlik Konseyi'ne uluslararası barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı olduğunu saptama yetkisi vermektedir. Ancak barışın bozulması, barışın tehdit edilmesi ve saldırı eylemi zorunlu olarak bir savaş çıkması olarak değerlendirilmemektedir.¹⁹⁷ Bu nedenle, çatışmalardan en az biri tarafından savaş değerlendirilmesi yapılmadıkça bütün silahlı çatışma türlerinin savaşa varmayan silahlı zararlar karşılık ya da silahlı karışma veya benzer isimlerle değerlendirilmesi mümkündür.¹⁹⁸

Bu alt bölümde, zararlar karşılık ve askeri müdahale türleri (yurt dışındaki vatandaşlarını korumak için karışma, iç çatışmalara karışma, ilgili hükümetin çağrısıyla karışma) ele alınmayacak ancak, 11 Eylül sonrası dünyanın gündeminde en üst sırayı alan “teröre karşı kuvvet kullanma”¹⁹⁹ ve ABD'nin 2001 Afganistan müdahalesinde kısmen ve yine 2003 Irak müdahalesinde arka planda (Saddam

¹⁹⁵ TOPAL, s. 108.

¹⁹⁶ Hüseyin PAZARCI, *Uluslararası Hukuk*, Ankara, Turhan Kitabevi, 2005, s. 530.

¹⁹⁷ PAZARCI, (2005), s. 530,531.

¹⁹⁸ PAZARCI, (2005), s. 531.

¹⁹⁹ Bu hak “teröre karşı meşru müdafaa” şeklinde de kullanılmakta ise de; BM sisteminde açıkça böyle bir haktan bahsedilmemesi sebebiyle, tezde kuvvet kullanma başlığı altında yer almaktadır.

Hüseyin yönetiminin kendi insanlarına karşı yaptığı fiiller sebebiyle) ileri sürülen, insani amaçlı askeri müdahale incelenecektir.

A. Teröre Karşı Kuvvet Kullanma

1945 sonrasında uluslararası politika alanında yaşanan değişimlerle birlikte pek çok yeni tehdit ortaya çıkmıştır. Bu tehditlerin en önemlerinden birini de terörizm oluşturmaktadır. Ortaya çıkan terörizm tehdidi ile birlikte devletler, kuvvet kullanma kurallarını lehlerine değiştirme girişimlerinde bulunmuşlardır. Bu girişimler özellikle 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında büyük bir hızla artmıştır. Üretilen yeni stratejiler, kuvvet kullanma yasağının terör karşıtı eylem konusunda dar yorumu, kuvvet kullanma yasağının sınırlı istisnası ya da meşru müdafaa hakkını terörist tehdit karşısında yeniden formüle edilmesi biçimlerinde olmaktadır.²⁰⁰

BM Antlaşması'nın md. 2/4 hükmünün içeriğinden terörizme karşı kuvvet kullanımı ve kuvvet kullanımı tehdidinin bir devletin toprak bütünlüğüne ve siyasal bağımsızlığına zarar verecek şekilde gerçekleştirilemeyeceği ablaşılmaktadır. Meşru müdafaayı düzenleyen 51. madde aynı zamanda teröre karşı kuvvet kullanımının da dayanak noktasını oluşturmaktadır. Mevcut uluslararası hukuka göre, silahlı bir saldırı sadece devletler tarafından gerçekleştirilebilir. Devlet dışı aktörler uluslararası hukukun süjesi değildir ve bu yüzden de BM Antlaşması'nda göz önüne alınmamışlardır.²⁰¹ Böyle bir ortamda, terörist örgüt tarafından gerçekleştirilen silahlı

²⁰⁰ YAPICI, s. 21.

²⁰¹ Clara Portela SAIS, "Terrorism and the Law of the Use of Force", 18.08.2009. [<http://www.bits.de/public/researchnote/rn02-2.htm>].

saldırının bir başka devlet ile bağlantısının bulunması ve bu bağlantı üzerine meşru müdafaa hakkının kullanılması gerekmektedir.²⁰²

Silahlı saldırı kavramının pek çok tanımının bulunması terörizme karşı kuvvet kullanımı konusunu daha da karmaşık hale getirmektedir. BM Genel Kurulu'nca oybirliğiyle kabul edilen 1970 tarihli Devletler Arasındaki Dostça İlişkilere Dair İlkeler Bildirisi'nde "her devletin bir başka devletin ülkesine sızmak isteyen düzensiz birliklerin ya da silahlı grupların, örgütlemek maksadıyla, teşkilinden ya da teşvikinden kaçınma yükümlülüğü vardır" denmektedir. Bu bildiriye göre bu tür davranışların "silahlı saldırı" olarak tanımlanabilmesi için, "yeterince vahim" olması gerekir.²⁰³

Nikaragua Davası'nda ise Uluslararası Divan konuyla ilgili olarak şöyle demektedir: "Silahlı saldırı kavramı, bir devletin ülkesine başka bir devlet tarafından silahlı grupların sevkini içerdiği halde, bu tür gruplara silah ve benzeri şeylerin tedariki silahlı bir saldırı ile özdeşleştirilemez."²⁰⁴ Dolayısıyla, Divan kararına göre teröristlere yapılacak askeri veya başka türlü bir yardım silahlı saldırı kapsamına alınamaz. Terörizmle ilgili olarak alınan en önemli karar 1974'te alınan Saldırının Tanımı Kararı'dır. Bu kararın 3. maddesinin dolaylı kuvvet kullanma yollarını açıklayan (f) ve (g) fıkraları konuya açıklık getirmektedir. (f) fıkrasında devletin kendi ülkesini başka bir devlete saldırı için kullandırması da dolaylı kuvvet kullanma yolları arasında sayılmıştır.²⁰⁵ Saldırganlığın tanımına dair BM kararının 3(g) maddesine göre "Bir devlet tarafından ya da adına, bir başka devlete karşı, yukarıda

²⁰² YAPICI, s. 24.

²⁰³ ARAL, (1999), s. 20.

²⁰⁴ ARAL, (1999), s. 21.

²⁰⁵ YAPICI, s. 24.

sözü edilen fiiller düzeyine varan vahamette silahlı eylemler düzenlemek üzere silahlı çeteler, gruplar, düzensiz birlikler ya da paralı askerler yollanması” da silahlı saldırı olarak kabul edilmektedir. Ancak teröre destek veren devletler genellikle bu eylemlerini gizli şekilde gerçekleştirmektedirler. Bunun yanında bir ülkenin terör olarak yorumladığı bir saldırı başka devletlerce daha farklı yorumlanabilmektedir.²⁰⁶

Uluslararası Adalet Divanı, 1986 yılındaki Nikaragua Davası’nda; silahlı çetelerin faaliyetlerinin, silahlı saldırı kapsamında değerlendirilebilmeleri için kapsamlı ve etkili olmaları gerektiği şartını eklemiştir. Çoğu terörist eylemler etki ve ölçek bakımından yetersiz olmaları nedeniyle silahlı saldırı olarak nitelendirilmemektedirler. Devletler bu sorunu aşmak için terör saldırılarını tek tek değil bir bütün olarak (kümülatif) değerlendirme yoluna gitmektedirler. Bu sayede saldırıya uğrayan bir devletin meşru müdafaa hakkı ilk saldırıdan sonra sona ermez ve bu şekilde bu hak sürekli hale getirilmiş olur. UAD, olayların toplamı teorisini reddetmemektedir. Eğer bir devlet düzenli ordusunu kullanmak dışında kalan yöntemlerle ayaklanma yaratıyor ve bu ayaklanmayı yönetiyorsa, mağdur devletin bu terörist saldırıya karşı 51. maddeye dayanarak meşru müdafaa hakkını kullanma yetkisi vardır. Divan 1986 “Nikaragua vs. ABD Davası Kararı” nda bir devletin başka bir devletin ülkesine silahlı çeteler göndermesi halinde, bu çetelerin silahlı saldırılarının düzenli ordu saldırılarıyla aynı şiddet ve ölçüde olması şartıyla, BM Antlaşması 51. madde çerçevesinde bir “silahlı saldırı” olabileceğini kabul etmiştir.

²⁰⁶ DOĞAN, s. 165.

Burada gözden kaçırılmaması gereken bir diğer konu, dolaylı saldırının silahlı saldırı boyutuna erişebilmesi için öngörülen eşiğin yüksekliğidir.²⁰⁷

Terörizm konusunda meşru müdafaa açısından ortaya çıkan bir başka konu da teröristlerin üçüncü bir ülkede konuşlanması durumunda, bu ülkeye yapılacak meşru müdafaa eylemlerinin uluslararası hukuka uygunluğudur. Devletlerin geçmişte üçüncü ülkelere karşı meşru müdafaa adı altında bu tarz eylemlerde buldukları görülmüştür. Fransa, 1958’de Tunus topraklarında operasyonda bulunmuş, İngiltere aynı gerekçeyle 1964’te Yemen’e saldırmıştır. Bu konuda verilebilecek en belirgin örnekler ise ABD’nin 11 Eylül sonrası gerçekleştirdiği saldırılardır. Karşı önlemlere (counter measures) başvurma yetkisi bu tür saldırılara hedef olan ülkeye aittir. BM Şartında terör eylemlerine karşı meşru müdafaa hakkı açıkça düzenlenmediğinden, müşterek meşru müdafaa hakkı ileri sürülerek üçüncü bir devletin saldırgan devlete karşı önlem almaya veya önlemlere katılması (müştereken) hukuki değildir.²⁰⁸

BM Antlaşması’nın md. 2/4 hükmüne göre terör tehdidini ortadan kaldırmak amacıyla başka bir ülkede sınırlı ve geçici olarak kuvvet kullanılması, o ülkenin toprak bütünlüğü ve siyasal egemenliği hedef alınmamış olduğundan gayri hukuki olsa da meşruiyet yönü tartışma konusudur. UAD 2001’den sonraki hukuki duruma açıklık kazandıran bir karar vermiş değildir.²⁰⁹

²⁰⁷ YAPICI, s. 24,25.

²⁰⁸ DOĞAN, s. 165.

²⁰⁹ DOĞAN, 2008, s. 167,168.

B. İnsani Amaçlı Askeri Müdahale²¹⁰

İnsani müdahale, daha doğru tanımıyla insani amaçlı askeri müdahale, bir devletin kendi vatandaşlarına karşı gerçekleştirdiği bariz ve yaygın insan hakları ihlallerini ortadan kaldırmaya yönelik olarak diğer devlet veya devletlerce, ya da uluslararası örgütlerce düzenlenen askeri müdahale olarak tanımlanabilir.²¹¹ Uluslararası hukukun, devletlerin egemenliği esasına dayandığı tartışmadan uzaktır. Ancak, egemenliğin uluslararası hukukun varış noktası değil, başlangıç noktası olduğu unutulmamalıdır. Bu noktadan hareketle bazı ilke ve kurallar, egemenliği sınırlayıcı özellik gösterebilmektedir. Günümüzde uluslararası düzeyde oluşturulmuş ve asgari düzeyde standartları belirlenmiş insan haklarına ilişkin emredici normların varlığı iddiası, egemenliği, uluslararası hukukun sınırları içinde yerleştirmektedir.²¹² İnsan hakları konusundaki uluslararası gelişmeler karşısında “içişlerine karışmama” ilkesinin gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Birçok devlet, ulusal yetki itirazının uluslararası hukukun *jus cogens* niteliğinde olan ilkelerinden doğan yükümlülüklerin ihlali durumunda ileri sürülemeyeceğini belirtmiştir. Bu bağlamda insan haklarına, ırk ayrımına ve insan onuruna yönelik saldırıların *jus cogens* ilkelerle bağdaşmayan ihlaller olduğu görüşü ileri sürülmüştür. Bu görüşü savunanlara göre, eğer bir devlet kendi vatandaşlarına temel insan haklarını reddedecek ve insanlığın vicdanını sarsacak biçimde davranırsa, bu konu onun iç işi olmaktan çıkar. BM Şartı md. 2/7’de yer alan

²¹⁰ BM Güvenlik Konseyi’nce yetkilendirilen insani müdahalenin hali hazırda V numaralı alt bölüm (BM Güvenlik Konseyi’nce Barış ve Güvenliğin Sağlanması) kapsamına dahil olması sebebiyle; bu bölümde BMGK yetkilendirmesi olmaksızın yapılan insani amaçlı müdahaleler temel alınmaktadır.

²¹¹ Jack DONNELLY, *Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları*, Ankara, Yetkin Yayıncılık, 1989, s. 274.

²¹² Oktay UYGUN, “Küreselleşme ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi”, *Anayasa Yargısı 20*, Anayasa Mahkemesi Yayıncılık, Sayı:50, (2003), s. 259.

karışmama ilkesinden söz edemez. İnsani nedenlerle yapılacak müdahaleler de meşruluk kazanır.²¹³

İnsani müdahale nedeniyle kuvvet kullanımının başlıca dayanakları arasında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde yer alan yaşama hakkı, hürriyet ve kişi güvenliği, kimsenin işkenceye, acımasız ve insanlığa aykırı davranışlara tabi tutulmaması gibi temel insan hakları öne sürülmektedir. Daha kapsamlı bir tanım yapmak gerekirse; İnsani müdahale; herhangi bir devlet tarafından insan haklarının ve/veya uluslararası insani hukuk kurallarının ağır ve yaygın biçimde ihlal edilmesini önlemek veya devlet otoritesinin ortadan kalkması nedeniyle ortaya çıkan insani nitelikli krizleri engellemek amacıyla, bu ihlal ve krizde sorumluluğu bulunan devletten izin almadan bu devlete karşı, bir başka devlet ya da devletler topluluğunun kuvvet kullanımında bulunmasıdır.²¹⁴

Günümüzde desteğinin artmasına rağmen, BM Şartı'nın kuvvet kullanımını yasaklayan hükümleriyle insani müdahale bağdaşmamakta ve kötüye kullanma (suiistimal) riski bulunması nedeniyle kavram meşruiyet kazanamamaktadır. BM Şartı'nın amaçları arasındaki hiyerarşiye bakarak yapılan değerlendirmede, insan haklarını tesis etmek için bile olsa kuvvet kullanılmasının en temel amaç olan uluslararası barış ve güvenliği koruma amacına ters düşmesinden dolayı insani müdahalenin hukuka aykırı olduğu ileri sürülmektedir.²¹⁵ İnsan haklarını da içeren bir belge olan BM Şartı, insani nedenlerle bir devletin bir başka devlete yapacağı müdahaleleri meşru gösterecek her hangi bir hüküm barındırmamaktadır. İnsani müdahalenin bir yapılageliş kuralı olduğunu iddia etmek de kolay görünmemektedir.

²¹³ KESKİN, (1998), s. 125.

²¹⁴ TÜRKMEN, (2006), s. 24.

²¹⁵ BAŞEREN, (2003), s. 194.

Buna rağmen, bazı yazarlara göre, kendi halkına karşı soykırım ve/veya sistematik işkence uygulayan devletlere karşı insani nedenlerle müdahale meşru kabul edilmelidir.²¹⁶

İnsani müdahaleye ilişkin en güncel ve popüler örnek olan NATO'nun Kosova müdahalesinden sonra, kavram çokça tartışılmaya başlamıştır. NATO, Kosova müdahalesini insani gerekçelerle gerçekleştirdiğini ileri sürmüştür. Fakat NATO'ya Yugoslavya'ya karşı müdahalede bulunması için Güvenlik Konseyi izin vermemiştir.²¹⁷ İnsani müdahale de temel sorun; temel insan haklarına saygı ile devletlerin egemenlik hakları arasında bir dengenin kurulamamasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca insani müdahale bahane edilerek güçlü devletlerin zayıfları ezebilme ihtimali, uluslararası toplumun konuya şüpheyile yaklaşmasına sebep olmaktadır. Bu sorunlar aşılmaz ise uluslararası kamuoyunun insan haklarının korunmasına olan güveni azalacak ve insan haklarının korunması reel politığe kurban edilmiş olacaktır.²¹⁸

BM, uluslararası toplumda devletlerin egemen eşitliği ilkesi üzerine kurulmuş bir uluslararası düzen oluşturma çabası taşımaktadır. Nitekim BM Antlaşmasının 2. maddesinin 1. fıkrasında BM'nin devletlerin egemen eşitliği üzerine kurulduğu belirtilmektedir.²¹⁹ Ayrıca BM Antlaşmasının 2. maddesinin 7. fıkrası devletlerin iç işlerine karışmayı yasaklarken, 2. maddesinin 4. fıkrası da kuvvet kullanmayı yasaklamaktadır. Dolayısıyla insani gerekçelerle de olsa BM izni olmadan kuvvet

²¹⁶ ARAL, (1999), s. 81,82.

²¹⁷ Mark A DRUMBL, "Self - Defence and the Use of Force: Breaking the Rule, or Both?", *International Studies Perspectives*, Sayı: 4, (2003), s. 427.

²¹⁸ Noam CHOMSKY, *Yeni Askeri Hümanizm*, (Çev. Faruk Aydın), İstanbul, Pınar Yayınları, 2002, s. 79.

²¹⁹ GÜNDÜZ, s. 88.

kullanan bir devlet kuvvet kullanma yasağını ihlal etmiş olur. Yani mevcut uluslararası hukuk rejimi, insani amaçlarla bir devletin kuvvet kullanıp bir diğer devletin rejimini değiştirmesine müsaade etmemektedir.²²⁰

Nitekim, Uluslararası Adalet Divanı, Nikaragua-ABD uyuşmazlığına ilişkin vermiş olduğu 27 Haziran 1986 tarihli kararında, bir devletin baskı altındaki insanların korunması amacıyla diğer bir devlete müdahalede bulunmasının uluslararası hukuka aykırı olduğunu tespit etmiştir. Uluslararası barış ve güvenliği sağlamaya yönelik mekanizmalar ise antlaşmanın VII. bölümünde düzenlenmiştir. Fakat BM sisteminde, insan hakları ihlallerini kuvvet kullanarak durdurmaya yönelik bir mekanizma yoktur.²²¹ Ancak Güvenlik Konseyi'nin ilgili devletteki insan hakları ihlallerinin uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğine dair karar alması durumunda BMGK yetkilendirmesi ile müdahale edilebilmekte ancak bu durum, tezin V. alt bölümün konusuna girmektedir. BM'nin yaptığı müdahalelerde temel amaç uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması olsa da, özellikle 1991 yılından itibaren Güvenlik Konseyi, operasyonlarını insani sebeplere ve insan hakları temellerine dayandırmaya başlamıştır. Bununla ilgili ilk örnek BM Güvenlik Konseyinin 1991 Körfez Krizi sırasında almış olduğu, 5 Nisan 1991 tarihli ve 688 sayılı karardır. Güvenlik Konseyi bu kararla ilk kez insani sebepleri barışın tehdit edildiğine yönelik temel olarak almıştır. Daha sonra Somali, Ruanda ve Eski Yugoslavya'da meydana gelen olaylarda "sivil halkın güvenliğine, insani krizin boyutlarına, iç siyasi baskılara

²²⁰ DRUMBL, s. 426.

²²¹ Simons C. PENELOPE, "Humanitarian Intervention", 16.11.2004, [<http://www.ploughshare.ca/content/working%20PAPERS/>].

veya sistematik temel hak ihlallerine” atıfta bulunarak, bunlara ilişkin almış olduğu zorlama tedbirlerini BM Antlaşması VII. bölümüne dayandırmıştır.²²²

Güçlü devletlerin insani müdahaleyi dış politika aracı olara kullanmaları ve zayıf devletlere karşı çıkarları için müdahalede bulunma riskine ilişkin olarak; insani müdahale adı altında yapılan uygulamalara bakıldığında ise bazılarında insani kaygılardan çok, müdahalede bulunan devletin, ekonomik ve siyasi menfaatlerine dayandığı görülmektedir. Özellikle Sovyetler Birliği’nin, Macaristan, Çekoslovakya, Polonya ve Afganistan müdahalelerinde kısmen insani sebepler ileri sürmesine ve aynı şekilde ABD’nin Dominik Cumhuriyeti ve Nikaragua’ya müdahalelerinde bunu belirtmiş olmasına rağmen, insani kaygıların çok arka planda kaldığı günümüzde kabul edilmektedir. Kimi insani müdahalelerde; müdahalede bulunulan ülkedeki insan hakları ihlallerinin düzeltilmesi bir tarafa, insan hakları ihlallerinin arttığı dahi söylenebilir.²²³

İnsani müdahale ile ilgili uygulamaları göz önüne alan görüşler, insani müdahalenin genel bir uluslararası hukuk normuyla yaptırıma bağlanmasından yana değildir. Olumsuz deneyimlerin ortaya koyduğu güçlü kanıtlar, ahlaki çekiciliği ne olursa olsun insani müdahalenin uygulamada, güçlü devletlerin zayıflara karşı kendi çıkarlarını korumaya yönelik yeni araç olabileceğini göstermektedir”.²²⁴ Ancak; Somali, Ruanda, Bosna ve Kosova’daki insani felaketler göz önüne alındığında, gözü dönmüş güçlüye karşı korunmaya muhtaç güçsüzlerin yanında olma gereğinin (responsibility to protect) adil ve medeni bir dünyada meşruiyeti mutlaklıdır. Diğer bir

²²² Ayhan DÖNER, *İnsan Haklarının Uluslararası Alanda Korunması ve Avrupa Sistemi*, Ankara , Seçkin Yayınları, 2003, s. 74,75.

²²³ DÖNER, (2003), s. 71.

²²⁴ DONNELLY, s. 276.

deyişle bu insani trajediyi seyretmeyi salık veren kurallar, hukuk kuralları olmamalıdır. Ayrıca, BM Reform Projesi kapsamında bu kavramın yeniden ele alınacağı ve düzenlenmeye çalışılacağı gerçeği de dikkate alınırsa kavramın evrim sürecinin devam ettiği söylenebilir.²²⁵

²²⁵ TÜRKMEN, (2006), s. 24, 35.

İKİNCİ BÖLÜM

ABD GÜVENLİK ve DIŞ POLİTİKASI

I. SOĞUK SAVAŞ SONRASI ABD GÜVENLİK VE DIŞ POLİTİKASI

Tezde, 11 Eylül sonrası ABD güvenlik ve dış politikası ayrı alt bölümlerde incelenmiş olmasına rağmen, bu bölümde 1990-2001 arası ABD güvenlik ve dış politikası incelenecektir. 1990 sonrası dönemde 45 yıllık soğuk savaş deneyiminden sonra tüm dünya alışık olmadığı bir “yeni dünya düzeni”nin siyasal atmosferine girmiş, ABD tek süper güç kalmanın getirdiği güven artışı ve şaşkınlığı birlikte yaşayarak yeni dönem için stratejiler belirlemeye çalışmıştır. Buna karşılık, soğuk savaş sonrası sürecin, ABD açısından esasında çok fazla farklılık arz etmediğini savunan Joseph Nye’a göre, ABD her ne kadar süper bir güç olarak nitelendirilse de, küresel hedeflerine ulaşması için tek başına hareket etmesi mümkün değildi ve her zaman müttefiklere gereksinim duymaktaydı.²²⁶ Bu çerçevede Nye, uluslararası politikada karşılıklı bağımlılığın çok büyük önem arz ettiğini belirterek, ABD’nin her zaman uluslararası toplumu ilgilendiren konularda önderlik yapmaya devam edeceğini ifade etmiştir.²²⁷

Küreselleşme, soğuk savaş süresince ABD’nin başını çektiği bloğun yürüttüğü bir politik anlayış olup, soğuk savaş takiben, çok daha yoğun ve net bir

²²⁶ Joseph NYE, “U.S. Security Policy: Challenges for the 21st Century”, *U.S. Foreign Policy Agenda*, 16.02.2007, [<http://uninfo.state.gov/journals/itps/0798/ijpe/pj38nye.htm>].

²²⁷ Joseph NYE, *Amerikan Gücünün Paradoksu*, Gürök Koca (Çev.), İstanbul, Literatür Yayınları, 2001, s. 110-112.

şekilde devamlılık arz etmiştir. Bir başka ifadeyle küreselleşme, “Soğuk savaş sonrası dünyanın imarında kilit rol oynayan faktör” niteliği taşımaktadır.²²⁸

A. Ulusal Güvenlik Stratejileri

Soğuk savaş sonrası küreselleşme, ABD’nin uluslararası güvenlik stratejisinin küresel bazda yaygınlaşması bakımından, “demokratik-küresel bir barışın” tesisi anlamına gelmekteydi.²²⁹ ABD’nin özgür ve bağımsız bir ülke olarak kalmasının temel hedefi olduğunun vurgulandığı Ağustos 1991 tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi’nde (UGS) ABD’nin öncelikleri şu şekilde belirlenmiştir:

Askeri olarak; ABD’nin ve müttefiklerinin güvenliğini tehdit edecek her türlü saldırıyı caydırmak, hakkaniyete uygun ve denetlenebilir silahların kontrolü anlaşmalarıyla istikrarı artırmak, bölgesel hakimiyet kurmak isteyen ülkeleri caydıracak bölgesel askeri dengeleri sağlamaktır.²³⁰ Siyasi olarak; Sovyetler Birliğindeki demokratik değişimi desteklemek, demokratik değerlere ve bireysel haklara bağlı, özgür uluslar camiasını genişletmek, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütleri, barışı sağlama konusunda daha etkin hale getirmek, Batı Avrupa’nın siyasal ve ekonomik bütünleşmesini desteklemek, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü kapsamında Avrupa güvenlik kimliğinin oluşumuna imkan sağlamak, tüm Avrupa’ya istikrar, demokrasi, güvenlik,²³¹ uluslararası terörizm başta olmak üzere ABD’nin ve Amerikan vatandaşlarının güvenliğine yönelik yeni tehdit alanlarını ortadan

²²⁸ Ian CLARK, *The Post-Cold War Order, The Spoils of Peace*, Oxford, Oxford University Press, 2001, s. 139.

²²⁹ I. CLARK, s. 142-143.

²³⁰ Çağrı ERHAN, “Soğuk Savaş Sonrası ABD’nin Güvenlik Algılamaları”, Refet İnanç ve Hakan Taşdemir (Der.), *Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2002, s. 65.

²³¹ Haydar ÇAKMAK, *Avrupa Güvenliği*, Ankara, Akçağ Yayınları, 2003, s. 259.

kaldırmaktır.²³² 1991 UGS’indeki idealist ve çok taraflı düşüncelerin egemenliği, soğuk savaşın bitmesiyle oluşan iyimser atmosferi yansıtmakta idi.²³³

1991 stratejisinden 5 yıl sonra 1996’da yapılan ve Başkan Bill Clinton tarafından açıklanan Ulusal Güvenlik Stratejisi’nde, 1991’de belirlenen hedeflerin “savaşmayı ve ülke dışına gönderilmesine her an hazır bir silahlı kuvvetle güvenliği sağlamayı, ABD’nin iktisadi canlanmasını hızlandırmayı ve ülke dışında demokrasiyi teşvik etmeyi” kapsadığını ve ABD’nin dünya liderliğinin daha önce hiç olmadığı kadar gerekli olduğunu açıklamıştır.²³⁴ 1996 stratejisinde, ulusal güvenliği güçlendirmek için ABD’nin Ürdün ve İsrail ile Filistin ve İsrail arasındaki barış sürecine yardımcı olduğu, Bosna bunalımının çözümünde etkin rol üstlenerek Dayton Barış Antlaşması’nın imzalanmasını sağladığı, NATO ile eski Doğu Bloğu ülkeleri arasında “Barış için Ortaklık” girişimini başlattığı, Rusya, Ukrayna, Kazakistan ve Beyaz Rusya ile nükleer silahların sınırlandırılması yönünde yakın işbirliği ortamının yaratıldığı ve Kuzey Kore’nin nükleer programını durdurması için yoğun çaba gösterildiği ifade edilmiştir.²³⁵ ABD bu strateji belgesinde de demokrasiyi yayma, insan hakları ve hukukun üstünlüğünü sağlama süreçlerine yardımda bulunmayı hedeflemiştir.

Bill Clinton’un 1997’de açıkladığı “Yeni Bir Yüzyıl İçin Ulusal Güvenlik Stratejisi”nde ise, evvelce belirtilen hedef ve ilkelerin geçerliliği aynen kabul edilirken bazı ülkelerin ABD’ye tehdit oluşturmak amacıyla nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlar da dahil olmak üzere tüm tehdit unsurlarını geliştirdikleri öne

²³² ERHAN, s. 66.

²³³ ÇAKMAK, (2003), s. 259-260.

²³⁴ ÇAKMAK, (2003), s. 259-260.

²³⁵ ERHAN, s. 67.

sürülmüştür.²³⁶ “Kitle İmha Silahlarından Kaynaklanan Tehdit” başlığı altında ise bu silahlara sahip olan ülkelerin başta ABD ve dünya düzenine büyük tehdit oluşturduğu öne sürülmüştür. Ayrıca, 1997 Ulusal Güvenlik Stratejisinin en önemli özelliği belirtilen bu tehlikelere karşı ABD’nin tek başına mücadele etmesinin mümkün olmadığı, dünyanın diğer belli başlı ülkeleriyle güvenlik alanında işbirliğine gitmesinin gerekliliğini vurgulaması olmuştur.²³⁷ Bu stratejide ilk savunma hattının diplomatik yöntemlerle oluşturulması öngörülmüştür. ABD çıkarlarına zarar vermesini engellemek için, bölgesel ve ulusal istikrarsızlıkların giderilmesi amacıyla gerekli görülen yerlere Amerikan yardımlarının gönderilmesi ikinci yöntem olarak belirlenmiştir. Üçüncü aşamada silahların kontrolü ve silahsızlanma yöntemi belirtilmiş, en son ve en etkili yöntem olarak ise gerekli görüldüğünde askeri gücün kullanılması öngörülmüştür.

1998 yılında yayınlanan Yeni Bir Yüzyıl İçin Ulusal Güvenlik Stratejisi, ABD çıkarlarını üç temel gruba ayırması ile önceki UGS’lerden ayrılmıştır.²³⁸ Yaşamsal Çıkarlar başlığı altında ABD’nin güvenliğine doğrudan yönelen tehditler yer almıştır. Bu çerçevede ABD’nin veya müttefiklerinin, ülke bütünlüğüne, vatandaşlarının güvenliğine, iktisadi çıkarına yönelik tehditler karşısında, ABD’nin tek başına kuvvet kullanması da dahil olmak üzere her türlü yöntemi kullanabileceği belirtilmiştir.²³⁹ Diğer bir sınıflandırma ise “Önemli Ulusal Çıkarlar” başlığı altında, ABD’nin varlığına doğrudan tehdit unsuru oluşturmamakla beraber ülkenin ve dünyanın mevcut yapısını tehlikeye düşüren olgu, davranış ve eylemleri

²³⁶ ÇAKMAK, (2003), s. 260.

²³⁷ ERHAN, s. 66.

²³⁸ ERHAN, s. 68.

²³⁹ ÇAKMAK, (2003), s. 261.

içermektedir. Bosna'daki NATO müdahalesi, insani trajedileri ortadan kaldırmaya yönelik olup, "koruma sorumluluğu" (responsibility to protect, RTOP) konsepti çerçevesinde değerlendirilmektedir. ABD'nin dünyaya jandarmalık yapma misyonu üstelenmesi nedeniyle, insani değerler gerektirdiğinde harekete geçebileceğini belirten bir yaklaşımı içermektedir.²⁴⁰

1999 yılında yine Clinton yönetimince açıklanan Yeni Bir Yüzyıl İçin Ulusal Güvenlik Stratejisi önceki stratejinin değerlerine atıfta bulunmakla beraber, küreselleşmeye oldukça önem veren bir yaklaşım göstermiştir. Bu belgeye göre ABD ulusal stratejisinin üç temel amacı: i) ABD'nin güvenliğini sağlamak, ii) Ekonomik refahı sağlamak, iii) Diğer devletlerde demokratik ilerlemenin teşvikini sağlamak oluşturmuştur.²⁴¹ Kitle imha silahları, terörizm ve uluslararası suçların tüm devletler için endişe yarattığı savunulmuştur. ABD'nin uzun menzilli kitle imha silahları geliştirmekte olan devletlerden tehdit algıladığı vurgulanarak, "serseri devletlerden" (rogue states) gelebilecek kıtalararası balistik füze (ICBM) saldırı ihtimalinin her geçen gün arttığı ifade edilmiştir.²⁴² 1972 tarihli Anti-Balistik Antlaşmasında gerekli değişikliklerin yapılması için diplomatik müzakerelere ağırlık verileceği ifade edilmiştir.²⁴³

2000 yılında ortaya konan Ulusal Güvenlik Stratejisi de ABD dış politikasında bir dönüm noktası yaratmıştır. Amerika bu stratejiden önce dış politika uygulamalarını "klasik diplomasi" platformuna oturtmuştur. Ancak, bu stratejiyle birlikte Amerika, dış politikasında bugün internet ve medya kanalıyla diğer ülkeleri

²⁴⁰ ERHAN, s. 69-70.

²⁴¹ Ali İhsan GÜRLER, *Büyük Ortadoğu Projesi ve Bush Doktrini*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005, s. 118.

²⁴² ERHAN, s. 72.

²⁴³ ERHAN, s. 69-70.

de etkileyecek bir strateji olan “açık diplomasi”yi benimsemiştir. Açık diplomasi içinde ilk defa, ABD istihbarat sistemleri de açıkça belirlenmiştir. ABD istihbarat birimleri sadece tehlikelerin önceden ortaya çıkarılmasını ve tehditlerin caydırılmasını sağlamayacak, sorunlara çözüm getiren, ABD çıkarlarına hizmet eden fırsat ve imkanları da gerçek zamanlı olarak ortaya koyacaktı.²⁴⁴

ABD’nin sırasıyla bölgesel lider, kıtasal lider, Batı Bloğu lideri ve küresel lider oluşu, ister istemez ulusal güvenlik algılamalarının da bu seyri izlemesi sonucunu doğurmuştur. Nitekim bu gelişim dahilinde, tüm güvenlik tehditleri, bu tehditlerle mücadele ve dış politika hedefleri de Amerikan yönetiminin algılamalarına göre şekillenmiştir.

C. NATO Reformu

Soğuk savaşın sona ermesi ile NATO 90’lı yılların başında kurşun atmadan kazandığı bir savaşın galibi olarak mağrur ama işlevsiz kalmış bir halde idi. ABD önderliğinde tüm üyeler, bu başarılı örgütün yeni dönemde yaşayabilmesi için kabuk değiştirmesini istemekteydiler. Bu bağlamda, 1991 NATO Roma Zirvesi’nde öncelik verilen konu, Doğu Avrupa’da yaşanan değişim sürecini kontrollü ve başarılı bir şekilde devam ettirmek olmuştur. Yeni stratejik konsept bu gelişmeyi, “yeni gereksinimlerin zorunlu kıldığı genişletilmiş bir güvenlik anlayışı” olarak tanımlamış, global istikrar ve barışın korunması amacıyla NATO kuvvetlerinin BM görevlerinde de kullanılabileceğini açıkça dile getirmiştir.²⁴⁵

²⁴⁴ Sait YILMAZ, *21. Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat*, İstanbul, Alfa Yayınları, 2006, s. 430.

²⁴⁵ Turan MORALI, “Yeni Güvenlik Anlayışı Çerçevesinde NATO’da Meydana Gelen Gelişmeler ve Türkiye’nin Uyumu”, *Dünyada Yeni Güvenlik Anlayışları Türkiye’nin Durumu ve İhtiyaçları Sempozyumu Bildirisi*, İstanbul, 2003, s. 78.

NATO, Stratejik Konsepti'nde ikinci değişikliği 1999 yılındaki Washington Zirvesi'nde yapmıştır. Bu dönemde, “genişletilmiş güvenlik anlayışı” değişmemekle birlikte, güvenlikle ilgili öncelikler değiştirilmiştir. Avrupa-Atlantik bölgesinin çevresinde ortaya çıkabilecek bölgesel krizlerin, yayılma etkisi göstererek uluslararası istikrara zarar verme ihtimalinin artarak devam ettiği tespiti yapılmıştır. Washington Stratejik Konsepti, “etnik çatışmaları, ekonomik sıkıntıları, kitle imha silahlarının yayılması”nı yeni dönemin başlıca tehditleri olarak sıralamıştır.²⁴⁶

NATO'nun çevresindeki bölgelerde “nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlara” sahip olma yolunda önemli gelişmeler olduğunun altı çizilmiştir. Stratejik Konsept, “devlet dışı aktörler” tanımlamasıyla, terör şebekelerinin kitle imha silahlarına erişme tehdidini açık ve önemle vurgulamıştır. NATO konseptinde, terörizmin yanı sıra, “yaşamsal önem taşıyan kaynakların akışının engellenmesi” tanımlaması da kullanılmıştır. Bu tanımlama ile petrolün kontrol altında tutulmasının ve yine petrolün batı pazarlarına düzenli olarak ve uygun şartlarla erişiminin sağlanmasının, güvenlik açısından önemli yer tuttuğu vurgulanmıştır. Bu tehdit sıralamasının terör ve kitle imha silahlarının yayılmasıyla birlikte yapılması, NATO'nun güvenlik önceliğinin Ortadoğu'ya doğru kaydığı yönde bir değerlendirmeyi de gündeme getirmiştir.²⁴⁷

1990'lı yılların başında “alan dışı” kavramı 1990-1991 Körfez Savaşı ile NATO gündemine yerleşmiştir. NATO, anılan operasyona fiilen katılmamış olmakla birlikte, Türkiye'nin savunmasının takviyesine ilişkin tedbirlerle operasyona bir

²⁴⁶ MORALI, s. 78.

²⁴⁷ Şakir Ö. BABAÖĞLU, “Çevresinde Oluşan Güvenlik Sorunları ve Yeni Güvenlik Anlayışı Çerçevesinde Türkiye'nin Bakış ve Politikaları” *Dünyada Yeni Güvenlik Anlayışları Türkiye'nin Durumu ve İhtiyaçları Sempozyumu bildirisi*, İstanbul, 2003, s. 36.

şekilde müdahil olmuştur. Böylece ittifak, caydırıcılık ve savunma görevlerini alan-dışı olarak da yerine getirebileceğini göstermiştir. Alan dışı kavramının, 11 Eylül saldırıları ile uluslararası güvenlik alanında yaşanan hızlanmayı izlediğini söylemek mümkündür.²⁴⁸ NATO, Afganistan müdahalesinde her ne kadar harekate doğrudan katılmasa da, Hollanda ve Almanya kolordusu liderliğindeki Afganistan Uluslararası Güvenlik Destek Kuvveti (International Security Assistance Force-ISAF)'ne kuvvet teşkili, iletişim, istihbarat ve eşgüdüm bilgi değişimi konularında NATO destek sağlamıştır. ISAF-IV'ün komutası ise bizzat NATO Avrupa Müttefik Kuvvetler Başkomutanı'na (Supreme Allied Commander Europe) verilmiştir. NATO'nun Afganistan'dan sorumlu sivil otoritesi olarak da TBMM eski başkanı Hikmet Çetin'i görevlendirmiştir.²⁴⁹

NATO'nun daha geniş anlamda güvenlik rolünün öne çıkması ve yeni güvenlik ortamının getirdiği belirsizlikler ve değişkenler, NATO'nun operasyonel yeteneklerinin de anılan ortama uyumunu zorunlu kılmıştır. Bu amaçla, "Savunma Yetenekleri Girişimi" adı altında başlatılan süreç, 2002 yılı sonunda Prag Zirvesi ile hızlanmış ve "Prag Yetenekler Taahhüdü" ismiyle sürdürülmüştür. 11 Eylül saldırıları sonucunda, İttifak'ın tüm görevlerinin yerine getirilmesi bağlamında acil mukabele yeteneği, hareketlilik, konuşlandırılabilirlik, sürdürülebilirlik, etkin çatışma kabiliyeti, komuta-kontrol ve bilgi sistemleri ön plana çıkmıştır.²⁵⁰ NATO'nun SSCB'nin dağılmasını takiben yürürlüğe koyduğu genişleme politikası, küresel tehditler, yeni güvenlik anlayışı gibi yeni konseptler uluslararası hukuk kurallarına aykırılıkları da beraberinde getirmiştir. Özellikle NATO'ya yeni katılan

²⁴⁸ MORALI, s. 78,79.

²⁴⁹ MORALI, s. 79.

²⁵⁰ MORALI, s. 81.

lkeler ile ülke savunmasını NATO Şemsiyesi altında sürdürme zorunda olan küçük ülkelerin politik amaçları dikkate alınarak NATO'nun geleceğe yönelik ilerlemesi sürmektedir.²⁵¹

D. ABD Dış Politikası

20. yüzyılın son on yılına girilirken Sovyetler Birliği daęılmıŐtı. Ronald Reagan'dan sonra başkanlığı devralan yeni Başkan George Herbert Walker Bush, içinde bulunulan yeni uluslararası durumdan dolayı iyimserliğini su sözlerle ifade ediyordu: *“Soğuk savaşı aşan yeni bir uluslar ortaklığı düŐünüyoruz: Uluslararası ve bölgesel organizasyonlar aracılığıyla danışma, işbirliği ve ortak harekete dayanan bir ortaklık; ilkelerin ve hukukun üstünlüğünün birleŐtirdięi, maliyetlerin ve yükümlülüğün eşit Şekilde paylaŐılmasıyla desteklenen bir ortaklık; demokrasiyi, refahı, bariŐi yaygınlaŐtırmak ve silahları azaltmak amacıyla olan bir ortaklık.”*²⁵²

ABD tarafında yukarıdaki Şekilde ifade edilen yeni uluslararası ortam “yeni dünya düzeni” olarak genel ifadesini buldu. İki kutuplu yapı karmaşık değildi ve uygulanan stratejileri sınıflandırmak daha kolaydı. Karşılanması ncelikli olan tehdit karşı taraftan (Doğu Bloğu) gelmekteydi. Oysa soğuk savaş sonrasında, açlık, terörizm, etnik milliyetçilik, dinsel köktencilik, g ve silahlanma gibi olgular temel tehditler haline gelmiştir. Üstelik bunlara kaynaklık eden ya da kontrol altına almak isteyen bir karşı kutup yoktur. Tehditlerin nemi artarken bunları yaratan özneler

²⁵¹ MORALI, s. 83.

²⁵² Henry KISSINGER, *Diplomasi*, İbrahim H. Kurt (ev.), Ankara, Türkiye iş Bankası Kültür Yayınları, 1998, s. 766.

belirsizleşmiştir. En önemlisi, Amerika Birleşik Devletleri'nin de bunların hepsini kontrol altına alacak kadar güçlü olmadığı kısa sürede anlaşılmıştır.²⁵³

1993 yılında başkan seçilen Bill Clinton dönemi dış politikası, uluslararası ilişkiler teorilerinden, liberalizm ekolünün izlerini taşımaktadır. Liberalizm, güvenliğin ülkeler arasında silahlanma rekabetiyle değil, silahsızlanmaya yönelik anlaşmalarla ve kurumlarla sağlanacağına inanmaktadır. Liberalizme göre ekonomik kalkınma, askeri potansiyelden daha önemli bir güç kaynağıdır. Ekonomik bağımlılık savaşın maliyetlerini ve gerekçelerini azaltacaktır. Uluslararası sistemde sermaye ve ticaret akışkanlığının sağlanması, yani ekonomik liberalleşme barışın teminatı için şarttır. Clinton döneminde ABD'nin askeri güç tarafından desteklenen bir ticaret devi olması hedeflenmiştir.²⁵⁴

Bu temel çerçeveye ek olarak; Bill Clinton yönetimine göre izolasyon politikası artık bir seçenek değildi. Amerika Birleşik Devletleri yönetimi, tehlikeyi diğer büyük güçler olarak görmüyordu. Esas tehlike, terörizm, kitle imha silahlarının yayılması, etnik çatışmalar ve çevre sorunları olarak ortaya konuyordu. Soğuk savaş sonrasında uygulanan “çevreleme” politikası bir “genişleme” politikası tarafından takip edilmeliydi.²⁵⁵ Bu amaca hizmet eden dört unsurun güçlendirilmesi dış politikanın temelini oluşturacaktı: piyasa ekonomilerinin yaygınlaştırılması ve güçlendirilmesi, demokrasinin yaygınlaştırılması ve güçlendirilmesi, demokrasi ve pazar ekonomilerine karşı güçlerin saldırganlığına karşı konulması, insani yardımın en çok ihtiyaç duyulan bölgelere demokrasi ile birlikte acilen ulaştırılması. Bu çok

²⁵³ Beril DEDEOĞLU, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, İstanbul, Derin Yayınları, 2003, s. 84.

²⁵⁴ Hasan KÖSEBALABAN, “Yeni Amerikan Güvenlik Doktrini ve Uluslararası İlişkiler”, *2023 Dergisi*, Sayı: 2, (Kasım 2002), s. 36.

²⁵⁵ Anthony LAKE, “From Containment to Enlargement”, *John Hopkins University*, 21.12.2008, [<http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/lakedoc.html>].

ideal görünen hedefleri ortaya koyarken, Amerika Birleşik Devletleri bunları yalnızca insanlık için yaptığını savunmuyor, bu hedeflere ulaşılmasının rasyonel Amerikan çıkarları için de hayati olduğuna inanıyordu. Amerikan çıkarları gerektirirse demokratik olmayan devletlerin dahi desteklenebileceği de göz önünde bulunduruluyordu ve bunların başında Rusya gelmekteydi.²⁵⁶

II. 11 EYLÜL SONRASI ABD GÜVENLİK POLİTİKASI

Terör ve anarşi ile baş edemeyen devletler, hukuk düzeninde değişiklikler yaparak hak ve özgürlüklerin kullanılmasına yeni sınırlamalar getirmektedir. Bu sınırlamaların olması gereken olduğunu düşünenlere göre güvenliğe ulaşmak diğer değerlerin feda edilmesini gerektirmektedir.²⁵⁷ Böylelikle terör eylemlerine karşı alınan önlemler, hak ve özgürlüklerin kısıtlanması şeklinde olmaktadır. Bu, terörizmin insan haklarını ihlalinin dolaylı etkisidir. Bunun dışında, insanların devletten beklediği güvenceyi ortadan kaldıran terör eylemleri, kişilerin yaşamak gibi en temel haklarını da elinden almaktadır.²⁵⁸

11 Eylül sonrası süreç kuşkusuz küresel güvenlik alanında çok ciddi ve büyük çaplı değişikliklere sebep olmuştur.²⁵⁹ Bu durum, sadece Amerikan halkının gündelik yaşantısında değil, daha büyük bir ölçekte düşünüldüğünde küresel güvenlik çapında gerçekleşmiştir. 11 Eylül sonrası temel durum, yeni ve karmaşık bir tehdidin ortaya çıkışıdır, oluşan güvenlik tehdidi, önceden bilinmeyen bir tehdit olup, gücü hakkında da bir netlik yoktur. El Kaide gibi konvansiyonel terör örgütlerinden çok

²⁵⁶ LAKE, a.g.k.

²⁵⁷ Anıl ÇEÇEN, *İnsan Hakları*, Ankara, Savaş Yayınevi, 2000, s. 16.

²⁵⁸ ÇEÇEN, (2000), s. 16.

²⁵⁹ Francis FUKUYAMA, *Neo-Conların Sonu: Yol Ayrımındaki Amerika*, Hasan Kaya (çev.), İstanbul, Profil Yayıncılık, 2006, s. 75.

farklı bir yapısı olan bir örgütün sebep olduğu küresel tehditle ne şekilde baş edileceği de bilinmemektedir. Nitekim Francis Fukuyama'nın "Neoconların Sonu" adlı eserinde belirttiği üzere, 11 Eylül'ün sonucu olarak "radikal islam" ve "kitle imha silahları"nın devlet dışı terör örgütlerinin eline geçme riski, birbirini destekler mahiyette, eş zamanlı ortaya çıkmış iki küresel tehdittir.²⁶⁰

Boyut bakımından küçük ya da büyük olsun, bu tür devlet dışı tehdit (terör örgütü), uluslararası ilişkilerde daha önce rastlanmamış bir vakadır ve dolayısıyla alışlageldik uluslararası kavramların da beraberinde değişmesi söz konusu olmaktadır. 11 Eylül öncesi ABD'nin ülke dışındaki güvenlik birimleri tehdit edilirken 11 Eylül ile birlikte ABD'nin ana yurdunda doğrudan saldırıya maruz kaldığı ve söz konusu güvenlik kaosunun içine çekildiği açık bir şekilde görülmektedir.²⁶¹ 11 Eylül sonrasında ortaya çıkan en önemli sonuçlardan biri de ABD'nin soğuk savaş sonrası dönemde üstlendiği "küresel jandarmalık" rolünün de, daha ileri bir safhaya geçerek, ABD'nin bizzat sorunlarla ilgilenmek durumunda kalışdır.²⁶² Nitekim ABD'nin, 11 Eylül 2001 terör saldırısı neticesinde yaptığı yasal düzenlemelerde de bu durum açıkça görülmektedir. 20 Eylül 2002 tarihli ve 16 Mart 2006 ulusal güvenlik stratejilerinde, ABD'nin 11 Eylül sonrasında hegemon gibi davranma pratiğini benimsemiş olduğu görülmektedir.

Küresel düzende özgürlüklerin hamisi olarak gösterilen ABD'nin 11 Eylül sonrası yasal düzenlemeleri incelendiğinde; 11 Eylül sonrasında ciddi özgürlük sınırlandırmalarına gittiği fark edilmektedir. Bunun nedenlerinden bir tanesi de

²⁶⁰ FUKUYAMA, (2006), s. 76.

²⁶¹ Henry KISSINGER, *Amerika'nın Dış Politikaya İhtiyacı Var mı?*, Tayfun Evyapan (Çev.), Ankara, Metu Press, 2002, s. 263.

²⁶² KISSINGER, (2002), s. 279.

ABD'nin 11 Eylül'de hedef olmasını, halkın hak ve özgürlüklerinin fazlalığına bağlamasıdır. Bu yüzden ABD yönetiminin almış olduğu sıkı güvenlik tedbirleri; hak ve özgürlüklerin ciddi boyutta kısıtlanmasına neden olmuştur. Bu da; başta Ortadoğu olmak üzere çeşitli ülkelere özgürlük yaymayı amaçlayan bir ülkenin kendi topraklarında ciddi özgürlük kısıtlamasına başvurmuş olması tezadını oluşturmaktadır.

11 Eylül'ü oluşturan sebepler ve yeni küresel tehdit ortamı, kökleri itibariyle daha eski bir döneme dayanmaktadır.²⁶³ Özellikle İslam dünyası ve Orta Doğu'da yaratılan Amerikan karşıtlığı ve baskıcı Amerikan politikalarının, 11 Eylül'e sebep olduğu bilinmektedir. Güvenlik paradoksu olarak bilinen bu durum; ABD'nin mevcut gücü oranında ve bu mevcut güçle doğru orantılı bir güvensizlikle karşı karşıya olmasıdır. Bir başka ifadeyle, bir ülkenin gücü arttığı ölçüde karşılaştığı tehditler de artmaktadır.²⁶⁴ Buna karşılık ABD'nin 11 Eylül sonrası güvenliği ön plana alması ve uluslararası ilişkileri salt güvenlik penceresinden değerlendirmesi, özgürlük, demokrasi, sürdürülebilir refah ve kalkınma gibi kavramların gölgelenmesi anlamına gelmektedir. Irak ve Afganistan müdahaleleri başarılı olmasına rağmen, işgal edilen bu ülkelerde güvenliğin sağlanıp, demokrasiyi yerleştirme girişiminin başarısız olmasının, Amerikan dış ve güvenlik siyasetinde yeni yaklaşımlar doğurması muhtemeldir.

²⁶³ Okan ARSLAN, Selçuk ARI, *Amerika: Özgürlük Havarisi mi yoksa Günah Keçisi mi?*, Ankara, Platin Yayınları, 2004, s. 196-197.

²⁶⁴ Tayyar ARI, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, İstanbul, Alfa Yayınları, 2002, s. 198-199.

A. ABD'nin Güvenlik Algılamalarındaki Değişim

G. W. Bush yönetimi tarafından yapılan yanlış değerlendirmeler, ABD'nin terörizmle mücadelesinin; “medeniyetler çatışması”, “dinsel terör” ve “haçlı seferi” gibi ideolojik, kültürel ve dinsel bölünmelere neden olabilecek şekilde algılanmasına yol açmıştır. Dünyanın hegemon gücünün asimetrik tehdit karşısındaki çaresizliği, başta ABD olmak üzere tüm dünya kamuoyunun gözleri önüne serilmiştir. Bu da saldırının ABD halkında yaratmış olduğu acının, kısa zamanda kin, nefret ve intikam duygusuna dönüşmesine neden olmuştur. Böylece, ABD yönetimi halkın tüm desteğini arkasına alarak terörle mücadele stratejisinin ilk hedefini gerçekleştirmiştir. Saldırıları sonrasında ortaya çıkan korku ve kaygı, o güne dek kamu çıkarıyla fazla ilgilenmeyen Amerikalılarda ciddi ölçüde bir milliyetçilik ve ulusal dayanışma duygusunu da yaratmıştır.²⁶⁵ Toplumsal değerlendirmelerde, ben duygusunun yerini biz duygusu olarak güçlü bir Amerikan milliyetçiliği doğmuştur. Bunun en güzel örneği, Amerikan bayraklarının satış rakamlarındaki artıştır.

Amerikan halkında bu siyasi sarsıntı yaşanırken, ABD yönetimi de terörle mücadele adı altında olağanüstü önlemler almaya başlamıştır. 1 Ekim 2001'de Milli Güvenlik Giriş Çıkış Kayıt Sistemi'ni yürürlüğe koymuştur. Yürürlüğe konulan bu yasanın en göze çarpan özelliği; Arap ve Müslüman ülke vatandaşlarına yönelik uygulama olmasıdır.²⁶⁶ Bunu, müslüman bireylerin, hiçbir delile dayanmadan ABD polisi tarafından tutuklanarak, sınır dışı edilmesi izlemiştir. 11 Eylül saldırılarının müsebbibi olarak ABD'ye dışarıdan gelmiş ve ağırlıklı olarak Orta Doğu kökenli

²⁶⁵ Theda SKOCPOL, “Will 9/11 and The War on Terror Revitalize American Civic Democracy?”, *Political Science & Politics*, Cilt: 35, No: 3, 2002, s. 537-540.

²⁶⁶ Emrah ÜLKER, “Amerika Big Brother Toplumu Olma Yolunda Hızla İlerliyor”, *Zaman*, 17.01.2003.

olan kişiler hedef alınmış ve 11 Eylül saldırılarına ABD’de dış kaynaklı bir olay olarak bakma eğilimi artmıştır.²⁶⁷ Resmi makamlar tarafından yapılan bu ayrımcılık ABD halkında, büyük bir Müslüman karşıtlığı oluşturmuştur.²⁶⁸

ABD yaşamış olduğu bu saldırı neticesinde “meşru müdafaa hakkı”nı dile getirerek, saldırının sadece ABD’yi hedef almadığını aynı zamanda tüm küresel düzeni tehdit ettiğini öne sürmüştür. Asıl hedefin eşitlik, özgürlük ve demokrasi platformu olduğunu belirterek, ABD, yeni terörle mücadele stratejisi benimsemiştir. Nitekim bu saldırılarla birlikte Clinton dönemi ABD politikasında hakim olan ekonomik güç olma ve tüm dünya devletleriyle uluslararası kuruluşlar aracılığıyla ilişkiye girme anlayışı temelli “çok taraflılık” siyaseti yerini, asıl tehdit olarak görülmeye başlanan terörizm ve kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesine yönelik “tek taraflı” politikalara bırakmaya başlamıştır.²⁶⁹

ABD, 11 Eylül saldırısının yaratmış olduğu ilk şoktan sonra kendi yönetim yapısını analiz etmiştir. Bu analiz, iki temel sonuç ortaya koymuştur. İlki, Amerikan vatandaşlarının sahip olduğu sivil hak ve özgürlüklerin, diğer ülke vatandaşlarının sahip olduklarıyla kıyaslandığındaki farktır. ABD yönetiminde, özgürlük ve demokrasi alanının fazlalığının, teröristlere eylemlerini hazırlama ve uygulama için rahat bir ortam yaratacağı kanaati oluşturmuştur. Bu da, ABD yönetimini özgürlüklerin sorgulamasına yönelterek, hükümetin sivil halka ciddi özgürlük kısıtlaması getirmesine neden olmuştur. İkinci sonuç ise; istihbarat birimlerinin yeterli bilgi ve donanıma sahip olmamasıyla birlikte bu birimler arasındaki iletişim yetersizliğidir. 11 Eylül saldırısı aynı zamanda Amerikan İstihbarat Teşkilatlarının

²⁶⁷ ARSLAN, ARI, s. 244-246.

²⁶⁸ “Özgürlük Bol Geldi”, *Radikal*, 17.07.2003.

²⁶⁹ KÖSEBALABAN, s. 34-38.

işleyişindeki aksaklıkları ortaya koymuştur.²⁷⁰ Nitekim, gerek sivil özgürlüklerin fazlalığının yaratabileceği sorunlar gerekse de istihbarat teşkilatının yapılanmasındaki eksiklikler, ABD'nin 2 Ekim 2001 tarihinde Vatanseverlik Yasası'nı (Provide Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism-Patriot) yürürlüğe koymasına neden olmuştur. Vatanseverlik yasası dört temel uygulama alanına sahiptir;

- i. Bilgi edinimi ve paylaşımı,
- ii. Ceza hukuku ve uygulaması konusundaki prosedürler,
- iii. Terörle bağlantılı suçların cezalarının sertleştirilmesi,
- iv. Sınır kontrolü ve göçmenlik prosedürleri (göçmen bürolarının yabancıları soruşturma ve gerektiğinde sınır dışı edebilme yetkilerinin arttırılması).²⁷¹

Bu çerçevede, Vatanseverlik Kanunu'nun temel amacı; herhangi bir terör faaliyetinin oluşmasını önlemek bağlamında sivil hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması şeklinde özetlenebilir.²⁷² 11 Eylül sonrası özgürlükleri kısıtlama eğiliminin, hukuki boyuta oturtulması çok ciddi tehlikeleri de beraberinde getirmektedir. Özgürlüklerin sınırlandırılmasının ne boyutta gerçekleşeceği ve nerede duracağı hususunda bilgi edinme hakkının devlet tarafından gasp edilmesi açısından son derece subjektif değerlendirmelerin yapıldığı yeni ve sorunlu bir dönem yaratmıştır.²⁷³

²⁷⁰ "11 Eylül Bantlarda", *Radikal*, 09.06.2002.

²⁷¹ David TEATHER, "Civil Libertarians Prepare to Fight Bush Over Tougher Anti-Terror Laws", *The Guardian*, 15.03.2003.

²⁷² Süleyman ÖZEREN ve Hüseyin CİNOĞLU "Terörizm ve Amerika Birleşik Devletleri: 11 Eylül öncesi ve Sonrası Terörle Mücadele Politikalarının Değerlendirilmesi", İhsan Bal (der.), *Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler*, Ankara, Usak Yayınları, 2006, s. 186.

²⁷³ Zühtü ARSLAN, "11 Eylül, Leviathan Döndü", *Radikal*, 12.09.2002.

B. Ulusal Güvenlik Stratejileri

11 Eylül 2001’de meydana gelen trajik olayların ve Irak’tan algılanan tehdidin sonucu olarak, 20 Eylül 2002 tarihinde “Amerika Birleşik Devletleri’nin Ulusal Güvenlik Stratejisi” başlıklı yeni ulusal güvenlik stratejisi yayınlanmıştır.²⁷⁴ Bu yayınlanan strateji ve başkan G. W. Bush’un bu dönemdeki konuşmaları birlikte değerlendirildiğinde ortaya uluslararası kamuoyunda “Bush Doktrini” olarak bilinen kavram çıkmıştır. Bush yönetiminin 20. ayında ve 11 Eylül saldırılarından bir yıl sonra kaleme alınan stratejinin amacı, “dünyayı sadece daha güvenli değil, aynı zamanda daha iyi yapmaktır”. Ne var ki, Bush doktrini olarak isimlendirilen yeni Amerikan ulusal güvenlik stratejisi uluslararası ilişkileri hem teorik hem de pratik olarak değiştirecek radikal unsurlar içermektedir.²⁷⁵

Tezin I. Bölümünün VI, B alt bendinde önleyici meşru müdafaa başlığı altında da belirtilmiş olduğu üzere; ABD 11 Eylül sonrası geliştirdiği askeri doktrininde “oluşma ihtimali mevcut” tehdidi dahi bertaraf etme hakkını kendinde görmesi temeline dayanan ve aslında “önleyici” eylemden bile daha radikal ve uluslararası hukukla bağdaştırılması zor olan bu eylem türünü açıklamak için “öncelikli”²⁷⁶ (pre-emptive) eylem (saldırı, müdahale, savaş, meşru müdafaa) ismini kullanmıştır. ABD, bilinçli yaptığı bu uygulamayla hukuka aykırı stratejisini, daha hukuki bir isimle dünya kamuoyuna sunarak belki de tepkileri azaltmayı

²⁷⁴ ABD 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi, (10.9.2002), [<http://whitehouse.gov/nsc/nss.htm>].

²⁷⁵ KÖSEBALABAN, s. 36.

²⁷⁶ “Pre-emptive” kelimesine Türkçe de karşılık olarak; önleyici, ön alıcı, sezgisel, öncül kelimeleri de kullanılmaktadır.

hedeflemiştir. ABD'nin savunduğu müdahalecilik anlayışına ilişkin duruma uymayan bir terimi ifade etmiş olması kavramsal sorunlara neden olmaktadır.²⁷⁷

Doktrinin en çarpıcı yönü, soğuk savaş döneminde güvenlik amacına hizmet eden “caydırıcılık ve çevreleme politikalarının”, uluslar ötesi teröristler ve kitle imha silahları tarafından karakterize edilen 21. yüzyılın yeni tehdit ortamında yetersiz kaldığına işaret edilerek; bu politikaların yetersizliğini gidermek için uluslararası hukuka aykırı bir doktrin olan öncelikli (pre-emptive) meşru müdafaa hakkına dayanmış olmasıdır.²⁷⁸

Nitekim Başkan G. W. Bush; 14 Eylül 2001’de The National Cathedral’da yaptığı konuşmada, “ABD’nin, küresel uzantıları olan teröristlere karşı savaş yaptığı” ve bu savaştaki düşmanın, “masum kişilere karşı yürütülen önceden tasarlanmış siyasi amaçlı şiddet anlamında, terörizm” olduğu belirtildikten sonra, teröristler ve bilerek bunları barındıranlar veya yardım edenler arasında bir ayırım yapılmayacağı ve bunlar arasından da özellikle kitle imha silahlarını edinmeye veya kullanmaya çalışanların hedef alınacağı; ABD’nin, vatandaşlarını, nerede olursa olsun çıkarlarını korumak için “tehdit sınırlarına ulaşmadan teşhis ve imha” yoluna gidileceği ve bu konuda “gerekli olduğunda tek başına hareket etmekte” tereddüt etmeksizin “kendini koruma hakkını kullanarak bu teröristlere karşı önceden davranıp (by acting preemptively)” ülke ve halka zarar vermelerinin önleneceğini açıklamıştır.²⁷⁹

²⁷⁷ Tez de “klasik öncelikli” eylem klasik anlamda kullanılacak, “öncelikli” (pre-emptive) ABD’nin ileri sürdüğü bağlamda özünde sezgisel önleyici (anticipatory preventive) olan, eylemden bahsediliyor olacaktır.

²⁷⁸ ABD 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi, (10.9.2002), [http://whitehouse.gov/nsc/nss.htm].

²⁷⁹ ABD 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi, (10.9.2002), [http://whitehouse.gov/nsc/nss.htm].

Başkan G. W. Bush'un, 1 Haziran 2002'de West Point Askeri lisesinde yaptığı konuşmada aynı siyaseti, bu kez Saddam rejimini hedef alarak şu sözlerle tekrarladığı görülmektedir: *“Haydut devletlerin ve teröristlerin amaçları göz önüne alındığında, ABD artık geçmişte olduğu gibi tepkisel bir tutuma güvenemez. Muhtemel saldırganı caydırmadaki iktidarsızlık, günümüz tehditlerinin aciliyeti ve muhtemel hasımlarımızın seçtikleri silahların vereceği zararın büyüklüğü, düşman saldırısının vukuunun beklenmesi seçeneğini ortadan kaldırmaktadır.”* Uluslararası hukukun öteden beri vukuu muhakkak bir saldırı tehdidine (imminent threat) karşı klasik öncelikli (pre-emptive) meşru müdafaa hakkını tanıdığına değinen Bush, burada yapılması gerekenin, *“vukuu muhakkak tehdit”* kavramının, *“terör eylemlerine ve potansiyel olarak kolayca saklanan, gizlice ulaştırılan ve uyarı olmaksızın kullanılan silahlardan olan kitle yok edici silahlara güvenen haydut devletler ve teröristler”* göz önünde bulundurularak, yeniden yorumlanması gerektiğini belirtmiştir.²⁸⁰ Öncelikli kuvvet kullanılmasına izin veren bu stratejinin, küresel bir süper güç tarafından hayata geçirilmesinin, uluslararası hukuk normları açısından yerinin ve etkisinin incelenmesi bu tezin temel amaçlarından birini oluşturmaktadır.

1. Amaç

Belgeye göre ABD'nin özgürlüğü öne çıkartan adil bir barış için mücadele ettiği savunulmaktadır. Bu yaklaşım ABD dış politikasını demokratik ve özgür toplum değerleri üzerine oturtmuştur. Dünya üzerinde demokratikleşme ve eşitlik karşıtı bir azınlığın bulunduğunu ifade edilerek, bu grupların başta Amerika olmak

²⁸⁰ ABD 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi, (10.9.2002), [<http://whitehouse.gov/nsc/nss.htm>].

üzere demokratik toplumları felaket yaratabilecek teknolojilerle tehdit ettiği öne sürülmektedir.²⁸¹

Bu amaçla Amerika, dış politikasında anti demokratik rejim, ülke veya gruplara karşı savaş başlattığını ve onları destekleyen ülkeleri en büyük düşmanı kabul ettiğini dile getirmiştir. Bu yaklaşım aynı zamanda yeni bir dünya düzeninin yaratılacağına da ilk sinyalıdır. Yalnız burada dikkat edilmesi gereken husus; Amerika'nın bu stratejide açıkça özgürlük tanımını yapmamasıdır. Amerikan barışı (*Pax Americana*) öneren ABD, bu projesinin gerçekleşmesi için sistemdeki diğer güçlerle birlikte davranmaya olan ihtiyacını da ortaya koymuştur.²⁸²

Bu yeni durum, ABD açısından aslında, kökleri geçmişte yatan yeni bir misyonun ortaya çıkışını ifade etmektedir. II. Dünya Savaşı'nı takiben dünyanın ve uluslararası kurumların yeniden şekillenmesinde çok büyük bir rol oynayan ABD, özellikle Vietnam Savaşı sonrasında yaşadığı askeri yenilginin yanı sıra, ekonomik sıkıntılar ve işsizlik problemiyle birlikte, eski Amerikan idealizmini kaybetmiştir. Eisenhower, Kennedy, Johnson ve Nixon dönemlerini kapsayan Vietnam Savaşı ABD için Vietnam sendromuna dönüşmüştür.²⁸³ Vietnam Savaşından sonra, uluslararası itibar açısından da düşüşe geçen ABD, 1980'lerde R. Reagan başkanlığında, "Reagan Doktrini" diye adlandırılan daha kendine güvenen ve müdahaleci bir politika izlemiştir. Amerika, soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte, "yeni dünya düzeni"ni telaffuz etmeye başlamış ve Başkan G. H. W. Bush,

²⁸¹ Kaan H. ÖKTEN, "ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi, Kant'ın Radikal Bir Yorumu mu?" Toktamış Ateş (der.), *ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya*, İstanbul, Ümit Yayıncılık, 2004, s. 157.

²⁸² Beril DEDEOĞLU, "ABD'nin 21. Yüzyıl Stratejisi ve Olası Küresel Etkileri", *2023 Dergisi*, Sayı: 11, (2002), s. 28,29.

²⁸³ ARSLAN, ARI, s. 249.

Amerikan tarihinde Amerika'nın yeni bir dünya misyonu üstlenmesine yönelik olarak geleneksel *Wilsoncu*, idealist yaklaşıma geri dönmüştür.²⁸⁴

Başkan G. W. Bush, ABD'nin dünyaya liderlik etmesi gerektiği şeklindeki *Wilsoncu* yaklaşımı desteklerken, bu liderliğin daha tek taraflı, müdahaleci ve realist politikalarla gerçekleştirilebileceğini savunmaktadır.²⁸⁵

2. 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi

11 Eylül saldırılarından yaklaşık bir ay sonra 7 Ekim 2001 tarihinde Afganistan'a askeri müdahale gerçekleştiren ABD, yaklaşık bir yıl sonra, yeni güvenlik anlayışını açıklamıştır.²⁸⁶ Yaşanan gelişmeler ve Irak'tan algılanan tehdidin sonucunda, Amerika, 17 Eylül 2002'de imzalanan ve 20 Eylül 2002'de kamuoyuna sunulan Amerika Birleşik Devletlerinin Ulusal Güvenlik Stratejisi (The National Security Strategy of the United States of America NSS) içinde "Stratejik Öncelikli Saldırı (Pre-emptive Strike) Doktrini" ya da yaygın bilinen asıyla "Bush Doktrini"ni açıklamıştır.²⁸⁷ George W. Bush imzalı yeni Amerikan ulusal güvenlik stratejisi, uluslararası ilişkileri hem teorik hem de pratik olarak değiştirecek radikal unsurlar içermektedir.²⁸⁸

ABD, 11 Eylül terör saldırısından sonra dünya barışını sağlama konusunda kendisini temel aktör olarak tayin etmiştir. Savaşı bütün dünya devletleri adına

²⁸⁴ ARSLAN, ARI, s. 256.

²⁸⁵ ARSLAN, ARI, s. 249.

²⁸⁶ Derek CHOLLET ve Robert ORR, "Günü Yakalamak: Birleşmiş Milletler'de Başarının Geri Kazanılması", *Avrasya Dosyası*, Cilt: 8, Sayı: 1, (İlkbahar 2002), s. 53-61.

²⁸⁷ ABD 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi, (10.9.2002), [<http://whitehouse.gov/nsc/nss.htm>].

²⁸⁸ KÖSEBALABAN, s. 35.

yürütecek ve dünya barışını “şer devletlere” karşı tek başına koruyacaktır.²⁸⁹ 9 bölümden oluşan stratejinin, giriş bölümünde yer alan “barışı savunmak için teröristler ve diktatörlerle savaşmak”, “büyük güçler ile iyi ilişkiler kurmak ve barışı yaymak için özgür ve açık toplumları her kıtada teşvik etmek” görevleri, stratejinin en dikkat çeken ve tartışılan kısımlarıdır.²⁹⁰ Bu belgeye göre ABD, özgürlük ve adalet meşalesinin savunucusu olmalıdır.²⁹¹

2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi’nde ABD, teröristlere ulusal ve uluslararası gücünün tüm yönlerini kullanarak, direk ve devamlı eylemde bulunarak zarar vereceğini açıklıyordu. ABD, acil hedeflerinin, kitle imha silahı kullanan veya üreten terörist örgütler ve teröristleri destekleyen devletler olduğunu belirtiyor; tehdidi sınırlarına ulaşmadan önce tanımlayıp, ortadan kaldırarak içerdeki ve dışarıdaki çıkarlarını koruyacaklarını vurguluyordu. Ayrıca, ABD’nin temelde uluslararası kamuoyunun desteğini alma çabasında olduğunu, ancak gerekli olduğu takdirde teröristlere karşı, teröristlerin ülkelerine ve insanlarına zarar vermelerini engellemek için tek başına öncelikli meşru müdafaa eyleminde bulunmaktan kaçınmayacağı belirtilmekte idi. Diğer devletleri de, teröristlere karşı sorumluluklarını yerine getirmeye çağırarak, yardım, sponsorluk ve barındırma eylemlerinden uzak durmaya çağırıyordu.²⁹²

Eski Amerikan dışişleri bakanı ve “öncelikli saldırı” (pre-emptive strike) doktrininin arkasındaki fikir babalarından biri olan ve bu doktrin hazırlandığında ulusal güvenlik danışmanlığı görevini yürüten Condaleeza Rice’a göre, Bush

²⁸⁹ KÖSEBALABAN, s. 36.

²⁹⁰ John Lewis GADDIS, “A Grand Strategy”, 19.08.2009, [<http://www.foreignpolicy.com/Ning/archive/archive/133/gaddis.pdf>], s. 50.

²⁹¹ ÖKTEN, s. 158.

²⁹² ABD 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi, (10.9.2002), [<http://whitehouse.gov/nsc/nss.htm>].

stratejisi ya da doktrini, Bush yönetimi öncesi uygulanmakta olan politikaların pasif bulunarak eleştirilmesinden yola çıkan, bir tehdidi daha o tehdit ortaya çıkmadan ortadan kaldırma prensibine dayalı daha aktif bir doktrindir.²⁹³

Ayrıca, Bush Doktrini bazı yorumcular tarafından “demokratik emperyalizm”²⁹⁴ olarak da ifade edilmiştir. Demokratik emperyalizmle kast edilen, ABD’nin küresel güvenliğinin sağlanması ve baki kılınması için, tüm dünyada demokratik rejimlerin yaratılmasıdır. Zira, ABD yönetiminin düşüncesine göre, demokrasinin küreselleşmesi halinde, küresel bir barışa ulaşmak söz konusu olacaktır. Bir başka ifadeyle, “demokrasiler birbiriyle savaşmaz”; dolayısıyla demokratik ülkelerden oluşan bir dünyada ABD’nin küresel güvenliği tehdit edilmez.

Özetle bu strateji; teröristlerin ve “serseri devletler”in (rogue states) düşman olarak kabul edilmesi, terörizm ve kitle imha silahlarına karşı güvenliğinin sağlanması, ihtilaf alanlarına müttefiklerle birlikte müdahale edilmesi, “öncelikli meşru müdafaa” (pre-emptive self-defence) kavramı ve siyasi ve ekonomik özgürlükler vasıtasıyla “insanlık onurunun” yüceltilmesi konularına odaklanmıştır.²⁹⁵

3. 2006 Tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi

George W. Bush’un ikinci iktidar dönemine ait 54 sayfa ve 9 bölümden oluşan ABD’nin Ulusal Güvenlik Stratejisi, 16 Mart 2006 tarihinde yayınlanmıştır. Bu strateji belgesini, 20 Eylül 2002 Ulusal Güvenlik Strateji belgesiyle karşılaştırdığımızda büyük bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Her iki stratejide

²⁹³ ARSLAN, ARI, s. 233.

²⁹⁴ ARSLAN, ARI, s. 232.

²⁹⁵ ABD 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi, (2002), [www.whitehouse.gov/nsc.html]

de, ABD'nin dış politikadaki temel amacının açıklanmasıyla birlikte global barışın istikrarlı bir piyasa ekonomisi ile gerçekleşeceği dile getirilmiştir.

Ayrıca, ABD 2006 Ulusal Güvenlik Stratejisinde de kendisini demokratikleşme hamisi olarak görerek, geçmişte faşizm ile komünizme karşı savaşını müttefikleri için gerçekleştirdiğini dile getirerek, bugün de demokratikleşme bayrağını dostları adına taşıdığını ifade etmiştir. Diğer taraftan 2002 ABD Ulusal Güvenlik Stratejisinde, demokrasi kavramı daha dar ifade edilmişken, 2006 stratejisinde daha geniş bir demokrasi tanımı yer almaktadır. Ayrıca, bu stratejide terörizmle mücadeleye verilen önemin yanında, tüm dünyada demokrasi ve insan haklarının geliştirilmesine de yer verilmiştir.²⁹⁶

Bush doktrinin can damarı olan “öncelikli saldırı” konseptini, ABD bu stratejisinde de terk etmemiştir. Nitekim “kitle imha silahlarıyla düzenlenecek bir saldırının sonuçlarının çok yıkıcı olacağı, büyük tehlikelere karşı boş durulamayacağı” ifade edilen belgede, “öncelikli saldırı” politikasının, ulusal güvenlik stratejisindeki yerini koruduğu belirtilmiştir.²⁹⁷ Bu durum; ABD'nin askeri müdahalelerinin Afganistan ve Irak müdahaleleri ile sınırlı kalmayabileceği ihtimalini doğurmuştur.

ABD, bu stratejide de bölgesel istikrarsız alanların tehdit unsuru yaratacağını öne sürmektedir. Nükleer ve benzeri silahların yayılmasının durdurulmasında, diplomasinin ABD'nin önceliği olduğu ifade edilen belgede, “*Ancak gerekirse, uzun süredir varlığını koruyan meşru müdafaa ilkeleri uyarınca, karşı saldırıdan önce,*

²⁹⁶ Nurşin Ateşoğlu GÜNEY, *Batının Yeni Güvenlik Stratejileri AB-NATO-ABD*, Ankara, Bağlam Yayınları, 2006, s. 158.

²⁹⁷ “ABD Yeni Güvenlik Stratejisinde, Önleyici Saldırıda Israrlı”, *Hürriyet*, 12.10.2006, [www.hurriyetusa.com/haber_detay.asp?id=8060].

düşman saldırısının zaman ve yerinin belirsizliği söz konusu olsa da, güç kullanmayı bertaraf etmiyoruz” ifadesi yer almıştır. Belgede, İran’a ilişkin olarak, Tahran’ın terörizmi desteklediği, İsrail’in tehdit ettiği Ortadoğu barışını engellemeye çalıştığı, Irak’ta demokrasiyi bozduğu ve İranlıların özgürlüklerini tanımadığı yorumları yer almıştır.²⁹⁸ Yeni stratejide İran’ın yanı sıra Suriye, Kuzey Kore, Küba, Beyaz Rusya, Burma ve Zimbabwe de diktatörlükle yönetilen ülkeler olarak sayılmaktadır.²⁹⁹ Militan İslam ile mücadelenin, 21. yüzyılın ilk yıllarının büyük ideolojik çatışması olarak tanımlandığı belgede, Rusya uluslararası terörizmle mücadeleyi engellememesi ve Çin’in barışçıl kalkınmaya doğru ilerlemesi istenmektedir.³⁰⁰

2006 Ulusal Güvenlik Stratejisi iki esasa dayanmaktadır. Birincisi, özgürlüklerin, adaletin, insan haysiyetinin yaygınlaştırılması, baskıların sona erdirilmesi, demokrasinin geliştirilmesi ve serbest ticaret ile refahın artırılmasıdır. İkincisi ise salgın hastalıklarla, kitle imha silahlarının yayılmasıyla, terörle, insan güçlerinin ve afetlerin oluşturduğu tehditlerle mücadeledir. Hedeflerinin idealist, araçlarının ise realist olduğu ifade edilen Ulusal Güvenlik Stratejisi, diplomatik tedbirleri ve işbirliğini daha da ön plana çıkarsa bile, yeni stratejinin, ABD’nin küresel ve bölgesel sorunlara bakış açısında önemli değişiklikler getirdiğini söylemek zordur. Bu belgede diplomatik tedbirlerin ön planda yer aldığı savunulsa da, öncelikli müdahale doktrininden vazgeçilmediği görülmektedir.³⁰¹ Ayrıca belgede belirtilen istikrarsız alanlar, ABD’nin tehdit unsuru olarak algıladığı alanları

²⁹⁸ “ABD Yeni Güvenlik...”, a.g.k.

²⁹⁹ Ümit ENGİNSOY, “ABD’nin Yeni Güvenlik Stratejisi”, 28.12.2006, [www.ntvmsnbc.com/news/365391.asp].

³⁰⁰ “Yeni Stratejik Hedefi İran”, *Evrensel*, 29.12.2006, [www.evrensel.net/06/03/17/politika.html].

³⁰¹ GÜNEY, s. 167.

ifade etmektedir. Bunun, ABD'nin ilerleyen yıllarda demokratikleştirme iddiası ile yeni askeri operasyonlarda bulunma yolunu açtığı söylenebilir.

C. Ulusal Güvenlik Stratejilerinin İncelenmesi

George W. Bush dönemi UGS'lerinin üç önemli özelliği öne çıkmaktadır.³⁰²

- i. Birincisi, ABD, kendisini eşi görülmemiş bir güç olarak tanımlamakta ve küresel dengeleri yeniden düzenlemenin kendi sorumluluğu olduğunu açıklamaktadır.
- ii. İkincisi, ABD stratejisi, küresel terörle ve özellikle de kitle imha silahlarının yayılmasıyla mücadele ederek, potansiyel tehditleri önleyici müdahalelerle yok etmeyi öngörmektedir.
- iii. Üçüncüsü olarak, ABD yönetimi bölgesel krizlere davet olmasa bile müdahale iradesini açıklamaktadır.

Tüm bu 11 Eylül sonrası ABD UGS'lerine bakıldığında; soğuk savaş sonrasında yayımlanan en kapsamlı belki de en iddialı sayılabilecek olan stratejisi, sert ve tavizsiz üslubu ve “öncelikli müdahale” kavramını olabildiğince geniş yorumlamasıyla, sadece Arap dünyasında değil, Batı dünyasında bile Anti-Amerikan eğilimlere yol açacak bir içeriğe sahip olduğu görülmektedir. ABD'nin düşman olarak benimsediği terörizme karşı başlattığı mücadelede bir ülke, kişi ya da kuruluşun hedeflenmediği giriş metninde açıklanmaktadır. Bu bağlamda, herkesin ve her ülkenin potansiyel bir hedef olarak gösterilebileceği tehlikesi mevcuttur.³⁰³

³⁰² GÜNEY, s. 148-152.

³⁰³ Şaban KARDAŞ, “Afganistan Operasyonu'nun AGSP'ye Olan Yansımaları”, 14.04.2004, [www.liberal-dt.org.tr/guncel/Kardas/sk_afganistan.htm].

1. Öncelikli Saldırı Doktrini

ABD'nin 11 Eylül sonrası Afganistan ve Irak'a müdahalesi ve İran'ı tehdit etmesi ve bu ülkelerde rejim değişikliği gerçekleştirmesi (İran'da bu tür bir girişim henüz olmamıştır) diyaloga dayalı "çok taraflı" bir dış politika yerine müdahaleci bir anlayışın ABD'ce tercih edildiğini göstermiştir. 11 Eylül sonrası ABD, kendi karşısında olan güçleri "şer eksenli" olarak hedef seçmek suretiyle, bir "güvensizlik sendromu" yaratmış ve "Öncelikli Saldırı Doktrini" (Bush doktrinini) ilan edilmiştir.³⁰⁴ Öncelikli saldırı (preventive strike), karşı tarafın planlarının önceden anlaşılması ve doğrudan savaşa kalkışılmasıdır.³⁰⁵ "Klasik öncelikli saldırı" (pre-emptive strike) ise tetiklenmiş ve kesin olarak oluşacak olan bir saldırıya karşı saldırdır. Bu çerçevede; 11 Eylül sonrası ABD'nin başlattığı doktrin, aslında "öncelikli" değil, "sezgisel önleyici" bir nitelik arz etmektedir.³⁰⁶ Önleyici savaş, ABD'nin kendi için tehdit oluşturan ülkelere karşı, saldırıyı beklemeden harekete geçebileceğini ifade eden bir terimdir. ABD, böylece düşmanına ilk saldırı fırsatını vermeyecektir. Önleyici savaş stratejisi ile ABD çok taraflı işbirliği yerine tek taraflı inisiyatifini kullanarak, çıkar ve güvenliğini savunmayı hedef edinmiştir. ABD, hem teröristlerle bağlantılı olan hem de kitle imha silahına sahip olma çabasındaki ülkeleri tehdit olarak değerlendirip, gerekirse bunlara karşı tek başına harekete geçme hakkı olduğunu ileri sürmektedir.³⁰⁷

Öncelikli (pre-emptive) meşru müdafaa doktrininde; devlet kaynaklı ve dışı nükleer ve kimyasal saldırı ihtimalinin artışından yola çıkılarak, düşmanın saldırma

³⁰⁴ FREEDMAN, s. 108-110.

³⁰⁵ ARSLAN, ARI, s. 235-236.

³⁰⁶ Bu konudaki kavram karmaşasına tezin ilgili bölümünde (I.bölüm,5,B) detaylı değinilmiştir.

³⁰⁷ Tayyar ARI, *Irak, İran ve ABD/ Önleyici Savaş, Petrol ve Hegomanya*, İstanbul, Alfa Yayınları, 2004a, s. 496.

ihtimali ortaya çıktığında ondan önce saldırıya geçmenin³⁰⁸ daha az maliyetli sonuçlar ortaya çıkaracağı gerçeği temel alınmıştır. Öncelikli meşru müdafaa ile ilgili yapılan birçok tanımdan biri de ABD Savunma Bakanlığının yaptığı resmi tanımdır.³⁰⁹ Bu tanım, öncelikli (pre-emptive) meşru müdafaya başvurmak için düşmanın saldırısının yakın (imminent) olması gerektiğini kabul eder. Buna göre, düşmana elde çok az delil olması halinde de (saldırıya uğramanın kesin olmaması) saldırı düzenlemek mümkün hale gelmektedir. Bu strateji, “öncelikli” (pre-emptive) kavramını olabildiğince geniş bir şekilde yorumlayarak uzun vadeli tehdit ihtimalini ortadan kaldırmakta ve “önleyici savaş” olarak da adlandırılabilir yeni bir kavramı doğurmaktadır. Bu doktrin, şimdiye kadar yerleştirilen BM kurallarını temelinden sarsacak şekilde, potansiyel kabul edilen tehdidi ortadan kaldırmak için kuvvet kullanımı öngörmektedir.³¹⁰

ABD’ye karşı ilk tehdit olarak ortaya çıkan ve devlet dışı organizasyon olan El-Kaide, Amerikan hedeflerine karşı yıkıcı saldırılar düzenleme kapasitesine sahip olup, soğuk savaş döneminin küçük gruplarına nazaran daha yıkıcı ve kitlesel eylem yapma gücüne ulaşmıştır.³¹¹ İkinci tehdit olarak göz önüne çıkan “haydut devletler” (özellikle İran ve Kuzey Kore) uluslararası sistemin normlarına pek uymayan (temelde ABD’nin isteklerine uymayan) devletler olup Kitle imha Silahlarına sahip olmaları durumunda ABD’ ye karşı yıkıcı saldırılar yapma kapasitesine ulaşacak devletlerdir.³¹² ABD; yeni tehditler asimetrik saldırı özellikleri olan, ne zaman ve

³⁰⁸ MUELLER, CASTILLO, MORGEN ve diğerleri, s. 6.

³⁰⁹ ABD Savunma Bakanlığı “Öncelikli Meşru Müdafaa”yı şöyle tanımlamaktadır: Düşmanın saldırmasının karşı konulamaz delillerle yakın olduğu şartta yapılan saldırı. Bknz; FREEDMAN, s. 109.

³¹⁰ FUKUYAMA, (2006), s. 90.

³¹¹ MUELLER, CASTILLO, MORGEN ve diğerleri, s. 4.

³¹² MUELLER, CASTILLO, MORGEN ve diğerleri, s. 4.

nasıl saldıracakları belli olmayan terörist gruplar ve aykırı devletlere karşı yeni önlemler geliştirmekten (öncelikli (pre-emptive) meşru müdafaa) ve gerektiğinde uluslararası hukuka aykırı düşmekten çekinmediğini bu doktrinle ilan etmiştir.³¹³

2. Terörizm

Ulusal güvenlik strateji belgesinin üçüncü bölümü “Küresel Terörizmi Yenmek için İttifakları Güçlendirmek ve Bize ve Dostlarımıza Yönelik Saldırıları Önlemek İçin Çalışmak” başlığında küresel terörizmi ele almıştır. Strateji belgesinin bu bölümünde ABD, düşmanını hiçbir ideoloji ve rejime dayandırmadan uluslararası terörizm olarak belirlemiştir. Terörle mücadele politikasında, terör örgütlerinin finansal desteğinin kesilmesi ve teröre destek olan ülkelere doğrudan müdahale edileceği açıkça dile getirilmiştir. ABD, terörizmle mücadele konusundaki hedeflerin gerçekleşmesi için aşağıdaki uygulamaları başlatmıştır.

- i. Kitle iletişim silahlarına sahip olan veya bunlara sahip olmaya çalışan global ölçütlerdeki terör örgütlerine karşı ulusal ve uluslararası gücün elverdiği tüm imkanlardan doğrudan ve sürekli olarak yararlanmak,
- ii. Bir terörist tehdidi algılandığı anda “pre-emptive” (öncelikli) imha etmek,
- iii. Teröristlere yönelik bu karşı eylemlerde ABD’nin tek başına da olsa faaliyet göstermesinden kaçınmamak,
- iv. Diğer devletlerin de bu mücadele için etkin biçimde kazanılmasını sağlamak.³¹⁴

Ulusal güvenlik Stratejilerine göre ABD, yukarıdaki fiziki gücünün yanı sıra, her türlü askeri olmayan karşı mücadeleye (a war of ideas) de yer verecektir. Bunlar;

³¹³ MUELLER, CASTILLO, MORGEN ve diğerleri, s. 240-242.

³¹⁴ ÖKTEN, s. 160.

- i. Terörizmin gayrimeşru olduğunun gösterilmesi,
- ii. Özellikle İslam ülkelerinde ılımlı ve çağdaş hükümetlerin desteklenmesi,
- iii. Uluslararası topluluğun tüm dikkatinin bu konu üzerine odaklatılması,
- iv. Kamuoyu diplomasisinin kullanılmasıdır.³¹⁵

Stratejilerde; ABD'nin kendisini ve dostlarını en iyiyi umarak koruyamayacağı belirtildikten sonra, düşmanların planlarını bertaraf etmek için, istihbarat ve görüş alışverişinin önemine dikkat çekilmiştir. Terörizmin cezalandırılması hususunda, tarihsel bir misyon üstlendiğini vurgulayan ABD, yeni dünyada barış ve güvenliğe giden yolun müdahaleden geçtiğini ifade etmiştir.³¹⁶ Amerika, teröre karşı caydırmak yerine müdahale etmeyi tercih ettiğini, 11 Eylül'den sonra ortaya koymuştur.

Amerika, “terörizmi teşvik eden şartların ve ideolojilerin oluşmasını garanti altına almak için özellikle İslam dünyasında ılımlı ve modern hükümetlere destek verilecektir” ifadesini kullanmıştır.³¹⁷ Bu yaklaşımla, Amerika, terörizmle mücadele stratejisinde İslam dünyasına karşı duruşunu da belli etmiştir. Bu görüş aynı zamanda “ılımlı” ve “modern” olmayan İslam hükümetleri için de bir tehdit unsuru olma özelliği taşımaktadır. Burada önemli olan ABD'nin hangi kıstaslara göre muayyen bir hükümetin ya da onu kuracak olan siyasi parti veya ideolojilerin “ılımlı” ve “modern” olup olmadığına karar vereceğidir. Bu tutum tüm İslam ülkelerinde ABD karşıtlığının artmasına neden olmuştur.³¹⁸

³¹⁵ ÖKTEN, s. 160.

³¹⁶ ABD 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi, (10.9.2002), [<http://whitehouse.gov/nsc/nss.htm>]

³¹⁷ Ali H. ASLAN, “Yeni Bush Doktrini ve Türkiye”, *Zaman*, 22.09.2002, [<http://arsiv.zaman.com.tr/2002/09/22/yazarlar/alihalitaslan.htm>].

³¹⁸ A. ASLAN, a.g.k.

D. ABD Ulusal Güvenlik Stratejilerine Uluslararası Hukuksal Bakış

Uluslararası hukuk açısından “önleyici meşru müdafaa” hakkına ilişkin tartışmalar yeni olmamasına rağmen, ABD’nin ileri sürdüğü “öncelikli meşru müdafaa hakkı” özünde ileri caydırıcılık stratejisine izin vermektedir. ABD’nin ileri sürdüğü “öncelikli meşru müdafaa hakkı” uluslararası hukuktaki “önleyici meşru müdafaa” hakkının bile ötesinde meşruiyet problemi taşımaktadır.

Öne çıkan kavram olan “öncelikli vuruş”³¹⁹ (pre-emptive strike), soğuk savaş boyunca uygulanmış olan klasik anlamda “önleyici” müdahalenin daha da esnetilmiş halidir. Kesinleşmiş saldırıya karşı müdahale ile muhtemel saldırıya müdahale arasında ABD perspektifinden fark azalmıştır.³²⁰ ABD’nin yeni öncelikli vuruş doktrini pek çok akademisyen ve hukukçunun tepkisine yol açmıştır. Bush Doktrini, BM Antlaşması’nın 51. maddesinde belirtilen meşru müdafaa kavramının ötesine geçmiştir. Bu nedenle, uluslararası hukuku ihlal etmekte ve devletleri başka devletlere saldırma konusunda serbest bırakmaktadır. Bu strateji örfi hukuk haline gelirse tüm devletler birbirlerine saldırabilecek ve saldıran devlet belli bir tehdidi önlemek için müdahale ettiğini söyleyebilecektir.³²¹

ABD’nin savı, “öncelikli vuruş” kavramının, kitle imha silahlarına sahip teröristler ve diktatör yönetimli devletlere karşı kullanılmak üzere ortaya çıkmış olduğudur.³²² 2002 UGS’de ABD’nin tek başına kendini savunma hakkının saklı

³¹⁹ Yukarıda da belirtildiği üzere kastedilen ABD’nin söz ettiği anlamda “öncelikli” kavramdır.

³²⁰ Füsun TÜRKMEN, “ABD’nin Dış Politikası: Devamlılık ve Değişim”, *Doğu Batı*, Sayı: 32, (Mayıs- Haziran 2005), s. 173.

³²¹ DOĞAN, 2008, s. 161.

³²² Ahmet K. HAN, “Tarafsız Olmayan Savaş, Yeni Muhafazakar Komplo ve Bush Doktrini”, Toktamış Ateş (Der), *ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya*, Ankara, Ümit Yay., 2004, s. 147-149.

olacağı, herhangi bir saldırı karşısında uluslararası politika araçları sonuç vermediğinde “öncelikli vuruş” seçeneğinin her zaman devreye girebileceğini ifade etmişlerdir.³²³ Başkan G. W. Bush 1 Haziran 2002’de West Point’te yaptığı konuşmada, “*Diğer milletler önlemeyi saldırı için bir bahane olarak kullanmalılar*”³²⁴ diyerek, hukukun temel ilkesi olan devletlerin eşitliği prensibine aykırı olarak, diğer ülkelerin bu kavram çerçevesinde kuvvet kullanmasına müsaade edilmeyeceğinin altı çizilmiştir. Ancak bu stratejinin ABD tarafından kullanılmaya başlanması durumunda, oluşacak örfi hukuk çerçevesinde, her devletin kendi güvenlik anlayışına göre tespit ettiği tehditlere karşı öncelikli kuvvet kullanmasına yol açabilecektir.

Söz konusu doktrin, ABD açısından da riskler taşımaktadır. Doktrin, Japonya’nın Pearl Harbour’a saldırısını, *ex post facto* meşrulaştırmasına dahi hizmet edebilecektir.³²⁵ Berdan Aral konuya ilişkin olarak, “*Bush doktrini olarak 2002 yılında ilan edilen “öncelikli savaş” (pre-emptive war) doktrini çerçevesinde, ABD’nin, rakipsiz gücünü ileride tehdit edebilecek potansiyel rakiplere karşı askeri müdahale hakkına sahip olacağı öngörülmüştür. Saldırganlığa kapı aralayan bu yeni doktrinin uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanımını yasaklayan BM Antlaşması’na aykırı olduğu ayan beyan ortadadır*”³²⁶ demektedir. Michael Bothe ise gereklilik kavramı üzerinde durmuş ve Bush’un ifade ettiği gibi *Caroline* Formülünde ifade edilen gereklilik kavramının değişime uğramasının mümkün

³²³ ÖKTEN, s. 166.

³²⁴ ABD 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi, (10.9.2002), [http://whitehouse.gov/nsc/nss.htm].

³²⁵ TÜRKMEN, (2005), s. 182.

³²⁶ Berdal ARAL, “Asimetrik Saldırı Savaşları, Siyaset ve Uluslararası Hukuk”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 14, (2007), s. 53.

olduğunu, olaylara bağılı olarak esnetilebileceğini belirtmiştir. Ancak gerekliliğin belirsizliğin olduğu bir duruma uyarlanmasının mümkün olmadığını savunmuştur.³²⁷

BM Antlaşması, 51. madde kapsamında önleyici meşru müdafaaaya yer vermezken, örfi hukuka yaptığı atıf nedeniyle, doktrinde klasik öncelikli meşru müdafaaanın hukuka uygun olabileceğine dair görüşler vardır. Ancak “Bush Doktrini”nde yer alan özde sezgisel önleyici, sözde öncelikli meşru müdafaa kavramını uluslararası hukukun içinde konumlandırmak zor görünmektedir. Muhtemeldir ki tehlikeler ABD yönetimince de göz önüne alınmış olduğundan, ABD Irak askeri müdahalesinde, bu yeni stratejisini temel almamış, uluslararası hukuka daha uyumlu olacak şekilde müdahaleyi hukuki temele oturtmaya çalışmıştır.

III. 11 EYLÜL SONRASI ABD DIŞ POLİTİKASI

11 Eylül sonrası güvenlik ve terör kavramlarının küresel boyuta taşınması, ABD’nin küresel güvenlik sorunu baştan itibaren askeri nitelikli bir konu olarak lanse etmesi, askeri varlığını da küreselleştirmesi ve yaygınlaştırması sonucunu doğurmuştur.³²⁸ Bu kapsamda, ABD’nin, hegemonun daha ötesinde imparatorluk (*empery*) hedefleri peşinde koştuğu ileri sürülmüştür.³²⁹ Hegemonya ve İmparatorluk tartışmaları tezin 5. bölümünde, ABD’nin 11 Eylül sonrası Afganistan ve Irak müdahaleleri tezin üç ve dördüncü bölümlerinde inceleneceğinden, bu bölümde değerlendirilmeyecektir.

³²⁷ Michael BOTHE, “Terrorism and the Legality of Pre-emptive Force”, *European Journal of International Law*, Cilt: 14, Sayı:2, (2003), s.233.

³²⁸ Ümit ÖZDAĞ, “Yeniden yapılan Ortadoğu”, Dr. Ali Ahmet Beyoğlu, Hayrullah Cengiz ve Yahya Bazkan (der.), *Irak dosyası*, İstanbul, Tatav Yayınları, 2003, s. 147-148.

³²⁹ Immanuel WALLERSTEIN, *Amerikan Gücünün Gerileyişi Kaotik Bir Dünyada ABD*, Tuncay Birkan (Çev.), İstanbul, Metis Yayınları, 2004, s. 269-270.

Amerika Birleşik Devletleri'nin kendi topraklarının savaş alanı haline gelmesi ABD halkının güvenlik duygusunu derinden sarsmıştır. Ancak bu saldırının yol açtığı dış politika değişimi bir dönüm noktası olmaktan çok, uzun süredir devam eden bir trendin devamı olarak görmek mümkündür.³³⁰ Başkan Bill Clinton ısrarla ABD'nin demokratik liderlik imajını ileri sürerken, 11 Eylül saldırıları, ABD'nin hegemonyal yönü daha fazla öne çıkarmıştır. Öte yandan, ABD dış politikasındaki *paradigma* değişiminin göstergesi olarak “savunma” kavramının yerini “hakimiyet” kavramı almaya başlamıştır.³³¹

Öncelikli saldırıya yönelik Bush Doktrininin en önemli özelliği düşmanın ilerde bir saldırıyı düzenlemesini sağlayacak kapasiteden yoksun bırakmayı ve gerekirse bunun için rejim değişikliğini de kapsamasıdır.³³² 11 Eylül sonrası müdahalecilik ve devamında oluşan işgal ve demokratik toplum oluşturma çabası ABD'nin 11 Eylül sonrası müdahalelerini öncekilerden radikal şekilde farklılaştırmaktadır.

A. İran

ABD, 11 Eylül 2001 terör saldırısı sonrası İran'ı “şer ülkesi” olarak ilan ederek İran'ı küresel düzende mümkün olduğunca soyutlamaya çalışmıştır. İran'ın 1990'lı yıllarda eski *fundamentalist* yaklaşımlarını yumuşatarak, ABD'nin Irak'a yönelik birinci körfez hareketine tepki göstermemesi dahi, ABD'nin İran'ı kendi güvenliğini tehdit eden “haydut” bir ülke olarak algılaması sonucunu

³³⁰ Deniz Ülke ARIBOĞAN, *Tarihin Sonundan Barışın Sonuna, Terörizmi Anlamak ve anlamlandırmak*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2003, s. 188.

³³¹ Zbigniew BRZEZINSKI, *Tercih, Küresel Hakimiyet mi, Küresel Liderlik mi?*, Cem Küçük (Çev.), İstanbul, İnkilap Kitabevi, 2005, s. 257.

³³² ARI, (2004a), s. 254.

değiştirmemiştir.³³³ ABD'nin, İran'ı bir tehdit olarak gördüğü 2006 ABD Ulusal Güvenlik Stratejisinde de açıkça dile getirmiştir. ABD'nin İran tehdidi için ileri sürdüğü gerekçe ise, İran'ın nükleer zenginleştirme programlarına bağlı olarak elinde bulunması muhtemel nükleer silahların varlığı olmuştur. ABD, İran'ın nükleer faaliyetlerini arttırma çabasının dünya barışı için tehlike yaratacağını savunmaktadır.³³⁴ ABD, İran'ı tehlike sayarken, gerek uluslararası örgütler gerekse diğer ülkelerden destek görmeyi talep etmektedir.

Ocak 2005'de gazeteci Seymour Hersh, Amerikan özel birliklerinin gizlice İran'a girerek, İran'daki 40 nükleer ve kimyasal tesisin yerlerini saptamaya çalıştıklarından söz etmiştir.³³⁵ Bu haberin duyulmasından bir gün sonra bu kez de ABD Başkanı Bush, *"gizli bir nükleer silah programı yürüttüğünden şüphelenilen İran'ın bu konuda daha açık davranmaması durumunda, bu ülkeye askeri eylem yapmanın masadaki seçeneklerden biri olduğunu"* ifade etmiştir.³³⁶ Nitekim ekonomik kalkınma ya da küresel bütünleşme gibi hedefleri olmayan bir ruhani İran yönetimi açısından bu tehditler fazla önemsenmemiştir. Ancak nükleer güçten istifade ederek, rejimin devamlılığının sağlanması, İran'ın temel güvenlik politikasını teşkil etmektedir. ABD'nin İran konusundaki kararlılığı Ocak 2005'de, İran'ın balistik füze geliştirmesine yardımcı oldukları gerekçesiyle, sekiz büyük Çin firmasına yaptırım uygulamasıyla tekrar ortaya çıkmıştır.³³⁷

³³³ Birthe HANSEN, *Unipolarity and the Middle East*, Richmond, Curzon Press, 2000, s. 207.

³³⁴ "Iran Wants To Be A Major Player", *Newsweek*, 11 July 2005, s. 31.

³³⁵ "Coni İran'a Sızdı", *Posta*, 18.01.2005, s. 1; "40 İran Tesisi Hedefte", *Milliyet*, 18.01.2005, s. 6.

³³⁶ Celalettin YAVUZ, "Sorunlu Komşu İran, Çıkarlarımız Örtüşüyor mu; çakışıyor mu?", *2023*, Sayı: 58, (2006), s. 5.

³³⁷ "Çin Firmalarına İran Cezası", *Milliyet*, 19.01.2005, s. 8.

İran, sahip olduğu nükleer gücü ilerletme çabasından vazgeçemeyeceğini açıkça dile getirmiştir. İran ABD'nin ısrarına karşı geri adım atmamakta ve nükleer enerji çalışmalarına devam etmektedir. Şubat 2005 başlarında "İran Devrim Konseyi" sözcüsü Ali Ağa Muhammedi, İran'ın nükleer programından hiçbir zaman vazgeçemeyeceğini ve Avrupalı yetkililerle bu konuda yaptıkları görüşmelerin ülkenin nükleer programının korumaya yönelik olduğunu belirtmiştir. Muhammedi; "Müzakere gücümüz var, çünkü nükleer başarılarımızı kendi elimizde tutuyoruz ve bunları korumak için müzakere ediyoruz" diyerek, İran'ın da nükleer silah konusundaki kararlılığını sürdüreceğini göstermiştir.³³⁸ ABD ve İsrail'in sert, AB'nin uzlaşmacı, Rusya ile Çin'in de sessizce izlediği İran nükleer silah çalışmalarından arındırma politikası; günümüzde de sürmektedir.³³⁹

2007 yılı Mart ayında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin İran'a karşı kısmi ekonomik ambargo uygulama kararı alması da Amerika'ya önemli bir avantaj sağlamıştır. Irak'ın da geçmişte aynı şekilde ekonomik ambargo ile yıpratılıp zayıflatıldıktan sonra rejimi değiştirildiği dikkate alındığında, ABD'nin uluslararası örgütler ve özellikle de Birleşmiş Milletleri yardımıyla aynı yöntemle İran'da da rejim değişikliği planladığı öngörülmüştür. ABD'nin Başkanı Bush'un ikinci başkanlık döneminde (2004-2008), özellikle de Irak müdahalesi sonrası, "öncelikli saldırı" (Bush Doktrini'ni) fiiliyata geçiremeyeceğini öngörmesiyle; diyaloga dayalı bir uluslararası politika anlayışını benimsenmesi sonucunu doğurmuştur. Birleşmiş Milletlerin de desteği ile İran'la nükleer zenginleştirme programının yavaşlatılmasına dair müzakerelere başlanmıştır. Ancak, İran'ın dış dünyaya ve ABD'ye bakışını yumuşatan Hatemi döneminden sonra cumhurbaşkanlığına seçilen Mahmud

³³⁸ "İran: Nükleerden Vazgeçemeyeceğiz", *Milliyet*, 04.02.2005, s. 8.

³³⁹ YAVUZ, s. 9.

Ahmedinecad'ın ABD'ye ve batı'ya karşı uzlaşmaz tutumu, ABD'nin İran'ın küresel güvenliğe tehdit olduğu şeklindeki düşüncelerini derinleştirmektedir.³⁴⁰

B. Füze Kalkanı Projesi

Başkan G. W. Bush Aralık 2001'de "Anti Balistik Füze Antlaşması"ndan çekilmeyi planladığını açıklamıştır. Bu karar Amerika Birleşik Devletleri'nin bir füze savunma sistemi kurmak konusundaki kararlılığını göstermektedir. Bu kararın alınmasında 11 Eylül 2001 tarihinde yapılmış olan saldırıların rolü büyüktür. 2001 yılı sonunda, Amerika Birleşik Devletleri 1972 yılında imzalanmış olan "Anti Balistik Füze Antlaşması"ndan resmen çekilmiştir.³⁴¹ G.W. Bush konu ile ilgili yaptığı açıklamada antlaşmanın Amerika Birleşik Devletleri'nin kendisini teröristlerin ya da "haydut devlet"lerin saldırılarından koruyacak sistemleri geliştirmesini engellediği için bu antlaşmadan çekilmeyi gerekli gördüğünü belirtmiştir. Başkan G. W. Bush 11 Eylül öncesi, Mayıs 2000'de yaptığı bir konuşmada bu antlaşmanın günün şartlarına cevap vermediğini belirtmiş ancak tek taraflı çekilme yerine yeni koşullara uygun bir antlaşma yapılması gerekliliğinden bahsetmiştir.³⁴²

Amerika Birleşik Devletleri yönetimi dış tepkileri göz önünde bulundurarak bir füze savunma sisteminin kesinlikle herhangi bir devleti hedef almadığını, terörist amaçlı münferit saldırılara karşı geliştirilmek istendiğini belirtilmiştir. ABD'nin füze savunma sisteminin geliştirilmesi savunuların temel argümanı ise; hiçbir yöneticinin, ileride kendi ülkesini vurabilecek bir nükleer saldırıyı savuşturma olanağını göz ardı

³⁴⁰ YAVUZ, s. 12.

³⁴¹ BBC, 29.10.2005, [<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/americas/2042766.stm>].

³⁴² Bush Chronology, 30.10.2005, [<http://www.wws.princeton.edu/bushconf/BushChronology.pdf>], s. 1-17.

etme lüksü olmadığıdır.³⁴³ Füze kalkanına ilişkin tartışmalar sürerken Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya Federasyonu Mayıs 2002’de nükleer silahlarda büyük bir indirim sağlayan yeni bir antlaşmaya imzalamışlardır. Buna göre gelecek 10 yıl içinde taraflar nükleer cephaneliklerinin yaklaşık üçte ikisini kullanımdan kaldıracaklardır. Bu indirime rağmen iki tarafta da birbirlerinin başlıca şehirlerini bir çok kez yok etmeye yetecek kadar nükleer başlık kalacaktır.³⁴⁴

C. NATO Genişlemesi Projesi

Bulgaristan, Romanya, Estonya, Litvanya, Letonya, Slovenya ve Slovakya’nın katılımıyla hem Balkanlar’da hem de Baltık bölgesinde genişleyen NATO böylece Batı Avrupa ile Rusya arasındaki bölgeyi neredeyse tamamen bünyesine katmıştır. NATO ve Amerika Birleşik Devletleri temsilcileri tarafından bu genişlemenin Rusya’ya karşı olmadığı sürekli olarak dile getirildiyse de Rusya durumdan hoşnut kalmamış ancak somut bir karşılığa da vermemiştir. Ancak Rusya, kendi çıkarlarının tek taraflı olarak göz ardı edildiğini gördüğünde savunma stratejisini tekrar gözden geçireceğini belirtmiştir.³⁴⁵

NATO, 11 Eylül 2001’deki terörist saldırılarının hemen ardından tarihinde ilk kez Washington Antlaşması’nın 5. maddesini yürürlüğe koyarak; hükümet dışı unsurların yapacağı terörist saldırıların NATO’nun toplu savunma yükümlülüğünü hareket geçireceğini göstermiştir. Kuzey Atlantik Konseyi bu kararla, politik açıdan gerektiği yerde ve zamanda, dışarıdan gelebilecek terörist saldırıları caydırmaya, bozmaya, bu saldırılardan korunmaya ve bunlara karşı savunmaya yardım etmeye

³⁴³ KISSINGER, (2002), s. 52-57.

³⁴⁴ “Arms-Deal”, *USA Today*, 28.11.2005, [<http://www.usatoday.com/news/world/2002/05/24/arms-deal.htm>].

³⁴⁵ BBC, 29.11. 2005, [<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/3591315.stm>].

hazır olduğuna karar vermiş ve bunu NATO'nun kalıcı görevlerinden biri haline getirmiştir.³⁴⁶ Rusya'nın Amerika Birleşik Devletleri'ne fazla güvendiğini ve NATO'nun Baltık bölgesine genişlemesi ve 11 Eylül saldırıları sonrasında Asya'ya giderek daha fazla yerleşmesinin Rusya için tehlike oluşturduğu, şeklinde Rus kamuoyu ve siyasetçilerin kaygıları artmaktadır.³⁴⁷

D. Büyük Ortadoğu Projesi

Amerika Birleşik Devletleri 2002 yılı sonunda Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) olarak da bilinen Ortadoğu Ortaklık inisiyatifini kamuoyuna duyurmuştur. Proje, Ortadoğu bölgesinin ekonomik, sosyal ve siyasal gelişiminin sağlanarak bu bölgelerde terör örgütlerinin yerleşmesine, teröre destek veren ya da kitle imha silahları edinmeye çalışan yönetimlerin oluşmasına engel olmayı hedeflemekteydi. Bu amaçla siyasi alanda parti yapılarının geliştirilmesi, çok sesliliğin ve ifade özgürlüğünün yaygınlaştırılması, bağımsız medyanın oluşması, hukuk devleti, etkin hükümet ve yargı kurumlarının oluşturulması amaçlanıyordu.

Ekonomik alanda iç ve dış yatırımları kolaylaştıracak tedbirlerin alınması, özel sektörün geliştirilmesi ve bölge ülkelerinin uluslararası ticari alanda rekabet edebilirliğinin artırılması hedefleniyordu. Eğitimin kalitesinin artırılması ve özellikle kadınlara da ulaşması yanında iş gücü kalitesinin artırılması da projenin hedeflerindendi. Kadınların toplum içindeki konumunun güçlendirilmesi projenin diğer bir ayağını oluşturuyordu. Proje ilk başta sadece Ortadoğu bölgesi için açıklanmış olmakla birlikte daha sonra İran'dan Fas'a kadar tüm Ortadoğu ve Kuzey

³⁴⁶ Mehmet SARAY, "NATO'nun Yeniden Yapılanması ve Türkiye", *AGSK, AB ve NATO ilişkilerinin Türkiye'ye Etkisi Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul, Harpak Yayınları, 2001, s. 362.

³⁴⁷ BBC, 28.11.2005, [<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/2004643.stm>].

Afrika bölgesini içine alacak şekilde genişletildi ve bu sebepten genişletilmiş Ortadoğu ya da Büyük Ortadoğu Projesi ismini almıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ABD’NİN AFGANİSTAN’A 2001 ASKERİ MÜDAHALESİ³⁴⁸

I. 11 EYLÜL TERÖRİST SALDIRILARI

Nedenleri, sonuçları hala tartışılıyor olsa da 11 Eylül 2001’de ABD’ye tarihin en büyük terörist saldırısı gerçekleştirilmiştir. 11 Eylül dünya tarihinin çok önemli bir dönüm noktasıdır, 11 Eylül sıradan bir terörizm hareketi, sıradan bir dehşet olayının ötesindedir.³⁴⁹ Olayın tarihsel önemi, yarattığı tahribat kadar, yöneldiği hedeflerin niteliğinden kaynaklanmaktadır. Birisi ekonomik diğeri askeri olan bu hedefler batı uygarlığının sarılmaz görünen simgeleridir.³⁵⁰ Tüm dünya bir anda terörizmin soğuk yüzü ile karşı karşıya kalmıştır.

11 Eylül saldırıların altında yatan neden konusunda çeşitli görüşler mevcuttur. Saldırıların ertesinde yapılan yorumlarda, 11 Eylül saldırılarının amacının dünyada orta çağda olduğu gibi uzun süreli bir dinler savaşı oluşturma istemi olduğu belirtilmiştir. Bu düşünce tarzı 11 Eylül saldırılarını Franchis Fukuyama’nın “Tarihin

³⁴⁸ Müdahaleyi gerçekleştiren şeklen ABD önderliğindeki 20 ülkeden mütevellit “Koalisyon Güçleri” olsa da, İngiltere dışı katılımcıların sembolik katkısı ve müdahalenin ABD çıkarları uyarınca planlanıp gerçekleştirilmiş olması sebebiyle, müdahalenin ABD’ce yapıldığını belirtmek yanlış olmayacaktır.

³⁴⁹ Ahmet DAVUTOĞLU, *Küresel Bunalım*, İstanbul, Küre Yayınları, 2002, s. 2.

³⁵⁰ ABD tarihinde ilk kez kendi toprakları üzerinde bir yabancı saldırıya hedef olmuştur. Dünya Savaşı’ndaki Japonların Pearl Harbour saldırısı gerçekte ABD’nin sömürgelerine yapılmıştır. Hawaii takımadaları ancak 1959’da 50. eyalet olarak Birleşik Devletlere katılmıştır. Bknz; Emre KONGAR, *Küresel Terör ve Türkiye Küreselleşme, Hungtinton, 11 Eylül*, İstanbul, Remzi Yayınevi, 2003, s. 82.

Sonu” tezinin sona erişi,³⁵¹ Samuel Hungtinton’un “Medeniyetler Çatışması” tezinin hayata geçmiş şekli olarak yorumlamaya elverişli bir ortam yaratmıştır.³⁵²

A.Saldırı

ABD’de normal bir gün olarak başlayan 11 Eylül 2001, dünya tarihinde yeni bir dönemin açıldığı gün olmuştur. Yerel saat 09.00’da uçağı kaçırın teröristlerce, Amerikan Havayollarına ait bir yolcu uçağı, Dünya Ticaret Merkezine (WTC) (İkiz Kuleler) çarptırılmış; arkasından bir başka yolcu uçağı ile yine Dünya Ticaret Merkezine saldırıda bulunulmuştur. İkiz Kulelere düzenlenen saldırının hemen ardından bu kez ABD Savunma Bakanlığı’nın simgesel Pentagon binasının yönelik olarak da başka bir uçakla saldırıda bulunulmuştur. Saldırlardan sonra Dünya Ticaret Merkezi tamamen yıkılmış ve binlerce insan hayatını kaybetmiştir. ABD Savunma Bakanlığı binası ise hasar görmüştür. Kaçırıldığı tespit edilen bir başka yolcu uçağı da Pennsylvania eyaletinin Pittsburgh kenti yakınlarında düşmüştür. Saldırlardan sonra, ABD tarafından savaş hali ilan edilmiştir. Beyaz Saray ve Pentagon başta olmak üzere Washington’da ki bütün hükümet kuruluşları boşaltılmış, okullar ve iş yerleri tatil edilmiş ve ABD Hava Sahası tüm uluslararası uçuşlara kapatılmıştır. ABD, hava sahasına girecek olan tüm uçakların vurulacağını açıklamıştır.³⁵³

Eylemlerin sorumluluğunu üstlenen tek örgüt Japon Kızıl Ordusu isimli bir terör örgütü olmuştur. Fakat başlangıçtan itibaren, ABD yetkilileri, El - Kaide terör

³⁵¹ Fakat Fukuyama saldırıların dünya politikasına egemen olmaya devam edecek özgürlükçü-demokratik batı sistemini durdurmayacağını düşünmektedir. Yani hala tek alternatif sistem söz konusudur. Bknz; Francis FUKUYAMA, “Hala Tarihin Sonundayız”, *Düşmanını Arayan Savaş*, Metin Sever, Ebru Kılıç (Der), İstanbul, Everest Yayınları, 2001, s. 311.

³⁵² FUKUYAMA, (2001), s. 308.

³⁵³ BOZKURT, (2003a), s. 200.

örgütünün lideri Usame Bin Ladin'i eylemin sorumlusu olarak ilan etmiştir.³⁵⁴ Bu kadar kısa zamanda, bu kadar can ve mal kaybına neden olan saldırılar, dünya siyasi tarihinde barış zamanında bir ilktir. Ayrıca 11 Eylül saldırılarında, bir yolcu uçağının ilk kez saldırgan bir amaçla kullanılması, yönüyle de benzersizdir.

B.Sonuç ve Etkileri

11 Eylül saldırıları sonuçları ve etkileri bakımından da dünya tarihinin gelişimine stratejik bir etkide bulunmuştur. Zira bu saldırı, ABD dış politikası temelinde dünya siyaseti açısından yeni bir dönemin başlangıç noktası olmuştur. Bunun sonucu, uluslararası politikanın temel kavram ve anlayışları radikal bir şekilde sorgulanmıştır. Egemenlik, terörizm, meşru müdafaa gibi kavramlara ilişkin klasik görüşler sorgulanmaya başlanmış ve yeni tartışmalar başlamıştır. 11 Eylül sonucu, klasik ulusal güvenlik anlayışının büyük ölçüde demode olduğu ortaya çıkmıştır. Dünya'nın en güçlü ordusuna ve istihbarat ağına sahip olan ABD'nin kendi insanlarını ve prestijini böylesi bir saldırıya karşı koruyamaması klasik güvenlik anlayışını ters yüz etmiştir.³⁵⁵ Soğuk savaş dönemindeki güvenlik anlayışı dar kapsamlı ve temelde askeri niteliklidir. Oysa günümüzde askeri nitelikli olmayan tehditler yükseliştir ve bu tehditler teknolojinin gelişmesi ile daha tehlikeli hale geleceklerdir.³⁵⁶

Denilebilir ki 11 Eylül saldırısı güvenlik ve tehdit paradigmasını belirleyen konvansiyonel tehlike anlayışının sona erme sürecini hızlandırmıştır. Asimetrik

³⁵⁴ Serhat ERKMEN, "11 Eylül Terörizmin Yeni Miladı", *Stratejik Analiz*, Cilt: 2, Sayı: 18, (Ekim, 2001), s. 7.

³⁵⁵ BOZKURT, (2003a), s. 233.

³⁵⁶ Philip ZELIKOW, "The Transformation of National Security", *The International Interest*, Sayı: 71, (İlkbahar 2003), s. 20.

savaş olarak nitelendirilebilecek terörizmi en büyük güvenlik tehdidi olarak karşımıza çıkarmıştır.³⁵⁷ 21.yüzyılın güvenlik tehditlerinin yalnızca düzenli ordulardan gelmeyeceği görülmüştür. 11 Eylül saldırıları güvenliğin sağlanabilmesi için istihbaratın öneminin eskisinden daha fazla olacağını da göstermiştir. Günümüzde güvenliğe yönelmiş tehditlerin yerini belirlemek eskisinden daha zordur. Aktif istihbarat da diyebileceğimiz şekilde tehlikenin geleceği istikametini belirlenmesi ve 11 Eylül gibi saldırıların gerçekleşmeden önlenmesi eskisinden çok daha fazla önem kazanmıştır.

11 Eylül saldırılarıyla birlikte güvenlik ve istikrar arasındaki denge bozulmuştur. Dünyada kaotik bir dönem başlamıştır.³⁵⁸ Soğuk savaşta güvenliğin eksik, ancak istikrarın var olduğu, 1990'lar da ise güvenliğin olduğu, ancak istikrarın eksik olduğu görüşü hakimdi. 11 Eylül 2001'den sonra, hem güvenlik hem de istikrarın yetersiz olduğu görüşü dile getirilmektedir. İstikrarsız bölgelerde güvensizlik oluşturan faktörlerin daha önce kendi bölgelerinde sınırlı kalmasına karşın, 11 Eylül saldırılarıyla birlikte bu faktörlerin terörizm yoluyla bütün dünyaya yayılabileceği anlaşılmış, dolayısıyla bu durum, sorunlardan *izole* yaşamak şeklindeki yaklaşımı değiştirmiştir.³⁵⁹ 11 Eylül saldırıları özellikle Birleşmiş Milletler ve diğer bölgesel örgütlerde önemli gelişmelerin yaşanmasına neden olmuş ve terörizmle mücadele bu örgütlerin birinci önceliği haline gelmiştir.³⁶⁰

11 Eylül saldırılarıyla, 20. yy. boyunca süper güç olan ABD, tarihinde ilk kez anavatanında böylesine bir saldırıyla karşılaşmıştır. Dünya savaşları boyunca ABD

³⁵⁷ BOZKURT, (2003a), s. 99.

³⁵⁸ Arif BAĞBAŞLIOĞLU, "ABD-BM İlişkisi Çerçevesinde Afganistan Operasyonu", 20.05.2005, [http://www.aysam.org/asyaavrapa/?newsid_in=255&catalogid_in=46.]

³⁵⁹ ERKMEN, (2001), s. 14.

³⁶⁰ BAĞBAŞLIOĞLU, a.g.k.

Pearl Harbour saldırısı hariç hiç saldırıya uğramamıştı. Pearl Harbour'ın da hem coğrafi konumu hem de askeri boyutu bakımından 11 Eylül saldırıları ile karşılaştırılması imkansız görünmektedir. Dolayısıyla, 11 Eylül saldırıları Amerikan güvenlik algılamalarında değişikliğe uğratmıştır. 11 Eylül günü üç binin üstünde insan ölmesi ile birlikte Amerikalılar, iki okyanusun kendilerine sağladığı korunakta yaşadıklarına dair inançlarını kaybetmişlerdir.³⁶¹

Ayrıca, 11 Eylül saldırıları, Amerikan dış politikasını da derinden etkilemiştir. Soğuk savaş sonrası dönemden farklı olarak, ABD'nin kendi güvenliği söz konusu olduğunda, küresel işbirliğini göz ardı ederek “çok taraflı” girişimler yerine, “tek taraflı” olarak harekete geçebileceği anlaşılmıştır. Bu gelişmeler aynı zamanda 2000 yılında işbaşına gelen George W. Bush Yönetiminin kendisinden önceki başkan Clinton sonrası dış politikaya getirmeyi planladığı agresif ve müdahaleci üsluba meşruiyet kazandırmıştır.³⁶² 11 Eylül 2001 tarihinde Washington ve New York'taki Pentagon ve Dünya Ticaret Örgütünün binalarına yapılan terör saldırıları sadece ABD için değil aynı zamanda küresel sistem içinde yeni bir dönemi başlatmıştır. Pentagon ABD'nin askeri gücünü, New York'taki Dünya Ticaret Merkezi ise, uluslararası sermayenin ekonomik egemenliğini simgeleyen hedeflerdir, bu sebeple bu hedefler küresel düzenin temel yapılarıdır.

II. MÜDAHALE VE ETKİLERİ

ABD, 11 Eylül 2001 tarihli terör olayının asıl sorumlusunun Usame Bin Ladin olduğunu işaret ederek ve Usame Bin Ladin'in de Afganistan'da Taliban

³⁶¹ ARI, (2004a), s. 495.

³⁶² Hakan TUNÇ, *Amerika'nın Irak Savaşı*, İstanbul, Harmoni Yayınevi, 2004, s. 78.

tarafından saklandığı gerekçesiyle 7 Ekim 2001 tarihinde Afganistan'a karşı bir hava hareketi başlatmıştır. Bu hareketin temel amacı; Usame Bin Ladin'in yakalanması ve Taliban rejiminin yıkılmasıdır. Bu hareket ile ayrıca; teröre destek veren, göz yuman veya ABD'nin dünya politikasına karşı çıkan "haydut devletler" ile terörist gruplara, Washington'un kararlılığının gösterilmesi ve gözdağı verilmesi amaçlanmıştır.³⁶³

ABD'nin "Sonsuz Özgürlük Operasyonu" adıyla girişmiş olduğu bu eylem uluslararası politikada önemli etkiler yaratmıştır. 11 Eylül'den birkaç gün önce ABD Enerji Kaynakları Bakanlığı, Afganistan'ın "coğrafi konumunun Orta Asya'dan Basra Körfezine ulaşacak muhtemel petrol ve doğal gaz hattı için muhtemel bir geçiş yolu olmaya uygun olduğunu belirtmiş" ve boru hattının Afganistan'dan geçmesi gerektiğine değinmiştir.³⁶⁴ Amerika'nın terörizme karşı meşru müdafaa iddiasıyla ilk müdahale yeri olan Afganistan, 1996'dan beri Taliban tarafından yönetilmekte olup, 1979 Sovyet işgalinden bu yana çatışma sürecinden bir türlü kurtulamamıştır. Afganistan, ekonomik yapılanma sürecindeki bozukluğu nedeniyle, uyuşturucu ve yasadışı faaliyetlerin odağı olmuştur. Uluslararası platformda da tek başına bırakılma, Afgan topraklarındaki istikrarsızlığı körüklemiştir. Bu istikrarsızlık da Afganistan'ı, bölgesel ve küresel güç elde etme hevesinde olan devletlerin ilgi odağı haline getirmiştir.

³⁶³ Fevzi USLUBAŞ, *SSCB'den Sonra Rusya'da mı? Afganistan, Küresel Terör ve ABD İmparatorluğunun Bataklığı*, İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2005, s. 240.

³⁶⁴ Bülent ARAS ve Gökhan BACIK, *11 Eylül Öncesi ve Sonrası*, İstanbul, Etkileşim Yayınları, 2006, s. 222.

A. Müdahalenin Diğer Stratejik Nedenleri³⁶⁵

Yukarıda da kısaca belirtildiği üzere Afganistan'a yapılan müdahalenin, sadece 11 Eylül terör saldırılarının müsebbibi olan El-Kaide örgütünün hamisi durumundaki Taliban hükümetine karşı meşru müdafaa amacını taşıdığı iddiası, uluslararası ilişkiler yönünden yetersiz kalmaktadır. Aynı zamanda uluslararası hukuk yönünden de müdahalenin sağlıklı incelenebilmesi için müdahalenin altında yatması olası diğer stratejik unsurlarında incelenmesi gerekmektedir. Soğuk savaş sonrasında Batı Bloğunun, özellikle Amerika'nın rehavete kapılmayıp, hegemonyacı amaçlarına somut neden gösterebilmesi için yeni bir düşman arayışına girdiği ve nihayet düşman olarak İslam dininin ilan edildiği, bir anlamda İslam ile girişilen "uygarlıklar savaşı" adı altında, Sovyetler Birliği yerine, yeni bir düşman, yeni bir hedefin üretildiği, şeklinde fikirler ortaya atılmıştır.³⁶⁶

ABD'nin İran'a yönelik çevreleme politikasında Afganistan'ın önemli bir rolü bulunmaktadır. İlk başlarda Taliban'ın ortaya çıkması, İran'ın doğu sınırında Sünni bir tampon bölgenin oluşturulmasını sağlaması nedeniyle, ABD'nin stratejik çıkarlarıyla örtüşen bir durum yaratmıştır. Böylece ABD açısından İran'ın Orta Asya'ya yönelik ticaret yolları üzerindeki tekelinin kırılması, alternatif güvenli bir ticaret ve boru hattı güzergahının temin edilmesi olanağı belirlemiştir. Taliban'ın önemli bir afyon üreticisi olan Afganistan'daki afyon üretimini sürdürmesi ve afyon ticaretinden gelir elde etmesi, ABD'nin öfkelerini çekmiş ve ilişkilerin bozulmasına

³⁶⁵ ABD'nin iddia ettiği: 11 Eylül Terör saldırılarının sorumlularının cezalandırılması yoluyla, 11 Eylül saldırıların tekrarlanmaması amacıyla, meşru müdafaa hakkının kullanılması dışındaki nedenler kastedilmektedir.

³⁶⁶ Emre KONGAR, 12.11.2005, [<http://www.ntvmsnbc.com/news/245912.asp>].

yol açmıştır.³⁶⁷ Ülkede müdahale sonrası da düzenin sağlanamaması, Orta Asya'daki zengin enerji kaynaklarının dünya pazarlarına çıkarılmasına ABD'nin atfettiği önem nedeniyle, ABD dış politikası için sorun oluşturmaktadır. Orta Asya Cumhuriyetleri'nden gelip Afganistan ve Pakistan üzerinden dünya pazarlarına açılacak doğal gaz ve petrol yollarının garanti altına alınabilmesi, ABD'nin Afganistan'a yönelik orta ve uzun vadedeki stratejik politikalarının temelini oluşturmaktadır.³⁶⁸

ABD, Orta Asya'ya yönelik mesafeli politikasını 90'lı yılların 2. yarısından itibaren değiştirmiş ve ABD politikası; Orta Asya devletlerinin demokratikleşmesi ve normalleşmesi, enerji kaynaklarının Rus kontrolünden kurtarılması, Amerikan şirketlerine bölgede destek verilmesi şeklinde özetlenebilecek bir eksene girmiştir. Bu değişiklikle ABD'nin, Hazar enerji merkezinin önemini kavramış olduğu ve "yeni dünya düzeni" nde bu bölgeye önem verdiği görülmektedir.³⁶⁹ ABD'nin Afganistan'a odaklanmasının temel gerekçeleri aslında 11 Eylül saldırılarından önce hazırlanan bir raporla da ortaya konmuştur.³⁷⁰

ABD, Orta Asya petrol ve doğal gaz kaynaklarının kontrolü alanındaki kararlılığını, Taliban ile diplomatik ilişki kurarak göstermiş, bu anlamda Taliban'ın şeriat kurallarını uygulamak için gerekli adımları atmasında bir sakınca görmediğini dahi açıklamıştır. Ancak, Taliban'ın Usame Bin Ladin'i koruma altına alması, ABD şirketinin projesini desteklememesi ve ABD içindeki muhalefetin de baskısıyla

³⁶⁷ Lutz KLEVEMAN, "The New Great Game", *The Guardian*, 20.10.2003.

³⁶⁸ İrfan ÜLKÜ, *Moskova'yla İslam Arasında Orta Asya*, İstanbul, Kum Saati Yayınları, 2002, s. 39-40

³⁶⁹ Ertan EFEGİL, "Washington'un Hazar Havzası Politikası ve Türkiye", *Avrasya Dosyası*, Cilt: 6, Sayı: 2, (Yaz 2000), s. 190-191.

³⁷⁰ Mehmet Seyfettin EROL ve Çiğdem TUNÇ, "11 Eylül Sonrası ABD'nin Küresel Güç Mücadelesinde Orta Asya", *Avrasya Dosyası*, Cilt: 9, Sayı: 3, (Sonbahar 2003), s. 17.

Taliban'ı destekleme politikasını değiştirmiştir Afganistan'daki çatışmaların İşlami kökten dincilik, terör ve uyuşturucu sorunun kendi ülkelerine sıçramasından korkan ve aynı zamanda Rusya bağımlılığından kurtulup enerji kaynaklarını Afganistan üzerinden güneye, denizlere ulaştırma fırsatı kollayan Orta Asya Türk Cumhuriyetleri için, Afganistan ve Pakistan üzerinden geçecek boru hattı, yaşamsal önem taşımaktadır.³⁷¹

B. Müdahale

11 Eylül terör saldırısının hemen ardında ABD Başkanı George W. Bush, Saldırıyı gerçekteştirenlerin destekçileriyle birlikte mutlak surette cezalandırılacağını açıklamış, ardından da saldırının sorumlularının Usame Bin Ladin ve onu ülkesinde barındıran Taliban yönetimi ile bu yönetime açık ya da kapalı olarak destek veren birkaç İşlam ülkesi olduğunu beyan etmiştir.³⁷²

George W. Bush, saldırılardan dört gün sonra, 15 Eylül 2001 tarihinde yaptığı ulusa sesleniş konuşmasında; *“Savaştayız, teröristler tarafından Amerika'ya açılmış bir savaş var ve buna cevap vereceğiz. Bunları kimlerin yaptığını bulacağız ve onları saklandıkları delikten çıkartarak adalete teslim edeceğiz”* demiştir. Olayı takip eden günlerde, Bush yönetimi, saldırıların arkasında Suudi terörist Usame Bin Ladin ve El Kaide örgütünün olduğuna dair şüphe olmadığını belirterek saldırılardan Afganistan'daki *de-facto* Taliban hükümetini sorumlu tutmuştur. Başkan George W. Bush 20 Eylül 2001'de Kongre'ye hitaben yaptığı konuşmada, Taliban yönetiminden bazı isteklerden bulunduktan sonra , *“Her bölgedeki her ulus şimdi bir karar vermek*

³⁷¹ ÜLKÜ, s. 83.

³⁷² İsmail BİRER, “Bir Eylem Planı'nın Parçası mı? 11 Eylül Sonrasında Stratejik Menfaatler Açısından Bakış”, *On bir Eylül bir örtülü operasyon mu?*, Osman Metin Öztürk (der.), Ankara, Biltek Yayınları, 2002, s. 134.

zorundadır. Ya bizimle birliktesiniz ya da teröristlerle. Bugünden itibaren terörizmi barındırmaya ya da desteklemeye devam edecek herhangi bir ulus ABD tarafından bir düşman rejim sayılacaktır” diyerek, teröristlerle teröristleri barındıran ve destekleyen devletler arasında ayırım yapılmayacağını belirtmiştir. 4 Ekim 2001’de İngiliz hükümeti, “11 Eylül 2001’de ABD’deki Terörist Vahşetler İçin Sorumluluk” başlığı ile bir belge yayınlamıştır. Belgede, Bin Ladin ve El Kaide’nin Taliban ile olan ilişkilerine yer verilmiştir. Daha sonra, söz konusu belge ABD tarafından da onaylanmıştır.³⁷³

Taliban’ın ABD’nin isteklerini reddetmesinin ardından, 7 Ekim 2001’de (11 Eylül saldırılarından 26 gün sonra) ABD, İngiltere ve sembolik katılım gösteren diğer 18 ülkenin güçleriyle (Koalisyon Güçleri) birlikte, egemen bir devlet olan Afganistan’a karşı kapsamlı bir askeri müdahale (Sonsuz Özgürlük Operasyonu) başlatmıştır. Aynı gün ABD, BMGK’nın 1376 sayılı kararında belirtildiği üzere, BM Antlaşmasının 51. maddesine uygun olarak, “doğal” olan bireysel ve kolektif meşru müdafaa hakkı temelinde Afganistan’daki El Kaide Örgütü’ne ait terörist eğitim kamplarına ve Taliban yönetimine ait askeri tesislere müdahale gerçekleştirdiğine ilişkin, BM Güvenlik Konseyi’ni bilgilendirmiştir.³⁷⁴

ABD’nin terörle mücadele stratejisinin ilk durağı olan Afganistan’a müdahaleye gerek Avrupalı ülkeler gerekse NATO, Amerika’ya büyük destek vermiştir. NATO 11 Eylül terör saldırılarını ittifak antlaşmasının 5. maddesi³⁷⁵

³⁷³ TAŞDEMİR, (2006a), s. 153,154.

³⁷⁴ TAŞDEMİR, (2006a), s. 155.

³⁷⁵ NATO Antlaşması Madde 5: Taraflar, Kuzey Amerika’da veya Avrupa’da içlerinden bir veya daha çoğuna yöneltilecek silahlı bir saldırının hepsine yöneltilmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir saldırı olursa BM Yasası’nın 51.nci maddesinde tanınan bireysel ya da toplu öz savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği sağlamak ve korumak için bireysel

uyarınca mütalaa edildiğini açıklayarak diğer üyelerine, Amerika'ya destek verilmesi çağrısında bulunmuştur. Amerika, 2 Ekim 2001 tarihinde NATO'ya gönderdiği belgede lojistik ve istihbarat desteğinin listesini verirken, aynı zamanda Türkiye'nin de içinde bulunduğu 6 ülkeden "Özel Kuvvetler" (Special Forces) desteğini talep etme hakkını kullanmak istediğini açıkça belirtmiştir.³⁷⁶

Hava hareketi Kasım ayının ilk günleri de devam ederken Kuzey İttifakı (Afganistan'daki Taliban karşıtı, ülkenin kuzeyini elinde tutan gruplar) Kabil'in 200 mil kuzeyindeki Mezar-ı Şerif'e doğru ilerlemeye başlamıştır.³⁷⁷ Sırasıyla Tahar ve Badgış eyaletini ele geçiren Kuzey İttifakı güçleri Herat'a doğru ilerlemelerini sürdürmüşlerdir. ABD önderliğindeki koalisyon güçleri ve Kuzey İttifakı karşısında geri çekilmek zorunda kalan Taliban Güçleri 12 Kasım'da da Kabil'i kaybetmiştir. Taliban'ın Afganistan'ın yüzde 70'ine yakın bölümde yönetimi kaybetmesiyle hareketin uzun sürmeyeceği anlaşılmıştır.³⁷⁸ Afganistan'ın yüzde 90'ını iki ay öncesine kadar elinde tutan Taliban, Aralık ayının ilk günlerinde güneyde elinde kalan son kent olan Kandahar'ı Kuzey İttifakının karadan, ABD'nin havadan gerçekleştirdiği taarruzlara karşı savunmaya devam etmiştir.³⁷⁹ Ancak Müttefik güçlerinin yoğun saldırıları karşısında daha fazla direnemeyen Taliban'ın lideri

olarak ve diğerleri ile birlikte, silahlı kuvvet kullanımı da dahil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan taraf ya da taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır. Böylesi herhangi bir saldırı ve bunun sonucu olarak alınan bütün önlemler derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilecektir. Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak ve korumak için gerekli önlemleri aldığı zaman, bu önlemlere son verilecektir. NATO Antlaşması, (1949), [http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm].

³⁷⁶ BİRER, s. 134.

³⁷⁷ Wesley K. CLARK, *Modern Savaşları Kazanmak Terörizm ve Amerikan İmparatorluğu*, (Çev.) Attila Berkeoğlu, İstanbul, Truva Yayınları, 2004, s. 149.

³⁷⁸ Fikret ERTAN, *Amerika'nın Dönüşümü*, İstanbul, Kızılelma Yayıncılık, 2003, s. 356.

³⁷⁹ "Kandahar'da Son Günler", *Milliyet*, 1.12.2001, s. 6.

Molla Ömer 7 Aralık 2001’de kenti Kuzey İttifakı güçlerine teslim etmeyi kabul etmiştir. Bu kararla Afganistan’da Taliban dönemi fiili olarak sona ermiştir.³⁸⁰

ABD ayrıca Afganistan halkının desteğini almaya yönelik yoğun propaganda faaliyetlerine de girmiştir. ABD’nin Afganistan Müdahalesi ile İran, Irak, Suriye ve Somali gibi tehdit saydığı devletler karşı gözdağı vermiştir. Bu müdahale ile Usame Bin Ladin yakalanamasa da ABD istediği hedeflerin çoğuna ulaşabilmiştir. Zira ABD liderliğindeki Koalisyon Güçleri’nin gerçekleştirdiği askeri müdahale sonucu Kuzey İttifakının da yardımıyla Taliban, Afganistan’daki denetimini kaybetmiş ve teslim olmuştur.³⁸¹

Afganistan müdahalesi bittikten sonra, 27 Kasım 2001’de Bonn’da ABD ve BM’nin öncülüğünde, Afganistan’ın durumu ve geleceği ile ilgili uluslararası bir konferans toplanmıştır. Bonn Konferansında, Afganların geleneksel danışma meclisi “Loya Jirga”nın toplanması, altı aylık geçici bir hükümetin kurulması ve altı ay sonra genel seçimlerin yapılması kararları alınmıştır. Geçici hükümetin başına Amerikan UNOCAL petrol şirketinin eski danışmanı, Peştun kökenli Hamid Karzai getirilmiştir. Bu geçici hükümet; 11 Peştun, 8 Tacik, 5 Hazara, 3 Özbek ve 3 diğer küçük gruplara verilmiş etnik kökenlere göre düzenlenmiş 30 bakandan oluşmuştur.³⁸²

³⁸⁰ “Taliban Pes Etti”, *Milliyet*, 7.12.2001, s. 1.

³⁸¹ Refet YINANÇ ve Hakan TAŞDEMİR, *Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2002, s. 297.

³⁸² Haydar ÇAKMAK, *Uluslararası Krizler ve Türk Silahlı Kuvvetler*, Ankara, Platin Yayınları, 2004, s. 223.

C. Birleşmiş Milletler

Saldırıların hemen ertesinde, 12 Eylül'de Güvenlik Konseyi aldığı 1368 sayılı kararıyla New York ve Pennsylvania'ya yapılan bu terörist saldırıları kınayarak bu saldırıların barış ve güvenliğe tehdit oluşturduğunu belirtmiştir.³⁸³ 29 Eylül'de BM Güvenlik Konseyi uluslararası terörizmle savaşa yönelik olarak 1373 sayılı kararı almıştır. Bu karar uyarınca Güvenlik Konseyi bütün devletlerden terörist eylemlerin finansmanının engellenmesini istemiştir, ayrıca devletlere terörizmle mücadelede işbirliği yapma çağrısında bulunmakta ve terörizm alanında var olan uluslararası antlaşmalara taraf olmalarını istemektedir. Karar terörist eylemlerin uluslararası barış ve güvenliğe karşı bir tehdit oluşturduğunu belirtmektedir.³⁸⁴ Kararın en önemli sonucu, devletlerin terörizmden korunmak için doğal meşru müdafaa hakları olduğunun teyit edilmesiyle; ABD'nin terör saldırılarına karşı meşru müdafaa hakkını kullanmasına zımnen izin verilmesidir. Ancak kararda 11 Eylül saldırılarına karşı devletlerin askeri güç kullanabileceklerine ilişkin açık bir ifade bulunmamaktadır.

1373 sayılı karar Güvenlik Konseyi'nin kararın uygulanması için "gereken her türlü tedbiri alacağı" yönündeki açıklamasıyla sona ermektedir. Bu tür bir tabir BM Güvenlik Konseyi'nin Kuveyt'in Irak tarafından işgali sırasında aldığı ünlü 678 sayılı kararı hatırlatmaktadır. Ancak 1373 ve 678 sayılı kararlar arasında çok büyük fark vardır. 678³⁸⁵ sayılı kararında BM Güvenlik Konseyi yukarıda hukuksal

³⁸³ BM Güvenlik Konseyi Kararı 1368, (2001), [<http://www.un.org/documents/sc/res/2001/scres01.htm>].

³⁸⁴ BM Güvenlik Konseyi Kararı 1373, (2001), [<http://www.un.org/documents/sc/res/2001/scres01.htm>].

³⁸⁵ BM Güvenlik Konseyi Kararı 678, (1990), [<http://www.un.org/documents/sc/res/1990/scres90.htm>].

dayanakları açıklandığı üzere barışın tesisi için güç kullanımı dahil her türlü önlemi alma yetkisini devletlere verirken 1373 sayılı kararda böyle bir yetki söz konusu değildir.³⁸⁶

BM Güvenlik Konseyi daha önceden Usame Bin Ladin'in ABD'ye veya başka bir ülkeye iadesini sağlamak amacıyla Afganistan'a yaptırım uygulama kararları aldığı ve 11 Eylül sonrası bu yaptırım kararlarına ek olarak Afganistan'a askeri güç kullanma yetkisi vermediği hatırlanırsa, BM'nin Afganistan'a karşı en azından bu aşamada güç kullanılmasına sıcak bakmadığı ve Afganistan'a karşı silahlı operasyon yapılmasıyla uluslararası barış ve güvenliğin kurulabileceğine inanmadığı iddia edilebilir.³⁸⁷ Afganistan'da ABD'ye yönelik 11 Eylül terör saldırısı sonrasında, iç askeri muhalefetin tırmanması üzerine BM Güvenlik Konseyi, Taliban Rejimi'ni değiştirmek üzere Afgan halkının mücadelesine destek vereceğini ifade etmiş, ayrıca Afganistan'ın uluslararası terörizm ihracına yönelik kullanılmasına müsaade edilmesini ve Usame bin Ladin'e yardım ve yataklık yapılmasını bir kez daha kınamıştır.³⁸⁸ Güvenlik Konseyi 1386 sayılı kararıyla, Uluslararası Güvenlik Destek Gücü ISAF'ın (International Security Assistance Force) kurulmasına karar vermiştir.³⁸⁹

5 Aralık 2001'de imzalanan Bonn Antlaşması'nda, antlaşma hükümlerinin uygulamasında BM'nin önemli bir rol üstleneceği belirtilmiştir. Bunun üzerine BM

³⁸⁶ BM Güvenlik Konseyi Kararı 1373, (2001), [<http://www.un.org/documents/sc/res/2001/scres01.htm>].

³⁸⁷ Afganistan ve Bin Ladin ile ilgili BM Güvenlik Konseyi kararları için bkz; BM Güvenlik Konseyi Kararı 1214 (1998) ve 1267 (1999), [<http://www.un.org/documents/sc/res/1998/scres98.htm>],[<http://www.un.org/documents/sc/res/1999/scres99.htm>].

³⁸⁸ BM Afganistan Özel Görevi Bildirisi, (18.12.2005), [<http://www.unama-afg.org/about/info.htm>].

³⁸⁹ BM Güvenlik Konseyi Kararı 1386, (2001), [<http://www.un.org/documents/sc/res/2001/scres01.htm>].

Güvenlik Konseyi 28 Mart 2002’de tarihinde 1401 sayılı karar ile BM Afganistan Yardım Misyonusunu, başlangıçta bir yıllık süreyle oluşturmuştur. 1401 sayılı karar özetle, 18 Mart 2002’de Genel Sekreter’in raporunda belirtilen yapı ve emirleri yerine getirecek şekilde Afganistan’da BM Yardım Misyonusu’nun kurulmasını ve Genel Sekreter Özel Temsilcisi’nin gerekli planlamayı yaparak Afganistan’daki tüm BM faaliyetlerinin yürütülmesinden sorumlu olmasını istemektedir.³⁹⁰

Bu kapsamda BM Afganistan Yardım Misyonusu; insan hakları, hukuk, insani yardım ve yeniden yapılanma faaliyetleri de dahil Bonn Antlaşması’nda belirtilen görev ve sorumlulukları yerine getirmek amacıyla Afgan yönetimiyle koordineli çalışarak Afganistan’da ulusal barışı geliştirilmekle, ülkedeki tüm BM faaliyetini bütünleştirmekle görevlendirilmiştir. Afganistan’da hükümetle, milli ve uluslararası hükümet dışı kuruluşlarla birlikte çalışan 16’ya yakın BM yardım kuruluşu bulunmaktadır. BM Afganistan Yardım Misyonusu’nu yöneten Genel Sekreterin Afganistan Özel Temsilcisi, ülkedeki tüm BM faaliyetinin kapsamlı sorumluluğunu da üzerine almış ve bu görev halen sürmektedir.³⁹¹

³⁹⁰ BM Güvenlik Konseyi Kararı 1401, (2002), [<http://www.un.org/documents/sc/res/2002/scres02.htm>].

³⁹¹ Genel Sekreterin Afganistan Özel Temsilcisinin iki yardımcısı bulunmaktadır. Bunlardan biri Siyasi İlişkiler, diğeri İnsani Yardım, İyileştirme ve Yeniden Yapılanmadan sorumludur. Genel Sekreterin Afganistan Özel Temsilcisinin aynı zamanda insan hakları, cinsiyet, hukuk, polis, ordu ve göçleri durdurma konularında özel danışmanları, iletişim ve halkla ilişkiler bürosunu işleten bir basın sözcüsü bulunmaktadır. BMYM’nun aynı zamanda bir yönetim birimi vardır. Misyonusun yıllık bütçesi toplam 48 milyon dolardır ve hali hazırda 159’u uluslararası ve 322’si ulusal olmak üzere toplam 481 personeli bulunmaktadır. Kabil karargahına ilaveten, Bamyan, Gardez, Herat, Celalabat, Kabil, Kandahar, Kunduz ve Mezar-ı-Şerif’de bölgesel büroları bulunmaktadır. İslamabad ve Tahran’da iki irtibat ofisi bulunmaktadır. Bknz; BM Afganistan Özel Görevi Bildirisi, (18.12.2005), [<http://www.unama-afg.org/about/info.htm>]

D. NATO

NATO Genel Sekreteri George Robertson 12 Eylül’de, NATO Antlaşması’nın “ortak güvenlik” maddesinin uygulanacağını açıklamıştır. 4 Ekim 2001’de yapılan NATO Konsey toplantısında ABD, El Kaide ve Bin Ladin’in 11 Eylül saldırıları ile ilişkili olduklarını gösteren delilleri sunmuş ve Taliban’ın Ladin’i adalete teslim etmesi için çağrıda bulunmuştur.³⁹² Taliban bu isteği reddetmiştir. ABD Başkanı George W.Bush, 7 Ekim 2001 tarihinde beklenen operasyon emrini vermesiyle NATO’nun 50 yıllık tarihinde ilk defa, Washigton Antlaşması’nın “*NATO üyesi bir ülkeye dışarıdan gelecek bir saldırının NATO’nun tamamına yapılmış sayılacağına*” ilişkin 5. maddesini isletilmiştir. Washington Antlaşması’nın 5. maddesi, ABD’ye karşı gerçekleştirilen 11 Eylül Saldırıları ile ilişkilendirildiğinde, öncelikle NATO’nun söz konusu saldırıları bir silahlı saldırı olarak kabul ettiği belirtilmelidir. NATO ayrıca, ABD’ye yönelik bu saldırıların dışarıdan yapılan saldırılar olduğuna karar vererek 5. maddesini yürürlüğe koymuştur. Bununla ilgili NATO kararı, NATO Genel Sekreteri Lord Robertson tarafından BM Genel Sekreteri’ne iletilmiştir.³⁹³

2 Ekim 2001’de ABD’li yetkililerin NATO üyelerine verdikleri brifingden sonra, saldırının dışarıdan yöneltildiği şartının gerçekleşmiş olduğuna karar vermiş olan NATO, 12 Eylül’de aldığı “*Eğer ABD’ye yönelik saldırının dış kaynaklı olduğu tespit edilirse, bu tüm müttefiklere yapılmış saldırı olarak kabul edilecek*” kararını;

³⁹² Emin DEMİREL, Taliban, *El Kaide, Ladin ve Paylaşılmayan Ülke Afganistan*, İstanbul, Everest Yayınları, 2002, s. 191-220.

³⁹³ “Article 5 and the Case of the Terrorist Attacks Against the United States”, 26.03.2008., [http://www.nato.int/terrorism/five.htm].

“eğer” ifadesini kaldırarak değiştirmiştir.³⁹⁴ Böylece saldırının dışarıdan olduğunun tespit edildiğini ve NATO’nun bir bütün halinde ABD’nin arkasında olduğunu açıklamıştır. Böylece NATO’nun kolektif savunmayı öngören “taahhüt maddesi” işletilmiştir. Bu kapsamda NATO üyesi 14 ülke, müttefiklerden birine karşı yapılacak dışarıdan bir saldırıyı tüm ittifak üyelerine yapılmış sayan 5. madde kapsamında Afganistan’a asker göndermiştir. Bu gelişme NATO için büyük bir öneme sahiptir. Zira NATO’nun kurucu antlaşması olan Washington Antlaşması’nın 5. maddesi, 1949 yılında kurulan NATO’nun tarihinde ilk defa yürürlüğe konmuştur.

Ancak burada altı çizilmesi gereken bir diğer nokta, 5. maddenin, silahlı saldırı olduğu zaman geçerli olacaktır. Bu durumda iki sonuca ulaşılmaktadır. Birincisi, NATO, ABD’ye düzenlenen 11 Eylül saldırılarını, meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için gereken silahlı saldırı kavramı içinde değerlendirmiştir. İkinci sonuç ise, BM’nin 11 Eylül saldırıları ile ilgili kararlarında, bu saldırıların silahlı saldırı olup olmadığı konusunda bir karar almayarak, silahlı saldırı ve terörist saldırıyı eşit tutma yönünde davranmasıdır.

NATO Antlaşması’nın 5. maddesinin uygulamaya geçirilmesi, ABD’nin Afganistan’a düzenleyeceği askeri müdahaleye NATO bağlamında meşruluk getirmiştir. NATO’nun desteğini alan ABD, bazı görüşlere göre, Kosova’daki gibi, NATO üyesi her devlete bu müdahalede veto yetkisi vermeyi düşünmemiştir. ABD, 11 Eylül saldırılarına karşı, olabildiğince geniş tabanlı bir destek oluşturarak meşruiyet zeminini güçlendirmeye çalışmıştır.³⁹⁵ Alınan karar çerçevesinde NATO üyesi tüm ülkeler, bireysel olarak saldırının mağduru olan devlete sivil ya da askeri

³⁹⁴ Sebestyen GORKA, “Madde Nasıl İşletildi”, *NATO Dergisi*, 26.03.2008, [<http://www.nato.int/docu/review/2006/issue2/turkish/art1.html>].

³⁹⁵ BOZKURT, (2003a), s. 230.

yardımda bulunmakla yükümlü tutulmuştur. 7 Ekim 2001 tarihinde İngiltere ile beraber ABD'nin başlattığı askeri müdahalenin ilk safhasında olmasa da ilerleyen aşamalarında, birçok NATO üyesi devlet, askeri ve tıbbi yardım başta olmak üzere her türlü desteği sağlamışlardır.³⁹⁶

Bu gelişmeler sonucunda, ABD yanına İngiltere'yi ve sembolik katılım gösteren diğer 18 ülkenin güçleriyle birlikte (Koalisyon Güçleri) 7 Ekim 2001'de Afganistan'a "Sonsuz Özgürlük Operasyonu" olarak adlandırılan bir askeri hareket düzenlemiştir. Bu harekatta İngiltere ABD'nin baş savunucusu olarak ön plana çıkmıştır.³⁹⁷ ABD hareket başladıktan sonra, BM Güvenlik Konseyi'ne sunduğu mektupta Taliban ve Usame Bin Ladin'in terör örgütüne karşı gerçekleştirilen bu operasyonun, BM Antlaşması'na 51. maddesine uygun olarak, bireysel veya kolektif meşru müdafaadan doğan haklarının kullanılması sonucu doğduğunu bildirmiştir.

Ayrıca NATO liderlerinin 2002 Kasım Prag Zirvesi'nde, üyelerin ittifak tarafından belirlenen yerlerde yapılacak operasyonları desteklemeye veya yönetmeye hazır olması yönünde yapmış oldukları talep çerçevesinde, Nisan 2003'de NATO bu yönde bir karar alarak, Afganistan'daki ISAF'ın komuta, koordinasyon ve planlamasının sorumluluğunu üstleneceğini duyurmuştur. Bu karar ile NATO Konseyi, İttifak'a Avrupa dışındaki ilk askeri görevini vermiştir.³⁹⁸ Afganistan'da halen bulunan iki askeri güçten birisi NATO komutasında ISAF'ın (Uluslararası Güvenlik Destek Gücü) birlikleri iken, diğer güç ise asıl müdahaleyi yapan, ABD liderliğindeki Koalisyon birlikleridir. Afganistan Koalisyon Güçleri Komutanlığı

³⁹⁶ A. ÖZKAN, s. 248.

³⁹⁷ Zeynep ARKAN, "Blair Unsuru", *Stratejik Analiz*, Cilt: 2, Sayı: 19, (Kasım 2001), s. 19.

³⁹⁸ "21. Yüzyılda NATO", 10.11.2005, [http://www.nato.int/docu/21-cent/21st_tur.pdf].

(AKGK), ABD komutasındadır ve ülkenin değişik yerlerinde konuşlanmıştır.³⁹⁹ Koalisyon Güçleri bünyesinde görev yapan ABD haricinde toplam 20 ülke vardır. Yaklaşık 18 bin ABD askeri haricinde, 3 bin civarında diğer ülke askerleri ile toplam sayı 21 bini bulmaktadır. Türkiye, bu güç içerisinde 3 kişilik bir gözlem ve koordinasyon ekibi bulundurmaktadır.⁴⁰⁰

III. MÜDAHALENİN ULUSLARARASI HUKUKSAL İNCELENMESİ

11 Eylül terör eylemlerinden sonra Afganistan'a yönelik askeri bir operasyon başlatma isteğinde olan ve bu konuda da dünya kamuoyundan destek bulan ABD; bu hareketin temelini, Afganistan topraklarının bir kısmını kontrol eden ve ülkenin meşru hükümeti sayılabilecek Kuzey İttifakı'nın davetine dayandırabilirdi. Ayrıca halkının büyük çoğunluğu açlık sınırında yaşayan Afganistan'a müdahaleyi "insani müdahale" (kısmen Irak 2003 Müdahalesinde ileri sürüldüğü gibi) uyarınca gerçekleştirebilirdi. Bunlarında ötesinde ABD, daha büyük bir imkan dahilinde BM Güvenlik Konseyi'nden kuvvet kullanmak için açık yetkilendirme uyarınca Afganistan'a müdahale edebilirdi.

Devletlerin itirazlarıyla karşı karşıya kalmaksızın Afganistan'a müdahale etmek için BMGK'ce teyit edilen meşru müdafaa hakkından başka yukarıda sayılan yasal argümanları bulunan ABD, gerek bu dayanakların daha sonraki dönemde diğer devletler için emsal teşkil etmesi tehlikesinden, gerekse gelecekte gerektiğinde tek başına kuvvet kullanma ihtimalini zorlaştıracak olmasından dolayı bu argümanların hiç birine başvurmamıştır. Ayrıca BM yetkilendirmesiyle yapacağı bir müdahalenin

³⁹⁹ Zeynep ORAL, "Çatışmaların Kıskacında Afganistan", *Cumhuriyet Gazetesi*, 11.06.2005, s. 7.

⁴⁰⁰ Cüneyt ESMER, "Yeniden Ayağa Kalkmaya Çalışan Ülke: Afganistan", *TİKA Avrasya Bülteni*, Sayı: 32, (Mart-Nisan 2005), s. 37.

yürütülmesinde, BMGK'nin kontrol ve denetiminin daha fazla olacağını öngörmüştür. ABD bunların yerine Afganistan'a yönelik askeri operasyonu BM Antlaşması'nın 51. maddesinde öngörülen bireysel ya da kolektif meşru müdafaa hakkı kapsamında gerçekleştirmeyi tercih etmiştir.⁴⁰¹ Bu noktada, söz konusu operasyonun uluslararası hukuka uygunluğunun değerlendirilmesi açısından bazı sorular gündeme gelmiştir. BM Antlaşması'nın 51. maddesinde öngörülen meşru müdafaa hakkı tam olarak neyi ifade etmekte ve hangi şartlarda bu hak kullanılabilir? ABD'nin dayandığı meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için gerekli şartlar sağlanmış mıdır? Bu bağlamda silahlı saldırı kavramı nedir? 11 Eylül Saldırıları meşru müdafaa'nın en önemli ilkesi olan silahlı saldırı niteliği taşımakta mıdır? Bu saldırıları gerçekleştiren aktör bir terör örgütü olduğundan dolayı saldırıların Afganistan'a isnat edilebilmesi mümkün müdür? gibi soruların cevaplanması gerekmektedir.

ABD'ye yapılan 11 Eylül saldırısının hemen ertesinde büyük bir şaşkınlık ve korku yaşayan Amerikan kamuoyunda, bu saldırıya verilecek tepkiler tartışılırken değişik görüşler ortaya atılmıştır.⁴⁰² 12 Eylül 2001 tarihli 1368 sayılı Güvenlik Konseyi Kararı, Güvenlik Konseyi'nin, doğal meşru müdafaa hakkına atıfta bulunarak, her türlü terörizmle mücadele etmek için gerekli tüm tedbirleri almaya hazır olduğunu belirtmiştir.⁴⁰³ NATO ve Avrupa Birliği, saldırıları savaş eylemi olarak niteleyen ABD Başkanı Bush'un terörizmle mücadele için işbirliği çağrılarına olumlu yanıt vermiştir. Kamuoyunda 11 Eylül saldırıları her yönüyle tartışılıp,

⁴⁰¹ A. ÖZKAN, s. 242.

⁴⁰² Richard FALK, "Adil Bir Savaşı Tanımlamak", Ahmet Demirhan (der.), *ABD, Terör ve İslam*, Ankara, Vadi Yay., 2001, s. 63.

⁴⁰³ BM Güvenlik Konseyi Kararı 1368, (2001), [<http://www.un.org/documents/sc/res/2001/scres01.htm>].

değişik tepkiler ortaya atıldığı bu dönemde, ABD ve İngiltere kendilerinin “Meşru Müdafaa” hakkını gerekçe göstererek, 8 Ekim 2001’de Afganistan’a askeri hareket başlatmıştır.

A. Kapsam

Uluslararası hukukun temellerinden biri, hiçbir devletin diğerinin egemenlik hakkını doğrudan ihlal etmemesidir. Bu temel, ABD’nin 11 Eylül sonrası terörle mücadele bağlamında askeri müdahalelerini, uluslararası hukuk açısından hukukilik temeline dayandırılmasını zorlaştırmaktadır.⁴⁰⁴ ABD, Afganistan’da giriştiği askeri müdahaleyi, BMGK kararlarında (1368,1373) teyit edilen meşru müdafaa hakkı uyarınca gerçekleştirilmiştir.

ABD’nin Afganistan’a müdahalesi uluslararası toplumca tamamen desteklenmemiş olmakla birlikte, ABD’nin meşru müdafaa hakkı olduğu görüşü yaygındır. BM Antlaşmasınının 51. maddesi silahlı bir saldırının vuku bulması halinde devletlerin bireysel veya kolektif olarak savunma haklarını kullanabileceklerini öngörmektedir.⁴⁰⁵ 11 Eylül 2001 terör saldırıları neticesinde, BM Güvenlik Konseyi 1368 sayılı kararla ABD’nin meşru müdafaa hakkını tartışılmalı olsa tanımıştır. ABD meşru müdafaa hakkını Afganistan’ın kendisine saldırılar düzenleyen terör örgütünü (El Kaide) barındırma gerekçesiyle kullanılmışsa da, kararda 11 Eylül terörünün faallilerinin açıkça belirtilmemesi ABD’yi zor durumda bırakmıştır. Ancak bu belirsizlik ABD tarafından Irak’a müdahalesinin hukukilik altyapısının oluşturulmasını kolaylaştırmıştır.

⁴⁰⁴ Hakan ÇAPUR, “Uluslararası Hukuk Perspektifinden Amerikan Müdahaleciliği”, 03.03.2007, [dusuncegundem.com/sayı-27/dosya-uluslararası-hukuk-perspektifinden-amerikan-mudahaleciliği-[html](#)].

⁴⁰⁵ YINANÇ, TAŞDEMİR, s. 298.

Afganistan müdahalesine meşru müdafaa kapsamında İngiltere'nin de katılmış olması, bu durumu kolektif meşru müdafaa haline getirmektedir. İngiltere saldırıya maruz kalmamasına rağmen, “Ülkeler doğrudan saldırıya maruz kalmasa da, BM Antlaşması 51. maddesinin, küresel barışı koruma amacını taşıması nedeniyle, tüm diğer ülkelere sorumluluk yüklediği” tezinden hareketle, İngiltere ve harekate katılan diğer ülkelerin durumu hukuka uygunluk taşıdığı söylenebilir. Meşru müdafanın meşruiyeti bakımından, alınan tedbirlerin Güvenlik Konseyi'ne bildirilmesi koşuldur. Ancak bu koşulun meşru müdafaa hakkını engellemediği veya hukuka aykırı hale getirmediği düşünülmektedir.⁴⁰⁶

BM'nin 11 Eylül saldırısı sonrası aldığı ilk karar, 1368 sayılı karardır. Bu kararda saldırı kınanmaktadır. Ayrıca 51. maddedeki meşru müdafaa hakkı tekrar edilmiş ancak bir ülkeye müdahale yetkisi verilmemiştir. Güvenlik Konseyi, 29 Eylül 2001'de aldığı 1373 sayılı kararında, terörizmle mücadele çağrısı yapmış ve teröristlerin finanse edilmemelerini istemiştir. Ayrıca uluslararası barışı tehdit eden eylemelere karşı her türlü tedbirin alınacağı belirtilmiştir. Bu kararlarda Güvenlik Konseyi askeri güç kullanımına açıkça izin vermemiştir. Ancak Afganistan konusunda alınacak tedbirlerin askeri güce dayalı olmayacağını kararlarında belirtmemesi nedeniyle ve müdahale sonrası aleyhte bir görüş veya karar almayarak zımnen onay verdiği varsayılmıştır. Yani kasıtlı belirsizlik durumunun bu operasyonun meşrulaştırılmasına katkı sağladığı ifade edilebilir.⁴⁰⁷ Diğer taraftan, Afganistan'da başlayan çatışmalarda ele geçen personelin “savaşan” statüsünde kabul edilip edilemeyeceği konusu da bu müdahalede güncellik kazanmıştır. Hukuk düzeninin, istisnai olarak verdiği yetkiye dayanılarak yapılan bir müdahalede, aynı

⁴⁰⁶ A. ÖZKAN, s. 244,245.

⁴⁰⁷ A. ÖZKAN, s. 250.

hukuk düzeninin çatışmaya ilişkin kurallarının da uygulamada olması gereklidir. Şayet ele geçenlere somut olarak bir suçlama yapılabilirse, bağımsız ulusal ya da uluslararası mahkemelerde yargılanmaları daha doğru olacaktır.⁴⁰⁸

ABD'nin müdahale süreci değerlendirildiğinde, BM'nin 11 Eylül saldırısı ve sonrası izlediği tepki ve karar alma süreci öne çıkmaktadır. BM Güvenlik Konseyi, yapısından kaynaklanan nedenlerden dolayı bazen çok basit kararları dahi almakta güçlük çekmektedir. Bu saldırının ardından tüm dünya ülkeleri ABD'nin terörizmle mücadele savaşında onun yanında olduklarını belirten “hepimiz Amerikalıyız” ifadesini kullanmışlardır. Ancak ABD terör saldırısı sonucunda elde etmiş olduğu dış desteğin büyük bir bölümünü zamanla kaybetmiştir. Buna paralel olarak 2001 yılından bu yana ABD'nin tek taraflı yaklaşımları tüm dünyada Amerikan karşıtlığını arttırmıştır.⁴⁰⁹

B. BM Güvenlik Konseyi 1368 ve 1373 Sayılı Kararları

12 Eylül 2001 tarihinde alınan 1368 sayılı kararda Güvenlik Konseyi, BM Antlaşmasınının 39. maddesinin kendisine verdiği yetkiyi kullanıp, New York ve Washington'a yapılan bu terörist saldırıları kınayarak, bu saldırıların barış ve güvenliğe tehdit oluşturduğu tespitini yapmıştır. Ayrıca Güvenlik Konseyi kararda “silahlı saldırı” olarak tanımlamadığı terör saldırısına karşı devletlerin doğal meşru müdafaa hakkını da teyit etmiştir. Bu durumda Güvenlik Konseyi silahlı saldırı olarak tanımlamadığı bir saldırıya karşı meşru müdafaa hakkını teyit ederek uluslararası hukukta ciddi bir karmaşaya neden olmuştur. Güvenlik Konseyi kararları

⁴⁰⁸ “Taliban Esirleri”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 26.01.2002, s. 2

⁴⁰⁹ Sedat LAÇİNER, “ABD'nin Yaptığı 3 Ölümcül Hata”, 09.11.2006, [<http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?id=488&type=3>].

bağlayıcı ve hukuk yapıcı olduğundan meşru müdafaa kavramı temelinden değişmiştir. Güvenlik Konseyi “barışa tehdit” tanımlamasından sonra 41. ve 42. madde uyarınca tedbirler alma yoluna gitmek yerine (askeri tedbirler uygulanması için, antlaşmanın 7. bölümü uyarınca yetkilendirme yapmak) yalnızca meşru müdafaa hakkında bahsetmesinin zımni bir yetkilendirme olup olmadığı tartışılmaktadır. Güvenlik Konseyi; meşru müdafaaya ilişkin şartlar oluşmamışken, meşru müdafaa hakkını “silahlı saldırı” tespiti yapmadan tanıması sonucu, pozitif uluslararası hukuka aykırı ve aynı zamanda pozitif uluslararası hukuku değiştiren bir karar almıştır.

Tezin de incelediği temel konulardan biri olan; BMGK kararlarının uluslararası hukuktaki statüsünün doğru konumlandırılması, bu kararların yarattığı sonuçların değerlendirilmesi için şarttır. BMGK kararları; olması gerektiği üzere, “yasama metni” (legislative acts) kabul edildiğinde, bu kararların yeni bir uluslararası hukuk yarattığı gerçeği ortaya çıkacak, tersine kararlar “yürütme kararı” (executive edicts) kabul edildiğinde uluslararası hukukta yarattığı etki o kadarda geri dönülmez olmayacaktır.⁴¹⁰ İlk durumda BMGK’nın mevcut uluslararası hukuktaki “meşru müdafaa” hakkının kullanım eşliğini geri dönülemez bir şekilde değiştirdiği ortaya çıkacaktır. İkinci durumda ise BMGK’nın mevcut olaya özgü olarak uluslararası hukuk kurallarını yanlış yorumlaması sonucunda, hukuka aykırı bir karar verdiği söylenebilecek ve bu münferit hatalı kararın hukuku değiştirdiğinden söz etmek mümkün olmayacaktır. Birinci görüşün (yasama metni olduğu) devrimselliği, ABD müdahaleciliğinin BM sistemi ve dolayısıyla uluslararası hukuk üzerindeki etkisinin incelenmesi gerekliliğini arttırmaktadır.

⁴¹⁰ John YOO, “International Law and the War in Iraq”, *American Journal of International Law, Agora: Future Implications of the Iraq Conflict*, Cilt: 97, Sayı: 3, (2003), s. 568,569.

Güvenlik Konseyi kararda yapılan tespitin dışında, BM Antlaşması hükümlerine ilişkin bir yetkilendirmede (md. 41,42 uyarınca) bulunmamıştır. 1368 sayılı kararında BM Güvenlik Konseyi, BM üyelerini uluslararası toplumda terörizmin sindirilmesi ve önlenmesi amacıyla artan oranda işbirliği ve tam bir uygulamayı içeren 19 Ekim 1999 tarihinde Güvenlik Konseyi'nin 1269 sayılı kararı gereğince kabul edilen sözleşmenin kabulüne davet etmiştir. 29 Eylül 2001'de Güvenlik Konseyi, uluslararası terörizmle savaşa yönelik olarak 1373 sayılı kararı almıştır. Bu karar uyarınca Güvenlik Konseyi, bütün devletlerden terörizmin finansmanının engellenmesini istemiştir. 1373 sayılı karar, devletlere terörizmle mücadelede işbirliği yapma çağrısında bulunmaktadır. Karar, devletleri 9 Aralık 1999 tarihli “Terörizmin Finansmanı ile Mücadele Uluslararası Sözleşmesi” hükümlerini barındırmakta ve terörizm alanında varolan uluslararası sözleşme ve protokollere taraf olmaya davet etmektedir. Kararda, devletlerin terörizmle mücadele konusunda almaları gereken önlemler ayrıntılı şekilde sıralanmıştır.⁴¹¹

1373 sayılı karar, 1368 sayılı kararda da kabul edilen meşru müdafaa hakkını tekrarlayarak, terör eylemlerinin uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturduğunu belirtmektedir. Ancak 1373 sayılı kararda da, 11 Eylül saldırılarına karşı devletlerin askeri güç kullanabileceklerine ilişkin hiçbir ifade bulunmamaktadır. BM Antlaşması'nın temel felsefesi, yalnızca askeri ve devletler arası kuvvet kullanımının yasaklanmasına değil, bunun yanında temel bir insan hakkı olan yaşam ve güvenlik hakkına saygı ve bu hakkın korunmasını da kapsayan pozitif yada geniş bir barış

⁴¹¹ BM Güvenlik Konseyi Kararı 1373, (2001), [<http://www.un.org/documents/sc/res/2001/scres01.htm>].

kavramına dayanmaktadır.⁴¹² 1373 sayılı kararda da 1368 sayılı kararda olduğu gibi, ABD'nin belli bir devlete veya devletlere karşı meşru müdafaa hakkı kapsamında güç kullanabileceği konusunda hak sahibi olduğuna dair açık bir ifade bulunmamaktadır. BMGK iki kararda da ABD'yi askeri operasyon konusunda BM Ant. md. 42 kapsamında yetkilendirmemiştir.⁴¹³

1368 ve 1373 sayılı kararlarda Güvenlik Konseyi, barışa yönelik tehdit oluşması için, devlet davranışına veya belirli bir ülke içi eyleme dayanmamaktadır. Güvenlik Konseyi, uluslararası terör eylemlerinin barış için tek başına tehdit oluşturduğundan hareket etmektedir. Bununla, devlet dışı aktörlerin yalnızca bir ülke içinde değil, aynı zamanda uluslararası boyutta da barış için tehdit oluşturabileceği kabul edilmektedir. Güvenlik Konseyi, bu şekilde uluslararası barışın bozulmasını, yalnızca devletsel bağlantıdan ayırmıştır. Bu ayırma, bu tür bir devlet bağlantısının ve yine yalnızca ülkesel egemenliğe dayalı barış anlayışının, uluslararası güvenliğe yönelik yeni tehditler karşısında yetersiz olduğu tecrübesine dayanmaktadır. Yeni ortaya çıkan tehditler, ağırlıklı olarak, yetersiz çaba ya da üstü kapalı müsamaha nedeniyle devletlerce kontrol edilmeyen özel kişi ve örgütlerden kaynaklanmaktadır.⁴¹⁴ Öte yandan devletsel güç tekeli, bu tür bireysel güç kullanımı karşısında ancak sınırlı bir koruma sağlayabilmektedir. Güvenlik Konseyi'nin 1368 ve 1373 sayılı kararlardaki tutumu,⁴¹⁵ artık geleneksel uluslararası güvenlik konseptinin terk edildiğini ve uluslararası barışı koruma hukukunun esnek bir biçimde yeni gelişmelere uyarlandığını göstermektedir.

⁴¹² Markus KRAJEWSKI, ve Osman CAN, "ABD'de Terör Saldırısı ve Afganistan'a Karşı Savaş, Uluslararası Hukuk Hangi Yanıtları Verir?", 3.11.2001, [<http://eakademi.org/makaleler/ocan-3.htm>,]

⁴¹³ A. ÖZKAN, s.249.

⁴¹⁴ KRAJEWSKI, CAN, a.g.k.

⁴¹⁵ BM Güvenlik Konseyi Kararı 1368, 1373, (2001), [<http://www.un.org/documents/sc/res/2001/scres01.htm>].

Belirtmelidir ki 11 Eylül saldırılarının BMGK kararlarında “silahlı saldırı” denmeden “silahlı saldırı” olarak sayılmasında, El-Kaide Örgütü’nün daha önce 1993’te Dünya Ticaret Merkezi’nde, 1998’de Nairobi ve Kenya’da, 2000’de Yemen’de gerçekleştirdiği saldırıların sonucunda saldırılarına devam edeceği düşüncesi etkili olmuştur. 11 Eylül saldırılarını takiben; ABD ve birkaç Avrupa ülkesinde gerçekleştirilmek üzere daha fazla saldırının planlanmakta olduğunu itiraf eden kişiler yakalanmış; “Sonsuz Özgürlük Harekatı” başladıktan sonra da Afganistan’da, El Kaide Örgütü tarafından ABD’ye yönelik yeni saldırıların tasarlandığını teyit eden belgeler ele geçirilmiştir.⁴¹⁶

1373 sayılı karar, Güvenlik Konseyi’nin, bu kararın uygulanması için gerekli olan her türlü tedbiri alacağını belirtmesiyle sona ermektedir. Bu tür bir ifade, BM Güvenlik Konseyi’nin Kuveyt’in Irak tarafından işgali esnasında, 1990 yılında aldığı 678 sayılı kararını hatırlatmaktadır. Ancak 678 sayılı kararda Güvenlik Konseyi, barışın tesisi için kuvvet kullanımı dahil her türlü önlemi alma yetkisini devletlere verirken, 1373 sayılı kararda böyle bir yetkilendirme yoktur. Güvenlik Konseyi’nin 678 ve 1373 sayılı kararları arasındaki fark şudur ki; Kuveyt ile ilgili ifadenin muhatabı üye devletler iken, son kararda, Güvenlik Konseyi, kendi kararlılığından bahsetmektedir.⁴¹⁷

Güvenlik Konseyi’nin 1368 ve 1373 sayılı kararlarında, terörizmle mücadelede askeri güç kullanılabileceği yönünde hiçbir açık hüküm bulunmamaktadır. Kararlarda devletlere verilen bir yetki de söz konusu değildir.

⁴¹⁶ Mustafa SONGÜR, “Uluslararası Terörizme Karşı Meşru Savunma Hakkı Temelinde Kuvvet Kullanımı ve 11 Eylül Saldırıları”, Tezsiz Yüksek Lisans Dönem Projesi, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü*, Ankara, 2007, s. 50.

⁴¹⁷ Frederic L. KIRGIS, “Terrorist Attacks on the World Trade Center and the Pentagon”, *ASIL Insights*, 29.09.2001, [www.asil.org/insights/insigh77htm].

Ancak 1373 sayılı kararda, her uluslararası terör eyleminin dünya barışı ve güvenliğine tehdit oluşturduğu belirtilmiştir. Bu husus, 11 Eylül’de ABD’de gerçekleştirilen saldırılardan daha hafif nitelikteki terörist saldırıların da uluslararası işbirliği konusu olacağını göstermektedir.⁴¹⁸ Her iki kararda da, 11 Eylül terörist saldırıları sonrasında, ABD’nin doğal meşru müdafaa hakkı, teyit edilmektedir. Bu bağlamda, Afganistan örneğinde meşru müdafaa kapsamında alınan önlemlerin askeri güce dayalı olmayacağına ilişkin bir saptama da olmadığına göre, askeri müdahale için zımnen onay gerçekleştiği ileri sürülmektedir. Ancak terörist saldırılara karşı meşru müdafaa hakkının terörü barındıran ülkeye (Afganistan) saldırmayı kapsadığını söylemek zordur. Akla gelen terör örgütüne karşı bu hakkın tanınmış olmasıdır bu da akla meşru müdafaa hakkının ülke dışı süjeleri kapsayıp kapsamadığı sorusunu getirecektir. Askeri hareket sürerken de, BM tarafından kuvvet kullanımı aleyhinde bir görüş ya da kınama gerçekleşmemiştir. Sonuç olarak, BM Güvenlik Konseyi kararlarına göre, ABD’ye Afganistan’da askeri kuvvet kullanma anlamında bir yetki verilmese de bu konudaki “bilinçli” belirsizlik, Afganistan Müdahalesine mutlak hukukilik kazandırmasa dahi uluslararası toplumda meşruiyet kazandırmıştır.

Kararlardaki bir diğer BM sistemine aykırı durum ise; bir devlet meşru müdafaa hakkını BM Ant. 51. maddede “*güvenlik Konseyi gerekli önlemleri alıncaya kadar*” ifadesiyle gayet açık bir şekilde ifade edildiği üzere, sınırlı bir süre kullanabilmektedir. Bunun aksine 1373 sayılı BMGK kararıyla varlığı saldırılar ile BMGK alınana kadar sürmüş olması gereken hak, BMGK ile yani aslında sona

⁴¹⁸ A. ÖZKAN, s. 250.

ermesi gereken zamanda, teyit edilmiştir.⁴¹⁹ BMGK'nin bu kararları, ABD dışındaki diğer devletlerin de bundan sonra terörist eylemlere karşı kuvvet kullanımını içeren tedbirler almalarının önünü açmıştır.

C. Meşru Müdafaa Yönünden

BM Antlaşması sistemindedeki Güvenlik Konseyi'nin karar vermesinin dışında güç kullanmayı hukuka uygun kılabilen ikinci yol devletlerin meşru müdafaa mekanizmasına başvurmalarıdır. BM Antlaşmasının 51. maddesi silahlı bir saldırının vuku bulması halinde devletlerin bireysel veya toplu olarak savunma haklarını kullanabileceklerini öngörmektedir.⁴²⁰ BM Güvenlik Konseyi Kuveyt'in işgali olayında güç kullanma hakkını tanıyan kararını almadan önce ülkeden kaçan Kuveyt Hükümeti uluslararası kamuoyuna çağrı yaparak yardıma gelmelerini istemiş, ilgili BMGK kararı alınan kadar alınan askeri tedbirle bu şekilde meşrulaştırılmıştır. 51. maddeye göre devletler yalnızca bireysel olarak değil toplu olarak da meşru müdafaa haklarını kullanabilirler. Bu amaçla bir takım devletler bir araya gelerek savunma örgütleri kurmuşlardır. Nitekim yukarıda belirtildiği üzere NATO antlaşmasının 5. maddesi böyle bir meşru müdafanın kullanılabilmesine ilişkin ayrıntıları düzenlemektedir.

ABD ve İngiltere 7 Ekim 2001 tarihinde Afganistan'da başlattıkları askeri hareketin hukuksal dayanağı olarak, harekattan sonra BM Güvenlik Konseyi'ne sundukları mektupta BM Antlaşması'nın meşru müdafaa ile ilgili 51. maddesini göstermişlerdir. Burada yukarıda tarihsel gelişimi ve içeriğinden bahsettiğimiz meşru

⁴¹⁹ SAIS, s. 5.

⁴²⁰ GÜNDÜZ, s. 82.

müdafaaya başvurmada aranan şartları, Afganistan Müdahalesine uyarlayarak değerlendirmek gerekmektedir. Bu değerlendirmeyi yaparken unutulmaması gereken nokta; Meşru müdafaa hakkı hem yapılagelişte hem de BM Antlaşması'nda korunan bir haktır olduğudur. Genellikle devletler kendileri söz konusu olduğunda bu hakkın kapsamını geniş yorumlamaya çalışsalar da BM Antlaşması, bu yorumu desteklememektedir. Yapılagelişte böyle geniş bir meşru müdafaa hakkının var olduğunu söylemek de bu açıdan fazla anlam taşımamaktadır çünkü 1945'ten bu yana yapılageliş de, BM Antlaşması'nın etkisindedir.⁴²¹ Kuvvet kullanılmasının yasaklanması BM Antlaşması'nın temel ilkelerinden birisi olduğuna göre, bu ilkenin ihlali ve istisnası olan 51. maddenin geniş yorumlanması, BM Antlaşması'nın kendi amaçlarına aykırı olacaktır. Bu anlayış içerisinde, meşru müdafaa, BM Antlaşması'nın 51. maddesi çerçevesinde incelenmelidir.

1. Silahlı Saldırı Yönünden

Meşru müdafaa hakkının kullanılmasında ilk şart, “silahlı saldırının” gerçekleşmiş olmasıdır. Bu şart “önleyici meşru müdafaa” kavramının BM Antlaşmasıyla bağdaştırılmasının zorluğunu ortaya koymaktadır. Diğer birçok kavram gibi 51. maddede kullanılan silahlı saldırı terimi de, BM Antlaşması'nda tanımlanmamıştır. BM Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. fıkrasındaki kuvvet kullanma yasağına giren her kuvvet kullanma eylemi, mutlaka meşru müdafaa hakkının kullanılması yolunu açan bir silahlı saldırı özelliği taşımaz.⁴²²

⁴²¹ KESKİN, (1998), s. 55.

⁴²² BM Antlaşması, (1945), [<http://www.un.org/en/documents/charter>].

BM Genel Kurulu'nun 14.12.1974 tarihli 3314 sayılı "Saldırının Tanımına İlişkin Karar"ına göre saldırı, bir başka devletin egemenliğine, toprak bütünlüğüne, siyasi bağımsızlığına karşı ya da BM'nin amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde silahlı kuvvet kullanmasıdır. Kararın 3. maddesinde saldırı fiilinin koşullarını oluşturan eylemler sayılmıştır. Bu maddenin (f) fıkrasında bir devletin ülkesinin, bir başka devlet tarafından, bir üçüncü devlete karşı saldırı eyleminin yapılması için kullanılmasına izin vermesi ve aynı maddenin (g) fıkrasında bir devletin, maddede sayılan eylemlerin derecesine varacak vahamette, silahlı eylemleri bir başka devlet aleyhine gerçekleştiren çete, silahlı grup, düzensiz kuvvetler ya da paralı askerleri barındırma ve yönlendirmesi sonucu böyle bir eyleme esaslı şekilde katılması, saldırı fiilini oluşturmaktadır.⁴²³

BM Genel Kurul kararlarına atıfta bulunarak, 11 Eylül'de yaşananların bir saldırı olduğunu söyleyebiliriz. Zaten 12 Eylül 2001 tarihinde Güvenlik Konseyi'nin 1368 sayılı kararında, "*korkunç terörist saldırıların (terrorist attacks) en şiddetli ifadelerle mahkum edildiği*" belirtilmiştir. Bu durumda, 11 Eylül'de ABD'de yaşananların saldırı olduğu Güvenlik Konseyi kararıyla da tespit edilmiştir. Ancak saldırıların meşru müdafaa yoluna başvurma şartlarından olan "silahlı saldırı" olup olmadığı tartışmaya açıktır. ABD'de gerçekleştirilen saldırıları, uçakların bir çeşit silah olarak kullanılması dolayısıyla, silahlı saldırı olarak niteleyen yazarlar da vardır.⁴²⁴

Sean D. Murphy, 11 Eylül terör eylemlerinin silahlı saldırı olduğunu, bazı tespitlere dayandırmaktadır. Birinci tespiti, saldırılarda gerçekleşen yıkımın, ölü

⁴²³ GÜNDÜZ, s. 121.

⁴²⁴ İbrahim KAYA, "11 Eylül Saldırıları ve Sonrası: Uluslararası Hukukta Askeri Müdahale", *Stratejik Analiz*, Cilt: 2, Sayı: 19, (Kasım 2001), s. 106.

sayısının çokluğu ve saldırıların hedefleri açısından Japonya'nın II. Dünya Savaşı sırasında Pearl Harbour'a yaptığı saldırıdan daha dramatik olmasıdır.⁴²⁵ ABD yönetimi, saldırılardan sonra yaptığı açıklamalarda, olayları bir askeri saldırıyla benzer nitelikte gördüğünü ifade etmiştir. ABD Başkanı Bush, ulusal tehlikenin varlığını ifade etmiş ve ABD silahlı güçlerinin yedek kuvvetlerini aktif göreve çağırmıştır. Murphy'ye göre, ABD'nin olayları silahlı saldırı olarak gören bu yorumu, uluslararası toplum tarafından kabul görmüştür. BM Güvenlik Konseyi'nin 1368 ve 1373 sayılı kararları da, söz konusu desteğin bir göstergesidir. Murphy, 11 Eylül saldırılarının doğrudan bir devlet tarafından üstlenilmemesi gerçeğinin, bu terörist saldırıların silahlı saldırı olarak kabul edilmesini engelleyemeyeceğini ifade etmektedir.⁴²⁶

11 Eylül terör eylemlerinin silahlı saldırı oluşturup oluşturmadıklarını bir değerlendirme konusu yapmadan, sadece Güvenlik Konseyi'nin 1368 ve 1373 sayılı kararlarında saldırı sıfatını kullanmasını eleştiri konusu yapanlar da vardır. Çünkü BM Antlaşmasına göre, meşru müdafaa hakkının şartı, terörist saldırı yada saldırı eylemlerinin değil, "silahlı saldırının" gerçekleşmesidir.⁴²⁷ Ancak, Güvenlik Konseyi'nin 1368 sayılı kararı, 11 Eylül'de yaşananları, BM Antlaşması'na göre, meşru müdafaa'yı haklı kılacak şekilde, açıkça silahlı saldırı olarak nitelendirmemiştir. Karar, terör eylemlerini uluslararası barış ve güvenliğe yönelik

⁴²⁵ Sean D. MURPHY, "Terrorism and the Concept of 'Armed Attack' in Article 51 of the U.N. Charter", *Harvard International Law Journal*, Cilt: 43, Sayı: 1, (Kış 2002), s. 47-50.

⁴²⁶ MURPHY, s. 47-50.

⁴²⁷ Sertaç H. BAŞEREN, "Uluslararası Hukuk Açısından Amerika Birleşik Devletleri'nde Gerçekleşen Terörist Saldırılarına ve Yol Açtığı Gelişmeler Üzerine Bir Değerlendirme", *Prof. Dr. Vecdi Aral'a Armağan*, Kocaeli, Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 2001, s. 72.

tehdit sayarak mahkum etmiş ve bireysel veya kolektif doğal meşru müdafaa hakkını tanımıştır.⁴²⁸

BM Antlaşması'nın 51. maddesi, "silahlı saldırı" gerçekleşmesi halinde devletlerin bireysel veya kolektif olarak savunma haklarını kullanabileceklerini öngördüğüne göre, BM, 11 Eylül saldırılarına ilişkin olarak, silahlı saldırı ve terörist saldırı kavramlarını aynı anlamda görmektedir diyebiliriz. Bu yargı, BM nezdinde görevli Fransa Büyükelçisi Jean David Levitte, şu ifadesi ile desteklemektedir; "*Füzelere dönüştürülen sivil uçaklarca 6000 kişinin öldürülmesinin artık bir terör eylemi değil, gerçek bir silahlı saldırı oluşturduğuna oybirliğiyle kanaat getirdik.*"⁴²⁹

Bu durumda, Güvenlik Konseyi'nin kararlarının yürütme direktifi (executive edicts) olduğu temelinden hareket edilirse, BM Antlaşması maddeleriyle ve özel olarak 51. maddeye aykırı olmayacağından, bu olaya özgü olarak "terörist saldırı"nın "silahlı saldırı" terimi içinde algılandığını da söylenebilir. Ancak BMGK kararlarının "hukuk normu" (yasa) (legislative acts) sayılması gerektiği görüşü uyarınca, bu karar ile meşru müdafaaaya ilişkin uluslararası hukuk geri dönülemez şekilde değişmiştir.

1368 sayılı kararın 5. paragrafında Güvenlik Konseyi, 11 Eylül'deki terörist saldırılara karşılık vermek ve her türlü terörizmle mücadele etmek için bütün tedbirleri almaya hazır olduğunu belirtmektedir.⁴³⁰ Görülmektedir ki, Güvenlik Konseyi, meseleye bizzat el koymakla ABD'nin tek taraflı eylemlerine razı olmak

⁴²⁸ BM Güvenlik Konseyi Kararı 1368, (2001), [<http://www.un.org/documents/sc/res/2001/scres01.htm>].

⁴²⁹ Emre ÖKTEM, "Afganistan Harekatı Üzerine Bazı Gözlem ve Düşünceler", *Prof. Dr. Ömer Teoman'a 55. Yaş Günü Armağanı*, Cilt: 2, İstanbul: Beta Yayınları, 2002, s. 1595.

⁴³⁰ BM Güvenlik Konseyi Kararı 1368, (2001), [<http://www.un.org/documents/sc/res/2001/scres01.htm>].

arasında tereddüt göstermektedir. Söz konusu tereddüt, BM'nin 11 Eylül'de yaşananlar için meşru müdafaa hakkını tanınmasına rağmen, bu olayları silahlı saldırı olarak nitelmemesinde de görülmektedir.⁴³¹

2. Saldırgan Taraf Yönünden

Meşru müdafaa kavramı, tanımı gereği en az iki taraf gerektiren bir olgudur. ABD yapılan terörist eylemin sorumlularına karşı hukuksal önlemleri almaya hak kazanmıştır. Olayın sorumlusu olarak açıklanan uluslararası El-Kaide Örgütü gerçek fail kabul edilirse ABD meşru müdafaa hakkını nasıl kullanacaktır? BM Antlaşması lafzında meşru müdafaayı doğuracak silahlı saldırıyı bir devletin doğrudan yapmış olma zorunluluğu yoktur. Silahlı saldırının gerçekleşmiş olması yeterlidir.⁴³² Nikaragua davasında Uluslararası Adalet Divanı bir ülke içinde bulunan silahlı gruplara yapılan yardımın güç kullanımı sayılabileceğine karar vermiştir. Burada önemli olan yapılan yardımın çeşididir. Adalet Divanı Kontra gerillaların “silahlandırılmasını ve eğitimini” güç kullanma yasağının ihlali sayarken bu gruba sadece finansal destek verilmesini böyle değerlendirmemiştir.⁴³³ 1970 yılında BM Genel Kurulu'nun aldığı “Devletler Arasında Dostça İlişkiler Ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukukun Genel İlkeleri Genel Kurul Kararı”nda geçen kuvvet kullanımı ilkesinin tümünü teamül hukuku kabul ederek, Adalet Divanı Nikaragua davasına ilişkin kararını vermiştir. Devletlerin misillemelerini yasaklamanın yanı sıra devletlerin, başka devletlerin topraklarında istila için silahlı gruplar organize etmelerini, bunların düzenlenmesini teşvik etmelerini, devletlerin başka devletlerde

⁴³¹ ÖKTEM, s. 1594.

⁴³² FREUDENSCHUF, s. 73-76.

⁴³³ David John HARIS, *Cases and Materials on International Law*, London, Sweet and Maxwell, 1991, s. 839.

terör eylemlerinde bulunacak gruplar oluşturmalarını, bunları kışkırtmalarını ve bunlara yardım etmelerini de yasaklamaktadır.⁴³⁴

Taliban yönetiminin, ülkesinin teröristler tarafından gerçekleştirilen eylemler için üs olarak kullanılmasına izin vermesi, terörist örgütlere karşı sert önlemler almaktan kaçınması, teröristlerin amaç, hedef ve yöntemleri hakkında edindiği bilgileri diğer devletlerle paylaşmaması, terör eylemleri gerçekleştirenleri yargılamaması ya da yargılanmak üzere ilgili devlete teslim etmemesi yönetimin dolaylı sorumluluğunu gündeme getirmektedir. Taliban hükümeti, El Kaide Örgütü'nün Afganistan topraklarında yerleşmesine izin vermekle, bir devletin ülkesini diğer devletlere yönelik saldırılar için üs olarak kullandırmamasıyla ilgili olarak uluslararası hukuk kurallarını ihlal etmiştir.⁴³⁵

Güvenlik Konseyi, 1368 sayılı kararın 3. paragrafında bütün devletleri, 11 Eylül'deki terör eylemlerinin faillerini, bunları örgütleyen ve finanse edenleri adalet önüne çıkarmak için acilen işbirliği yapmaya davet etmektedir. Aynı paragrafta Güvenlik Konseyi, eylemlerin faillerine, bunları örgütleyen ve finanse edenlere yardım etme, destek verme ve yataklık etme sorumluluğunu taşıyanların hesap vermek zorunda olduklarının altını çizmektedir. Görüldüğü gibi, bu karar, teröristlere destek veren ve yataklık edenleri hedef almaktadır. Bu karar UAD'ın Nikaragua davasındaki kararını genişleterek, bir devletin veya bir devlet dışı birimin başka bir devlete 11 Eylül'de yaşananlara benzer eylemleri gerçekleştirmesi için göz yummasını dahi yasaklanmaktadır. Böyle eylemlerde bulunan devletler, kuvvet kullanmış olarak kabul edilmektedir. Buna göre, El Kaide örgütü, eylemleri

⁴³⁴ KAYA, s. 106.

⁴³⁵ SONGÜR, s. 47.

gerçekleştiren olarak kabul edildiğinde, ülkesinde El Kaide kampları bulunan Taliban idaresindeki Afganistan, meşru müdafaa eyleminin muhatabı olacaktır.⁴³⁶ UAD Nikaragua kararındaki terör eylemindeki destek olan devlete karşı hedef devletin meşru müdafaa hakkına başvurma eşiği değiştirilmiştir.

Buna karşın Afganistan'ın 11 Eylül eylemlerini yönettiğini veya kontrol ettiğini söylemek mümkün görünmemektedir. Bunun için örgütle hükümet arasındaki organik bağın ispatlanması gerekmektedir. Ladin ve El Kaide Örgütünün fiilen Taliban yönetiminin kontrolü altında olduğu veya teşviki ile eylemlerde bulunduğu ispatlandığı takdirde, 11 Eylül eylemlerinden Taliban yönetimi doğrudan sorumlu tutulabilecektir.⁴³⁷ Eylemlerden Taliban yönetiminin dolaylı sorumluluğun doğmuş olması, Afganistan'a BM Antlaşması 51. madde çerçevesinde kuvvet kullanılması için mutlak hukukilik sağlamamaktadır.

Güvenlik Konseyi'nin 1368 ve 1373 sayılı kararlarında, saldırıların failini ve meşru müdafaa hakkının sahibini açıkça belirtmemesi de dikkat çekicidir. Çünkü Güvenlik Konseyi, 1999 yılında 1267 sayılı ve 2000 yılında 1333 sayılı kararlarında, Taliban yönetimince kontrol edilen Afganistan'ın, teröristlerin barınması, eğitilmesi ve terör eylemlerinin örgütlenmesi amacıyla kullanılmasını kınamıştır. Bu kararlarda Güvenlik Konseyi; Taliban, kontrolü altındaki Afganistan'da Usame Bin Ladin'in terör örgütü yönetmesine müsaade etmesinden dolayı, mahkum etmiştir.⁴³⁸ Bu

⁴³⁶ GÜNDÜZ, s. 60.

⁴³⁷ Geir ULFSTEIN, "Terrorism and the Use of Force", *Security Dialogue*, Cilt: 34, Sayı: 2, (2003), s. 161.

⁴³⁸ Carsten STAHN, "Security Council Resolutions 1368, (2001) and 1373 (2001): What They Say and What They Do Not Say", *European Journal of International Law Discussion Forum*, 20.10.2002, [www.ejil.org/forum_WTamesages/15.html].

durumda, Güvenlik Konseyi'nin 11 Eylül saldırılarının faili olarak önceki kararlarının aksine Taliban rejimini açıkça göstermekten kaçındığı ifade edilmelidir.

3. Gereklilik ve Orantılılık Yönünden

İstisnai nitelikteki meşru müdafaa hakkı kullanılırken, gereklilik ve orantılılık kriterlerinin sağlanması gereklidir. Başka bir deyimle, saldırıyı engellemek için, askeri güç kullanılmasından başka hiçbir çare kalmamalı ve meşru müdafaa amacıyla kullanılan askeri güç, yapılan haksız saldırıyı durdurmanın ötesinde zarar verilmemelidir.⁴³⁹

Gereklilik kıstasına ilişkin olarak terörist örgütü barındıran ülkenin bundan vazgeçmesiyle hukuku ihlali sona erer. Afganistan'a yapılan müdahale öncesi Taliban yönetimi kanıt olmadan EI-Kaide'ye ilişkin bir sınır dışının söz konusu olamayacağını belirtmişti. Ancak; ABD ve İngiliz askeri müdahalesinin şiddetini arttırması üzerine Taliban, Ladin'i yargılanması amacıyla üçüncü bir ülkeye iade edebileceğini açıklamıştır.⁴⁴⁰ EI-Kaide'nin gerçekten 11 Eylül saldırılarının sorumlusu olup olmadığı ise mutlak değildir. Eldeki delillere bakarak bunu değerlendirmek bu çalışmanın kapsamı dışındadır.

Afganistan'a karşı başlatılan "Kalıcı Özgürlük Harekatı" ile ilgili tartışma konularından biri de Amerika'nın orantılılık ilkesine ne derecede bağlı kaldığıyla ilgilidir. 11 Eylül eylemleri sonucunda Taliban yönetimine karşı başlatılan müdahalenin haklı bir meşru müdafaa uygulaması olduğu kabul edildiği takdirde, yapılan meşru müdafaa eylemlerinin 11 Eylül saldırılarını gerçekleştirdiği iddia

⁴³⁹ GREIG, s. 383.

⁴⁴⁰ "Ben Laden Question", *The Guardian*, 17.10.2001.

edilen teröristlere yönelik olması ve yapılan tahribatın bu teröristlere ait tesislerle sınırlı kalması gerekmektedir. Ancak saldırılar bunlarla sınırlı kalmamış ve hareket Taliban yönetimini sona erdirmeye yönelik politik bir eyleme dönüşmüştür. Müdahale doğrudan Afganistan'ın egemenliğini ve otoritesini hedef alır hale gelmiştir, Afganistan hükümetini devirmek amaçlı yapılan bir müdahalenin uluslararası hukuka uygunluğu tartışmaya açıktır.⁴⁴¹

11 Eylül saldırılarına karşı meşru müdafaa hakkının kullanılmasının hukuka uygunluğu kabul edilse bile, bu hak sınırsız bir takdir yetkisi içinde kullanılmamalıdır. Meşru müdafaa eylemleri, istisnai olduğu gibi, saldırıyı durdurma ve önleme amacıyla sınırlı ve bu amaca varmak için makul ölçülerde olmalıdır. Meşru müdafaa hakkını kullanan devlet, bu amacın dışına taşarak silahlı saldırıda bulunan devletin topraklarını işgal etmemelidir. Böyle bir işgal eylemi, ancak saldırgan devletin bundan sonraki olası saldırılarını önlemek için zaruret arz ediyorsa, yasal sayılabilir.⁴⁴²

Avrupa Birliği'ne üye devletler ve pek çok Batılı devlet, Afganistan Müdahalesini, Güvenlik Konseyi'nin 1368, 1373 sayılı kararlarına ve BM Antlaşması'na uygun ve meşru olduğunu ifade etmişlerdir. Ancak, Güvenlik Konseyi'ne üye bazı devletler, hareketin ölçülülüğü ve sivil hedeflere sirayet etmesi konusundaki kaygılarını beyan etmişlerdir. Bu durumda, Afganistan'da meşru müdafaa hakkı çerçevesinde değerlendirilen kuvvet kullanımı, 11 Eylül saldırılarının yarattığı tahribatla orantılı olmamalıdır. Afganistan'a gerçekleştirilen harekatta amaç, teröristlerin eğitim kampları ve tesislerinin imha edilmesidir. Afganistan'da yoğun

⁴⁴¹ ULFSTEIN, s. 165-167.

⁴⁴² ARAL, (1999), s. 29.

hava saldırıları sonrasında sivillerin öldürülmesi, kent merkezi gibi kalabalık yerlere kesin hedef gözetmeyen bombalar atılması, bazı temel alt yapı birimlerinin tahrip edilmesi, orantılılık ilkesine uyulmadığını göstermektedir. Ayrıca Taliban rejiminin askeri kuvvet kullanımı ile ortadan kaldırılarak, yeni bir hükümetin iktidara getirilmesinin de, BM Antlaşması'nın 51. maddesi anlamında, meşru müdafaa kapsamına uymayacağı açıktır.⁴⁴³

Afganistan Müdahalesi'nde gereklilik kıstasına baktığımızda, terörist grubu barındıran ülkenin bu tutumundan vazgeçmesiyle hukuku ihlalin sona ereceği ifade edilebilir. Afganistan'a yapılan müdahale öncesinde Taliban, El Kaide ile ilgili kanıt olmadan sınır dışı işlemlerinin başlamayacağını bildirmiştir. Ancak müdahalenin ardından yönetim değişikliği ve hala süren ülkenin işgali durumunu orantılılık kriterini açıkça ihlal etmektedir.

4. Aciliyet ve Geçici Olması Yönünden

Meşru müdafanın diğer bir şartı olan “aciliyet” kavramına göre saldırgan devletin gerçekleştirdiği saldırıyla, mağdur devletin meşru müdafaa hakkı çerçevesinde verdiği karşılık arasında zamansal açıdan bir kopukluk olmamalıdır. Ayrıca İstisnai nitelikte olan meşru müdafaa hakkının kullanımı geçici nitelikte olmalıdır. Afganistan'a yönelik müdahaleye bakıldığında meşru müdafaa eylemleri 11 Eylül saldırılarının hemen sonrasında değil, saldırılardan bir ay sonra gerçekleşmiştir. Terörist saldırılar ile müdahalenin başladığı zaman arasında zamansal kopukluk oluşmuştur.⁴⁴⁴ Ayrıca BM Ant. 51. maddeye göre konu Güvenlik

⁴⁴³ STAHN, (2002).

⁴⁴⁴ Ülkü HALATÇI, “11 Eylül Terörist Saldırıları Ve Afganistan Operasyonu'nun Bir Değerlendirmesi”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 2, Sayı: 7, (2006), s. 96.

Konseyi'ne intikal edene kadar meşru müdafaa hakkı kullanılabilir.⁴⁴⁵ Bu durum hakkın geçici bir hak olmasının sonucudur. Ancak daha öncede değinildiği üzere; olması gereken prosedür ters yönde işlemiş, 1368 Sayılı BMGK kararı öncesinde ABD meşru müdafaa hakkını kullanmamış, bu hakkı sona erdirmesi gereken BMGK kararı ile de, ABD'nin bu hakkı zımnen tanınmıştır.

Meşru müdafaa hakkı kullanımına gidildikten sonraki diğer önemli bir nokta ise, konunun Güvenlik Konseyi'ne bildirilmesidir. Saldırının sona ermesi Güvenlik Konseyi'nin eyleme geçmesi anında gerçekleşmelidir; çünkü meşru müdafaa hakkı geçici niteliktedir. BM Ant. 51. maddeye dayandırılarak girişilen eylemlerin sona erdirilip erdirilmemesine ilişkin kararı Güvenlik Konseyi verecektir. Ancak veto mekanizması nedeniyle, Güvenlik Konseyi'nin söz konusu durumda harekete geçmesi zorlaşmaktadır. Afganistan Müdahalesinde bu gelenek işlemiştir. Güvenlik Konseyi'nin kesin ve somut adımlardan kaçınarak yarattığı belirsizlikler, ABD tarafından doldurulmuştur.⁴⁴⁶ Devletin bu kapsamda aldığı tedbirleri BM Güvenlik Konseyi'ne bildirme yükümlülüğü BM Antlaşması'nda açık ve kesin olarak belirtilmesine rağmen, uygulama genellikle bu yönde olmamıştır. Nikaragua davasında UAD'a göre, bir devletin meşru müdafaa hakkı kapsamında aldığı tedbirleri BM Güvenlik Konseyi'ne bildirme yükümlülüğü esasa ilişkin değil, prosedürel bir zorunluluktur ve bildirimde bulunulmamış olması meşru müdafaa hakkını düşürmemektedir. Bildirim koşulunu ABD, Afganistan müdahalesiyle ilgili tam olarak yerine getirmemiş, sadece böyle bir operasyona başladığını bildirmiştir.⁴⁴⁷

⁴⁴⁵ BM Antlaşması, 1945, [<http://www.un.org/en/documents/charter/>].

⁴⁴⁶ ALEXANDROV, s. 146.

⁴⁴⁷ A. ÖZKAN, s. 245.

“Meşru müdafaa” hakkının geçiciliğine ilişkin olarak, BMGK’nın konuya ilişkin kararına kadar sürdürülmesi gerekliliği ve ötesinde müdahale sonrası oluşan işgal durumu, bu kriterin olaya uygulanmasını dahi anlamsız hale getirmektedir.

Sonuç olarak:

BM Güvenlik Konseyi 1368 ve 1373 sayılı kararlarıyla, silahlı saldırı deyimini kullanmadan, 11 Eylül terörist saldırılarına karşı, bireysel veya kolektif meşru müdafaa hakkını tanımıştır. Güvenlik Konseyi, 11 Eylül’deki terörist saldırıları, silahlı saldırı kavramı ile özdeşleştirme eğilimi göstermiştir. Usame Bin Ladin ve onu destekleyen Taliban hükümeti açıkça düşman ilan edilmeden, ABD’nin eylemleri Güvenlik Konseyi nezdinde meşruiyet kazanmıştır. ABD, 2001 Afganistan müdahalesi öncesinde, 1990 Körfez Krizi’nde yaptığı gibi eylemlerine yasallık kazandırmak amacı ile BMGK’dan VII. madde temelinde yetki alma girişimlerinde bulunmamıştır. 1990 Krizinde Irak’a karşı BM şemsiyesi altına koalisyon oluşturan ABD, teröre karşı açtığı savaşta buna ihtiyaç duymamıştır. ABD bu tavrıyla, Afganistan’da istediği gibi hareket etme özgürlüğünün kısıtlanmasına da engel olmuştur.⁴⁴⁸ ABD’nin müdahalesi (işgale dönüşmeden önce) dünya kamuoyunda meşruiyet yönünden aşırı tepki çekmese de, hukukilik yönünden tartışılmaya devam etmektedir.

D. İnsani Hukuk Yönünden

Orantılılık ilkesi ile İnsani Hukuk (savaş hukuku) arasında yakın bir ilişki vardır. 1977 yılında 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine ekli I Sayılı Protokol’ün

⁴⁴⁸ ARAL, (2007), s. 69.

kabulüyle birlikte, orantılılık ilkesi savaş hukukunun önemli bir kuralı haline gelmiştir. Bu Protokol'ün ilgili hükümleri, hem savaşta fiilen yer alan kişileri, hem de savaşın dışındaki kişileri “orantısız” saldırılardan korumayı amaçlamaktadır. Bu Protokol'ün IV. Bölümü sivillerin korunmasına ilişkin bir dizi düzenlemeyi içermektedir. IV. bölümde, gerçekleştirilmek istenen temel amaçlardan birisi, savaşın kazanılmasına doğrudan katkısı olmayan ve pek çok sivilin ölümüne yol açan saldırıların önlenmesidir.⁴⁴⁹

ABD Operasyonlarında yapılan yoğun hava bombardımanı ve tahrip gücü yüksek silahlar yüzünden pek çok sivil hayatını kaybetmiştir. ABD ve İngiltere, Afganistan müdahalesinde seyreltilmiş uranyum içeren silahlar kullanılmadığını öne sürerken, Afgan siviller üzerinde yapılan testlerde rekor düzeyde uranyum oranına rastlanmıştır.⁴⁵⁰ Afganistan'da esir alınan binlerce kişinin uğradığı işkence ve birçok esirin ağır şekilde dövüldükten sonra kaybolduklarına dair bilgiler ortaya çıkmıştır.⁴⁵¹ ABD, Taliban tutukluların Cenevre Sözleşmesi'nin gerektirdiği savaş esiri haklarından yararlanamayacaklarını, El Kaide üyelerine ise sözleşme kriterlerinin hiç uygulanamayacağını ifade etmiştir. Esirlerin pek çoğu işkence gördükten bir süre sonra suçsuzlukları anlaşılacak şekilde serbest bırakılmışlardır.

Meşru müdafaa hakkına dayandırılarak gerçekleştirilen müdahalenin Afganistan Devleti'ne karşı değil, El-Kaide terör örgütüne karşı yapıldığı düşünüldüğünde, ABD'nin müdahale sırasında sivillere de zarar vererek, insan haklarını çiğneyerek ve aşırı güç kullanarak insani hukuk ilkelerini ihlal ettiği

⁴⁴⁹ ARAL, (1999), s. 32-33.

⁴⁵⁰ NTVMNSNBC, “Afganların Bedeninde Uranyum İzi”, 15.08.2009, [<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/216933.asp>].

⁴⁵¹ “Mezar'da Katliam Kaseti, ABD ve İngiltere Dostum'u korkuttu”, *Yeni Şafak*, 15.08.2009, [<http://yenisafak.com.tr/arsiv/2002/Haziran/22/ikaragul.html>].

söylenbilir. Savaş hukukunda uyulması gereken ilkelere olan sivillerin hedef alınmaması, ABD ve İngiltere tarafından sivillerin de bombalanmasıyla ihlal edilmiştir. Kuzey ittifakı askerlerinin Taliban saflarında savaşan Afgan ve diğer uyruklu savaş esirlerine yaptığı kötü muameleler de hukuka aykırıdır.⁴⁵² Afganistan müdahalesinde Uluslararası İnsani Hukukun (savaş hukuku) temel kurallarına ciddi aykırılıklar olmuştur.

⁴⁵² KAYA, s. 107.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ABD’NİN IRAK’A 2003 ASKERİ MÜDAHALESİ⁴⁵³

I. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER SÜRECİ

ABD yönetimi 11 Eylül 2001 saldırıları öncesinde, Saddam yönetimini askeri müdahalede bulunarak devirmeyi ve Irak’ta rejim değişikliği yapmayı direkt olarak dile getirmemiştir. Bu zamana kadar, içerden bir darbeyle yönetim değiştirilmeye çalışılmış, muhalifler para ve askeri olarak desteklenmiş, güvenli bölge, uçuşa yasak bölgeler oluşturulmuş ama bu politikalarla sonuç elde edilememiştir. 2001 yılında G.W. Bush yönetime geldiğinde dünya’daki genel durum; Ortadoğu’da İsrail ve Filistin arasında İsrail’in Batı Şeria ve Gazze’yi işgaliyle çöken Oslo barış süreci, İsrail’e destek vermesinden dolayı ABD’ye düşman Araplar, İran’da reformist Hatemi’ye kırımda imkanı vermeyen ABD aleyhtarı molla sınıfı, Suriye’de babasının ölümünden sonra başa geçen ve babasının politikalarına yakın Beşir Esad, Mısır’da ABD ile ittifak halinde olan ama ülkedeki dincileri yatıştırmak için ABD’ye karşı cihad çağrısı yapanlara ses çıkarmayan Hüsnü Mübarek, ABD’ye karşı soğuk davranıp el altından Taliban’ı desteklediğinden şüphelenilen Suudi Arabistan, Afganistan’da ise ABD düşmanı Taliban ve BM denetçilerini ülkeden kovan ve kitle imha silahı ürettiğin şüphesi taşıyan Irak şeklinde tezahür etmekteydi.⁴⁵⁴

11 Eylül 2001 saldırıları neticesinde ABD, Eylül 2002’de ulusal güvenlik stratejisi ile Irak, İran, Kuzey Kore’yi “şer eksenini” ilan etmiş ve Irak’a müdahale

⁴⁵³ Afganistan müdahalesinde olduğu gibi, askeri müdahaleyi ABD’nin liderlik ettiği Koalisyon Güçleri gerçekleştirmiş (İngiltere ve Kuzey Irak’lı Peşmergeler) olmasına rağmen, müdahalenin ABD çıkarları uyarınca planlanıp, gerçekleştirilmiş olması sebebiyle, müdahalenin ABD’ce yapıldığını belirtmek yanlış olmayacaktır.

⁴⁵⁴ H. TUNÇ, s. 47.

fikri gündeme gelmeye başlamıştı.⁴⁵⁵ 11 Eylül Saldırıları sonrasında Irak'ı “şer eksenini” sıralamasında ilk sıraya yerleştiren ABD, 1991 yılındaki Irak müdahalesinde BM Güvenlik Konseyi bünyesinde aldığı tam desteği bu defa almakta zorluk çekmiştir. Ancak yapılacak müdahalenin meşru bir zemine oturması açısından BM Güvenlik Konseyi'nin desteğinin alınmasını öncelikli amaç olarak belirten ABD, doğal müttefiki İngiltere ile bu yönde çalışmalara başlamıştır. G. W. Bush ve İngiltere Başbakanı Tony Blair, bu yöndeki destek arayışlarını ilk başlarda Irak lideri Saddam Hüseyin'in teröre yataklık ettiği veya edeceği, silahsızlanma konusundaki yükümlülükleri ihlal ettiği kitle imha silahlarına sahip olduğu ve bu silahları sorumsuzca kullanacağı gerekçesine dayandırmışlardır. Eylül 2002'de Başkan Bush'un konuşmasında belirtilen “Bush Doktrini”nde de vurgulandığı gibi, bu defa önlem almak için geç kalınmamalı ve öncelikli (pre-emptive) meşru müdafaa hakkı çerçevesinde terörizm tehlikesi sınırlara ulaşmadan önlenmelidir.⁴⁵⁶

ABD'nin resmi açıklamalarında, Irak'a askeri müdahale yapılmasıyla sonuçlanan gelişmelerin, Irak'ın Kuveyt'i işgaline dayandığı görülmektedir. Çünkü Kuveyt'teki Irak işgaline son verilmesi ve sonrasında Irak'ın silahsızlandırılmasıyla ilgili olarak ortaya çıkan olumsuzluklar, Irak'a yapılan müdahalenin esas gerekçesini oluşturmuştur. ABD ve İngiltere, 2003 müdahalesi öncesinde de Irak'a karşı tek taraflı kuvvet kullanma hakları olduğunu temelde 678, 687 ve 1441 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararlarına dayandırmışlardır.⁴⁵⁷

⁴⁵⁵ Kerim BALCI, *Kimin Savaşı, Ortadoğu'da Savaşın Perde Arkası*, İstanbul, Zaman Kitap, 2003, s. 23

⁴⁵⁶ TAŞDEMİR, (2006a), s. 243.

⁴⁵⁷ Sercan REÇBER, “Irak'a Yönelik Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuk Açısından Geçerliliği”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 4, Sayı: 13, (2008), s. 56.

11 Eylül 2001 saldırılan, bütün dünyada olduğu gibi genelde Ortadoğu ve özelde de Irak coğrafyasında yaşanacak olan yeni gelişmeleri tetiklemiştir. Saldırlardan sonra ABD, Saddam Hüseyin'in kitle imha silahların El Kaide gibi Terörist örgütlere satabileceği ya da bu teknolojiyi teröristlerle paylaşabileceği endişesiyle hareket etmiştir. Bu durum Saddam Hüseyin'i yeniden uluslararası toplumun gündemine oturtmuştur.

6 Eylül 2002 tarihinde, İngiliz ve Amerikan güçleri Irak'ın Askeri tesislerini bombalamışlardır. Bombalamanın amacı Irak'ın hava savunma sistemini çökertmek olarak değerlendirilmiştir. Bu bombalama uluslararası toplum tarafından görmezden gelinmiştir. Ayrıca bu saldırının esas saldırıya bir hazırlık olduğu kabul edilmiştir.⁴⁵⁸

12 Eylül 2002'de ABD Başkam Bush, BM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada, Irak'ı hemen silahsızlanmaya davet emiş ve uluslararası onay (BMGK Yetkilendirmesi) olmaması halinde ABD'nin tek başına müdahale edeceği uyarısında bulunmuştur. 11 Eylül saldırılarının yıl dönümünün bir gün sonrasına denk gelen bu tarih El Kaide ile Irak arasındaki bağlantıya vurgu yapmak için seçilmiştir.⁴⁵⁹ 16 Eylül 2002'de Irak Dışişleri Bakanı Naci Sabri, BM Genel Sekreteri Annan'a Irak'ın koşulsuz olarak silah müfettişlerini kabul ettiğini ifade eden bir mektup yazmıştır. Ertesi gün Irak Başbakan Yardımcısı Tarık Aziz, bir Amerikan saldırısı için bütün gerekçeleri ortadan kaldırdıklarını, ancak ABD'nin Irak'a saldırmak için başka bahaneler yaratabileceğini söylemiştir. Beyaz Saray Sözcüsü Scott McClellan,

⁴⁵⁸ BOZKURT, (2003a), s. 186.

⁴⁵⁹ Michael DUNNE, "The United States, the United Nations and Iraq", *International Affairs*, Cilt: 79, (Şubat 2003), s. 271.

Irak'ın bu tutumunun BM Güvenlik Konseyi'nin harekete geçmesini engellemek için yapılmış bir taktik olduğunu, ancak bunun başarılı olmayacağını söylemiştir.⁴⁶⁰

BM Genel Sekreteri Kofi Annan, 23 Eylül 2003 tarihinde devlet ve hükümet başkanlarının da hazır bulunduğu BM Genel Kurulu'nda; BM'nin yol ayrımında olduğunu ve mevcut yapısıyla yola devam etmesinin mümkün olup olmadığı veya radikal değişiklikler gerekip gerekmediği konusunda karar verilmesinin zorunlu olduğunu ifade ederek; “*Güvenlik Konseyi, ülkelerin önleyici meşru müdafaa kapsamında kuvvet kullanması ihtimali ile nasıl baş edileceğini düşünmek zorundadır.*” cümleleriyle sorunun çözümü için çaba gösterilmesini talep etmiştir. “*Dünya değişebilir ama bizim hedeflerimiz hala önemli ve geçerlidir ve değerlerimizi sıkıca korumalıyız. Eğer bu anın boşa geçmesine neden olursak, tarih bizi hiç affetmeyecek*”⁴⁶¹ ifadelerini kullanmıştır.

18 Mart 2003'te ABD Başkanı Irak'a *ültime*tom verirken eli kolu bağlı sessizce bekleyip hiç bir karar alamayan BM'nin bu tavrı, İtalya Habeşistan'ı ve Japonya Mançurya'yı işgal ederken sessiz kalan Milletler Cemiyeti'ne benzetilmiştir. Ancak bu seferki fark müdahalenin ABD'ce BMGK yetkilendirmesine dayandırılmasıdır. Bir taraf BM'nin savaşı önleyecek ya da açıkça saldırganlığı kınayacak bir karar çıkartılamamasının hayal kırıklığını yaşarken, diğer tarafın müdahaleyi BM yetkilendirmesine dayandırması ironi oluşturmaktadır.⁴⁶²

⁴⁶⁰ Ümit ÖZDAĞ, Sedat LAÇİNER, Serhat ERKMEN, *Irak Krizi (2002 - 2003)*, Ankara, ASAM Yayınları, 2003, s. 424.

⁴⁶¹Kofi ANNAN, “Adoption of Policy of Pre-emption Could Result in Proliferation of Unilateral, Lawless Use of Force”, BM Genel Kurulu konuşması, 23.09.2003, [<http://www.un.org/News/oss/sg/stories/statmentssearchfull.asp?statID=27>].

⁴⁶² FUKUYAMA, (2006), s. 158-165

11 Eylül saldırılarını takiben icra edilen Irak Müdahalesi öncesi süreçte; Amerika, İngiltere ve İspanya liderleri Azor Adası'ndaki zirve toplantısında, aylardır süren Irak kriziyle ilgili diplomasiye kendilerine göre son noktayı koymuş ve sıranın üzerine düşeni yapmak üzere BM'ye geldiğini söyleyerek BM'nin fonksiyonunu harekatı yasallaştırmak olarak gördüklerini ima etmişlerdir.⁴⁶³ Aynı dönemde kamuoyu araştırmalarına göre Amerikan halkının %57'si; ABD'nin uluslararası hukuka uygun operasyonlarda yer alması ve % 72'si dost devletlerin desteğini almaması durumunda ABD'nin uluslararası krizlerde tek başına hareket etmemesi gerektiğini düşünmektedir.⁴⁶⁴

ABD'nin Irak'a müdahalede temel aldığı BMGK yetkilendirmesi hususunun değerlendirilebilmesi için, bu yetkinin verildiği iddia edilen dönemin ve özellikle 678, 687 ve 1441 Sayılı BMGK Kararlarının incelenmesi gerekmektedir.

A. 1990 Körfez Krizi

Irak'ın Kuveyt'i işgal ettiği 1 Ağustos gecesinin ertesinde BMGK toplanarak 660 sayılı kararı almıştır. Bu karara göre BMGK, Irak'ın Kuveyt'i askeri güç kullanımı yoluyla istila etmesi üzerine alarma geçmiş ve Irak'ın bu tutumunu uluslararası barış ve güvenliğin ihlali olarak nitelendirmiştir. Bu nedenle BM Antlaşması'nın 39. ve 40. maddelerine göre Irak'ın Kuveyt'i işgalini kınamış, Irak'ın acilen Kuveyt topraklarından geri çekilmesini ve askeri kuvvetlerini kayıtsız şartsız 1 Ağustos 1990'daki duruma getirmesi istemiştir. Ayrıca BMGK, Irak ve Kuveyt'i bir an önce uyuşmazlıklarını çözmek üzere yoğun görüşmelere başlamaya çağırmış, bu

⁴⁶³ ARI, (2004a), s. 502-503.

⁴⁶⁴ NYE, (2001), s. 162.

yoldaki çabaları; desteklediğini belirtmiştir. Bu karara uyulmasını sağlamak üzere gerekebilecek ilave tedbirleri de karara bağlamıştır.⁴⁶⁵

BMGK, Irak-Kuveyt olayında pek çok karar almıştır. Kuvvet kullanımına mümkün olduğunca başvurulmamaya çalışılmış ve bu nedenle de 660, 661, 662, 664, 666, 667, 669, 670, 674 ve 677 sayılı kararlar alınmıştır. Ancak bu kararların hiçbiri Irak'ı Kuveyt'ten çıkartmaya yetmemiştir.⁴⁶⁶ Sonuç olarak 29 Kasım 1990'da BMGK, 678 sayılı kararı almak durumunda kalmıştır. 678 sayılı kararda, BMGK'nin tüm çabalarına rağmen Irak'ın 660 sayılı karara ve alınan diğer kararlara uymayarak Kuveyt'ten çekilmeyi reddettiği, BMGK uluslararası barışı korumakla yükümlü olduğu ve BM Antlaşması'nın 7. bölümüne dayanarak Irak'ın 15 Ocak 1991 tarihine kadar Kuveyt'i boşaltmaması halinde kendisine karşı kuvvet kullanılacağı bildirilmiştir.⁴⁶⁷

Irak bu karar üzerine de Kuveyt'i işgalden vazgeçmemiştir. Bunun üzerine önce hava harekatı sonra ise kara harekatı yapılarak BMGK'nin kararlarının gereği yerine getirilmiştir. Irak, Konseyin kararını kuvvet kullanımına maruz kalmak suretiyle tanımak zorunda kalmıştır.⁴⁶⁸ “Kum Fırtınası” olarak adlandırılan operasyon BMGK'nin 2 Mart 1991 tarih ve 686 sayılı kararı ile son bulmuştur. 686 sayılı kararın uygulanma şekli, 3 Nisan 1991 tarihinde alınan 687 sayılı karar ile düzenlenmiştir.

⁴⁶⁵ BM Güvenlik Konseyi Kararı 660, (1990), [<http://www.un.org/documents/sc/res/1990/scres90.htm>].

⁴⁶⁶ Enver BOZKURT, “Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin Irak ile ilgili Kararlarının Değerlendirilmesi”, *Stradigma*, Sayı: 11, (Aralık 2003b), s. 3

⁴⁶⁷ BM Güvenlik Konseyi Kararı 678, (1990), [<http://www.un.org/documents/sc/res/1990/scres90.htm>].

⁴⁶⁸ BOZKURT, (2003b), s. 3.

B. 687 Sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararı

Bu kararın en büyük özelliği BMGK Kararı ile yapılanın aslında bir ateşkes antlaşması olmasıdır. Bu antlaşmanın bir tarafı Irak iken diğer tarafında BM'nin mi, yoksa müdahaleye katılan koalisyon ülkelerinin mi veyahut ta bir BMGK Kararı olduğu için tüm devletlerin mi olduğunun açık olmaması günümüze dek çözülememiş bir konu oluşturmuştur.

Bu karara göre özetle Irak, elinde bulunan bütün kimyasal, biyolojik ve belli bir menzile kadar bütün balistik füzelerini imha edecek, nükleer silah yapımını durduracak ve nükleer silah yapımında kullanılan maddelerin kontrolünü Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu'na (UAEK) bırakacak, uluslararası bir komisyon Irak'ın silah kapasitesini ve silahların denetlenmesini sağlayacaktır.⁴⁶⁹ Irak'ın Kuveyt'ten çıkartılması sonrasında Kuzey Irak'ta huzursuzluklar yaşanmaya başlamıştır. 678 sayılı karara dayanılarak yapılan askeri hareket sonrası Irak'ın toprak bütünlüğü tehdit edilmeye başlanmış ve Kuzey'de yeterli güvenlik tedbirleri alınmadığı gerekçesiyle, Çekiç Güç adı verilecek bir denetim birimiyle Irak'ın bölgedeki insan hakları ihlalleri engellenmeye çalışılmıştır.

Körfez Krizi'nde BMGK kararlarının uygulanmasının kimin tarafından yapılacağı çok fazla tartışma konusu olmamıştır. ABD fiilen bu kararların uygulanmasının öncülüğünü yapmış ve bunu yaparken de çok fazla bir tepkiyle karşılaşmamıştır. Daha sonra, 687 sayılı karar esas alınmak suretiyle BMGK kararlarının uygulanmasında ABD ve İngiltere'ye karşı itirazlar olmuştur. ABD,

⁴⁶⁹ BM Güvenlik Konseyi Kararı 687, (1990),[<http://www.un.org/documents/sc/res/1990/scres90.htm>]

kendisine verilen yetkileri aştığı, bazen de herhangi bir yetkilendirme olmaksızın kuvvet kullanımına başvurduğu gerekçeleriyle eleştirilmiştir.⁴⁷⁰

C. 1441 Sayılı Güvenlik Konseyi Kararı

ABD, Irak'a müdahale edilebilmesini sağlayacak bir kararı BM Güvenlik Konseyinde alınması için uğraşmış ve müdahalenin meşruiyet temellerini sağlamlaştırmak amacıyla, Güvenlik Konseyinde, 1441 sayılı kararın çıkartılmasına öncü olmuştur. ABD karar ile Irak'a son bir fırsat verilmesini sağlamıştır. Böylece savaşın meşruiyetini ortaya koyarak BM Güvenlik Konseyi üyelerini savaşa destek vermeleri yönünde ikna etmeyi ummuştur.⁴⁷¹ Karar BM Antlaşmasının VII. bölümünden hareket edilerek 8 Kasım 2002 tarihinde, Güvenlik Konseyinin 4644. toplantısında, oybirliğiyle kabul edilmiştir.

1441 sayılı kararın görüşmeleri haftalar almıştır ve görüşmelerin sonucunda açık bir güç kullanımı yetkisi tanınmamıştır. Ancak BMGK tarafından 8 Kasım 2002 tarihinde alınan kararda, Irak'ın silahsızlanma konusundaki hususlara uymadığı takdirde bir takım yaptırımlarla karşılaşabileceği belirtilmiştir. Fakat yaptırımların içerik ve nitelikleri kararda açık bir şekilde ifade edilmemiştir. Bu kararla Irak'ın 1990 yılından itibaren alınan BM kararlarına uymayarak kitle imha silahları ve uzun menzilli silahlar üretmeye devam etmesi ve bu silahları nerede bulundurduğuna dair tam ve nihai bir raporu Konseye sunmamış olması kınanmıştır. Ayrıca Irak, ilgili kuruluşların gözlem ve denetim yapmalarına da engel olmuştur. Bu nedenle 1441 sayılı kararın alınmasından sonraki 30 gün içerisinde Irak'tan BM'ye silah üretim

⁴⁷⁰ BOZKURT, (2003b), s. 3.

⁴⁷¹ BOZKURT, (2003a), s. 188.

programları hakkında kapsamlı bir rapor vermesi aksi takdirde bunun BM kararlarının yeniden ihlali olarak değerlendirileceği belirtilmiştir.⁴⁷²

Karar, bir giriş ve 14 maddeden oluşmuştur. Kararın giriş bölümünde; konuyla ilgili Güvenlik Konseyi'nin aldığı tüm kararlar ve özel olarak, 6 Ağustos 1990 661, 29 Kasım 1990 678, 2 Mart 1991 686, 3 Nisan 1991 687, 5 Nisan 1991 688, 15 Ağustos 1991 707, 11 Ekim 1991 715, 14 Nisan 1995 986 ve 17 Aralık 1999 1284 sayılı kararlar ve Güvenlik Konseyi Başkanının konuyla ilgili tüm demeçleri anımsatılmıştır.⁴⁷³ Irak'ın Güvenlik Konseyi kararlarına uymaması tehdit olarak nitelendirilmiş ve kitle imha silahlarının yayılmasının ve uzun menzilli füzelerin, Güvenlik Konseyi tarafından uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturduğu şeklinde görüldüğü belirtilmiştir. 678 sayılı kararın Üye Devletlere gerekli bütün yöntemlerin kullanılarak 2 Ağustos 1990 tarihli ve 660 sayılı kararın ve bu karardan sonra alınan ilgili kararların desteklenmesi ve uygulamasını ve bölgede uluslararası barış ve güvenliğin yeniden tesisi konusunda yetki verdiği belirtilmiştir. 687 sayılı kararın Irak'a, bölgede uluslararası barış ve güvenliği yeniden tesis edilmesi hedefinin başarılması için gerekli bir adım olarak yükümlülükler yüklediğini bir kez daha anımsatılmıştır. Irak'ın balistik füzeler ve nükleer silah programları hakkında doğru, kesin ve nihai bilgileri vermediğine ve sürekli olarak UNSCOM (United Nations Special Commission) ve IAEA (The International Atomic Energy Agency) denetçileri ile tam işbirliğinden kaçınmasına ve 1998'de işbirliğini tamamen durdurmasının altı çizilmiştir. UNSCOM'un yerine kurulan UNMOVIC (United Nations Monitoring, Verification and Inspection Commission) ve IAEA'nın Irak'taki

⁴⁷² Nigel D. WHITE, Eric P. J. MYJER, "The Use of Force Against Iraq", *Journal of Conflict and Security Law*, Cilt: 8, Sayı: 1, (Mart 2003), s. 1.

⁴⁷³ BM Güvenlik Konseyi Kararı 1441, (2002), [<http://www.un.org/documents/sc/res/2002/scres02.htm>].

denetim faaliyetlerini yapamamasına ve krizin uzamasından dolayı Irak halkının acı çekmesine üzüntü duyulduğu ifade edilmiştir.⁴⁷⁴ 687 sayılı kararda, ateşkesin Irak'ın kararda yer alan yükümlülükleri kabul etmesine bağlı olduğu ifadesi hatırlatılmıştır. Irak Dışişleri Bakanı tarafından BM Genel Sekreterine gönderilen 16 Eylül 2002 tarihli mektup, Irak'ın, Güvenlik Konseyi kararlarına uyması konusunda devam eden ihmalini tamir etmeye yönelik bir adım olarak dikkate alınmıştır. Tüm üye devletlere Irak'ın, Kuveyt'in ve Komşu devletlerin egemenliğine ve toprak bütünlüğüne yönelik sorumlulukları tekrar bildirilmiştir.⁴⁷⁵

Yükümlülüklerin sürekli ihlalden ötürü ciddi sonuçlarla karşılaşacağı konusunda Irak'ı uyanan 1441 sayılı karar, kısaca şu şekilde özetlenebilir: Irak'a kararda öngörülen yükümlülükleri yerine getirmesi için bir haftalık; kitle imha silahları ve nükleer silah programı hakkında BM'ye tam, doğru ve eksiksiz bilgi sunması için ise bir aylık süre tanınmaktadır. Irak'ın bu kararda öngörülen şartları yerine getirmeyi kabul etmesi halinde BM silah denetçileri hemen çalışmalara başlayacak, çalışmalardan elde ettikleri sonuçları rapor halinde 60 gün içerisinde en geç 21 Şubat 2003 tarihine kadar sunacaklardır. Denetimler başkanlık saraylarını da kapsayacaktır.⁴⁷⁶

Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğu ve bu nedenle terörizme destek vererek başta ABD olmak üzere uluslararası güvenliği tehdit ettiği iddiasıyla ABD tarafından İngiltere'nin desteği ile çıkartılan karar, Irak'a yönelik askeri operasyonun fitilini ateşlemiştir. BM Güvenlik Konseyi'nden çıkmış olan 1441 sayılı kararın

⁴⁷⁴ BM Güvenlik Konseyi Kararı 1284, (1999), [<http://www.un.org/documents/sc/res/1999/scres09.htm>].

⁴⁷⁵ ARI, (2004a), s. 573.

⁴⁷⁶ Enver BOZKURT, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı*, Ankara, Asil Yayınları, 2007, s. 179.

Irak'a yönelik bir operasyon için açık yetki veren bir karar olarak nitelendirilmesi mümkün olmadığından, ABD ve müttefikleri Irak'a karşı kuvvet kullanılmasına açık yetki veren yeni bir karar tasarısı hazırlamışlardır. Bu yeni tasarının Fransa ve Rusya gibi devletler tarafından veto edileceğinin anlaşılması üzerine tasarı geri çekilmiştir. Bunun üzerine ABD ve müttefikleri 1441 sayılı kararın meşruiyetinin operasyon için yeterli olduğu iddialarını seslendirmişlerdir. Sonuçta 1441 sayılı kararın ABD için kısmi bir başarı olduğu söylenebilir.⁴⁷⁷

D. 1441 Sayılı Karar Sonrası Denetim Süreci

13 Kasım 2002'de Irak'ın BM Büyükelçisi'nin, silah denetçilerinin geri dönmesine ilişkin 144 sayılı Güvenlik Konseyi kararını kabul ettiklerini bildirmesinin ardından, 14 Şubat'ta Irak yönetimi tüm kitle imha silahlarının üretimini yasaklayan bir yasayı kabul ettiğini duyurmuştur.⁴⁷⁸ 27 Ocak 2003'te Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı Başkanı (IAEA) Muhammed el Baradai ile UNMOVIC şefi Hans Blix 60 günlük incelemelerinin ardından ilk raporlarını BM'ye sunmuşlardır. Hans Blix, Bağdat Yönetiminin ilkesel bazda işbirliğine evet dediğini fakat işbirliğini pratiğe geçirmede yeterli çabayı göstermekten kaçındığını ifade etmiştir.⁴⁷⁹ Baradai ise raporunda, yapılan araştırmalarda şu ana kadar Irak'ı kitle imha silahlarına sahip olduğu konusunda kesin bir bilgiye ulaşılamamış olmakla birlikte, halen cevaplanması gereken çok sayıda soru bulunduğunu, Irak tarafından sunulan belgelerin daha ziyade 1991 öncesi dönemi yansıttığını, özellikle 1998

⁴⁷⁷ BOZKURT, (2007), s. 180,181.

⁴⁷⁸ ARI, (2004a), s. 508.

⁴⁷⁹ "Hans Blix'in Güvenlik Konseyi'ne yazdığı 14 Şubat 2003 Tarihli Mektup", (31.07.2009), [<http://www.un.org/Depts/unmovic/blix14Febasdel.htm>].

sonrası duruma ilişkin aydınlatıcı bilgiler bulunmadığını, tüm sorunların yanıtlanması için araştırmaya devam edilmesinden yana olduğunu ifade etmiştir.⁴⁸⁰

5 Şubat 2003'te Amerikan Dış İşleri Bakanı Colin Powell Güvenlik Konseyine Irak'ın 1441 sayılı karara uymadığını ispatlamak için bazı deliller sunmuştur. Powell Irak'ın kitle imha silahlarını denetçilerden gizlediğini, çok geniş El kaide hücrelerinin Irak'ta faal olduğunu ve El Kaide Hücrelerinin Irak hükümetiyle birlikte çalıştıklarını iddia etmiştir.⁴⁸¹ Bu sunum daha ziyade CIA'nın istihbarat bilgilerine dayanan ve uydu fotoğrafları ve ses bantları eşliğinde yapılmıştır.

1441 sayılı karar doğrultusunda UNMOVIC ve IAEA'nın ortaklaşa yürüttüğü çalışmalar sonucunda Blix ve Baradai 14 Şubatta BM'ye ikinci raporlarını sunmuşlardır. Raporunda Irak'ın işbirliği konusunda daha istekli olduğunu belirten Blix, henüz kitle imha silahlarıyla ilgili bir bulguya, dolayısıyla ABD'nin işgalini haklı kılacak bir kanıt ulaşılamadığını ifade ederken, Powell'in sunduğu bilgilerin de güvenilirliğine yönelik kuşkularını dile getirmiştir. Ayrıca Blix, biyolojik ve kimyasal silahlarla ilgili de halen cevaplanmamış soruların bulunduğunu ifade etmiştir. Blix denetimlerin bir süre daha devam etmesini istemiştir.⁴⁸² IEAE Başkanı El Baradai de, Irak'ta yasaklanmış nükleer faaliyetler olduğu yönünde hiçbir kanıt bulunamadığını, bununla beraber halen bazı konuların araştırıldığını, Irak'taki denetimlerin genişletilmesini ve daha fazla denetçi gönderilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Irak yönetiminin aldığı, kitle imha silahlarının üretiminin ve ticaretinin

⁴⁸⁰ ARI, (2004a), s. 502.

⁴⁸¹ DRUMBL, s. 428-431.

⁴⁸² "Hans Blix'in Güvenlik Konseyi'ne yazdığı 14 Şubat 2003 Tarihli Mektup", 31.07.2009, [<http://www.un.org/Depts/unmovic/blix14Febasdel.htm>].

yasaklanmasını öngören kararı da önemli bir adım olarak değerlendirmiştir.⁴⁸³ Hans Blix ve Baradai'nin ikinci raporlarını sunmalarının ardından Fransa, Çin ve Suriye denetimlerin sürmesini isterken, ABD Irak'ın tam işbirliği yapmaktan kaçındığını ve dünyayı kandırmaya devam ettiğini ileri sürmüş ve Irak'ın zaman geçirmeden silahsızlanmaması halinde ciddi sonuçlara katlanmasını sağlayacak yeni bir BMGK kararının alınmasını istemiştir.⁴⁸⁴

7 Mart 2003'te Hans Blix tarafından Güvenlik Konseyine kritik bir brifing verilmiştir. Blix, Irak'ın BM şartlarına uymayan bazı füzelerini imha etmeye başladığını belirtmiştir. Bundan sonra Güvenlik Konseyi üyelerinin çoğu denetim rejiminin çalıştığına ve kuvvet kullanmaya gerek olmadığı kanısına varmışlardır. Bu sürecin sonunda müdahale taraftarı olan ABD, İngiltere ve İspanya 1441 sayılı karardan daha açık bir BMGK yetkilendirmesi sağlayacak ikinci bir kararın BMGK'da alınması için diplomatik girişimlerde bulunmuşlardır. Ancak BMGK'nın veto hakkına sahip kendileri dışındaki üyelerinin (Fransa, Rusya, Çin) bu yeni yetkilendirme kararına ikna edilememesi üzerine, ABD ve İngiltere müdahaleyi meşrulaştırmak için ikinci bir karara gerek olmadığını, 1441'in gerekli yetkilendirmeyi sağladığını vurgulamışlardır.⁴⁸⁵

E. Müdahale Sonrası

28 Mart 2003 tarihinde alınan 1472 sayılı karar, ABD ve müttefiklerinin Irak'ı işgale başlamalarından sonra verilen ilk BMGK kararıdır. Bu kararda herkesin uluslararası hukuk kurallarına, özellikle de Irak halkının Irak'ta ve Irak dışındaki

⁴⁸³ ARI, (2004a), s. 505.

⁴⁸⁴ ARI, (2004,a), s. 506.

⁴⁸⁵ DRUMBL, s. 416.

ihtiyaçlarıyla ilgili olan Cenevre Sözleşmesi ve La Haye (Hague) Düzenlemelerine uymasının gerekliliğinden bahsedilmiştir. Uluslararası toplum, Irak insanlarına yardıma ve Kızıl Haç Örgütü'nün ve diğer örgütlerin yaptıkları yardımları desteklemeye çağırılmıştır.⁴⁸⁶ Kararda ayrıca Irak'ın egemenlik hakkı ve toprak bütünlüğü vurgulanmıştır.

ABD Başkanı George W. Bush'un Irak savaşının bittiğini resmen ilan etmesinin hemen ardından BM Güvenlik Konseyi, Irak'la ilgili önemli noktaları içeren geniş kapsamlı bir karar almıştır. 22 Mayıs 2003 tarihinde alınan 1483 sayılı bu kararda, üye devletlerin ve ilgili kuruluşların Irak kurumlarının yeniden yapılandırılmasında, ülkenin yeniden inşa edilmesinde ve Irak'ta güvenlik ve istikrarın sağlanmasında yardımcı olmasının gerekliliğinden bahsedilmiş, Irak ekonomik altyapısının yeniden tesisi için gerekli olan kaynakların, yiyecek, tıbbi malzeme gibi ihtiyaçların karşılanması istenmiş, Irak halkının kendi politik kaderini tayin etme hakkı saklı tutulmuştur. Karar ayrıca tüm tarafları 1949 Cenevre ve 1907 Hague antlaşmaları ile düzenlenen uluslararası hukuk kurallarına bağlı kalmaya çağırmıştır.⁴⁸⁷

1483 sayılı kararın en önemli noktası ise ABD ve müttefiklerinin bu kararda “işgalci güç” (occupying powers) olarak nitelendirilmiş olmasına rağmen, otorite olarak tanınmıştır. Irak'ta bulunan ya da bulunacak olan diğer devlet güçlerinin bu Otorite'ye bağlı olarak hareket etmesi gerektiği kabul edilmiştir. 1483 sayılı karar, BM hukuk düzeniyle bağdaşmasa da, ABD ve müttefiklerinin Irak'ta yarattığı fiili

⁴⁸⁶ BM Güvenlik Konseyi Kararı 1483, (2003), [<http://www.un.org/documents/sc/res/2003/scres02.htm>].

⁴⁸⁷ BM Güvenlik Konseyi Kararı 1472, 1483, (2003), [<http://www.un.org/documents/sc/res/2003/scres02.htm>].

durumu tanımış ancak bu duruma meşruiyet sağlamakdan uzak durmaya çalışarak çözümler üretmeye çalışan bir strateji izlemiştir.⁴⁸⁸

II. MÜDAHALE

11 Eylül 2001 saldırılan sonrası ABD, Irak'ı "şer eksenli" sıralamasında ilk sıraya yerleştirmiştir. ABD, teröre yataklık ve silahsızlanma konusundaki yükümlülüklerini ihlal ettiği ve elindeki kitle imha silahlarını sorumsuzca kullanacağı gerekçeleri ile BM Güvenlik Konseyinden Irak'a müdahalesine meşruiyet kazandırabilecek bir karar çıkartmak için diplomasi yürütmekteydi.⁴⁸⁹

A. Müdahale Nedenleri

Tezin konusu uluslararası hukuk açısından ABD'nin Irak'a müdahalesinin incelenmesi olsa da, ABD'nin Irak'ı işgal etmeye iten diğer sebepleri açıklamakta yarar vardır. ABD birçok uluslararası uzmanının da aynı görüşü paylaştığı üzere, sadece kitle imha silahları ürettiği, teröre destek verdiği ve Irak halkını özgürlüğüne kavuşturmak için Irak'ı işgal etmemiştir. ABD'nin müdahale sebeplerinin uluslararası hukuka uygunluğunun objektif değerlendirebilmesi amacıyla, ABD'nin resmi olarak ileri sürülmemiş işgal nedenlerine kısaca değinilecektir.

1. Güvenlik

ABD'nin Irak'a karşı uyguladığı politikasında petrolün önemli rolü olmasına rağmen Irak politikasını belirleyen temel sebebin bu olduğunu söylemek kolaycılık

⁴⁸⁸ GÖZTEPE, s. 88.

⁴⁸⁹ TAŞDEMİR, (2006a), s. 243.

olacaktır. Politikasını şekillendiren en önemli sebep güvenlik faktörüdür. Bu güvenlik de kendisi ve İsrail'in güvenliğini kapsamaktadır⁴⁹⁰

ABD soğuk savaş sonrası tek süper güç haline gelmesiyle beraber global dengeleri öncelikle bölgesel dengeleri gözeterek koruması gerektiğine duyduğu inanca bağlı olarak İran'la savaşan, silahlanan ve Kuveyt'i işgal eden, bölgede kaos yaratıcı politikalar izleyen Saddam Hüseyin'in devrilmesi ve silahsızlandırılması gerektiğine inanmıştır.⁴⁹¹, ABD'nin, 11 Eylül'ün oluşturduğu ortamdan yararlanarak Saddam'ı silahsızlandırmaya kararlı olması ve Irak'a karşı silah denetçilerinin ve uluslararası camianın yaptığı baskıyı yetersiz görmesi müdahaleye yol açan nedenlerdendir. Irak'a müdahalenin bir diğer sebebi de Saddam Hüseyin sonunda nükleer silahlar edinebileceği ve bu gücü kullanma şansı doğabilme ihtimalidir. Saddam'ın silahların bir kısmı İslami teröristlere transfer etmesi veya Irak tarafından ABD'ye karşı terörist eylemlerde kullanılma tehlikesinin, ABD'nin güvenliğini tehdit ettiği edecektir.

Müdahaleye temel teşkil edilen güvenlik kaygılarını ABD'den çok İsrail'in güvenliğine dayandırmak mümkündür. Bu güvenlik kaygılarının başında da hiç şüphesiz Irak'ın sahip olduğu düşünülen kitle imha silahları gelmektedir. Zira ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde de bu teknolojiyi kötüye kullananların terörist kabul edileceği açık şekilde ilan edilmiştir. Dolayısıyla ABD, kitle imha silahlarının dünyadaki denetimini de kendi inisiyatifine alma eğilimine girmiştir.⁴⁹²

⁴⁹⁰ BALCI, s. 83.

⁴⁹¹ İdris BAL, "Ortadoğu'da Savaş ABD ve Türkiye", 25.04.2004, [www.haber analiz.com/bal.php].

⁴⁹² MUELLER, CASTILLO, MORGEN ve diğerleri, s. 44.

2. Stratejik

ABD'nin etki alanının ve hakimiyetinin artması sonucu dünyanın her yerinde çıkarlarını korumak zorunda kalması sonucu, 2. Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar olan müdahaleleri giderek daha fazla tepki toplamaya başlamıştır.⁴⁹³ Müdahale öncesi ABD'nin BM Güvenlik Konseyi'nde "silah denetçilerinin Irak'ta kitle imha silahı bulmasının meşru savaş sebebi sayılacağı" yönünde bir karar aldırması, ancak denetimlerin sonucunu beklemeden İngiltere ile birlikte bölgeye asker yığmaya başlaması, ABD'nin Irak'a yönelik harekate kesin kararlı olduğunu gözler önüne sermiştir.⁴⁹⁴

ABD, Irak müdahalesiyle Ortadoğu Bölgesi'nde İsrail ve ABD'nin çıkarlarına tehdit oluşturan Suriye ve İran da silahsızlandırılıp İsrail'e tehdit oluşturmalarının önüne geçilmek istenmiştir. Ayrıca ABD, Irak müdahalesiyle bu ülkelere gözdağı vermiştir.⁴⁹⁵ Diğer bir diğer işgal nedeni ise ABD'nin, Ortadoğu Bölgesi'nde var olan enerji kaynaklarının kullanımında etkin olmak istemesidir. Dünya petrol rezervlerinin yaklaşık üçte ikisi (% 65.3) bölgede bulunmaktadır. Ayrıca bölgedeki petrolün işleme maliyeti düşüktür. Diğer taraftan Dünya'da bilinen doğal gaz rezervlerinin ise üçte birinden biraz fazlası (%36.1) yine Ortadoğu bölgesinde bulunmaktadır. Dolayısıyla bütün bunlar, bölgeyi cazibe merkezi haline getirmektedir. Irak'ta ise Dünya petrol rezervlerinin yaklaşık % 11'i bulunmaktadır.

⁴⁹³ Osman Metin ÖZTÜRK, *Amerika Çökerken: Yeni Kutuplaşma*, Ankara, Fark Yayınları, 2007, s. 166.

⁴⁹⁴ Aydın B. ERTEKİN, *Saldırı Planı*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2004, s. 377.

⁴⁹⁵ İbrahim KARAGÜL, "Felaket Senaryosu Dicle ve Fırat Savaşı ve Amerika'nın Güneydoğu İsrarı" *Yeni Şafak*, 8.03.2003, s. 4.

Ayrıca Irak 3.149 trilyon metreküp doğalgaz rezervi ile Dünya rezervlerinin % 2'sinden biraz fazlasına sahiptir.⁴⁹⁶

Bugün, dünya Gayri Safi Milli Hasıla'sının üçte birine sahip bulunan ABD, dünya petrolünün dörtte birini tüketmektedir. Ayrıca kullandığı petrolün % 52'sini ithal etmektedir. 1985'ten bu yana ABD ekonomisi % 63 oranında büyümüş, aynı dönemde petrol tüketimi ise % 25 oranında artmıştır. ABD Enerji Enformasyon Ajansı'nın tahminlerine göre, ABD'nin günlük petrol tüketimi 2002'deki 19 milyon varilden 2020'de 26 milyon varile çıkacaktır. Ülke içi üretimde ise bir çıkış beklenmemektedir. Bu durumda ABD'nin petrole olan % 52 oranındaki dışa bağımlılığı 2020'de % 62'ye yükselirken, 6 milyon varillik günlük petrol tüketim artışının 2 milyon varilinin, Basra Körfezi petrolerinden sağlanacağı öngörülmektedir.⁴⁹⁷ Petrole olan ihtiyaç ABD'de giderek artacaktır ve Irak'ın petrolünün doğrudan kontrolü, ABD'ye sadece petrole sahip olma avantajı sağlamayacak, petrole ilişkin hizmetlerin de Amerikan şirketlerinin eline geçmesinden doğacak ek bir kazanç sağlayacaktır. Irak 2000 yılından bu yana ABD finansal egemenliğine zarar vermek için Dünya ticaretinde Doların hegemonyasını yıkmaya çalışarak, petrolünü Avro üzerinden satmaktaydı.⁴⁹⁸

Ortadoğu bölgesini yeniden yapılandırma isteği ABD'yi Irak'la ilgilenmeye iten diğer bir saik olduğu söylenebilir. Nitekim ABD'nin Irak'ı işgal etmesinin ardından, ABD'nin Ortadoğu bölgesini yeniden yapılandırma planı olarak

⁴⁹⁶ İdris BAL, "Türk ABD ilişkileri ve 2003 Irak Savaşının Getirdikleri", İdris Bal (der), *21. yy'da Türk Dış Politikası*, Ankara, Nobel Yayınları, 2004, s. 165.

⁴⁹⁷ Tuncay ÖZKAN, *Bush ve Saddam'ın Gölgesinde Entrikalar Savaşı*, İstanbul, Alfa Yayınları, 2003, s. 55.

⁴⁹⁸ Tayyar ARI, "Türkiye, Irak ve ABD soğuk savaş sonrası dönemde Basra Körfezi'nde yeni parametreler", İdris Bal (der), *21. yy'da Türk Dış Politikası*, Ankara, Nobel Yayınları, 2004b, s. 714.

değerlendirilebilecek olan, Büyük Ortadoğu Projesi gündeme gelmiştir. ABD'nin bölgeyi yeniden yapılandırma isteğinin temelinde, bölgede oluşturulan mevcut statükonun Birinci Dünya Savaşından sonra İngiliz ve Fransız çıkarlarına hizmet edecek şekilde oluşturulması yatmaktadır. ABD, bölgeye 1970 yılından sonra yerleşmiştir. Soğuk savaş döneminde ABD, bölgedeki otoriter ve totaliter yönetimlerle geliştirdiği ilişkilerle bölgede kendi etkinliğini sürdürebiliyordu, fakat 1990 sonrası kitle iletişim araçlarının gelişmesi ve bölge kamuoyunun bilinçlenmesi neticesinde yükselen anti Amerikancılık dalgası ABD'yi tedirgin etmiştir. Diğer bir etken ise bölgede yükselen radikal İslami hareketlerdir. ABD, bölgede yükselen anti amerikanizm ve radikal İslami hareketlere bölgedeki mevcut statükonun çözüm bulamayacağını düşünmektedir.⁴⁹⁹ ABD, Sorunun çözümüne ilişkin olarak, bölgedeki anti Amerikancı yönetimleri devreden çıkarmak istemektedir. Bunun ilk adımını da Irak oluşturmaktadır.

B. Müdahale

ABD, 25 Ekim 2002 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'nin açık izni olmaksızın oluşturulacak bir koalisyon ile Irak'a karşı kuvvet kullanabileceğini resmen açıklamıştır. ABD, yapmak istediği bir müdahale için mevcut sistemi yıpratmaksızın BM'nin onayını almak istemiştir.⁵⁰⁰ ABD ve BM Güvenlik Konseyi arasında yaşanan yoğun pazarlıkların ardından ABD, İngiltere'nin de desteğiyle 8 Kasım 2002 tarihinde 1441 sayılı kararı BM Güvenlik Konseyi'nden oybirliği ile

⁴⁹⁹ T. ÖZKAN, s. 72.

⁵⁰⁰ W. CLARK, s. 33.

çıkartmayı başarmıştır. Bu karar, ABD açısından, Irak'a yönelik bir hareketin meşruiyet temellerini oluşturma açısından büyük önem arz etmektedir.⁵⁰¹

5 Şubat 2003'te, ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell BM'ye dönerek, denetim rejiminin işlemediğini ve Irak'ın hala kitle imha silahlarını sakladığını ifade etmiştir. Gerilimin arttığı ve görüş ayrılıklarının derinleştiği bu dönemde Azor adalarında, İspanya ve İtalya ve Portekiz dahil sekiz Avrupa ülkesi ABD'nin tavrını destekleyen bir zirve düzenlemişlerdir. Bu ülkeler BMGK'dan destek bulunamayacağını anlaşılmaya üzerine, başta ABD olmak üzere, bu devletlerin "egemen yetkileri"ne dayanarak gerekli zorlayıcı tedbirlere başvuracaklarını beyan edilmişlerdir.⁵⁰²

28 Şubat 2003'te Beyaz Saray Sözcüsü Ari Fleischer, yönetimin amacının artık Irak'ı basitçe silahsızlandırmak olmadığını, amacın artık "rejim değişikliği" haline geldiğini ifade etmiştir. BM Genel Sekreteri Annan'ın; Washington'un, Irak'ı silahsızlandırmak için gireceği bir savaşta, BM ilkelerini ihlal etmiş olacağı konusundaki açıklamalarına rağmen, ABD Başkanı George W. Bush 18 Mart günü yaptığı ulusa sesleniş konuşmasında, Saddam Hüseyin ve oğullarına Irak'ı terk etmeleri için kırk sekiz saat süre tanıdığını, aksi takdirde kendi seçeceği bir zamanda askeri operasyona başlayacağını söylemiştir. Irak ise bu ultimatomu reddettiğini açıklamıştır. Ayrıca; Mısır, Fransa, Almanya gibi birçok devlet savaşa karşı olduklarını ve bu ultimatoma BMGK'nin isteklerine ters düştüğünü açıklamışlardır. Bunların üzerine BM silah denetçileri ve pek sayıda diplomat ülkeyi terk etmiştir.⁵⁰³

⁵⁰¹ W. CLARK, s. 33.

⁵⁰² TARHANLI, s. 141.

⁵⁰³ TAŞDEMİR, (2006a), s. 244.

Tüm bu gelişmelerin ardından, ABD, 20 Mart 2003’de Irak’ta “rejim değişikliğini” amaçlayan kapsamlı bir müdahale başlatmıştır. Bağdat direnişle karşılaşmadan 9 Nisan 2003’te, Saddam’ın doğum yeri olan Tikrit 14 Nisan’da ele geçirilmiştir. ABD ile İngiltere liderliğinde düzenlenen ve “Irak’a Özgürlük Operasyonu” (Operation Iraqi Freedom) kod adıyla bilinen Amerikan-İngiliz müdahalesi 20 Mart 2003 sabahı başlamıştır.¹⁹ ABD’nin yaklaşık 200.000 askerine karşılık Irak’ın 435.000 askeri, ABD’nin 429 tankına karşılık Irak’ın 2600 tankı ve ABD’nin 500 savaş uçağına karşılık Irak’ın elinde 300 savaş uçağı bulunmaktaydı.⁵⁰⁴ Operasyonun başlamasından kısa bir süre sonra 10 Nisan 2003 tarihinde Bağdat’taki Saddam heykelinin Amerikalı askerlerce yıkılmasıyla Saddam Hüseyin rejimi de devrilmiştir.

9 Nisan’dan itibaren Amerikan askerlerinin Bağdat’ın merkezindeki Firdevs Meydanı’na girmesi ve 10 Nisan’da meydan’daki dev Saddam Hüseyin heykelinin yıkılması ile 12 yıldır süren Körfez Krizi ya da Irak Sorunu sona ermiştir. 1 Mayıs 2003’de savaşın bittiğı resmen ilan edilerek, çok sayıda asker ve sivil kaybı olduğu belirtilmiştir. Ancak, savaş bitmiş görünse de savaşın yol açmış olduğu etnik, ideolojik bölünmeler, çatışmalar ve kaos devam etmektedir. Irak müdahalesinde, Saddam rejimi beklenildiğı gibi direnç gösterememiş ve sonunda Saddam’ın kendisi de Aralık 2003’de ABD tarafından yakalanmıştır.⁵⁰⁵ ABD Irak’ta güç boşluğunu doldurmak amacıyla “Irak Geçici Yönetim Konseyi” adıyla yeni bir yapılanma

⁵⁰⁴ ARI, (2004a), s. 58-59.

⁵⁰⁵ “Irak’ın Yakın Tarihi”, *BBC*, 13.08.2009, [http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2004/02/040202_ irak_kronoloji.shtml].

oluşturulmuştur. ABD'nin müdahale sonrası otoritesini doğrudan Irak halkına bırakmayarak işgalini sürdürmesi sonucu kaos günümüze kadar ulaşmıştır.⁵⁰⁶

20 Mart 2003 tarihinde ABD ve İngiltere Güvenlik Konseyi'ne gönderdikleri mektup vasıtasıyla Irak'a karşı kuvvet kullanımında bulduklarını bildirmişlerdir. Hukuki gerekçe olarak İngiltere, Irak'ın silahsızlandırılmasına ilişkin Güvenlik Konseyi kararlarını uygulama hakkını ileri sürerken ABD, 1991'deki, ateşkesin temelini ortadan kalktığını ve 678 sayılı karar ile verilen yetkinin devam ettiğini ve bu yetkiye dayandığını iddia etmiştir. ABD, bu temel hukuki gerekçesinin yanında kendisinin ve uluslararası toplumun meşru savunma hakkı çerçevesinde hareket etmeye de hakkı olduğunu belirtmiştir. Bu hakkının gerekçesi olarak da Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olmasının kendisi için bir tehdit oluşturduğunu ileri sürmüştür.⁵⁰⁷

III. MÜDAHALENİN ULUSLARARASI HUKUKSAL İNCELENMESİ

Afganistan Müdahalesi'ni, BM Güvenlik Konseyi Ant. bölüm 7 uyarınca yapacağı yetkilendirme olmaksızın; BM Antlaşması'nın 51. maddesindeki meşru müdafaa hakkına dayandırarak başlatan ABD, Irak müdahalesinin meşruiyet temelini oluşturmak için, BM desteğini almanın yararlı olacağını düşünmüştür.

ABD'nin Irak'ı işgalinin altyapısını 2002 Eylül'ünde ilan açıklanan Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde bulmak mümkündür. ABD bu stratejide, Irak'ın kitle imha silahlarına ve biyolojik silahlara sahip olarak dünya barışına karşı tehdit oluşturduğunu ifade etmiştir. ABD'nin tehdit unsurlarını ortadan kaldırmak ve

⁵⁰⁶ ARI, (2004b), s. 747.

⁵⁰⁷ Funda KESKİN, "Irak Savaşı ve Uluslararası Hukuk", *Hukuk ve Adalet Dergisi*, Sayı: 1, (Ocak-Mart 2004), s. 13.

dünya barışını ve kendisiyle birlikte dost ülkelere yönelik terörist saldırıları önlemek için önleyici tedbirlere başvurabileceği açıklanmıştır. Diğer ülkeler ise, bu türden girişimlerde bulunmamaları konusunda uyarılmışlardır. Bu irade açıklamasında dikkati çeken en önemli nokta ise, BM sistemine ve BM Antlaşması'nın ilgili hükümlerine (özellikle de 51. maddeye) hiçbir biçimde değinilmemiş olması, tek referansın ABD'nin kendi yargıları olmasıdır.⁵⁰⁸

ABD müdahale öncesi Saddam Hüseyin'in elinde bulundurduğu kitle imha silahlarının yok edilmesi veya denetim altına alınmasının gerekliliğini belirtmiştir. Irak'ın El Kaide örgütü ile ilişkisi olduğunu ve bu terör örgütünün lojistik desteğini kesmek gerektiğini uluslararası kamuoyuna duyurmuştur. Ancak müdahale sonrası Irak'ta nükleer, biyolojik ve kimyevi silahlar bulunmadığı gibi Saddam ile El Kaide arasında bağlantıyı kanıtlayacak güçlü delillerde bulunamamıştır.⁵⁰⁹

11 Eylül terör saldırısı, uluslararası ilişkilerde devlet yerine uluslararası toplum merkezci siyasetin öne çıkmasına ve ivme kazanmasına neden olmuştur. Küresel terör riski, ABD'nin 11 Eylül sonrasında "haydut devletler" tanımlamasından yola çıkarak "öncelikli savaş doktrini"ni (pre-emptive strike) oluşturması, her ne kadar Irak müdahalesini bu doktrin uyarınca gerçekleştirilmemiş olsa da, dünya kamuoyunda kuvvet kullanımına ilişkin tartışmaları alevlendirmiştir.⁵¹⁰

⁵⁰⁸ GÖZTEPE, s. 80,81.

⁵⁰⁹ Galip B. İSEN, "Amerikan Bilgeliğinin Irak Yazı-Turası: Gücün Gerçeği mi, Gerçeğin Gücümü?", Toktamış Ateş (Der), *ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya*, Ankara, Ümit Yay., 2004, s. 304.

⁵¹⁰ E. Fuat KEYMAN, "11 Eylül Sonrası Dünya ve Demokratik Yönetim", *Hukuk ve Adalet Dergisi*, Sayı: 1, (Ocak-Mart 2004), s. 118-119.

A. BM Güvenlik Konseyi Yetkilendirmesi

ABD, 1. Körfez Savaşını müteakip Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararların kendisine müdahale için meşruiyet sağladığını iddia etmiş ve işgalin meşruiyetini bu çerçeveye oturtmuştur. Burada Irak'ın Kuveyt'i işgalini sona erdirmek için kuvvet kullanımına izin veren BMGK 678 sayılı karar ve askeri müdahaleden sonra alınan BMGK 687 sayılı ateşkes kararı ve BMGK 1441 sayılı karar, ABD'nin, müdahalenin meşru olduğunu ileri sürerken dayandığı temel kararlardır. Nitekim Körfez Savaşı sonrasında Irak'a karşı kuvvet kullanılmasına ilişkin, neredeyse tüm tartışmalar bu üç kararın değerlendirilmesi üzerine yapılmıştır.⁵¹¹

1. Ateşkesin İhlal Edildiği İddiası

ABD'nin, Körfez Savaşı sonrası alınan Güvenlik Konseyi kararlarının, kendisine müdahale için meşruiyet sağladığı iddiasının temelinde; ABD Irak'a karşı kuvvet kullanımına izin veren, BMGK'nin 678 sayılı kararının hala yürürlükte olduğu iddiası yer almaktadır. Ayrıca 687 sayılı karar özünde bir ateşkes antlaşması olmasından dolayı, ateşkesin ihlalinin 678 sayılı kararı yeniden canlandığı ileri sürülmektedir. Nitekim bir Güvenlik Konseyi toplantısında İngiltere bu iddiayı gündeme getirmiştir. İngiltere, 687 sayılı kararın Irak'ın kitle imha silahlarının imha edilmesini ve Irak'ın bu yükümlülüğünü yerine getirmesinin izlenmesini şart koşan bir ateşkes antlaşması olduğunu; Irak, Ateşkes antlaşmasında belirlenen yükümlülüklerini belirgin bir şekilde ihlal ederse, bu durumun kuvvet kullanımına

⁵¹¹ Serhat ERKMEN, "ABD ve İngiltere'nin Irak Karşısındaki Kuvvet Kullanımlarının Değerlendirilmesi", *Avrasya Dosyası BM Özel*, Cilt: 8, Sayı: 1, (İlkbahar 2002), s. 303.

izin veren 678 sayılı kararı canlandıracağıım ifade etmiştir.⁵¹² ABD, 1990 Körfez Krizinden sonra yukarıda belirtilen temellere dayanarak Irak'a karşı zaman zaman kuvvet kullanma (hava saldırısı şeklinde) yoluna gitmiştir.

a. Destekleyen Görüşler

ABD ve işgali hukuki bulanların iddiasına göre; 687 sayılı karar Irak, Kuveyt ve Kuveyt'le işbirliği yapan BM üyeleri arasında, 678 sayılı kararla uyumlu bir şekilde imzalanan resmi bir ateşkes antlaşmasıdır. Antlaşmanın tarafları, sadece BM değil aynı zamanda Irak, Kuveyt, ABD ve Körfez savaşına katılan koalisyon üyeleridir. Ateşkesin belirli şartları bulunmaktadır, silah denetçileri bu şartlara uyulup uyulmadığını denetlemektedirler. Eğer silah denetçileri Irak'ın bu şartları yerine getirmediğine karar verirlerse, ateşkesin ihlal edildiğinden dolayı, yeni bir BM kararı gerekmeksizin, koalisyon ülkelerinden biri ateşkesin diğer taraflarıyla işbirliği yapmak zorunda olmaksızın Irak'a karşı yeni bir askeri hareket yapılabilecektir. 687 sayılı kararı oluşturan maddi koşulların ortadan kalkması, otomatik olarak 678 sayılı karardaki kuvvet kullanımı yetkilendirmesine geçerlilik kazandırmaktadır.⁵¹³ Dolayısıyla, 687 sayılı karar, Irak'a karşı kuvvet kullanımına izin veren 678 sayılı kararı, sonlandırmamış sadece ertelemiştir. Irak'ın kitle imha silahlarının imha edilmesi, 687 sayılı kararın en önemli parçalarından birini oluşturmaktadır. Bu nedenle Irak'ın, kitle imha silahlarının imhasına ilişkin şartları yerine getirmemesi, antlaşmanın esaslı bir şekilde ihlali anlamına gelmektedir.⁵¹⁴

⁵¹² Christine GRAY, "From Unity to Polarization: International Law and the Use of Force against Iraq", *European Journal of International Law*, Cilt: 13, Sayı: 1, (2002), s. 15.

⁵¹³ ERKMEN, (2002), s. 331.

⁵¹⁴ ERKMEN, (2001), s. 332.

1441 sayılı karar, Irak'ın 687 sayılı karardaki yükümlülüklerini esaslı bir şekilde ihlal ettiğini tespit etmiştir. Bu durum, Irak'ın hala kitle imha silahları programları geliştirdiği, terörizmi desteklediği, kendi halkına baskı uyguladığı ve uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturduğu anlamına gelmektedir. 1441 sayılı karardaki bu bulgular, Irak'ın 687 sayılı ateşkes kararına karşı maddi ihlal gerçekleştirmesine karşılık olarak, 678 sayılı kararı tetiklemekte, ateşkesi ertelemekte ve BMGK yetkilendirmesini yeniden etkinleştirmektedir.⁵¹⁵

Ruth Wedgwood'a göre Saddam'a karşı 2003'ün Mart ayında gerçekleştirilen kuvvet kullanımı BMGK'nin 678 ve 687 sayılı kararlarının gerekliliklerini garanti altına almıştır. Bu kararlar Körfez Savaşı sonrasındaki ateşkes koşullarını belirlemiş ve açık bir şekilde bölgesel barışı ve güvenliği yeniden tesis etmek için kuvvet kullanımı yetkisini vermişlerdir.⁵¹⁶ Aynı şekilde John Yoo da, 678 sayılı kararın ABD'ye kuvvet kullanma yetkisi verdiğini belirtmekte ve Irak'ın ateşkes kurallarına uymadığını, düşmanca tavırlar sergilediğini, yıllarca diplomatik ve askeri olmayan girişimlere cevap vermediğini söylemektedir. Bu nedenle Irak'a karşı kuvvet kullanımında bulunulması ateşkes koşullarını yerine getirilmesi ve bölgede uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması açısından gereklidir.⁵¹⁷

John Yoo'ya göre, 678 sayılı karar üye devletlere, Irak'a karşı 660 sayılı kararı uygulamak için gerekli her türlü aracı kullanma izni vermiştir. 687 sayılı karar ise I. Körfez Savaşı sonrasında Irak'a, elindeki KİS'i imha etmek de dahil bir takım yaptırımlar yükleyerek ateşkes şartlarını tespit etmiştir. Tüm bu kararlar çerçevesinde

⁵¹⁵ YOO, (2003), s. 570.

⁵¹⁶ Ruth WEDGWOOD, "The Fall of Saddam Hussein: Security Council Mandates and Preemptive Self- Defence", *The American Journal of International Law, Agora: Future Implications of the Iraq Conflict*, Cilt: 97, Sayı: 3, (Temmuz 2003), s. 578.

⁵¹⁷ YOO, (2003), s. 567.

Güvenlik Konseyi 678 sayılı kararla verilen kuvvet kullanma yetkisini sona erdirmemiştir. BMGK Kararları yürütme kararları (executive edicts) değil, yasama hükümleridir (legislative acts). Zira Bosna ve Somali olaylarında, Güvenlik Konseyi yetkiyi süre ile sınırlamış ya da ayrı bir karar alarak açıkça kuvvet kullanma yetkisinin sona erdiğini belirtmiştir. Ancak Irak'a ilişkin 678 sayılı kararın etkisinin süre ile sınırlandırılması ya da süresinin sona erdiğine ilişkin bir Güvenlik Konseyi kararı bulunmadığından, 678 sayılı karardaki kuvvet kullanma yetkisi varlığını halen sürdürmektedir. Dolayısıyla ABD ve/veya müttefiklerden birinin ateşkesi bozarak 678 sayılı kararla verilen kuvvet kullanma yetkisini yeniden kullanabileceği düşünülebilir. Zira ateşkes antlaşmasının tarafları, Kuveyt ile bu devlete yardımda bulunan ABD ve diğer devletler olup, BM'nin kendisi değildir. Bu durumda Irak'ın ateşkesi ihlali, ateşkesin tarafı olan devletlere müdahale hakkını vermektedir. ABD ateşkesin tarafı olarak diğer müttefiklerin rızasını alma mecburiyetinde de değildir.⁵¹⁸

Richard N. Gardner ise konuyla ilgili görüşlerini belirtirken Bush Doktrini'ne de değinmektedir. Ona göre Bush Doktrini, ABD'nin çıkarlarını korumak için hem gereksiz hem de bu çıkarlara zarar vericidir. Birleşik Devletlerin Irak'a karşı kuvvet kullanımını haklı çıkarmasının en uygun yolu, hali hazırda ABD'nin de tercih ettiği, daha önce alınan BM Güvenlik Konseyi kararlarına dayanmaktır. Irak defalarca Kuveyt Savaşı'nda ateşkes koşullarını belirleyen 687 sayılı kararda belirtilen silahsızlanma şartlarına uymadığı için BMGK tarafından barışa tehdit olarak addedilmiştir. ABD ve diğer BM üyeleri sadece Kuveyt'i özgürleştirmek değil,

⁵¹⁸ YOO, (2003), s. 567,568.

bölgede barışı ve güvenliği yeniden tesis etmek için yetki veren 678 sayılı BMGK kararına dayanarak hareketdirler.⁵¹⁹

Ateşkesin ihlal edildiği iddiasını destekleyen görüşlere göre; Irak 687 sayılı karar ile düzenlenen, silahsızlanma konusundaki ve kitle imha silahlarının imha edilmesi konusundaki yükümlülüklerini esaslı bir şekilde ihlal etmiştir. Ayrıca, Irak yıllar boyunca 687 sayılı karar çerçevesinde yükümlülüklerini yerine getirmediği gibi bu konudaki diplomatik ve savaş dışı teklifleri sürekli geri çevirmiştir. Dolayısıyla, Irak'ın 687 sayılı kararın yükümlülüklerine uymasını sağlamak için kuvvet kullanmak gereklidir. Nitekim ABD, bu konuyu Mart 2003'te BM Güvenlik Konseyine gönderdiği, Irak'a karşı kuvvet kullanma konusunu rapor eden mektupta dile getirmiştir. ABD, mektupta Irak'ın 1991 ateşkes antlaşmasını esaslı bir şekilde ihlal ettiğini, dolayısıyla 678 sayılı kararda belirtilen, Irak'a karşı kuvvet kullanma yetkisinin yeniden canlandırılabilceğini belirtmiştir.⁵²⁰

b. Aleyhinde Görüşler

ABD ve İngiltere'nin Irak işgalini BMGK 678 ve 687 sayılı kararlar temeline dayandırmalarına ilişkin en ciddi sorun; 678 sayılı kararla BMGK'nın Irak'ın Kuveyt işgalini kınamış, Irak'ın hemen Kuveyt'ten çekilmesini istemiş ve Irak'a Kuveyt'ten çekilene kadar ekonomik yaptırımlar uygulanacağını ifade etmiş olmasıdır. Kararın amacı Kuveyt'in özgürlüğünü yeniden kazanmasını sağlamaktır. Irak'ın bu istekleri yerine getirmemesi sonucunda, BM Ant. Bölüm 7 altında üye devletlere, bölgede barış ve güvenliği yeniden tesis etmeleri için gerekli tüm vasıtaları kullanmaları

⁵¹⁹ Richard N. GARDNER, "Neither Bush nor the Jurisprudes", *The American Journal of International Law, Agora: Future Implications of the Iraq Conflict*, Cilt: 97, Sayı: 3, (Temmuz 2003), s. 588,589.

⁵²⁰ DRUMBL, s. 416.

konusunda BMGK izni çıkmıştır. Fakat bu kararın genişletilerek ve Kuveyt'in özgürleştirilmesi kısmı göz ardı edilerek, Irak'a karşı kuvvet kullanımı için herhangi bir devlete takdir yetkisi verdiği yorumu zorlamadır.

Kararın ABD'nin görmezden geldiği noktası; 687 sayılı kararda Irak'ın karara uyup uymadığının tespiti ile birlikte, uymadığı takdirde ne tür önlemler alınacağı konusunda, sadece BMGK'nin karar vereceğinin belirtmiş olmasıdır. Kararın yalnızca 4. paragraf Irak-Kuveyt sınırının ihlali durumunda kuvvet kullanmasına izin verilmesinden söz etmekte, ancak bunu da Güvenlik Konseyi'nin kararına bağlamaktadır. 34. paragrafta ise Irak'ın 687 sayılı kararı ihlal edip etmediğine ve uygulanması için hangi adımların atılacağına Güvenlik Konseyi'nin karar vereceğini üstü kapalı olarak gösteren hükümler vardır.⁵²¹

687 sayılı kararın statüsü ve tarafları uluslararası hukukçular açısından tartışma konusudur. Kimi hukukçular; 687 sayılı karardaki yükümlülükler BM Antlaşması'nın 7. Bölümüne bağlı olarak tamamen BMGK tarafından düzenlendiğini ve BMGK tarafından denetlenebileceklerini savunmaktadırlar. Dolayısıyla da kendi isteğine göre hareket eden bir devletin bu kararların uygulanıp uygulanmadığını denetleme yetkisi olmamalıdır. 687 karar sadece BMGK'nin bir kararı değil, Irak'la BM arasında yapılan bir antlaşmadır. Eğer Irak Antlaşmanın gerekliliklerine yerine getirmez ise ne yapılacağına karar verme yetkisi sadece BMGK'ye ait olmalıdır. Bu

⁵²¹ BM Güvenlik Konseyi Kararı 687, (1991), [<http://www.un.org/documents/sc/res/1992/scres91.htm>].

nedenle İngiltere'nin ve ABD'nin 678 ne de 687 sayılı karara dayanmaları mümkün görünmektedir.⁵²²

Enver Bozkurt'a göre; 678 sayılı kararın geçerliliği, Irak'ın Kuveyt'i işgalini sona erdirme amacının gerçekleştirilmesiyle sınırlıdır. Bu amacın gerçekleştirilmesi ile artık 678 sayılı kararın uygulanmasının imkanı kalmamıştır. Bununla birlikte Bozkurt'a göre, kuvvet kullanma genel yasağına istisna teşkil eden bu gibi uluslararası hukukla ilgili metinler yorum kuralları gereği dar yorumlanmalıdır.⁵²³

Funda Keskin; 1990'da Irak'da çatışmaların sona ermesi üzerine alınan 687 Sayılı BMGK kararı ile BM Ant. 2/4 ile getirilen kuvvet kullanma yasağının, yeni bir Güvenlik Konseyi yetkilendirmesine kadar geçerli olmak üzere, bir kez daha yürürlüğe girdiğini belirtmektedir. Günümüzde kimsenin Kuzey Kore 1953 ateşkes hükümlerini ihlal ediyor gerekçesiyle, 1950 yetkilendirmesine dayanarak Kuzey Kore'ye müdahale etmenin hukuka uygun olduğunu ciddi olarak ileri süremeyeceğini dolayısıyla bir ateşkesin ihlali iddiası ile diğer tarafın eski BMGK yetkilendirmesine dayanarak müdahaleye başvurmasının temelsiz olduğunu savunmaktadır.⁵²⁴

Alex J. Bellamy, çoğu uluslararası hukukçunun ve devlet adamının savaşın BMGK'nin verdiği yetkiyle yapılması dolayısıyla uluslararası hukuk kurallarına uygun olduğu iddiasını pek çok sebepten ötürü desteklemediğini söylemektedir. İlk olarak, 687 sayılı kararda 678 sayılı kararın Irak'ın BMGK kararlarına uymaması durumunda yeniden yürürlüğe gireceğini işaret eden bir ibare yoktur. İkincisi, 687

⁵²² Thomas M. FRANCK, "What Happens Now? The United Nations After Iraq", *The American Journal of International Law, Agora: Future Implications of the Iraq Conflict*, Cilt: 97, Sayı:3, (Temmuz 2003b), s. 612-614.

⁵²³ BOZKURT, (2003a), s. 216.

⁵²⁴ KESKİN, (2004), s. 18,19.

sayılı karar Irak'ın kararları kabul etmesini talep etmektedir ki Irak bunu yapmıştır. Üçüncüsü, Güvenlik Konseyi 687 sayılı kararın uygulanması için güç kullanımı yetkisini hiçbir zaman vermemiştir.⁵²⁵

İddia edildiği üzere ateşkesin ihlal edildiği varsayılp 678 sayılı karar canlanmış olsa bile, bu karar sadece Kuveyt'in kurtarılması ve bölgede güvenliğin sağlanması amacıyla alınmıştır ve Kuveyt'in hem de Irak'ın toprak bütünlüğünü ve siyasi bağımsızlığını onaylamakta ve Irak'ta bir rejim değişikliği yapma amacı taşımamaktadır.⁵²⁶ Bu sebeplerden 678 sayılı kararda verilen yetkilendirmenin canlandığı tezi dahi ABD'nin BMGK yetkilendirmesi ile müdahaleyi gerçekleştirdiği savı için yeterli olmamaktadır.

2. 1441 Sayılı Kararın Yetkilendirmesi İddiası

ABD ve İngiltere'nin Mart Nisan 2003'te Irak'a karşı kuvvet kullanımında bulunmasının resmi gerekçesi, BMGK yetkilendirmesi olsa da, kamuoyunun daha fazla duyduğu gerekçenin; Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olmasının tehdit olarak algılanması olduğu söylenebilir. 11 Eylül sonrası Irak'ın BM silah kontrolörlerinin tekrar Irak'a dönmesini reddetmesi üzerine, ABD Güvenlik Konseyi'nde Irak'a karşı müdahaleyi yetkilendiren karar çıkartılmasına çalışmıştır. Bu karar ile ABD kuvvet kullanımını hukuki bir zemine oturtmak istemiştir.⁵²⁷ ABD ve İngiltere, Irak'ın uluslararası denetim faaliyetleri karşısındaki tutumuna bağlı olarak 678 (1990) sayılı kararda olduğu gibi, üye devletlere, Irak'a karşı “gerekli tüm

⁵²⁵ Alex J. BELLAMY, “Ethics and Intervention: The Humanitarian Exception and the Problem of Abuse in the Case of Iraq”, *Journal of Peace Research*, Cilt: 41, Sayı: 2, (2004), s. 134,135.

⁵²⁶ KESKİN, (2004), s. 20.

⁵²⁷ Bülent UĞRASIZ, “ABD'nin Irak Politikası”, *DEÜ Siyasal Bilgiler Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 4, 2003, s. 154.

araçları kullanma” konusunda bir yetki verilmesini önermişlerdir. Ancak bu önerinin Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilmemesi üzerine 1441 (2002) sayılı karar metninde mutabık kalınmıştır. Kararın alınmasından sonra uluslararası kamuoyu ikiye bölünmüştür. Daha fazla yetkilendirme sağlayan bir kararın BMGK’dan geçmeyeceğinin anlaşılması üzerine, ABD ve destekçileri 1441 sayılı kararın ikinci bir karara gerek olmaksızın müdahale için devletlere kuvvet kullanma yetkisi verdiğini iddia etmişlerdir. Karşı görüştekiler ise, 1441 sayılı kararın ülkelere münferit olarak kuvvet kullanma yetkisi vermediğini ve müdahale için Güvenlik Konseyinin izninin şart olduğunu öne sürmüştür.

Burada üzerine durulması gereken nokta, Rusya, Fransa ile birlikte birçok devletin genişletilmiş bir kuvvet kullanma hakkına ilişkin tek taraflı bir girişimin hukuki kabul edilemeyeceğini savunan tutumlarıdır. Çin, Rusya ve Fransa gibi veto hakkına sahip devletlerin ABD’nin isteklerini onaylamaması, ABD’nin uluslararası hukuku esnetip açık kapılar yaratmaya çalışarak, çıkarları doğrultusunda kendi başına hareket etme eğilimini güçlendirmiştir.⁵²⁸ 1441 sayılı kararın 13. paragrafında, Irak’ın süregelen bir biçimde yükümlülüklerinin ihlali nedeniyle ciddi sonuçlarla karşılaşacağı konusunda birçok kez uyarıldığı belirtilmiştir.⁵²⁹

1441 sayılı kararda, Irak’ın maddi ihlalde bulunduğunu belirleyecek yetkili taraf açıkça belirlenemediğinden hukuki sorunlar ortaya çıkmıştır. ABD ve İngiltere, Güvenlik Konseyi’ne üye devletlerin, bu ihlalleri belirleme yetkisine sahip olduklarını savunmuşlardır. Fransa ve Rusya, üye devletlerin silah denetçilerine

⁵²⁸ Anıl ÇEÇEN, “Küreselleşme Karşısında Birleşmiş Milletler”, *Avrasya Dosyası*, Fasikül: 23, Cilt: 8, Sayı: 1, (2002), s. 199.

⁵²⁹ BM Güvenlik Konseyi Kararı 1441, (2002), [<http://www.un.org/documents/sc/res/2002/scres02.htm>]

yardımla yükümlü olduklarını ama maddi ihlali belirleme yetkisinin denetim heyetine ait olduğunu belirtmişlerdir. Karar bu konuyla ilgili bir belirsizlik içermektedir. Kararın 11. paragrafına göre, ihlal durumlarını Güvenlik Konseyi'ne rapor etmek görevi UNMOVIC Komisyonu Başkanı'na verilmiştir, ama üye devletler bu ihlalleri belirlemekten men edilmemiştir.⁵³⁰

Sonuç olarak; 1441 sayılı kararın kuvvet kullanımına açık izin vermemesi, 687 sayılı karardaki yetkilendirmenin canlanma iddiasının daha fazla öne çıkmasına neden olmuştur.⁵³¹

a. Destekleyen Görüşler

ABD'nin Irak'a karşı kuvvet kullanımının meşru olduğunu savunanlara göre, 1441 sayılı kararın iki yönü vardır. Birincisi, 1441 sayılı karar ABD'ye direkt olarak 678 sayılı karar çerçevesinde kuvvet kullanma hakkı vermektedir. İkincisi, 1441 sayılı kararın ihlali ABD'ye tek taraflı kuvvet kullanma hakkı vermektedir. 1441 sayılı karar, 678 sayılı kararı geri plana itmemiştir. Çünkü karar 678 sayılı karara iki defa atıfta bulunmuştur. Bu nedenle 1441 sayılı karar geçmişteki kararları etkisiz hale getirmemekte aksine bu kararları tetiklemektedir. Nitekim ABD Başkanı Bush, Kasım 2002'de yaptığı bir açıklamada bu fikre uygun bir şekilde, kararın bütün ülkelerin serbestçe hareket etmesine izin verdiğini ifade etmiştir. Yine Beyaz Saray Basın Sekreteri Ari Fleischer 1441 sayılı kararda ABD Başkanı'nın elini bağlayan bir husus olmadığını belirtmiştir.⁵³²

⁵³⁰ Alex J. BELLAMY, "Leagality Of The Use Of Force Against Iraq", *Melbourne Journal of International Law*, Cilt: 4, Sayı: 2, (2003), s. 297.

⁵³¹ BELLAMY, (2003), s. 307.

⁵³² YOO, (2003), s. 571.

İkinci olarak, ABD iddiasına göre, Irak denetçilerle tam olarak işbirliği yapmazsa ya da denetçiler Irak'ın kitle imha silahları ürettiğine dair kanıtlar bulurlarsa, 1441 sayılı kararda ki “esaslı bir şekilde ihlal” ve “ciddi sonuçlar” ibaresi, taraf ülkelere tek taraflı kuvvet kullanma yetkisi vermektedir. Bu noktadan hareketle, ABD'nin Irak'a karşı kuvvet kullanması meşrudur. ABD'ye göre, Irak, 1441 sayılı karar çerçevesinde yerine getirmesi gereken yükümlülüklerini yerine getirmemiştir, dolayısıyla 1441 sayılı kararı esaslı bir şekilde ihlal etmiştir.⁵³³ 5 Şubat 2003'te Amerikan Dış İşleri Bakanı Colin Powell'in Güvenlik Konseyine, Irak'ın 1441 sayılı karar çerçevesindeki yükümlülüklerine uymadığını, ispatlamak için verdiği brifingde ve ABD Başkanı Bush, 6 Mart 2003'te yaptığı bir konuşmada bu iddiayı dile getirmişlerdir. Bush, konuşmasında, Irak'ın hala füze üretmeye devam ettiğini ve Irak'ın hala denetçilerden, biyolojik ve kimyasal birimleri sakladığını ve bu nedenle Irak'ın 687 sayılı ateşkes kararını ve 1441 sayılı kararı ihlal ettiğini belirtmiştir. Powell ise yaptığı konuşmada, kendi ülkelerinin istihbarat birimlerinden elde ettiği telefon görüşmeleri, video bantları gibi kanıtlarla Irak'ın 1441 sayılı karar çerçevesindeki yükümlülüklerine uymadığını Güvenlik Konseyine kanıtlamaya çalışmıştır.⁵³⁴

Irak'ın 1441 sayılı karar çerçevesinde maddi ihlalde bulunduğunu saptama yetkisinin konusu, Güvenlik Konseyi'nden yeni bir karar almaksızın, (otomatik olarak) kuvvet kullanma görüşüyle doğrudan bağlantılıdır. Çünkü üye devletlerin maddi ihlalleri saptama yetkisine sahip oldukları görüşünü kabul edilirse, 1441 sayılı kararın metninde geçen “ciddi sonuçlarla karşılaşacak” ifadesi otomatik kuvvet kullanımına izin verebilir mi sorusu ile karşı karşıya kalacaktır. Nitekim ABD,

⁵³³ GÖZTEPE, s. 86.

⁵³⁴ YOO, (2004), s. 745.

İngiltere ve Avustralya 1441 sayılı kararın kuvvet kullanımı için dolaylı bir yetki içerdiği iddiasında bulunmuşlardır. Avustralya Başbakanı John Haward, 1441 sayılı kararda geçen “ciddi sonuçlarla karşılaşacak” cümlesinin apaçık kuvvet kullanılabilceği anlamına geldiğini ve kararın oybirliğiyle kabul edilmesinin zımni bir yetkilendirme olduğunu savunmuştur.⁵³⁵

İngiltere Dışişleri Bakanı Jack Straw daha yumuşak bir tutum sergileyerek; 1441 sayılı kararın Irak’a kuvvet kullanılmadan önce yeni bir kararın alınması gerektiği gibi bir koşul içermemekte olduğunu, Irak’ın 1441 sayılı karara uymadığının denetim komisyonunca Güvenlik Konseyi’ne rapor edilmesinin yeterli olacağını ifade etmiştir. Böylece ABD ve İngiltere’nin, kuvvet kullanmadan önce Güvenlik Konseyi’ne sadece danışmakla yükümlü oldukları sonucunu çıkartmıştır.⁵³⁶

b. Aleyhinde Görüşler

BMGK 1441 sayılı kararda geçen Irak’ın üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirmemesi halinde “ciddi yaptırımlarla” karşılaşacağı ifadesi, ABD tarafından Irak’a karşı kuvvet kullanımını açma yolunda bir yetki dayanağı olarak kullanılmıştır. ABD, Irak’ın karara uymaması halinde BM’yi temsilen Irak’a müdahale edebileceği ve bunun için de ek bir karara ihtiyaç olmadığı şeklinde yorumlamış ve bu görüşleri İngiltere tarafından da desteklenmiştir.⁵³⁷

Nigel D. White ve Eric P. J. Myjer’a göre, eğer Güvenlik Konseyi kuvvet kullanımını yetkisini vermek isterse, bunu 678 Sayılı karar da olduğu üzere açık bir dil

⁵³⁵ BELLAMY, (2003), s. 297.

⁵³⁶ BELLAMY,(2003), s. 306.

⁵³⁷ REÇBER, s. 67.

kullanarak yapmaktadır. Ancak 1991'den beri Irak'a müdahaleye ilişkin açık bir yetki verilmemiştir.⁵³⁸

2002 Eylül ve Ekim'inde ABD ve İngiltere'nin, Irak'ın kararlara uymaması durumunda kuvvet kullanımı yetkisi veren bir karar teklifinde buldukları; ancak diğer Güvenlik Konseyi üyelerini bu kararı desteklemek için ikna edemedikleri bilinmektedir. Mantıksal olarak BMGK'nin Irak'a kuvvet kullanımına yetki veren bir kararı onaylamamasından, BMGK'nın 1441 sayılı karara ilişkin iradesinin ABD müdahalesine yol açmak olmadığı anlaşılacaktır.⁵³⁹ 1441 sayılı kararda bahsedilen Irak'ın yükümlülüklerine ilişkin olarak, işgal sonrası Irak'ta yapılan denetlemeler sonucu kitle imha silahlarına ait herhangi bir kanıt bulunamamış olması da Irak'ın yükümlülüklerine uymamış olduğu iddialarını çürütmektedir.

Uluslararası toplumdaki genel eğilim ise, Irak'ın yaptırımlara ihlallerinin edip etmediğinin Güvenlik Konseyi tarafından saptanması ve Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararları Irak'a uygulatmak için, eskiden olduğu gibi, üye devletlere kuvvet kullanma yetkisi vermesidir. Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerinden Fransa, Rusya ve Çin'in yanı sıra geçici üyelerden Almanya ve Suriye kesinlikle kuvvet kullanımına karşı olduklarını beyan etmiş, Meksika ve Kanada da her fırsatta güç kullanılmasına karşı olduklarını açıklamışlardır. Ayrıca 114 ülkenin katıldığı ve Malezya'nın başkentinde yapılan Bağımsızlar Zirvesi toplantısında da, Irak'ın 1441 sayılı karara uyması istenmekle birlikte, ABD'nin tek taraflı güç kullanmasına karşı ortak bir tavır belirlenmiştir.⁵⁴⁰

⁵³⁸ WHITE, MYJER, s. 5.

⁵³⁹ BELLAMY, (2003), s. 134,135.

⁵⁴⁰ ARI, (2004a), s. 503,504.

Oxford, Cambridge ve London School of Economics üniversitelerinin 16 Devletler Hukuku hocası Guardian Gazetesinin 7 Mart 2003 günlü sayısında yayınladıkları ortak bildiri de meşru savunma için güç kullanma iddiasına hiçbir dayanak olmadığını belirtmişlerdir. Ayrıca ABD'nin öne sürdüğü gelecekte yapılacağı öngörülen bir saldırıya karşı “öncelikli meşru savunma doktrininin” uluslararası hukuk açısından geçerliliğinin bulunmadığını da ifade etmişlerdir. BM Güvenlik Konseyi'nin 1441 sayılı kararının ya da daha önceki BMGK kararlarının da kuvvet kullanımına izin vermediğini belirtmişlerdir.⁵⁴¹ Belirtilen, BM Ant. md. 41, 42 hükümleri uyarınca BMGK yetkilendirmesi prosedürü ile mevcut müdahale arasındaki uyumsuzluklar, kamuoyunun müdahalenin Güvenlik Konseyi yetkilendirmesi ile değil, ABD'nin “öncelikli meşru müdafaa” doktrininin uygulanması şeklinde algılanmasında etkili olmuştur.⁵⁴²

B. Öncelikli Meşru Müdafaa Yönünden

ABD yönetimince; 11 Eylül Saldırıları'nın sorumlusu El Kaide ile bağlantısı olduğu iddia edilen Saddam Hüseyin, Irak'ta kitle imha silahları üretmekte, söz konusu silahların kullanılma ihtimalinin ve teröristlerin eline geçmesinin ise başta ABD ve müttefikleri olmak üzere uluslararası düzen için en büyük tehdidi oluşturduğu savunulmaktadır. Diğer yandan Saddam'ın iktidarda kalması 11 Eylül Saldırıları ile ortaya çıkan manzarada ABD'ye karşı olası saldırıların devamına neden olabilecektir.⁵⁴³

⁵⁴¹ Noyan ÖZKAN, “ABD'nin Irak'a Askeri Saldırısı Sürecinde Saldırgan ve Müttefiklerinin Hukuki Durumu”, *İzmir Barosu Dergisi*, Uşak Matbaacılık, Yıl: 68, Sayı: 2, (2003), s. 20.

⁵⁴² Ekin OYAN, “Güncel Uluslararası Siyasal Ortam ve Türkiye'nin Hukuksal Dayanakları”, *Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı: 5, (Temmuz 2005), s. 62.

⁵⁴³ BOZKURT, (2007), s. 172.

Irak Müdahalesine uluslararası hukukta kuvvet kullanma yasağının bir istisnası olarak meşru müdafaa açısından baktığımızda, meşru müdafaa şartlarının tam olarak oluşmadığı görülmektedir. Irak, ABD ve koalisyon güçlerine karşı herhangi bir saldırıda bulunmamışken ve ABD ve İngiltere'nin iddia ettikleri gibi Irak'ın elinde ağır kimyasal ve biyolojik kitle imha silahları bulunduğu yönünde uluslararası kamuoyu yeteri kadar deliller gösterilerek tatmin edilememişken, Irak'a karşı kuvvet kullanılmıştır. Kaldı ki, uluslararası hukukta muhtemel bir saldırıya karşı meşru müdafaa hakkının kullanıldığı iddiasıyla kuvvet kullanılması kabul görmemektedir. Olayda meşru müdafaa şartlarının bulunmadığı açıktır.⁵⁴⁴ ABD yönetiminin iddia ettiği, 2002 yılında açıklanan UGS'de yer alan “öncelikli” (pre-emptive) savaş doktrinin anlayışı uluslararası hukuk terminolojisinde “sezgisel önleyici” olarak adlandırılabilir olup ABD'nin tek taraflı iradesinden doğmuş ve mevcut uluslararası hukukta anlam ifade etmeyen bir anlayıştır.⁵⁴⁵

1945 yılında BM'nin kuruluşundan bu yana ABD ve diğer ülkelere yönelik güvenlik tehditlerinin doğasının büyük oranda değiştiği konusunda şüphe yoktur. Bu nedenle özellikle ABD'nin, 11 Eylül sonrasında kitle imha silahlarına sahip olan devletler hakkında endişe duyması haklı görülebilir. Fakat kitle imha silahlarına sahip olma ya da silahsızlanma koşulunu ihlal etme gibi eylemler silahlı saldırı kapsamına alınmaz.⁵⁴⁶ Uluslararası örfi hukuka göre devletlerin yalnızca nükleer ve benzeri silahlara sahip olmaları hukuka aykırılık teşkil etmemektedir. Bu nedenle bu

⁵⁴⁴ Miriam SAPIRO, “The Shifting Sands of Preemptive Self-Defense”, *The American Journal of International Law*, *Agora: Future Implications of the Iraq Conflict*, Cilt: 97, Sayı: 3, (2003), s. 599.

⁵⁴⁵ Ayhan DÖNER, “Kuvvet Kullanma Yasağı ve İnsani Müdahale Açısından Körfez Krizi”, 15.05.2005, [http://www.eakademi.org/incele.asp?konu='Kuvvet%20Kullanma%20Yasağı%20ve%20İnsani%20Müdahale%20Açısından%20H.%20Körfez%20Krizi'&kimlik=397695427&url=makaleler/adonerl.htm].

⁵⁴⁶ TAŞDEMİR, (2006a), s. 249.

tür silahların kullanılması ya da kullanma tehdidinde bulunulması “silahlı saldırı” olarak değerlendirilemez. Kitle imha silahlarının üretildiğinin tespit edilmesi halinde yapılması gereken BM Kurucu Antlaşması’nın ilgili düzenlemelerinin uygulanmasıdır.

Bu kapsamda öncelikle BMGK’nin 39. madde bağlamında; tehdidi, barışı ortadan kaldıran bir durumu veya saldırıyı tespit etmesi durumunda uluslararası barış ve güvenliğin korunması ve yeniden tesis edilmesi için tavsiyede bulunması ve 41. ve 42. maddeler gereğince alınacak önlemlere karar vermesi uygun olacaktır. BMGK silahlı kuvvet kullanımını gerektirmeyen önlemleri (ekonomik ilişkilerin kesintiye uğratılması, kara, deniz ve hava ulaşımının kısmen veya tamamen kesilmesi, diplomatik ilişkilerin durdurulması vb.) tespit ederek, üyeleri bu eylemleri uygulamaya çağırabilir. Bu girişimlerin sonuçsuz kalması durumunda ise BMGK, şekil ve yöntemlerini kendisinin belirleyeceği silahlı kuvvet kullanımına varmayan önlemleri alması ve bu önlemlerin de sonuçsuz kalmaları durumunda silahlı kuvvet kullanımına başvurabilir.⁵⁴⁷

ABD’nin Irak müdahalesini meşru kabul eden akademisyenlerden biri olan Abraham D. Sofaer, meşru müdafaa hakkının, gerçekleşeceği kesin olan bir saldırıya karşı kullanılmasıyla sınırlı olmadığını savunmaktadır. Ona göre hemen olmasa da olması muhtemel bir tehdit de meşru müdafaa kapsamında düşünülmelidir. Irak müdahalesi öncelikli meşru müdafaa hakkının ilk somut örneğidir. Sofaer, Irak’ın biyolojik ve kimyasal silahlar geliştirdiğini, bu silahları bulmanın zor olduğunu ve eğer kullanılırlarsa çok büyük can kaybına sebep olacaklarını vurgulamakta, Irak’ın

⁵⁴⁷ REÇBER, s. 56.

tarihte teröristlere destek verdiğini hatırlatmakta, Irak'ın fiziksel ve ekonomik olarak potansiyel bir tehlike olduğunu söylemektedir. Sofaer, kuvvet kullanımına başvurulmadan önce on yıl boyunca Irak'a ekonomik ambargolar ve cezalar uygulandığını ve 1441 sayılı kararla Irak'a kuvvet kullanımına başvurulmadan önce son bir şans verildiğini ve bu şekilde ABD'nin gereklilik koşullunu yerine getirdiğini ama Irak'ın tüm bu çabalara olumsuz yanıt verdiğini dile getirmektedir. Kısacası Sofaer, ABD'nin Irak'a müdahale ederek hemen değil ama gelecekte gerçekleşmesi çok muhtemel saldırıları önlediğini savunmaktadır.⁵⁴⁸

William H. Taft IV ve Todd F. Buchwald da Birleşik Devletlerin Irak'ın geçmişteki eylemleri ve oluşturduğu tehditler düşünüldüğünde öncelikli meşru müdafaa hakkını kullanmakta haklı olduklarını savunmakta ve kuvvet kullanımı eylemlerinin BMGK kararlarına uygun olduğunu düşünmektedirler. Yazarlar karşı taraf tarafından başlatılan ve devam eden bu sorunun çözümünde öncelikli meşru müdafaa hakkına başvurmanın Güvenlik Konseyi kararlarıyla da uyumlu olduğunu düşünmektedirler.⁵⁴⁹

Ancak ABD'nin Irak Müdahalesi özü itibarı ile uluslararası hukuk anlamında, tezin başlarında da açıklandığı üzere, “klasik öncelikli” (pre-emptive) meşru müdafaa değil, “sezgisel-önleyici” (anticipatory/preventive) bir meşru müdafaa eylemidir. Sezgisel-önleyici meşru müdafaa eylemi şu an tehdit oluşturmayan ama ileride tehdit oluşturma “ihtimali” olan bir devlete karşı gerçekleştirilmektedir. Sezgiye dayalı meşru müdafanın hukuki kabul edilmesi,

⁵⁴⁸ Abraham D. SOFAER, “On the Necessity of Pre-emption”, *European Journal of International Law*, , Cilt: 14, Sayı: 2, (2003), s. 221-223.

⁵⁴⁹ William H. TAFT IV, Todd F. BUCHWALD, “Preemption, Iraq, and International Law”, *The American Journal of International Law, Agora: Future Implications of the Iraq Conflict*, Cilt: 97, Sayı: 3, (2003), s. 563.

saldırmanın kurbanının gelecekte kendisine yönelik tehdit oluşturacağı iddialarına dayanarak bir devlete karşı şiddete başvurmasını mümkün kılacaktır.⁵⁵⁰ Klasik öncelikli ve önleyici (preventive) meşru müdafaadan, uluslararası hukuk bağlamında daha marjinal kalan “sezgisel-önleyici” meşru müdafaa eylemi, uluslararası toplumun desteğini almamıştır.

Turgut Tarhanlı’ya göre de Irak’a karşı yapılan askeri hareket, uluslararası hukukun meşru kabul ettiği çerçevede bir kuvvet kullanma örneği oluşturmamaktadır. Irak’ın, iddia edildiği gibi, ABD’ye karşı özellikle kitle imha silahları kullanılarak bir silahlı saldırı tehdidi yarattığını ortaya koyan kanıtlar bulunamamıştır. Ayrıca, ABD ve İngiltere’nin Irak’a karşı askeri harekate başlaması sebebiyle, Irak’ta bu nitelikte silahların bulunup bulunmadığını araştırmakla görevlendirilmiş Birleşmiş Milletler heyetleri faaliyetlerine son vermek durumunda kalmışlardır. Bu da konunun bağımsız ve nesnel bir değerlendirmeye tabi tutulmasını olanaksızlaştırmıştır.⁵⁵¹

11 Eylül 2001 sonrasında, ABD’nin “terörizme karşı küresel savaş” ilan ederek giriştiği Afganistan ve Irak Müdahalelerini hukuki ve meşrulaştırmak için ABD’nin güvenliğini öne çıkarıp, uluslararası hukuku gerekirse yadsıyabileceğini ortaya koyması, uluslararası kamuoyunda haklı endişelerin doğmasına sebep olmuştur. ABD’nin, hukukun üstünlüğünü “ulusal” ve “uluslararası” güvenlik endişelerine feda etmeye hazır müttefikler de bularak, tüm dünyayı tarafları belirsiz

⁵⁵⁰ Ronald KRAMER, Raymond MICHALOWSKI ve Dawn ROTHE, “The Supreme International Crime: How the U.S. War in Iraq Threatens the Rule of Law”, *Social Justice*, Cilt: 32, Sayı: 2, (2005), s. 59.

⁵⁵¹ TARHANLI, s. 150.

bir savaş alanına dönüştürmesi riski, yüzyılların kazanımı olan uluslararası hukuk ilke ve değerlerinin tahrip olması tehlikesini doğurmaktadır.⁵⁵²

C. İnsani Amaçlı Askeri Müdahale Yönünden

ABD'nin Irak'a karşı gerçekleştirdiği operasyonun ismi "Irak'ı Özgürleştirme Harekatı" (Operation Iraqi Freedom) idi. Irak'ı özgürleştirme harekatı sadece bir isim olmaktan daha fazlasını ifade ediyordu. ABD Irak'a müdahalesini meşrulaştırmak amacıyla insani motifleri de kullanmıştır. Hatta bu insani motifler, Irak'ın terörist bağlantıları ve kitle imha silahlarının varlığı kadar dile getirilen bir konu olmuştur.⁵⁵³ ABD; Irak halkının uğradığı insan hakları ihlallerinden yola çıkılarak müdahalesinin "İnsani Amaçlı Askeri Müdahale"⁵⁵⁴ olarak da değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Nitekim ABD Başkanı George W. Bush, Mart 2003'te yaptığı ulusa sesleniş konuşmasında, insani amaçlarla yapılan Kosova müdahalesini batılı güçlerin meşru bulduğunu ifade etmiştir.

Ayrıca ABD Başkanı Bush çeşitli defalar Irak halkının özgürleştirilmesi gerektiğinden ve Irak Halkının Saddam Hüseyin'in zulmünden kurtarılması gerektiğinden bahsetmiştir. 28 Ocak 2003'te ki konuşmasında, Başkan Bush Saddam Hüseyin'in uyguladığı insan hakları ihlallerine değinmiştir. Bu konuşmadan birkaç ay önce BM Genel Kurulundaki bir konuşmasında, Irak insanlarını özgürleştirmenin büyük bir ahlaki görev ve büyük bir stratejik hedef olduğunu söylemiştir. Bush konuşmasının devamında, eğer müdahale edilemezse ve tehlikeyle yüzleşilmezse Irak halkının vahşice muamele görerek yaşamaya devam edeceklerini dile

⁵⁵² Levent KÖKER, "Yeni Savaşlar Çağında Hukukun Üstünlüğü ve Uluslararası Politika", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 54, Sayı: 4, (2005), s. 53.

⁵⁵³ DRUMBL, s. 424.

⁵⁵⁴ Tezin birinci bölümünde VII,B, başlığı altında incelenmiştir.

getirmiştir.⁵⁵⁵ Yine yaptığı bir başka konuşmada Bush, Irak'ı özgürleştirdikleri takdirde, özgür bir Irak'ın komşularına karşı saldırgan bir devlet olmayacağını, özgür bir Irak'ta artık, zehir fabrikaları, tecavüz odaları, işkence odaları olmayacağını ve Irak'ın özgürlüğünün yakın olduğunu belirtmiştir. ABD'nin üst düzey yönetim kademelerinde çalışanların yazdıkları kitaplarda da Saddam Hüseyin'in gerçekleştirdiği ağır insan hakları ihlallerinden bahsedilmiştir.⁵⁵⁶

BM Antlaşması açısından istisnai haller dışında Güvenlik Konseyinin izni olmadan müdahalede bulunulması meşru değildir. Irak konusunda da BM Güvenlik Konseyi müdahalede bulunmak için bir karar almamıştır. İnsani Müdahale Konusu henüz uluslararası hukukta açığa kavuşmuş değildir. Mevcut uluslararası hukukta bir devlet içerisinde gerçekleşen insan hakları ihlallerine yönelik olarak diğer devletlerin insani müdahalede bulunabileceğine ilişkin ne antlaşmalarda ne de uluslararası teamüllerde herhangi bir kural oluşmuştur. Ahlaki bakımdan bir devlet içerisindeki ağır ve sistematik insan hakları ihlallerine göz yumulmaması ve bunlara diğer devletler tarafından müdahale edilmesi gerekliliği her ne kadar kabul edilebilirse de (right to protect, RTOP), bu gibi ahlaki kurallar, uluslararası hukuk düzeni tarafından kabul edilmediği müddetçe, bir devlet içinde mevcut insan hakları ihlallerine diğer devlet veya devlet gruplarının müdahalesini uluslararası hukuk bakımından hukukileştirmez.⁵⁵⁷ Ancak gelişen “koruma sorumluluğu” (RTOP) anlayışı insani müdahalelerin Uluslararası toplum gözündeki meşruiyetini artırmaktadır. Irak hükümetinin geniş çapta insan hayatının kaybına neden olacak faaliyetlerde bulunduğu dair herhangi bir delil yoktur. Irak'taki durum Kosova'daki durumdan

⁵⁵⁵ DRUMBL, s. 424.

⁵⁵⁶ Richard PERLE, David FRUM, *Şeytana Son Terörde Savaş Nasıl Kazanılır*, Gökçe Kaçmaz (Çev), İstanbul, Truva Yayınları, 2004, s. 38.

⁵⁵⁷ DÖNER, (2005).

farklıdır. Kosova’da Sırbistan tarafından Kosovalı Arnavutlara karşı açıkça etnik temizlik yapılmakta ve uluslararası uzlaşmanın beklenmesi can kayıplarının artması riskini doğurmaktadır. Dolayısıyla uluslararası kamuoyu NATO’nun Kosova müdahalesinde nispeten sessiz kalmıştır.⁵⁵⁸ Irak’ta ise her ne kadar insan hakları ihlalleri yaşansa da bu durum Kosova da ki kadar yaygın ve aciliyet arz eden bir konumda değildir.

Irak’a karşı uygulanan ambargonun da Irak halkı üzerinde büyük etkisi bulunmaktadır. Nitekim Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Anan, UNICEF Yöneticisi Carol Bellamy, Güvenlik Konseyinin yaptırımlarıyla Irak’ta ki insani kriz arasında bir ilişkinin olduğunu ifade etmişlerdir. Yine Güvenlik Konseyi’nin 1999 yılında düzenlediği İnsani Panelde Irak’ta ki insani krizle Güvenlik Konseyi yaptırımları arasında bir ilişkinin olduğunu altı çizilmiştir. Müdahalenin “İnsani Müdahale” sayılabilmesinin önündeki belkide en önemli engel; Irak’a müdahalede bulunmak isteyen ABD’nin, asıl ve öncelikli amacının Irak’taki insanların acı çekmesine son vermek olmamasıdır.⁵⁵⁹

Nitekim Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International, AI) İnsan Hakları Grubunun sözcüsü olan Richard Bunting, ABD’nin insani müdahale gerekçesini değerlendirmiş, Irak’ta insan hakları ihlallerinin zaten var olduğunu fakat ABD ve müttefiklerinin insani temaları kullanarak, siyasi ve askeri hedeflerine ulaşmayı amaçladıklarını ifade etmiştir. Ayrıca birçok uzman, insani müdahale gerekçesini değerlendirirken, 1980’lerde Irak’ın kendi halkına karşı katliam yaparken, ABD’nin

⁵⁵⁸ “The Legality Of The Use Of Force Against Iraq Frequently Asked Questions”, 25.06.2004, [www.globalsecurity.com].

⁵⁵⁹ Hilary CHARLESWORTH, “Is International Law Relevant to the War in Iraq and its Aftermath?”, 19.09.2004, [http://www.globalpolicy.org/empire/un/2003/1029charlesworth.pdf.], s. 2.

Irak'la iyi ilişkiler içinde olduğunu ve bu dönemde ABD'nin Irak'a silah desteği sağladığını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla ABD'nin müdahalede insani motiflere dayanması inandırıcı bulunmamıştır.⁵⁶⁰ ABD, kısmen Irak insanlarının haklarını korumak için giriştiğini öne sürdüğü müdahalede, insan haklarını koruma amacıyla orantılı bir şekilde kuvvet kullanmamıştır. Ayrıca insani müdahale çatışmaları durdurmak için sorunların kökeniyle ilgilenmeli, askeri müdahaleden sonra, insani trajedileri durdurmalı ve insani sorunların olmadığı yeni bir durum oluşturmalıdır.⁵⁶¹

Müdahalenin görece insani sonuçlarından bahsetmek gerekirse; ABD'nin Irak müdahalesinin bazı Orta Doğu diktatörleri için olumlu eğilimler yaratmıştır. Libya lideri Muammer Kaddafi'nin kitle imha silahları konusunda işbirliği yapması bunun en güzel örneklerinden biridir. Ayrıca; Orta Doğu'da yer alan baskıcı ve diktatör rejimlerinden en belirgin olan Saddam rejiminin yıkılması halkların bu tür baskıcı rejimlere karşı saygınlığının ve güveninin zayıflamasına neden olmuştur.⁵⁶² Demokrasi alanında atılan bu adımlar, uzak da olsa bölge istikrarsızlığını önleyici hamlelerden biri olarak düşünülebilir. Bu da iyimser bir yaklaşımla kısa vadede olmasa da uzun vadede, Orta Doğu'da barış ve güvenliğin gelişeceğinin ilk işaretleri olarak düşünülebilir.

Ancak bu görece olumlu sonuçlar; ABD'nin Irak'ı işgal etmesinden bu yana insan hakları ihlalleri azalmamış aksine artmış olması gerçeğinin yanında silik kalmaktadır. ABD'nin sistematik bir şekilde insan hakları ihlalleri uyguladığını

⁵⁶⁰ Nathaniel HURD, "Security Council Resolution 1441 and the Potential Use of Force Against Iraq", 12.04.2005, [www.casi.org.uk/in fo/hurd021206.pdf].

⁵⁶¹ CHARLESWORTH, s. 4,5.

⁵⁶² Burak COP, "Has The Military Action Against Iraq In Spring 2003 Fundamentally Transformed The System Of Law Governing The Use Of Force?", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Yıl: 1, Sayı: 4, (2005), s. 134.

söylemek fazla ağır olacaksa da, Irak'ta Amerikan askerleri ciddi insan hakları ihlallerinde bulunmuşlardır.

D. İnsani Hukuk Yönünden

ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgaline ilişkin hukukilik ve meşruiyet tartışmaları bir tarafa bırakıldığında, Irak'ta işgal sırasında ve sonrasında yaşananların uluslararası hukukla bağdaştığını düşünmek mümkün değildir. 2003 Mart'ında ABD güçleri Irak'a girdiğinde, uzun yıllardır Irak'a uygulanan ambargonun altında ezilen pek çok Iraklı, yaşam şartlarının iyileşeceğini ümit etmiştir. Fakat beklenen iyileşme sağlanamamıştır. Pek çok Iraklı BM ambargosunun uygulandığı ve Saddam Hüseyin'in baskısı altında yaşadıkları yılları, ABD'nin Irak topraklarında olduğu yıllara tercih etmektedir.⁵⁶³ İşgal süresince ABD ve İngiltere halkın güvenliğini ve haklarını korumada başarısız olmuş, Irak ekonomisini değiştirmiş, Irak direnişine karşı askeri sivil ayrımı yapmadan cevap vermiş ve Iraklı tutuklulara işkence etmiştir.⁵⁶⁴

İşgal esnasında ve sonrasında ABD'nin aşırı güç kullanması sebebiyle pek çok sivil ölmüş ve yaralanmıştır. Ancak bu dönemde hiçbir ABD askeri Iraklı bir sivili kanunsuzca öldürdüğü için yargılanmamıştır. Uluslararası Af Örgütü, koalisyon güçlerinin sivilleri öldürmesiyle ilgili tüm olayların kapsamlı, tarafsız ve bağımsız biri şekilde soruşturulması ve suçluların yargılanması için çağrıda bulunmuştur.

⁵⁶³ Anthony ARNOVE, "Iraq Under U.S. Occupation: It Was Never As Bad As This", 04.08.2009, [<http://www.zmag.org/znet/viewArticle/5004>].

⁵⁶⁴ KRAMER, MICHALOWSKI ve ROTHE, s. 67.

Ancak bu girişimler büyük ölçüde başarısızlıkla sonuçlanmıştır.⁵⁶⁵ BM “İşkencenin Önlenmesi Komitesi” tarafından, ABD’ye, Afganistan ve Irak’ta tutuklulara işkence yapılmasının tamamen sona erdirilmesi uyarısında bulunulmuştur. Ayrıca Komite tarafından ABD’ye işkence iddialarının gereği gibi soruşturulması, suçlu bulunan personelin gerekli cezaya çarptırılması gerektiği bildirilmiştir.⁵⁶⁶

Gerek Afganistan gerekse de Irak müdahalesindeki İnsani Hukuk sorunlarına ilişkin belirtilmesi gereken çok önemli bir husus da; ABD’nin özgürlükçü yapısı nedeniyle yaptığı ihlallerin şeffaf bir şekilde dünya kamuoyunda yer almasıdır. Bu durum Çin, Rusya gibi görece totaliter devletlerde mümkün olmadığından, bu devletlerin yaptıkları insani ihlallerden dünya kamuoyu daha az haberdar olmakta, dolayısı ile tepkide gösterilmemektedir. ABD askerlerinin cep telefonlarıyla çektiği işkence görüntüleri, ABD ulusal kanallarının haberlerinde yer alabilmektedir. Uluslararası kamuoyunun kolay haberdar olması durumu sonucunda, ABD’nin insan hakları ihlalleri daha fazla göze batıp tepki çekmektedir.

⁵⁶⁵ “Irak: Bir Yıl Sonra İnsan Hakları Hala Korkunç Durumda”, Uluslararası Af Örgütü Türkiye, 04.08.2009,

[http://www.amnesty.org.tr/yeni/index.php?view=article&catid=70&id=260&option=com_content].

⁵⁶⁶ “BM’den ABD’ye İşkencenin Kökünü Kazı Uyarısı”, *Zaman*, 04.09.2009, [<http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=286522&keyfield=4972616B27746120C4B0C59F>].

BEŞİNCİ BÖLÜM

ABD MÜDAHALECİLİĞİNİN ULUSLARARASI HUKUKA ETKİSİ

“EVRİM Mİ? EROZYON MU?”

I. ABD STRATEJİLERİ VE ALGILANIŞI

ABD'nin özellikle II. Dünya Savaşı sonrası uluslararası ilişkilerde takip etmesi gereken yola ilişkin olarak, idealizm-realizm ekolleri arasındaki tartışma uzun süre devam etmiştir. İdealistler, soğuk savaş döneminde Amerikan dış politikasının uluslararası hukuk ve BM sistemi üzerine inşa edilmesi gerektiğini öne sürerken; realistler, idealizmin gerçekleri görmeyen bir saflık sergilediğini ve güç açısından tanımlanmış, ulusal çıkar üzerine kurulmuş bir politika sürdürülmesinin gereğini vurgulamışlardır. Nükleer caydırıcılık, başka ülkelerdeki anlaşmazlıklara müdahale gibi konulardaki tartışmalar sürmüştür. İdealistler, barışın olasılığı söylemini sürdürürken; realistler, uluslararası sistemin anarşik bir yapısı olduğunu, devletin üstünde siyasi bir otoritenin olmadığını, devletin çıkarlarını korumak için kendi kaynaklarına dayanmak zorunda olduğunu, bu nedenle gücü arttırmanın zorunlu olduğu iddiasını kabul ettirmeye çalışmışlardır.⁵⁶⁷

Soğuk savaş'ın hemen arkasından Kissenger, Kristol, Fukuyama gibi muhafazakar analistler, ABD'nin uluslararası konumunu doğru kavraması ve buna uygun davranması gerektiğini anlatmaya başlamışlardır. Bu yaklaşım, temelde ABD politikasının “tek yanlılık” prensibine göre düzenlenmesi gerektiğini savunmaktadır. “Çok yanlılık” bu isimlere göre ABD çıkarlarını sulandırmakta, gereksiz zaman ve

⁵⁶⁷ KISSINGER, (2002), s. 223-256.

güç kaybına neden olmaktadır. ABD'nin ekonomik, siyasi ve kültürel etkisinden çok askeri üstünlüğüne, diğer bir deyişle güç ögesine dayanmayı esas alan “şahinlere” karşılık “güvercinler” ise, hegemonyanın geniş bir ittifaklar yelpazesine dayanılarak, müttefiklerin kaygı ve çıkarları göz önüne alınarak, liderliğin diğerleri tarafından kabul edilmesi sağlanarak sürdürülmesi gerektiğini savunmaktadırlar.⁵⁶⁸

ABD'nin askeri gücü itibarıyla dünyada “tek kutuplu” bir anlayışı temsil ettiği açıksa da, ekonomik açıdan bakıldığında aynı durumun söz konusu olmadığı ve ABD'nin dünyanın en büyük ekonomik gücü olmasına rağmen, AB, Japonya ve Çin gibi ekonomik güçlerin küresel ekonomide önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. İşte bu paradoks sonucu, ABD askeri yönden hegemon bir güç olarak ortaya çıkarken, global ekonomide, jeostrateji de olduğu kadar üstünlük kuramamaktadır. Küreselleşen çağın getirdiği bu yeni olgu neticesinde, 21. yüzyılda ABD'nin konumunu; hegemon ya da imparatorluk (*emperyal*) olarak nitelendirmek, kolaya kaçmak olacaktır.⁵⁶⁹

ABD ile yine liberal bir demokrasi olan Avrupa'nın uluslararası ilişkiler yaklaşımı kıyaslandığında; benzersiz bir askeri güce sahip olan Amerikalılar, tehditler karşısında zorlama ve kuvvet kullanımına başvurmakta, militarist ve “tek taraflı” bir politika izlemektedirler. ABD liberal medeniyet değerlerini ilerletme ve uzak bölgelerde düzeni sağlama misyonuyla kendisine küresel bir sorumluluk alanı çizmektedir.⁵⁷⁰ Askeri güç açısından zayıf olan Avrupa ise dış politikada diplomasi, işbirliği ve “çok taraflılık”ı esas almakta, hukukun üstünlüğü, ikna ve müzakereyi

⁵⁶⁸ Alain JOXE, *Kaos İmparatorluğu*, Işık Ergüden (Çev.), İstanbul, İletişim Yayınları, 2003, s. 15

⁵⁶⁹ NYE, (2001), s. 48.

⁵⁷⁰ Robert KAGAN, “Power and Weakness”, *Policy Review*, Sayı: 113, Haziran-Temmuz 2002, [http://www.policyreview.org/JUN02/kagan_print.html], s. 8.

önemsemektedir. Avrupalılar kendi bölgeleri dışındaki tehditlere kayıtsız kalarak dikkatlerini Avrupa'nın entegrasyonu projesine yönlendirmiş vaziyettedirler. ABD'nin İran, Irak ve Kuzey Kore gibi “serseri devlet”lerden algıladığı tehditler karşısında daha toleranslı olan Avrupalılar ise; göç, çevre sorunları ve etnik çatışmalar gibi yumuşak tehditlere öncelik vermektedirler.⁵⁷¹

A. ABD Hegemonyası Tezleri

Hegemonya kavramı genelde liderlik (*leadership*), başatlık-*dominantlık* (*dominance*), süpergüç, üstünlük (*supremacy*) ve hakimiyet (*preponderance*) kelimeleri ile yakın anlamlı kullanılmaktadır. Bu terimlerden arasında kavram karmaşası yaşanmaktadır. Tezde “tek kutuplu” güç olma anlamında süper güç dominantlık, başatlık kullanılmışken, hegemonluk gerçek anlamında kullanılmıştır.

Hegemonyanın ana unsurunun askeri güç mü?, ekonomik güç mü? Olduğu tartışılmaktadır. Hegemonik istikrar teorisi olarak adlandırılan yaklaşıma göre hegemonya istikrar yarattığından uzun süre kalıcı olmaktadır. Hegemonik istikrar teorisini savunanlar ABD'nin uluslararası sistemde istikrar sağlayıcı temel güç olduğunu ileri sürmektedir. Bunlara göre kolektif yarar oluşturan malları üreten ve küresel ekonomik sorunların çıkmasını engelleyen bir gücün başat olduğu hegemonik düzen, istikrarlı bir sistem yaratır. Bu sistem devam ettiği ve diğer devletlerin rızasını aldığı sürece hegemonik güce bir karşı çıkış gerçekleşmez. ABD, bu tür bir hegemonik güç olduğu için uzun süre bu konumunu koruyacaktır.⁵⁷²

⁵⁷¹ KAGAN, s.12.

⁵⁷² Mark BEESON ve Richard HIGGOTT, “Hegemony, Institutionalism and US Foreign Policy: Theory and Practice in Comparative Historical Perspective”, 12.11.2003, [http://eprint.uq.edu.au/archive/00001192/01/mb_rh_birm_03.pdf], s. 3-4.

Pax Americana'nın gerçekleşmesiyle ilgili olarak Clinton'un ilk döneminde Dışişleri Bakanı olan Warren Christopher şu sözleri sarf etmektedir;

“Amerika önderlik etmelidir. Amerika'ya olan ihtiyaç azalmamakta, artmaktadır. Dünyanın liderliğini biz sırtlamalıyız. Gerekli yer ve zamanda menfaatlerimizi kararlı bir şekilde korumaya hazırız. Gerektiğinde menfaatlerimizi tek taraflı bir anlayış doğrultusunda koruruz. Kolektif olarak karşılık vermek gerektiğindeyse, kolektif hareket eder, ancak yine liderlik yaparız. Her halükarda liderlik yaparız”⁵⁷³.

Görüldüğü üzere Amerika'nın küresel lider olması gerektiği, küresel özgürlük ve demokrasi platformuna oturtulmuştur. ABD'nin bu küresel hedefleri gerçekleştirmek için uygulayacağı politikalarda şu şekilde belirtilmiştir:

- i. ABD'ye ve müttefiklerine yönelen saldırıları önlemek.
- ii. Bölgesel çatışmaların çözümlenmesinde diğer devletlerle işbirliği yapmak.
- iii. Kitle imha silahlarını (KİS) bir tehdit unsuru olarak kullananlara karşı mücadele etmek.
- iv. Serbest piyasa ve ticaret eliyle yeni bir global ekonomik büyüme hamlesi içine girmek.
- v. Toplumları dışa açarak ve buralarda demokrasinin alt yapısını inşa ederek kalkınma çemberini genişletmek.
- vi. Öteki global güç merkezleriyle işbirliğine dayalı eylemlerde bulunabilmek için ortak planlar geliştirmek.
- vii. ABD'nin ulusal güvenlik kurumlarını ıslah ve yeniden tanzim etmek.⁵⁷⁴
- viii. Küresel terörizme karşı ittifaklar kurmak.

90'lı yılların başında G. H. W. Bush'un Wilsoncu ilkelerden yola çıkan doktrini, ya da “yeni dünya düzeni” anlayışı, uluslararası istikrarı ve güvenliği

⁵⁷³ Jochen HIPPLER, *Pax Americana: Hegemony or Decline?*, U.S., Plato Press, 1994, s. 89-91.

⁵⁷⁴ ÖKTEN, s. 158.

sağlama ve muhafaza etme rolünü kendisine biçmiş bulunmaktaydı. Amerikan hegemonyasının ardındaki itici güç ise, insan haklarına dayalı demokratik değerlerin yaygınlaştırılmasıydı. Hegemonyanın uluslararası toplumun çıkarına uygun olduğunu düşünenler, temelde “hegemonyaya dayalı istikrar teorisi”ne dayanmaktadır. Bu teoriye göre, bir dünya liderine ihtiyaç vardır ve bu liderin tüm dünyanın istikrarı için dünyayı kontrol etmesi gereklidir.⁵⁷⁵

1997 yılında yazdığı bir kitapta Zbigniew Brzezinski, ABD'nin küresel bir imparatorluk haline gelişini anlatmaktadır. Brzezinski'ye göre, ABD hegemonyasının daha öncekilere göre bazı ayırt edici unsurları vardır. Ona göre ABD'nin sahip olduğu küresel güç, etkinlik açısından benzersizdir, dünyanın denizlerini ve karalarını etkisi altına almakla birlikte, ekonomik olarak da tam bir hegemon güçtür. Avrasya'dan Basra Körfezi'ne kadar büyük bir alanda, oradan Uzakdoğu'ya kadar hemen yer yerde Amerikan askerlerini görmek mümkündür. Zbigniew Brzezinski'ye göre Amerika'nın amacı, “*Amerika'ya bağımlı olanları sürekli bağımlı kılmak, uysal olmalarını ve korunmalarını sağlamak ve barbarların kendi aralarında birleşmelerini önlemek olmalıdır*”.⁵⁷⁶

ABD'nin hegemonyasının müspet yönüne bir örnek olarak; NATO'ya üye küçük ülkelerin görüşlerine saygı göstermesi ve bu ülkelerle farklı düştüğü kimi durumlarda kendi görüşlerini ve tavrını değiştirmesi, gösterilebilir. Bu durum, aslında hegemonik bir güçle “çok taraflılık” arasında yapıcı *interaktif* bir ilişkinin var olabileceğini de ortaya çıkarmaktadır.

⁵⁷⁵ Lea BRILMAYER, *American Hegemony: Political Morality in a One Superpower World*, Yale University Press, 1994, s. 167-171.

⁵⁷⁶ Zbigniew BRZEZINSKI, *Büyük Satranç Tahtası, Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gereklere*, Ertuğrul Dikbaş, Ergün Kocabıyık (Çev.), İstanbul, Sabah Kitapları, 1998, s. 45.

11 Eylül saldırılarından sonra açıklanan yeni ABD savunma konsepti, hiçbir coğrafyanın ABD'ye kapalı olamayacağını, kapalı coğrafyaların da sorun alanları olarak görüldüğünü saptamaktadır. Bu söyleme göre ABD açısından diğer devletlerin egemenlik hakları mutlak değildir ve ABD, dünyada küresel çıkarlara sahip tek ülkedir. 11 Eylül saldırıları kimilerine göre, ABD'nin aslında 90'ların sonundan itibaren istediği hegemonik politikalar için uygun bir zemin hazırlamıştır. 11 Eylül saldırıları ile ABD, askeri müdahale için gerekçe bulamayacağı Ortadoğu'da yeni bir askeri varlık alanı yaratmak için uygun fırsatı yakalamıştır. Böylece ABD, "tehdit" ve "saldırı" kavramını kendisine çıkış noktası olarak hegemonyasını pekiştirme ve sürdürmeyi temel almaktadır.⁵⁷⁷

ABD hegemonyasına karşı, diğer devletler girişimlerde bulunmaktadır. 1999 yılında NATO'nun genişlemesi ve eski Doğu Bloğu ülkelerinin NATO'ya alınmasından rahatsız olan Rusya, 1990'ların ikinci yarısından itibaren Çin'le stratejik ortaklık antlaşmaları yapmaya başlamıştır. 2000'lerden itibaren Uzakdoğu'da ekonomik, siyasi ve askeri bir güç olarak yükselen Çin ve küresel rekabete geri dönen Rusya, önderliğindeki Şanghay Beşlisi'nin (2001'de Özbekistan'ın katılımıyla Şanghay İşbirliği Örgütü adını almıştır) Orta Asya'daki etkinliğini arttırma çabaları hız kazanmaya başlamıştır. Temmuz 2001'de Rusya ve Çin, NATO Antlaşması hükümlerini andıran 20 yıl geçerli "Dostluk ve Askeri İttifak" anlaşmasıyla, tehdit tanımlarını ortaklaşa belirlemeye ve saldırıya uğramaları halinde birbirlerine yardım etmeye karar vermişlerdir.⁵⁷⁸

⁵⁷⁷ Bülent H. KAHRAMAN, "Yeni Yeni Dünya Düzeni", *Radikal*, 21.02.2003, s. 8.

⁵⁷⁸ James C. HSIUNG, "Dynamics between China, Russia and the United States", *Harvard International Journal*, Cilt: 26, S:1, (2004), s. 14-15.

Yukarda belirtilen hegemonluğa ilişkin çıkarımların hepsi, kitle imha silahlarından önceki döneme aittir. Hele soğuk savaşın sonlarında nükleer denge (sadece BMGK'nın 5 daimi üyesinin bu silahlara sahip olması) bozulduktan ve nükleer silahlar diğer farklı ülkelere de yayıldıktan sonra (resmi bilinen; İsrail, Pakistan, Hindistan, K. Kore); hiçbir güçlü devlet, eski tanımıyla hegemon olamayacaktır. Bir devlet kendisi yok olmayı göze alarak diğer devleti yok edebilecekse hegemonyası da ancak o devleti gücendirmeyecek seviyede kurabilecektir. Yok edici savaş riski sonucunda, tıpkı soğuk savaşta olduğu gibi, dengeler arasındaki uzlaşmayı sağlamak için uluslararası hukukun etkinliğine ihtiyaç duyulmaktadır. ABD hegemon kabul edilirse, hukukilik ve meşruiyet kavramlarından en çekinen hegemon olduğu da söylenmelidir. Bu durum sadece ABD'nin demokratik bir devlet olmasından değil, yaşadığımız çağın atomik olmasındandır.

B. ABD İmparatorluğu Tezleri

Hegemonya ve imparatorluk kavramları birbirine yakın görünse de aralarındaki temel fark; hegemonik güç öteki uluslarca model alınıp taklit edilirken, herhangi bir kuralla kendini bağlı hissetmeyen ya da kendisini düzenin kurallarının üzerinde gören imparatorluklar, karşı konulmaz bir askeri güçle tamamen rakiplerin etkisizleştirilmesine yada bertaraf edilmesine dayalıdır.⁵⁷⁹ İmparatorluk için esas olan uluslararası sorunların çözümünde tek başına ve hızla davranabilmek iken, hegemonyacı güç açısından ittifaklar sistemini korumaya çalışarak hareket etmek esastır.

⁵⁷⁹ Deniz Ülke ARIBOĞAN, "Güvenliksiz Barıştan, Barışsız Güvenliğe", Toktamış Ateş (der.), *ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya*, Ankara, Ümit Yayıncılık, 2004, s. 50.

Emperyalizm, Avrupa ulus-devletlerinin kendi toprakları dışında egemenlik arayışını ifade etmekteydi. 19. yüzyıl sonunda en ileri ifadesini bulan emperyalist mantıkta, dünyanın tüm bölgeleri gelişmiş ülke devletleri arasında paylaşılabilirdi. Bu paylaşım meşru idi. Ama söz konusu olan ulus-devlet egemenlikleri arasında bir paylaşım idi. Bu nedenle paylaşım savaşı, egemen ulus devletler arasında savaflara yol açabiliyordu.⁵⁸⁰

İmparatorluk tezinin en önemli savunucularından olan Michael Hardt ve Antonio Negri'ye göre; küreselleşen sermaye hiçbir engel tanımamaktadır ve ulus-devletlerin çağı kapanmaktadır. 20. yüzyılın ikinci yarısında uluslararası sistem ve ABD'nin gücü emperyalizm teorisiyle açıklanamaz bir hale gelmiştir. İmparatorluk merkezi olmayan, belli bir toprak parçasına sınırlı kalmayan, uluslar üstü, ulusal ve yerel organlarından oluşan egemenlik aygıtına denilir.⁵⁸¹ Hardt ve Negri, ABD ile geçmişteki diğer imparatorlukları karşılaştırmanın yanlış olduğunu çünkü emperyalizm çağının sona erdiğini ileri sürmektedir. Bu yazarlar, yeni oluşturulacak "imparatorluk"(emperyal) düzeni içinde, ABD'nin özgün konumundan ve emperyal temellerinden kaynaklanan, ancak geçmişteki emperyalizmden farklı, özel bir yeri olacağını belirtmektedirler.⁵⁸²

Joseph Nye, ABD'nin dünya siyasetindeki yerini değiştiren iki önemli olay olduğuna dikkat çekmektedir: Bunlardan ilki, ABD'nin müttefiklerinin küresel ekonomi içindeki paylarının artışıdır. Nye'a göre, bunda ABD'nin müttefikleri üzerinde hegemonya kurmayıp, müttefiklerinin ekonomik canlanmasına yardımcı

⁵⁸⁰ Ahmet İNSEL, *Yeni Emperyal Güç ve Neo-Liberal Küreselleşme*, İstanbul, Birikim Yayınları, 2004, s. 160,161.

⁵⁸¹ Michael HARDT ve Antonio NEGRI, *Empire*, London, Harvard University Press, 2000, s. 12,13.

⁵⁸² HARDT, NEGRI, s. 14.

olması ve SSCB'ye karşı stratejik bir ortaklık tesis etmiş olmasının büyük etkisi bulunmaktadır. Nye, ikinci önemli unsurun da herhangi bir ülkenin tüm sistem üzerinde tek başına etkili olmasını ortadan kaldıran karşılıklı bağımlılık (*interdependance*) olduğunu ifade etmektedir.⁵⁸³

ABD'nin bir imparatorluk olma arayışında olduğunu ileri süren yazarlar, bu görüşlerini 11 Eylül sonrası ABD UGS'lerindeki fikirler ve ifadelerle desteklemeye çalışmışlardır. Bu çabaya en iyi dayanaklardan birisi UGS'lerde de ABD'nin sorunlu bölgelere düzen götürmesi misyonu olduğunu ileri sürülmesidir. UGS'de geçen "*ulusal başarı için tek bir model vardır: özgürlük, demokrasi ve serbest girişim*" ifadesi, 19. yüzyılda imparatorlukların kendilerine biçtiği uygarlaştırma misyonunun bir benzerinin bugün ABD tarafından da kabul edildiğini göstermek için kullanılmıştır. Buna ek olarak, UGS'de tehditlere karşı öncelikli saldırı (özünde sezgisel önleyici) yapılmasına ilişkin vurgular ABD'nin devletler arası sistemin en önemli kurallarından birisi olan içişlerine karışmama ilkesini tanımadığı düşüncesini yaygınlaştırmıştır.⁵⁸⁴

Chalmers Johnson; ABD'nin, 11 Eylül sonrası uyguladığı politikalarda tek yanlı bakış açısı ile kendi çıkarlarını küreselleştirmiş olmasının, beraberinde *emperyal* güç kullanımını doğurduğunu ileri sürmüştür. Johnson 11 Eylül'ün bazı Amerikan liderlerinin düşünce tarzında tehlikeli bir dönüşüme neden olarak, Amerika'yı uluslararası hukuka tabi olmayan, müttefiklerinin kaygılarını dinlemek zorunda kalmayan, askeri gücü sonuna kadar kullanıp, üzerinde hiçbir hukuki sınırlama kabul etmeyen yeni bir Roma imparatorluğu olarak görmeye başlamış

⁵⁸³ NYE, (2007).

⁵⁸⁴ Michael IGNATIEFF, "The American Empire," *New York Times*, 5.01.2003, s. 2.

olmalarından bahsetmektedir.⁵⁸⁵ Bu görüşler nispeten abartılı olsa da ABD'nin imparatorluk olması tezinin altyapısını sunması açısından önemlidir.

Uluslararası ilişkilerde imparatorluk (*emperyal*) ve hegemon güçlerin çöküşlerine ilişkin ileri sürülen görüşler genelde “aşırı yük” tezine dayanmaktadır. Askeri güç için yapılan harcamaların süreç içerisinde hegemon veya *emperyal* gücün zayıflamasına yol açması bu tezin temelidir. ABD'nin klasik anlamda dünyanın farklı yerlerinin işgal edilmesine ve ele geçirilen coğrafyalarda ABD'nin fiziki egemenliğinin sağlanmasına dayalı bir egemenlik anlayışı yoktur. Daha ziyade, geleneksel olarak diğer ülkelerle tesis ettiği ekonomik ilişkilerini ve bunların etkin denetimini ön plana çıkaran bir politika izlemesi, ABD'yi klasik *emperyal* çizginin dışına çıkarmaktadır. Ancak 11 Eylül sonrası ABD'nin bazı kilit noktalarda askeri üsler bulundurma yoluna gitmesi, askeri müdahale ve işgalleri sonucu, askeri anlamda *emperyal* çizgiye kaydığı iddia edilmektedir.⁵⁸⁶

ABD ile tarihteki büyük imparatorluklar kıyaslandığında, onun tarihtekiler gibi koloniler kuran ve fetihler yapan imparatorluk olmadığını kabul etmek gerekse de; ABD ideolojisi, askeri gücü, dünyayı değiştirme isteği, “tek taraflı” yaklaşımı ve küresel ekonomideki rolü nedeniyle bir imparatorluk sayılabilecektir. Ama ABD'nin imparatorluk tezlerinin çoğalması ve destek bulmasını sağlayan esas husus, 11 Eylül sonrası ABD'nin ilkelerini ve gücünü diğerler devletlerce kabul edilebilir bir olgu olarak sunmaktan ziyade onları zorla kabul ettirmeye çalışmasıdır.⁵⁸⁷ Askeri müdahalelerin gerçekleştiği Irak ve Afganistan'ın İngiliz İmparatorluğu döneminde

⁵⁸⁵ Chalmers JOHNSON, *Amerikan Emperyalizminin Sonbaharı*, İstanbul, Küre Yayınları, 2005, s. 6.

⁵⁸⁶ ARSLAN, ARI, s. 306.

⁵⁸⁷ IGNATIEFF, s. 2.

de sorunlu bölgeler olması bu durumun, imparatorluk siyasetinin bir sonucu olabileceğini düşündürmektedir.

ABD'nin imparatorluk (*emperyal* güç) olarak adlandırılabilmesi tek dönem 1945 -1949 arası tek başına nükleer silahlar sahibi olduğu dönemdir. ABD bu dönemde savaştan zaferle çıkmış, askeri ve moral motivasyonunun zirvesindedir.⁵⁸⁸ Elindeki karşı koyulamaz nükleer silah sayesinde tüm dünyayı dize getirip, arzu ettiği düzeni kurabilecekken ABD, BM sistemini kurulmasına öncü olmuştur. Bu durum ABD'nin geleneksel olarak uluslararası hukuka olan sempatisini göstermekte ve uluslararası hukukun geleceğine umutla bakılabilmesini sağlamaktadır.

C. Tek Taraflılık

“Bir zamanlar iki silahlı kampa ayrılmış dünya, şimdi bir tek hakim güç tanıyor; Amerika Birleşik Devletleri. Bu gücü dehşete kapılmadan kabul ediyor. Çünkü dünya, gücümüze güven duyuyor ve bunda haklı. Adil olacağımıza güveniyorlar; kendimize hakim olacağımıza da. Bizim itidal yanlısı olacağımıza güveniyorlar. Bizim doğru olanı yapacağımıza güveniyorlar.”⁵⁸⁹

Yeni yüzyıl, dünya siyasetinde tek bir gücün hakim olduğu tek kutuplu bir dünya düzenine şahitlik etmektedir. Bu tek kutuplu dünyanın lideri günümüzde ABD'dir. 20. yüzyıla gelindiğinde dünya, iki büyük dünya savaşıyla çalkalanmış ve sonunda yepyeni bir dünya kurulmuştur. 20. yy'ın ilk çeyreğinin sonunda, dünyadaki hakimiyetini yavaş yavaş kaybetmeye ve diğer güçlerle paylaşmak zorunda kalmaya başlayan Britanya İmparatorluğu yerine, ABD ve SSCB'nin en güçlü iki süper güç

⁵⁸⁸ Robert M. LAWRENCE, “The Preventive/Preemptive War Doctrine Can Not Justify The Iraq War”, *Denver Journal Of International Law*, Cilt: 33, No:1, (2004-2005), s. 20.

⁵⁸⁹ George W. BUSH, *The New York Times*, 29.01.1992, s.16.

olarak önem kazandığı bir dönem başlamıştır. Bu durum, İkinci Dünya Savaşı'nın sona erdiği 1945 yılından başlamak üzere, 1989 yılına kadar sürmüştür. Soğuk savaşın sona ermesiyle beraber uluslararası sistem, ABD'nin önderliğinde “tek kutuplu” bir dünyaya doğru yol almıştır.

ABD, sanıldığı gibi, 11 Eylül saldırılarının ardından ilk defa “tek taraflı” politikalara yönelmemiştir. ABD'nin “tek taraflı” politikalarına çok sayıda örnek vermek mümkündür: 1962'de Küba'ya, 1979'da İran'a, 1982'de Lübnan'a, 1986'da Libya'ya, 1987'de Basra Körfezi'ne, 1990'larda Kuzey Irak'a, 1998 yılında Afganistan'a, ayrıca yine Irak'a 1998'de ve 2000 yılında bombalamak suretiyle tek taraflı müdahalelerde bulunduğu, 1994 yılında Kuzey Kore'yi kuvvet kullanma tehdidi ile nükleer silah konusunda Çerçeve Anlaşması'na ikna ettiği bilinmektedir. Kyoto Protokolü'ne, çelik tarifelerine ve Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne dair tek taraflı tutumlarını da unutmamak gerekmektedir.⁵⁹⁰ Amerikalılar, soğuk savaş sonra müdahaleci eyleme karar verilmesinde “çok taraflılığı” öne çıkaran meşruiyet kriterlerinin karşısına, eylemi gerçekleştirecek fiili gücün ancak kendi liderlikleriyle oluşabileceği gerçeğini hatırlatarak çıkmaktaydılar. Bir başka ifadeyle “tek taraflılık”, ABD'nin üstünlüğünün doğal sonucu olarak algılanmaktadır.

11 Eylül sonrası ABD yönetimi saldırının sadece ABD'ye değil tüm ülkelere ve insanlara yapıldığından yola çıkarak, 11 Eylül'ün basit bir saldırı fiili değil, insanlığa karşı bir suç olduğunu iddia etmiştir. Buradan yola çıkarak ABD, teröre karşı olan Savaşını, sadece kendi çıkarları için değil uluslararası toplumun çıkarlarını korumak içinde gerçekleştirdiğini ve bu sebepten tüm devletlerin kendisini

⁵⁹⁰ Tuncer TOPUR, *Dipsiz Kuyu; Ortadoğu ve Türkiye*, İstanbul, IQ Yayıncılık, 2004, s. 498-499.

desteklemesi gerektiğini ileri sürmüştür. ABD'nin kendini global düzenin koruyucusu ve yürütücüsü olarak görmekte olduğu gerçeği ABD'nin uluslararası hukuka ilişkin bakış açısını da etkilemektedir. ABD'nin insanlığa karşı suç işleyen terörizme karşı, uluslararası hukuk kurallarının lafzına ve ruhuna bağlı olarak hareket ettiği sanrısını doğurmaktadır. Yine bu yaklaşım ABD'nin düşmanları ile kendisini hukuk karşısında eşit taraflar olarak değil, hukuku uygulayan ve hukuku ihlal eden taraflar olarak görmesine yol açmıştır.⁵⁹¹

Bu ABD tek taraflılığına ilişkin menfi örneklerin yanında anılmalıdır ki; ABD nükleer silahlara ve onları hedefe ulaştırma kapasitesine sahip bulunduğu 1945 yılı ile, SSCB'nin nükleer silah denediği 1949 yılı arasında, dünyada hiçbir devletin daha önce erişmediği ve gelecekte de erişmesi mümkün görünmeyen bir güce sahip olmuştur. Tüm dünyaya egemenlik kurabilecek bir askeri güce sahipken ABD (Henry Truman başkanlığında) üstünlüğünü kullanmak yerine ahlaki değerlere bağlı kalmıştır. ABD bu dönemde “çok taraflılık” siyaseti izleyerek, uluslararası organizasyonların kurulmasına öncülük etmiştir.⁵⁹² ABD'nin politikaları hegemonya ve “tek taraflılık” yönünde incelenirken, geçmişte günümüzle kıyaslanamayacak kadar güçlü iken dahi “çok taraflılık” ilkesine bağlı kalmasının göz önüne alınması, günümüze dair objektif değerlendirmeler yapılabilmesi için önem taşımaktadır.

ABD'nin uzun yıllar, “tek kutup” ve hegemon güç olma konumunu devam ettirmesi muhtemeldir. Fakat uluslararası güç dağılımının çok taraflı olduğunu unutmamak gerekmektedir. Bu nedenle ABD, kendi istekleri doğrultusunda oluşacak bir dünya düzenine ulaşmak için AB, Japonya ve diğer güçlerin desteklerine ihtiyaç

⁵⁹¹ Tom FARER, “Law and War: An American Story (Book Review)”, *The American Journal of International Law*, Cilt: 96, Sayı: 2, (2002), s. 493.

⁵⁹² LAWRENCE, s. 20.

duymaktadır. Bu da Joseph Nye'a göre mevcut sistemin ABD hegemonyası olarak nitelendirilemeyeceğini göstermektedir. Dünyadaki güç odakları “çok taraflı” bir ortamda şekillenmiş olup, ABD hegemonyasından bahsetmek mümkün değildir. Bugün her ne kadar “tek taraflı” bir dış politika anlayışı hakim olsa da, ABD gücünü meşrulaştırmak ve stratejisini daha geniş ölçekte kabul ettirmek için “çok taraflı” hareket etmek zorundadır.⁵⁹³ Amerikan yönetimlerinin tek taraflı politikalarının ve yumuşak gücünü yitirmesinin yeni bir çatışma ortamı doğurduğunu savunulmaktadır, özellikle G. W. Bush Yönetimi'nin iktidara geldikten sonraki “tek taraflı” uygulamalarının Amerikan demokratik liderlik imajına zarar verdiği görülmektedir.

D. Müdahalecilik

ABD müdahaleciliğinin stratejik altyapısını hazırlayan fikir adamlarından en önemlisi Z. Brzezinski “Büyük Satranç Tahtası” isimli kitabında, ABD'nin gelecekteki yüzyıllarda da dominantlığını sürdürebilmesi için Avrasya'ya egemen olması gerektiğini belirtmiştir. Bu egemenliğin yolu olarak özetle; 4'e ayırdığı Avrasya'nın (1.Avrupa, 2. büyük Ortadoğu ve Hindistan, 3. Hindçini ve Uzakdoğu, 4.eski Sovyetler Birliği) Ortadoğu bölgesindeki (2.bölge) karmaşa ve kaosun, gelecekte güçlenecek 4. bölgedeki devletin çıkarına olabileceğini (Rusya) öngörmüştür. ABD'nin 2. bölgeye müdahale etmesi gerektiğini savunmuştur. 1998 yılındaki bu öngörünün ardından ABD'nin müdahaleleri (Afganistan, Irak) ve müdahale planları (İran, Suriye) hep bu bölgeye yönelik olmuştur.⁵⁹⁴

⁵⁹³ NYE, (2001), s. 60-73.

⁵⁹⁴ BRZEZINSKI, (1998), s. 33-55.

Uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanma, temelde 1945 yılında BM Antlaşması'nın kabul edilmesinden bu yana uluslararası hukukun alanına girmiştir. ABD süper güç olarak kuvvet kullanmaya sık başvurması nedeniyle kuvvet kullanmayı düzenleyen hukukun etkiye açık olduğu aşikardır.⁵⁹⁵ ABD'nin daha aktif bir politika izlemesi gerektiğini Savunan ve yazdıklarıyla G.W. Bush Yönetimini etkileyen Robert Kaplan; ABD ile diğer güçler arasındaki ilişkileri tanımlarken ABD dışında kalan devletlerin güçsüz olmasından dolayı uluslararası politikada bir güç unsuru oluşturamadıklarını ileri sürmektedir. Kaplan ABD'nin dış politikasını ve küresel stratejisini belirlerken Roma, Yunan ve İngiliz imparatorluklarından ders alması gerektiğini belirtmiştir. ABD'nin tek süper güç olarak dünyanın sorunlu bölgelerine barış götürmesi gerektiğini ileri süren Kaplan'ın görüşleri 11 Eylül'den sonra ABD'de önem kazanmış ve teze konu müdahalelere fikri altyapı oluşturmuştur.⁵⁹⁶

Afganistan'a ve sözde "haydut devlet"lere, özellikle de Irak'a karşı, eğer Amerikan güvenlik nedenleri öyle gerektirirse, kuvvet kullanmanın hiçbir sınırının olmayacağını savunan Bush doktrini ortaya çıkmıştır.⁵⁹⁷ Bush doktrini kuvvet kullanma ile ilgili uluslararası hukuk kurallarını yeniden formüle etme, yorumlama çabasına girmiştir. 11 Eylül saldırılarının hemen ardından ABD savaştan bahsetmeye başlamıştır. ABD, 11 Eylül 2001'de gerçekleşen saldırıları planlayan ve yapanlarla bu örgüt ya da kişileri barındıranları aynı kefeye koymuştur. ABD bu şekilde meşru müdafaaya zemin hazırlamıştır. Amerikan Hükümeti savaş kavramının değişen

⁵⁹⁵ Michael BYERS, "Köklü Değişikliğin Güçlükleri", Michael Byers, George Nolte (der.), Erdem Denk (çev.), *ABD Hegemonyası ve Uluslararası Hukukun Temelleri*, Ankara, Siyasal Basın Yayım Dağıtım, 2007, s. 9.

⁵⁹⁶ Andrew J. BACEVICH, "Robert Kaplan: Empire Without Apologies," *The Nation*, 08.09. 2005, [http://www.thenation.com/doc/20050926/bacevich].

⁵⁹⁷ Marcello G. KOHEN, "ABD'nin Soğuk Savaşın Bitişinden Sonra Kuvvet Kullanması ve Bunun Uluslararası Hukuka Etkisi", Michael Byers, George Nolte (der.), Erdem Denk (çev.), *ABD Hegemonyası ve Uluslararası Hukukun Temelleri*, Ankara, Siyasal Basın Yayım Dağıtım, 2007, s.225.

niteliğine vurgu yaparak öncelikli (pre-emptive) meşru müdafaa (özünde sezgisel önleyici) ve askeri mahkemeler gibi artık farklı hukuki ve askeri standartların belirlenmesinin gerekliliğinden bahsetmiştir.⁵⁹⁸

Bush Yönetimi özellikle öncelikli (pre-emptive) meşru müdafanın gerekliliği ile ilgili olan terörle savaş argümanlarını, savaşın niteliğinin değişmesi üzerine temellendirmiştir. ABD yönetiminin iddia ettiği üzere, kısmen savaşın niteliği değişmiş olsa da, haklı savaş kavramının temel taşları sabit kalmıştır. Bir savaşın haklı bir sebebi varsa ancak o zaman savaş haklı sayılabilir. Mevcut uluslararası hukuk düzeninde, bu sebep de ya meşru müdafaa ya da BMGK kararı uyarınca barışın korunmasıdır. Savaş son çare olmalıdır ve ancak başarı olasılığı varsa yapılmalıdır. Savaş sonunda ortaya çıkan iyi sonuçlar kötü olanların çok üzerinde olmalıdır. Savaş ayrıca adil bir şekilde yapılmalıdır. Gereksiz şiddetten kaçınılmalı ve siviller kasten hedef alınmamalıdır.⁵⁹⁹

BMGK'nın 1441 sayılı kararının, devletlerin Irak'ın yükümlülüklerine uymaması halinde otomatik olarak güç kullanabilmesine izin vermediğini, ABD'nin BM büyükelçisi John Negroponte; kararın alınmasından sonraki açıklamalarıyla kabul etmiştir. Büyükelçi ancak Irak'ın ihlalinin UNMOVIC ya da IEAE kanalıyla BMGK gündemine gelmesi neticesinde, BMGK'nın karar verememesi durumunda 1441 sayılı kararın meşru müdafaa ya da BMGK kararlarını uygulamak için müdahaleye engel olmayacağını belirtmiştir.⁶⁰⁰ 1441 sayılı karar ardından UNMOVIC ve IEAE denetimleri sonucu Irak'ın ihlaline rastlanmadığından, ABD

⁵⁹⁸ Neta C. CRAWFORD, "Just War Theory and the U.S. Counterterror War", *Perspectives on Politics*, Cilt: 1, Sayı: 1, (Mart 2003), s. 5.

⁵⁹⁹ CRAWFORD, s. 7,8.

⁶⁰⁰ Radhika SATKUNANATHAN, "The US Invasion Of Iraq: Neoconned Into An Illegal War", *Sri Lanka Journal of International Law*, Cilt:16, (2004), s. 76-77.

büyükelçisi kanalıyla ifade ettiği üzere müdahale için hukuki bir imkanın oluşmadığı açıktır. Bu örneğin önemi; ABD'nin BMGK'yı müdahalesine zemin hazırlamak için gücü elverdiği oranda kullanma çabasıdır. BMGK'nın kendisini kısıtlayan bu kararının dahi, 678, 687 Sayılı kararlarla birlikte müdahalenin hukuki altyapısını hazırladığı ABD'ce iddia edilmiştir.

II. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER SİSTEMİ VE ABD

Birleşmiş Milletler Örgütü, II. Dünya Savaşı sonrasında statükoyu koruma ve uluslararası sorunları çözerek onları kurala bağlama amacıyla oluşturulmuştur. Uluslararası sistemin bütününe yakın bir bölümünde istikrar sağlanması amacıyla, güvenlik ve savunmayı konu edinmiş girişimler oluşturma düşüncesi oldukça eskidir. Bu çabalar, II. Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan ve evrensel bir örgüt olan BM çatısı altında doruk noktasına ulaşmıştır.⁶⁰¹

II. Dünya Savaşı sonrasında BM Antlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı'na dayalı bir uluslararası hukuk düzeni oluşturulmuştur. Merkezinde BM'nin yer aldığı bu sistem, temel olarak kuvvet kullanmayı ve kuvvet kullanma tehdidinde bulunmayı yasaklamaktadır. Ancak, uluslararası hukuk kurallarının kesin yaptırımların uygulanmasında yetersiz kalmasının yarattığı boşluklar, hukuksal olmayan kuvvet kullanımına fırsat verebilmektedir.⁶⁰² Bu nedenle kuvvet kullanma yasağını aşındıran uluslararası müdahaleler ve askeri ihtilaflar, bugüne kadar sıklıkla yaşanmıştır. Kuvvet kullanma yasağını en fazla aşındıran devletlerden biri de ABD'dir.

⁶⁰¹ GÜNDÜZ, s. 84.

⁶⁰² A. ÖZKAN, s. 238.

ABD'nin Kyoto Protokolü ve Biyo-Çeşitlilik Sözleşmesi'ni imzalamaması, Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu'nda reform yapılması yönündeki çağrılara cevap vermemesi örneklerinde olduğu gibi tek yanlı (tek taraflı) dünya siyaseti uygulaması BM'nin etkinliğini azaltmaktadır.⁶⁰³ BM dünya barışını korumak üzere iş birliğinin geliştirilmesini ve gerekirse kolektif güç kullanılmasını öngördüyse de, soğuk savaş döneminde iki süper gücün küresel rekabetinden dolayı Güvenlik Konseyi'nin etkinliği azalmış, soğuk savaş boyunca yerel çatışmalar ve savaşlara tamamen engel olamamıştır. Diğer taraftan, uluslararası ticareti ve sermaye hareketlerini düzenlemek için ABD tarafından BM çatısı altında kurulan Uluslararası Para Fonu (IMF), Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşmaları (daha sonra Dünya Ticaret Örgütü-WTO statüsü almıştır) ve Dünya Bankası gibi uluslar üstü kuruluşlar küreselleşmenin zeminini hazırlamışlardır.⁶⁰⁴

BM'nin, uluslararası topluluğa yön veren, bir işlevi de, meşruiyet kavramı için dayanak olarak kullanılmasıdır. 1999 Kosova Krizi sırasında NATO'nun hava saldırılarını bir Güvenlik Konseyi kararı olmaksızın başlatması ve 11 Eylül terörist saldırıları sonrası ABD ve müttefiklerinin icra ettiği Irak müdahalesini, BM'nin bu işlevinin de sarsılmaz olmadığını göstermiştir.⁶⁰⁵

A. Birleşmiş Milletler Sistemi

Kuruluşundan beri meydana gelen bir çok uluslararası sorunda BM, yetersiz ya da etkisiz olmakla eleştirilmiş hatta suçlanmıştır. Bu durum, BM sisteminin sorgulanmasına sebep olmuş, günümüzde de devam eden sistemde *revizyon*

⁶⁰³ NYE, (2001), s. 191,192.

⁶⁰⁴ ERTEKİN, s. 211-217.

⁶⁰⁵ ERTEKİN, s. 379.

yapılması tartışmalarını doğurmuştur. Bu olumsuzluklara rağmen örgütün kurulmasından itibaren, 1945 öncesinde sıkça görüldüğü gibi, sanayileşmiş devletlerin birbiriyle savaşmadığı gerçeği göz önüne alınmalıdır. Bunda her ne kadar nükleer silahların caydırıcılığının etkisi olsa da, BM sisteminin varlığının da etkisi göz ardı edilmemelidir. Günümüz için sıradan bir olgu kabul edilen sanayileşmiş ülkelerin savaşmamasının, geçmiş yüzyıllar incelendiğinde aslında ne kadar büyük bir başarı olduğu ortaya çıkacaktır. Kimi yönlerden yetersizliklerine rağmen, evrensel güvenlik konusuna giren her konuda ve dünya devletlerinin tamamına yakınının katılımıyla faaliyet gösteren tek örgüt, halen Birleşmiş Milletler'dir.⁶⁰⁶

BM Antlaşması dünya çapında kabul gördüğü ve diğer antlaşmalara da temel oluşturduğundan “sert hukuk” (*hard law*) olarak kabul edilmektedir. Kuvvet kullanımına ilişkin BM Ant. Hükümleri *jus cogens* kurallar olarak kabul edilirler. Hiyerarşik üstünlüğüne karşın, meşru müdafaa ve kuvvet kullanma yasağına ilişkin BM Ant. 2. maddesinin 4. fıkrası ve 51.maddesi devletler ve yazarlar tarafından farklı yorumlanmaktadır (tezin 1. bölümünde üzerinde durulduğu üzere). Devletlerin çıkarlarına uygun yorum yapmaları sorunsalının yanı sıra, 51. maddenin muğlaklığının da farklı yorumlara yol açtığı açıktır.⁶⁰⁷ Meşru müdafaa konusunun BM sisteminde yeterince açık düzenlenmemesi sistemin en büyük eksilerinden birini oluşturmaktadır.

Karmaşık ve çok geniş bir örgütlenme yapısına sahip olan BM'nin uluslararası güvenlik ile doğrudan ilgili organı Güvenlik Konseyi'dir. Temelde, BM'ye uluslararası alanda etkinlik sağlayan da Güvenlik Konseyi olmaktadır.

⁶⁰⁶ DEDEOĞLU, (2003), s. 227.

⁶⁰⁷ Steven R. RATNER, “Jus Ad Bellum And Jus In Bello After September 11”, *The American Journal of International Law*, Cilt: 96, Sayı: 4, (2002), s. 914.

BM'nin hantal yapısı ve Güvenlik Konseyi'ndeki veto mekanizması nedeniyle bazı sorunlara ilişkin kararların alınamaması, örgütün güvenilirliği de zedelemektedir. BM'nin kuruluşunda öngörülen, barışın korunması hedefinin ortak bir askeri güvenlik sisteminin yolu ile gerçekleştirilmesi planlanmışken bu plan gerçekleştirilememiştir.⁶⁰⁸ Güvenlik Konseyi'nin yetkisindeki ortak güvenlik sistemi, saldırganı bulup durdurmayı ve uluslararası barış ve güvenliği sağlamayı hedefleyen bir sistemdir. Ancak BM kurulduğundan beri Güvenlik Konseyi, bir silahlı çatışma durumunda saldırganı teşhis etmeyi genellikle başaramamış veya bilinçli olarak bundan kaçınmıştır.⁶⁰⁹ Bu yapının işlememesinde Güvenlik Konseyi'nde veto hakkına sahip olan devletlerin payı büyüktür.

B. 11 Eylül Öncesi

BM sistemi, II. Dünya Savaşı sonrasında ABD önderliğinde kurulan galip devletler sistemidir. ABD-BM ilişkisinde bu durum, dayanak noktası olarak alınmalıdır. BM kurulduğu tarihten itibaren üyelerinin özellikle de galip devletlerin konsensüsü çerçevesinde, savaşların gayrı-meşruluğu ve uluslararası hukuksal normların uygulanması anlamında bir karar merkezi olmuştur. Bu durum, 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması ve ABD'nin tek süper güç olmasına kadar sürmüştür.

90'lı yıllarla soğuk savaşın bitişinin ardından BM etnik temizlik ve soykırım gibi insani konulara ilişkin olarak daha etkin bir tutum izlemiştir. BMGK insan haklarının korunması konusunda, gerilimi tırmandırma korkusunu taşımadan kararlar ve uygulamalar geliştirmiştir. Uluslararası topluluk da BM'nin bu yaklaşımını birkaç

⁶⁰⁸ Çiğdem TUNÇ, "Değişen Dünya Düzeni, Değişen Barış Gücü Misyonları ve Türkiye'nin Katkısı", *Avrasya Dosyası*, Cilt: 8, Sayı: 1, (İlkbahar 2002), s. 261.

⁶⁰⁹ ARAL, (1999), s. 38.

istisnai ülke dışında (Çin ve bazı Asya ülkeleri) olumlu bulmuş, bunun da ötesinde BM'nin artan etkinliğinin bile yetersiz kaldığı, BM'nin insani felaketleri önlemede daha da etkin olması gerektiği savunulmuştur.⁶¹⁰ BM'nin insani konulardaki etkin tutumu ve Uluslararası toplumun bu tutuma desteğinin soğuk savaş sonrasında, devletlerin egemenlik hakkı ve kuvvet kullanma yasağı ilkeleri ile uygulamada çatışan, insan haklarının korunması ilkesinin güç kazandığını göstermektedir. Egemenlik hakkına katı riayet sonucunda sivillerin insani felaketlerden gördüğü zararın uluslararası toplumda yarattığı infial, “koruma sorumluluğu” (responsibility to protect, RTOP) kavramı altında BMGK'nin karar alamadığı durumlarda dahi devletlerin insan haklarını korumak için belirli sınırlar içinde müdahale etmesinin dünya kamuoyunca desteklenmesine yol açmıştır. Bu durumun da, egemenlik ve kuvvet kullanımına ilişkin kuralların, en azından *jus cogens* niteliğinin, altını oyduğu söylenebilir.

İki kutuplu dünya sonrası ABD, bu konumunu koruma ve güçlendirme yolunda BM'yi üye devletlerle birlikte değil, tek başına yönlendirmeye çalışmakla suçlanmaktadır. Bu yeni dönemde ABD, bu hedefine ulaşamadığı bazı olaylarda, BM'yi bir engel olarak algılamıştır. ABD'nin BM'nin kuruluşunda etkin rol almasından itibaren örgütle ilişkisi iniş ve çıkışlarla doludur. ABD'nin dış politika uygulamaları ile ilgili Amerikan siyasi sürecine hakim olan başlıca iki tartışma eksenini mevcuttur. Bunların birincisi, ABD'nin II. Dünya Savaşı ertesinde BM'nin kuruluşuna ön ayak olmasında etkili olan “çok taraflılık” politikasıdır. İkincisiyse,

⁶¹⁰ Richard A. FALK, “What Future For The UN Charter System Of War Prevention”, *The American Journal of International Law, Agora: Future Implications of the Iraq Conflict*, Cilt: 97, Sayı: 3, (2003), s. 596.

ABD'nin BM ile olan ilişkilerinde ara ara kopmalara sebep olan “tek taraflılık” politikasıdır.⁶¹¹

“Çok taraflılık”, en basit anlamıyla üç ya da daha fazla taraf arasındaki ilişkiyi anlatmak için kullanılmaktadır. Tüm tarafların (devletlere) eşit sayılıp, görüş ve fikirleri dikkate alınarak dış politika yürütülmesini temel almaktadır. Ülkelerin çıkarları arasındaki dengenin tüm taraflarca kabul görmesi gerekmektedir. Çok taraflılığın karşıtı ise, “ikili bağitlar” olduğu gibi, “tek taraflılık” ve “yalnızıcılık” olabilir.⁶¹² ABD, “Çok taraflılık” kavramı ekseninde Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Ticaret Örgütü (WTO), NATO ve BM gibi örgütlerin kuruluşunda etkin olmuştur. ABD, BM bütçesinin 1/3'üne yakın bir kısmını finanse etmesine rağmen, örgüte büyük miktarda borcu vardır. Bu durum, ABD-BM ilişkisinde bir başka problem yumağını oluşturmaktadır.⁶¹³ Bu üstünlük, aynı zamanda BM'nin kararları üzerindeki etkisinin de diğer üye ülkelerden daha baskın olduğu şeklinde yorumlanmaktadır. BM, bir dünya hükümeti değil, yalnızca devletler arasında siyasi işbirliği sistemidir. Karar alma gücü, şeklen tüm üye ülkelerin, özünde ise güçlü ülkelerin kontrolü altındadır.⁶¹⁴ BM'nin bütçesi ülkelerin maddi katkılarından ibarettir. ABD, BM'nin bütçesindeki ağırlığını kullanmadığını söylemek mümkün değildir.

ABD'nin ekonomik ve askeri üstünlüğu, kimilerine göre BM'yi, ABD çıkarlarına karşı çıkamayan bir mekanizma haline dönüştürmüştür. Örneğin, 1990-

⁶¹¹ Deniz AKSIN, “ABD-BM İlişkileri: Çok Taraflılık İle Tek Taraflılığın Bir Sentezi”, *Avrasya Dosyası*, Cilt: 8, Sayı: 1, (İlkbahar 2002), s. 205.

⁶¹² AKSIN, s. 205-224, Sabeel RAHMAN, “Another NewWorld Order? Multilateralism in the Aftermath of September 11”, *Harvard International Review*, Cilt: 23, Sayı: 4, (Kış 2002), s. 40-44.

⁶¹³ CHOLLET, ORR, s. 53.

⁶¹⁴ M. Zeki DUMAN, “Amerika'nın Uluslararası Meşruiyet Sorunu ve Birleşmiş Milletler'in Geleceği”, *Stratejik Analiz*, Cilt: 4, Sayı 39, (Temmuz 2003), s. 17.

1991 Körfez Krizi esnasında Çin, bazı Güvenlik Konseyi kararlarına çekince koyduğu halde veto yetkisini kullanmaya cesaret edememiştir. Rusya Federasyonu ise, 1994'e kadar veto yetkisini hiç kullanmamıştır. Bu dönemde Güvenlik Konseyi kararlarına muhalefet edebilen iki ülkeden biri olan Küba, ekonomik ambargoyla, Yemen ise, Suudi Arabistan'ın ekonomik desteğinden mahrum edilerek cezalandırılmışlardır. Ayrıca 1998'de Irak'a düzenlenen bombardımanlarda, Güvenlik Konseyinin görüşü alınmadan yapılmıştır.⁶¹⁵ Yaşanan vakalar, BM sisteminin işlemediği hallerde ABD'nin, uluslararası hukuksal mekanizmaları, kendi çıkarlarıyla bağdaştığı ölçüde kullandığını göstermektedir.

ABD açısından, BM ile NATO ayrı olarak göz önüne alındığında, BM'nin NATO'ya göre teknik olarak dezavantajları vardır. BM'nin üzerinde uzlaşmış ortak bir düşmanı olmamasına rağmen, NATO'nun kuruluş sebebi olan tehdit unsuru tanımlanmıştır. Soğuk savaşın sona ermesinden sonra da yeni bir stratejik konsept geliştirilmiştir. Bu da NATO'nun, düşmanı kendi üyeleri dışında tanımlamasının bir kazancıdır. BM'de ise, potansiyel düşman sistemin içindedir. Sorun yaratan taraf daimi üyelerden biri olduğunda, mekanizmalar işletilemediği için sistem kilitlenmekte, çözüm üretememektedir. Bu bağlamda, ABD'nin BM ve NATO gibi uluslararası kurumlarla olan ilişkisinde, lehine karar çıkaramayacağını bildiği durumlarda, bu kurumları görmezden geldiği gözlemlenmektedir.

C. Teröre Karşı Birleşmiş Milletler Sistemi

BM Güvenlik Konseyi, uluslararası terörizmin ilişkileri zedelediğini, devletlerin güvenliğini tehlikeye attığını ve bölgesel güvenliğe bozucu etki

⁶¹⁵ BOZKURT, (2003a), s. 219-223.

doğurabileceğini 12 Ocak 1992’de aldığı 731 sayılı kararıyla saptamıştır. 731 sayılı kararın 6. paragrafında Libya Hükümeti’ne yönelik olarak, bir ülkenin başka bir ülkeye karşı terörist saldırı organize etmek, teşvik etmek veya desteklemekten kaçınması gerektiğini ve bunların kuvvet kullanımı tehdidinin oluşturacağı hatırlatılmaktadır.⁶¹⁶ Ancak 11 Eylül’e kadarki Güvenlik Konseyi pratiğine göz atıldığında, Güvenlik Konseyi’nin, uluslararası terör eylemlerini değil, yalnızca bu eylemlerin bir devlet tarafından desteklenmesi ile devletlerin terörizmle mücadeleye katkıdan kaçmasını, barış için doğrudan bir tehdit olarak kabul ettiği görülür.

Afganistan’daki durum göz önüne alındığında, 1999 yılında alınan BM Güvenlik Konseyi’nin 1267 sayılı kararı, BM Antlaşması’nın VII. Bölümü’nün uygulanmasını gündeme getirmesi açısından önemlidir. Yine 1998 yılında 1214 sayılı Güvenlik Konseyi kararıyla uluslararası terörizmin, barış ve güvenliği tehdit edebileceği belirtilmiştir. 2000 yılında alınan 1333 sayılı kararda, Usame Bin Ladin ve yandaşları tarafından 7 Ağustos 1998 tarihinde ABD’nin Nairobi ve Dar-es Salaam elçiliklerinin bombalanması sonucu uluslararası barış ve güvenliğin bozulduğu tekrarlanmıştır.⁶¹⁷ BM, uluslararası terörizmle mücadele kapsamında 11 Eylül öncesinde de kararlar almış olmasına rağmen, etkili bir yaptırım sistemi yaratamamasından dolayı, örgütün bu kararları, terörizmin önlenmesinde etkili olamamıştır.

Görüldüğü gibi, Güvenlik Konseyi çeşitli kararlarında, terör eylemlerinin uluslararası barışı ve güvenliği ilke olarak bozabileceğini vurgulamıştır. Ancak temel

⁶¹⁶ BM Güvenlik Konseyi Kararı 731, (1992), [<http://www.un.org/documents/sc/res/1992/scres92.htm>].

⁶¹⁷ STAHN, (2002), BM Güvenlik Konseyi Kararı 1333, (2000), [<http://www.un.org/documents/sc/res/2000/scres00.htm>].

olarak Güvenlik Konseyi kararlarına uyulmaması, gerçek tehdit olarak kabul edilmiştir. Bu değerlendirme, bugüne kadar neredeyse tartışmasız olan ve uluslararası barışı koruma hukuku için yalnızca devlet eylemlerinin önemli olduğu görüşüne dayanmaktadır. Ancak New York ve Washington'a düzenlenen saldırılardan sonra Güvenlik Konseyi'nin bu anlayışının değiştiği söylenebilir.⁶¹⁸

D. 11 Eylül Sonrası

“BM kuruluş amacına hizmet mi edecek, yoksa devre dışı kalacak?”⁶¹⁹

11 Eylül öncesinde BMGK ve BMGEKU çeşitli kararlarında, terörist eylemlerin uluslararası barışı ve güvenliği ilke olarak bozabileceklerini vurgulanmışsa da, somut bir terör saldırısı, dünya barışı için tehdit olarak nitelendirilmemiştir. Yalnızca BMGK kararlarına uyulmaması esas tehdit olarak kabul edilmiştir. Bu değerlendirme, uluslararası barışı koruma hukuku için yalnızca devlet eylemlerinin önemli olduğu görüşüne dayanmaktaydı. Buna göre devlet dışı organizasyonlar barışa tehdit ve barışın ihlali için, uluslararası hukuk bakımından sorumlu olamazlardı. Ancak Güvenlik Konseyinin 11 Eylül'de düzenlenen saldırılarından sonra aldığı kararlarla⁶²⁰ bu anlayışa artık sıkı sıkıya bağlı olmayacağını göstermiştir.

ABD'nin 11 Eylül sonrası Ulusal Güvenlik Stratejileri'nde, uluslararası barış ve güvenliğin korunması amacıyla kurulan Birleşmiş Milletler Örgütü, belgenin genelinde dışlanmıştır. Bu durum, belgenin birçok yerinde ısrarla vurgulanan hukuku

⁶¹⁸ KRAJEWSKI, CAN, a.g.k.

⁶¹⁹ G.W. Bush'un 12.9.2002 tarihindeki konuşmasında, BM Genel Kuruluna seslenişi. Bknz; FALK, (2003), s. 590.

⁶²⁰ BM Güvenlik Konseyi Kararı 1368, 1373, 1386, (2001), [<http://www.un.org/documents/sc/res/2001/scres01.htm>].

kuvvetlendirme idealiyle uyuşmamaktadır. ABD 2002 UGS'sinin giriş metninde, özgürlüğü kayıran bir güç dengesi oluşturulmasında, birçok ülkenin önemli sorumlulukları olduğu düşüncesinin ABD'ye yol gösterdiği ifade edilmiştir. Aynı zamanda tek başına hiçbir ulusun daha iyi bir dünya yaratamayacağını farkında olduğu belirtilerek; Birleşmiş Milletler, Dünya Ticaret Örgütü, Amerikan Devletleri Örgütü ve NATO gibi örgütlerle ABD'nin işbirliği yapacağı ifade edilmiştir. Ne var ki, Irak müdahalesi esnasında, en azından BM ile işbirliğine gidilmemiştir. Ayrıca, Afganistan'a karşı oluşturulan ittifak çerçevesinde, askeri hareket başladığında, uluslararası dayanışma söylemlerine rağmen, askeri müdahale temelde Amerikan ve İngiliz birliklerince gerçekleştirilmiştir. Diğer batılı ülkeler ve NATO'nun Avrupalı müttefikleri, müdahaleye sembolik ölçüde ve sonradan katılmışlardır.⁶²¹

1945'ten sonra ABD'nin öncülüğünde dünyayı daha adil ve yaşanılır kılmak amacıyla oluşturulan Birleşmiş Milletler sistemi, sistemin bizzat ABD tarafından yönlendirilmesinin, kimi durumlarda, tamamen önüne geçilememiştir. 1965'teki Vietnam Savaşı için bir haftada karar çıkartılması ve 11 Eylül sonrasında çıkartılan Afganistan ve Irak müdahalelerini görece meşrulaştırmayı sağlayan kararlar bu duruma gösterilecek örneklerden birkaç tanesidir.

Esas itibarıyla uluslararası sistemde çoğulculuktan ve çok taraflı antlaşmalardan yana olarak kabul edilen ABD, George W.Bush yönetimi döneminde geleneksel çizgisine aykırı olarak, bazı uluslararası antlaşmaları imzalamamaktadır. ABD'nin çok taraflılığı savunmasının, onu küçük ülkeler ile aynı düzeye

⁶²¹ KARDAŞ, a.g.k.

düşüreceğini öne süren bazı Amerikalı siyasetçiler, diğer ülkeler ile eşit görünen Birleşik Devletler'in dünya liderliğinin zedeleneceğinden çekinmektedirler. Daha kısa bir ifade ile, gelişmekte olan ülkelere tavsiye edilen “devletin egemenlik yetkisinin uluslararası örgütlere devrini” ABD, kendi liderliğinin egemenlik kaybı olarak nitelendirmektedir.⁶²² Benzer şekilde, Amerika'nın Avrupalı müttefiklerinin ilk kez ABD'nin BM İnsan Hakları Komisyonu'na yeniden seçilmesine karşı olan ülkelerle birlikte oy kullanması olayına, “dünyanın en güçlü ülkesiyiz ve Fransa gibi kendini bir şey zanneden bir sürü ülke bu nedenle bize köpürüyor” tepkisi verilirken, ABD Temsilciler Meclisi BM'ye fon verilmemesi yönünde karar almıştır.⁶²³

ABD ile BM arasında gerginleşen ilişkileri en güzel yansıtan ifade, Amerikan Senatörü Jesse Helms'in “*BM Amerika'nın dünya rolünde yararlı bir araç olabilir ama eğer BM yeni bir uluslararası düzen içinde kendini merkezi bir ahlaki otorite olarak yapılandırmaya özenirse o zaman muhalefetle karşılaşır ve daha da önemlisi, sonunda ABD'nin çekilmesine neden olur*”⁶²⁴ sözleridir. ABD içindeki “çok taraflılık”tan yana olanlar ise hegemonya ithamlarına karşı, kaygıları azaltacak Amerikan düzeninin en önemli unsurunun, BM'den NATO'ya kadar çok yanlı bir kurumlar ağı içinde ABD'nin yer alması olduğunu dile getirmektedirler.

11 Eylül saldırılarının terörist saldırılar olması, BM üyeleri üzerinde birleştirici bir etki yaratmıştır. Terörizm, BM'nin bu konudaki çalışmalarını hızlandırmasına sebep olmuş ve BM'nin kararlılığını etkilemiştir. BM Güvenlik Konseyi, 1373 sayılı kararla, ABD'nin, BM Antlaşması'nın kuvvet kullanımını

⁶²² David M. LAMPTON, “A Growing China in a Shrinking World: Beijing and the Global Order”, *Living with China: US-China Relations in the Twenty-first Century*, Ezra F. Vogel (der.), New York, W.W. Norton & Company, 1997, s. 123-124.

⁶²³ NYE, (2001), s. 193-194.

⁶²⁴ NYE, (2001), s. 192.

düzenleyen VII. Bölümü'nün esaslarına uygun davranabileceği yönünde bir eğilim göstermiştir. ABD ise, Güvenlik Konseyi'nin terörizmle mücadele konusunda kendisine verdiği desteği, girişeceği operasyona askeri birlik, mühimmat, maddi destek vb. şeklinde değil, bu askeri müdahalenin meşruluğunu tanımak şeklinde olmasını tercih eder şekilde davranmıştır.⁶²⁵ ABD Güvenlik Konseyi yetkilendirmesi ile kuvvet kullanımı kararı alınmasını istemek yerine 1368 ve 1373 sayılı kararlarda belirtilen “meşru müdafaa” hakkını kullanma yolunu seçmiştir. ABD, kuvvet kullanımı konusunda yetkilendirme halinde BMGK'ya sorumlu olmaktansa özgür davranmayı tercih etmiştir. Buraya kadar, 11 Eylül 2001 tarihinden itibaren, Afganistan Müdahalesi çerçevesinde, ABD-BM ilişkilerine baktığımızda durumun, daha çok ABD'nin aldığı kararları uluslararası topluluğa bildirmesi ve ardından BM'nin ABD'nin hareketlerini onaylaması ya da bu konuda kararlar alması şeklinde geliştiği görülmektedir.

ABD, BM Güvenlik Konseyi'nden istediği kararları çıkarmak için olanca gücüyle mücadele etmekte akabinde muvaffak olamadığı takdirde, farklı yollara sapabilmektedir. Bu duruma son dönemdeki en belirgin örnek; BMGK'nın 1441 sayılı kararından sonra ABD'nin Irak'a müdahalesini meşrulaştıracak bir BMGK kararı için toplanan BM Güvenlik Konseyi toplantısında; Rusya, Çin ve Fransa'nın vetosuna takılacağını anlayan ABD Dışişleri Bakanı Powell'ın toplantıya katılmamasıdır. Dolayısıyla ABD tarafından BM sistemi, çıkarları gerektirdiğinde ciddiye alınmayabilmektedir.⁶²⁶ Afganistan Müdahalesi sırasında ABD, baskıcı işbirliği taktiğini kullanarak Güvenlik Konseyi'nden çıkarlarına aykırı bir karar çıkartılmasına izin vermemiştir ve Uluslararası Güvenlik Destek Gücü (ISAF),

⁶²⁵ BOZKURT, (2003a), s. 216.

⁶²⁶ DUMAN, s. 17.

ABD'nin istediği şekilde oluşturulmuştur. 11 Eylül saldırıları sonrasında, BM Genel Sekreteri Kofi Annan, “*Dünya'nın bütün ulusları, failleri bulmak ve adalete teslim etmek için beraber çalışmalıdır*”, “*Bir ülkeye gerçekleştirilen terörist saldırılar, tüm insanlığa yapılmış bir saldırıdır*”, şeklinde konuşarak, ABD'nin derdine BM'nin ortak olduğunu açıklamıştır.⁶²⁷

11 Eylül sonrası BMGK Kolektif güvenlik sisteminin terörizmle mücadeleyle ilişkin daha aktif kararlar vermesinde, sadece terörizmin yarattığı büyük hasar neden olmamıştır. ABD'nin bir ölçüde hegemonyal tavrı da sistemi tetiklemiş ve bu sonucu doğurmuştur. Hegemon bir güç olarak ABD'nin uluslararası hukuktaki dönüştürücü rolüne işaret eden Detlev F. Vagt bu konuda “*ABD Uluslararası Hukukun yalnızca bir süjesi değildir. Dünyada hakim güçtür. Roma İmparatorluğu'ndan beri herhangi devletten daha hakim bir güçtür. Dolayısıyla, amansız ve acımasız niyetini göstererek, ABD normları yeniden şekillendirecek, beklentileri değiştirecek ve yeni realite oluşturabilecek bir pozisyondadır*” demektedir.⁶²⁸

E. Birleşmiş Milletler Güvenlik Sisteminin Geleceği

Kuvvet Kullanma Yasağı

Bazı yazarlar, BM Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden sonra geçen 50 yılı aşkın bir süreden beri devletlerin sık sık BM Ant.'a aykırı olarak münferiden kuvvet kullanmış olmaları nedeniyle, devletlerin örf adet uygulamalarının BM Antlaşması'nın lafzıyla çelişkili olduğunu, dolayısıyla artık örfi hukukun, kuvvet

⁶²⁷ Brett D. SHEAFER ve Micheal SCARDAVILLE, “How the United Nations Can Show Its Support for America's War Against Terrorism?”, 10.10.2002, [www.heritage.org/library/backgrounder/bgl474.html]

⁶²⁸ Detlev F. VAGTS, “Hegemonic International Law”, *The American Journal of International Law*, Cilt: 95, Sayı: 4, (2001), s. 843.

kullanılmasını sınırlandırdığı şeklinde yorumlanamayacağını iddia etmektedirler.⁶²⁹ Böylece, BM Antlaşması'nda md. 2/4'de yer alan kuvvet kullanma yasağının ortadan kalktığını iddia eden bu yazarlara göre, BM Antlaşması artık devlet uygulamasını yansıtmamakta ve dolayısıyla önleyici ve /veya öncelikli (preventive/pre-emptive) meşru müdafaa doktrini Uluslararası Hukuku ihlal etmemektedir. Bu görüş yaygın ihlallerin uluslararası hukuk kurallarını, hiyerarşisi ne olursa olsun değiştirebildiğinden yola çıkmakta, yapılagelişin uluslararası hukuka temel oluşturduğunu savunmaktadır.⁶³⁰ Hukuk normunun geçerli kabul edilmesi için, otoriter ve etkin olması gerekliliğinin savunulmasının uluslararası hukuk gibi merkezi bir otorite tarafından yürütülmeyen bir hukuk dalı açısından yıkıcı bir etkisi olacaktır. Bu sebeple BM Ant. hala en temel uluslararası hukuk normu olarak ayaktadır.

BM Antlaşması'nın "özünü" oluşturan md. 2/4'deki kuvvet kullanma yasağının *jus cogens* bir kural olduğu göz önünde bulundurulursa devlet uygulamaları ile *jus cogens* kuraldan bir sapmaya izin veren aynı statüde liberal bir kuralın oluştuğundan söz edilemez. Hatta md. 2/4'deki yasağın normatif statüsünün, aykırı devlet uygulamaları sonucu, *jus cogens* nitelikte olmadığını varsaysak bile, BMGK iznine başvurmaksızın kuvvet kullanılmasına izin veren bir uluslararası örf adet hukukunun oluşması için gerekli olan, istikrarlı devlet uygulamalarından söz edilemez. ABD'nin 2003 Irak müdahalesinin, hem devletlerin çoğunluğu tarafından hukuka aykırı bulunmuş olması, hem de önde gelen uzmanlar tarafından hukukun ihlali olarak nitelenmesi sonucu bu yolda bir yapılageliş oluştuğunu söylemek fazla

⁶²⁹ Michael GLENNON, "Military Action Against Terrorist Under International Law: The Fog of Law: Self- Defense, Inherence, and Incoherence in Article 51 of the United Nations Charter", *Harvard Journal of International Law & Public Policy*, Cilt: 25, Sayı: 2, (2002), s. 539.

⁶³⁰ AREND, BECK, s. 101.

iddialı olacaktır.⁶³¹ Gerek yazarlar gerekse devletler arasında farklı görüşlere rastlansa da, meşru savunma kavramını genişleten yeni mutlak kural olduğunu iddia etmek ya da kuvvet kullanma yasağına ilişkin yeni bir istisna kabul etmek mümkün değildir.

11 Eylül sonrası ABD'nin Afganistan ve özellikle Irak müdahalesi, BM Antlaşması 2/4'te yer alan kuvvet kullanma yasağının yapılageliş yönü üzerinde etkisi olmadığı rahatça söylenebilir. Ancak asıl incelenmesi gereken bu yasağın *jus cogens* niteliği üzerinde müdahalelerin etkisidir. Gönüllüler ittifakı (coalition of willing) kurularak, açık BMGK yetkilendirmesine ihtiyaç duyulmaksızın yapılan Irak müdahalesi; diğer devletler ve ABD'ce de tekerrür ettirilmediğinden, bu müdahaleyi uluslararası topluluğun genelinin hukuk dışı kabul etmesi ve son olarak ABD'nin dahi müdahaleyi BMGK yetkilendirmesine dayandırma çabası neticesinde; kuvvet kullanma yasağının *jus cogens* niteliğinin yıpranmasının ötesinde fazlaca etkisi olmamıştır. 1999 yılındaki NATO'nun Kosova müdahalesi de uluslararası toplumun desteğini almış olsa da (meşruiyet), müdahalenin uluslararası hukuka aykırı olduğu görüşü hakimdir.⁶³²

BM sistemi doğduktan sonra, güçlü devletler sistemle uyumsuz eylemlerini, hukuk dışı kalmaktan çekinerek, BM Ant md 2.4'ü dar yorumlayarak ve yahut md.51'i geniş yorumlayarak sistem içinde meşrulaştırmaya çalışmışlardır. Bu durum olumlu tarafından bakılacak olduğunda, BM sisteminin hükümsüz kılınmasına değil, normlara uygun yapılageliş hukukunun oluşmasını güçleştirmiş, ancak normlara ilişkin *opinio juris*'in varlığını güçlendirmiştir.

⁶³¹ FRANCK, (2003b), s. 612-614.

⁶³² Carsten STAHN, "Enforcement Of Collective Will After Iraq", *The American Journal of International Law, Agora: Future Implications of the Iraq Conflict*, Cilt: 97, Sayı: 4, (2003), s. 814.

BMGK ve Yasacılık

BMGK'nın 11 Eylül sonrası kararları göstermektedir ki; Güvenlik Konseyi artık geleneksel uluslararası güvenlik konseptini terk etmiş ve uluslararası barışı koruma hukukunu esnek bir biçimde yeni gelişmelere uyarlamıştır. Bu uyarlama, BM Ant.'in uluslararası barışı korumanın "kurallar bütünü" olmasında normatif gerekçesini bulmaktadır. BM Ant. uluslararası toplumun barışçı bir şekilde yapılandırılmasına yönelik kesin kurucu ilkeler içermektedir. 11 Eylül saldırıları ile devlet dışı aktörler, savaş çapında güç kullanımında bulunabilecek durumda olduklarını göstermişlerdir.⁶³³ Savaş niteliğindeki çatışmaların önlenmesi BM Ant.'in temel hedefi olduğundan, Ant'ın barışın korunmasına ilişkin temel ilkelerinin 11 Eylül saldırılar gibi terörist eylemlere uygulanmaması, onun ruhuna ve kurucu anlamına aykırı olacaktır. Bu durumda, BM Ant.'in norm koyucu olması, düzenleme alanının devlet dışı aktörleri de kapsamına uygun düşecektir.

BM sistemi geçmişte de siyasi sebeplerden kilitlendiğinde, uluslararası güvenlik veya insani sebeplerle harekete geçmek için yan yollar bulmuştur. Sistem organları yeni uygulamalar geliştirmeyi başarmıştır. Antlaşmanın 27/3 maddesinin açık hükmüne aykırı olarak ilk yıllarda BMGK'daki oylamaya katılmayan daimi üyenin oyunun veto sayılmaması (1950 de Kore'ye ilişkin alınacak BMGK kararlarında, toplantıları boykot eden Sovyetler Birliği engelini aşmak için); yine Kore'ye ilişkin olarak, BMGK'nın gündeminde olan bir konu için BMGEKU'nun karar alması (BM Ant 12. maddesi ile açıkça yasaklanmış olmasına rağmen, BMGEKU'nun "Barış İçin Birlik" adı altında karar alması); Antlaşmada yer almayan

⁶³³ Bardo FASSBENDER, *UN Security Council Reform and the Right to Veto*, The Hague, Kluwer Law International, 1998, s. 37.

“BM Barış Gücü”nün yaratılması; BMGK onaysız bölgesel örgütlerce düzenlenen ve uluslararası toplumda meşru görülen insani amaçlı askeri müdahalelere sonradan (*retro*) hukukilik kazandırılması, sistemin BM Antlaşmasında değişiklik olmaksızın yarattığı uygulamalardan bazılarıdır.⁶³⁴ Bu örnekler göstermektedir ki BM sistemi kendi uygulamaları ile (BM Antlaşmasında bir değişiklik olmaksızın) kendini yenileyebilmektedir. BMGK 1368 ve 1373 sayılı kararları ile yukarıdaki örneklere benzer bir şekilde hem Antlaşmaya aykırı olduğunu düşündürecek bir şekilde meşru müdafaa hakkını düzenlemiş hem de BMGK Kararı yoluyla genel ve denetim mekanizmalı (Terörizmle mücadeleyle ilişkin) bir hukuk yaratmıştır.

Afganistan müdahalesi öncesi BMGK Kararları 11 Eylül saldırılarının “barışa tehdit” oluşturduğundan yola çıkarak, BM Ant. 7. bölümünün (BMGK’ce alınan askeri tedbirler) uygulanmasına benzer bir durum yaratmıştır. Bu nedenle müdahalenin, uluslararası hukuka göre meşru müdafaa ve BMGK yetkilendirmesi arasında kalan bir durumda değerlendirilebilecektir.⁶³⁵ BMGK 1368 ve 1373 sayılı kararlarının BM Ant.’da yer almayan “barışa tehdit” oluşturan fiili duruma karşı, meşru müdafaa hakkının BMGK onayıyla kullanılması gibi yeni bir müdahale konsepti yarattığı söylenebilir.

BM’nin 11 Eylül sonrası uluslararası hukukta yaptığı en büyük yeniliklerden biri de; 1974 tarihli BMGEKU “Saldırının Tanımlanması Hakkındaki Kararı”nın 4. maddesinin kendine tanıdığı hakkı kullanarak, BMGK 1368 ve 1373 Sayılı kararları ile yapılan terör eylemlerini “terörist saldırısı” olarak nitelendirerek, BMGK yetkilendirmesiyle askeri müdahale yapabilmesinin önünü açabilecekken, bunun

⁶³⁴ WEDGWOOD, s. 578, FRANCK, (2003b), s. 614,615.

⁶³⁵ STAHN, (2003), s. 80.

yerine “silahlı saldırı” olarak nitelemediği terörist saldırılara karşı “meşru müdafaa hakkını” teyit etmiştir. Bunu yaparken meşru müdafaa hakkının 51. maddede “güvenlik Konseyi gerekli önlemleri alınca kadar” ifadesiyle gayet açık bir şekilde ifade edildiği üzere sınırlı süreli olması gerekliliğini de ihlal etmiştir. Meşru müdafaa hakkı sona ermesi gereken zamanda, teyit edilmiştir. BMGK kararlarının hukuk kaynağı (yasa) (*legislative acts*) sayılması görüşü uyarınca, bu kararlar ile meşru müdafaaaya ilişkin BM sistemi geri dönülemez şekilde değişmiştir.

Öngörüler

BM Antlaşması hükümleri değişmez olsa da, BMGK kararları yoluyla yeni durumlara ayak uydurabileceğini ve aslında hiçte hantal olmadığını 11 Eylül sonrasında göstermiştir. ABD’nin sistem içinde kalma gayretini BM’de Güvenlik Konseyi kararlarıyla sistemi zorlayarak karşılık vermiştir. Bu iki süje arasındaki görece uyum, çokları tarafından BM’nin ABD’nin dümen suyuna girdiği şeklinde yorumlanmışsa da, Irak müdahalesinden sonra BMGK bir daha ABD’ye bu kadar müsamahalı davranmayacağı öngörülmektedir. ABD’nin bundan sonra Fransa, Çin ve Rusya vetosunu aşmadan karar çıkartması güç olacağından eylemlerine meşruiyet altyapısı sağlayabilecek BMGK Kararlarının çıkmasını sağlayamayacaktır.

Irak müdahalesi sebebiyle gündeme gelen 678, 687 ve 1441 sayılı kararlar incelendiğinde, BMGK yetkilendirmelerinin muğlak bir dille yazılmış, süre limiti konmamış ve yeni bir BMGK kararı ile yetkinin açıkça kaldırılmamış olmasını ABD’nin kötüye kullanması; BMGK üyelerinin bundan sonra kararlarda çok daha özenli davranmaya itecektir. BMGK’nın pasifleşeceği bu ortam da pek çok konuda

karar alınamamasına ve devletlerin sistemin işlemediği bahanesiyle, uluslararası hukuka daha az riayet etmesi tehlikesini doğuracaktır.

BM sisteminin ABD müdahaleciliğine etkili yanıt veremediği iddiaları doğru olmakla birlikte, dillere pelesenk edilmesi manasızdır. Çünkü BMGK'nın veto hakkı sahibi 5 daimi üyesine karşı BM Kolektif Güvenlik sisteminin alabileceği herhangi bir tedbir bulunmamaktadır. Bu durum sadece ABD'ye özgü olmayıp, diğer daimi üyelerin gelecekte girişecekleri müdahalelere karşı da sistem yanıt veremeyecektir. BMGK'da reform yapıp daha adil ve eşitlikçi bir temsil sağlanması hayalleri ise her daim canlı olmakla birlikte, veto hakkı sahibi daimi üyelerce kabul edilme şansı bulunmamaktadır.

Öneriler

BM sisteminin geleceğine ilişkin somut bir öneride bulunan Richard N. Gardner; antlaşmaya terörizme ve terörizme silah tedarikine karşı BMGK kararı olmaksızın kuvvet kullanımına izin veren hükümler eklenmesi halinde BM sisteminin güncel tehlikelere karşı yenilenmiş olacağını ve böylelikle de hem uluslararası toplumun hem de ABD'nin çıkarlarının en üst seviyede korunabileceğini iddia etmektedir.⁶³⁶ Görece basit ve faydalı görünen bu teklif, hukuki kuvvet kullanımının meşru müdafaa veya BMGK onayına bağlı olduğu mevcut durumda dahi hukuksuz kuvvet kullanımı en yaygın sorunu oluşturduğu göz önüne alındığında, kuvvet kullanma yasağının dahada esnemesine yol açacaktır.

⁶³⁶ GARDNER, s. 590.

BMGK'nın anti demokratik yapısı, BM sistemine ilişkin her konuda değinilen bir gerçektir. Bu yapıyı tamamen değiştirmek mümkün görünmediğine göre (daimi üyeler veto edeceğinden) sistemde kısmi bir değişiklikle, geçici üyelerin daha uzun süreliğine seçilmesi ve bu seçimin sadece coğrafi kriterlere göre değil, insan haklarına saygı, BM operasyonlarına katkı (maddi-askeri), barış ve güvenlik geçmişi gibi kriterler uyarınca yapılması düşünülebilir.⁶³⁷ BM Antlaşmasında herhangi bir değişiklik yapılmadan gerçekleştirilecek bu değişiklikle hem ülkelerin barışçıl, insan haklarına saygılı olması ve BM'ye katkı yapmaları özendirilmiş olacak hem de bu koşulları sağlayan ülkelerin alacakları kararların hakkaniyete uygun olması umulabilecektir. Bu kriterleri sağlayan ülkelerin katılımıyla alınacak kararların uluslararası meşruiyet temeli de güçlenmiş olacaktır.

III. HEGEMONYA VE ULUSLARARASI HUKUK

“Ulusal ya da uluslararası bir organizasyonun, en etkili üyesinin politikasından başka bir politikası olamaz”⁶³⁸

Detlev Vagts'ın hegemonik uluslararası hukuk tanımı uyarınca; devletler arasında şekli ya da fiili eşitliğini deforme eder ve görece güçsüz devletler güçlü ya da hegemon devlete sunduğu sadakat karşılığında güvenliğini temin eder. Hegemon devlet sözleri ve fiilleriyle antlaşma veya yapılageliş temelli, yeni hukuk kuralları yaratır. Hegemon antlaşmalara uymamasının örfi hukukta kabul görüp yeni bir

⁶³⁷ Jane E. STROMSETH, “Law and Force After Iraq, A Transitional Moment”, *The American Journal of International Law*, Cilt: 97, Sayı: 3, (2003), s. 642,643.

⁶³⁸ Hans J. MORGENTHAU bknz; Jose E. ALVAREZ, “Hegemonic International Law Revisited”, *The American Journal of International Law*, Cilt: 97, Sayı: 4, (2003), s. 888.

yapılageliş oluşturacağını bilir ve bu rahatlıkla davranır. Belirsiz ve çatışan hukuk kuralları hegemonun tercih ettiği bir durumdur.⁶³⁹

İmparatorluk tezleri (*emperyal*) genel kabul görmese de, ABD'nin hegemon olup olmadığı tartışılmaktadır. ABD hegemonyasının, günümüzde (atomik çağda) eski hegemonya tanımını ve örnekleri ölçü alınarak değerlendirilmesi yeterli olmayacaksa da, 11 Eylül sonrası ABD hegemonyasından sıkça söz edilmektedir. Hegemon devletler, uluslararası hukuku yeniden şekillendirme güçlerine sahiptirler. Tarih boyunca; Roma İmp., İspanya, Fransa ve İngiltere hegemonluk dönemlerinde hukukta da baş aktör olmuşlardır. ABD'nin yalnızca ulus devletlerin uluslararası hukuka egemen olduğu bir dönemden sonra başat (dominat) olması ve yok edici nükleer silahların yaygınlığı neticesinde, hukuku şekillendirmede kendinden önceki hegemonlar kadar etkili olmadığı fark edilmektedir.⁶⁴⁰

Yukarıda tanımlanan hegemonik uluslararası hukuk'a, 11 Eylül sonrası en güzel örnek; BMGK'nın 1373 sayılı kararıyla “terörizmin finansmanının önlenmesine ilişkin” çok taraflı antlaşmayı kabul etmesi sonucu, tüm devletlerin iradelerini beyan etmeksizin bağlayıcı ve yaptırımları olan bir yazılı hukuk kuralı ile bağlanmış olmasıdır. BMGK ile oluşan yasanın coğrafi ve süresel bir sınırı olmadığı gibi, doğrudan uluslararası güvenlik ile ilgili de değildir

A. Yapılageliş Hukuku

BM Ant. 2/4 de düzenlenen “*her ülkenin toprak bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığına karşı*” kuvvet kullanma yasağına aykırı olmasına rağmen, devletler

⁶³⁹ ALVAREZ, s. 873.

⁶⁴⁰ BYERS, (2007), s. 1-3.

vatandaşlarının tehlikede olması sonucu vatandaşlarının güvenliğini sağlamak ve tehlikede oldukları ülkeden çıkartmakla sınırlı olarak askeri müdahaleler yapmışlardır.⁶⁴¹ BM Ant. sonrası devletlerce uygulanan ve daha da önemlisi uluslararası kamuoyunca da onay görmüş bu müdahale türünün maddi unsurunun yanında, genel kabul görerak yapılageliş oluşturduğu kabul edilirse; yazılı (antlaşma) ve *jus cogens* bir kurala aykırı yapılageliş oluşturulabileceği ortaya çıkacaktır. Bu durumda gelecekteki ABD uygulamalarının uluslararası hukuk üzerindeki etkisinin, devrimsel olabileceğini göstermektedir.

11 Eylül saldırıları sonrasında ABD, terörizmi destekleyen ve teröristleri barındıranların en az terörist eylemleri gerçekleştirenler kadar suçlu oldukları savını ortaya atmış ve bu savına bağlı olarak eylemlerini gerçekleştirmiştir. Bir devletin terörizme destek vermesi, terör olaylarını örgütlemesi ve teşvik etmesi uluslararası hukuka aykırıdır. Ancak, ABD'nin uyguladığı yeni yaklaşımına göre bir devlet terörist eyleme destek vermese, örgütlemese ve teşvik etmese bile, sadece terörist eylemlere müsamaha göstermesi nedeniyle silahlı bir saldırı gerçekleştirmiş gibi değerlendirilmektedir. ABD'nin meşru müdafaa hakkına ilişkin savunduğu, silahlı saldırı konusunda BM Antlaşması'na ve gereklilik hususunda örfi hukuka uygun kabul edilsin ya da edilmesin, barındırma teorisi (harboring theory) Uluslararası Adalet Divanı kararlarına göre meşru sayılamaz. Başkan Bush tarafından açıklanan anlayış, terörist eylemlerin sorumluluğunu olduğu gibi barındıran hükümete

⁶⁴¹ GARDNER, s. 589.

yüklemektedir. Kaldı ki El-Kaide ile Taliban arasında olduğu iddia edilen bağ hiçbir zaman kamuoyuna delillerle açıklanmamıştır.⁶⁴²

ABD 2002 yılında açıkladığı öncelikli meşru müdafaa konseptine, hem hukukçular hem de devletler uluslararası hukuka uygun bulmamaktadırlar.⁶⁴³ Bush doktrinine uyarınca ABD'ye üç hak verilmiştir. Birincisi, herhangi bir devlet ya da terörist örgütün, uluslararası barış ve güvenliğe bir tehdit oluşturduğunu belirleme yetkisi. İkincisi tehdidi yok etmek için uluslararası toplumun görüşünü aldırılmadan, kuvvet kullanabilme. Üçüncüsü ABD'nin kuvvet kullanımının uluslararası hukuk camiasında başka devletlere emsal teşkil etmeyecek olmasıdır. İlaveten doktrinde, diğer devletler önleyici meşru savunma hakkını işgal maksadıyla kullanmamalarına ilişkin uyarılmıştır.⁶⁴⁴

ABD yapılageliş olarak başka ülkelere örnek oluşturmamak üzere, uluslararası arenada hangi eylemin meşru savunma ya da gayri meşru bir işgal olduğunu belirtme hakkını kendisinde saklı tutmak istemiştir. ABD, bir yandan sabit bir normu başkalarına emsal oluşturmayacak şekilde değiştirmeye kalkışmış, diğer bir yandan da şimdiye kadar uluslararası örf adet hukukunda uygulanan kriterlerin mevcut durumun gereksinimlerini karşılayamaz hale geldiğini savunmuştur.⁶⁴⁵

Kuvvet kullanma yasağı ile uygulama arasındaki uyumsuzluğun bu alanda hukukun etkin ya da geçerli olmadığı şeklinde yorumlamak doğru değildir.⁶⁴⁶

Nitekim UAD'ın Nikaragua davasında kuvvet kullanma yasağının örfi uluslararası

⁶⁴² RATNER, (2002), s. 908.

⁶⁴³ GLENNON, s. 53.

⁶⁴⁴ BELLAMY, (2003), s. 309.

⁶⁴⁵ BELLAMY, (2003), s. 310.

⁶⁴⁶ GRAY, (2004), s.19.

hukuku temsil edip etmediğine ilişkin tartışmasında belirttiği gibi; tutarsız devlet uygulamaları, yeni bir uluslararası örf adet hukukunun doğuşu istikametinde hareket eden uygulamalar olarak değil; hukukun ihlalleri olarak değerlendirildiği sürece BM Anlaşması'nda somut ifadesini bulan kuvvet kullanma yasağına ilişkin kural ayakta kalacaktır. Bu çerçevede uluslararası toplumun kurallar için desteğini ifade etmeye devam ettiğinde, mevcut normun varlığını teyit edecek ve onu yaşatacaktır. Irak'a 2003 yılında yapılan müdahalenin uluslararası ortak güvenlik hukuku ya da kuvvet kullanımını düzenleyen uluslararası hukuk kurallarını değiştirip değiştirmediği sorusu sorulmaktadır.⁶⁴⁷ Tek taraflı kuvvet kullanımına izin verilmesi durumu, şu an için yürürlükte olan antlaşmalara göre yasaktır ve Irak'a yapılan müdahalenin hukuka uygunluğun için henüz oluşmuş bir uluslararası örf adet kuralı bulunmamaktadır. Bu hususta Örf adet kuralının oluşması için gereken manevi unsurun (*opinio juris*) yokluğu açıkça ortadadır. BM üyelerinin büyük çoğunluğu Irak'a karşı kuvvet kullanılmasına karşı çıkmışlardır. Maddi unsur olan, yeteri sayıda devlet uygulaması da söz konusu değildir.⁶⁴⁸

ABD'nin hegemon gücünün etkisini yapılageliş kuralı oluşturmada azaltan gelişmelerden birincisi; yapılageliş kurallarının (örf adet, teamül) oluşumunda "sürekli itirazcılık" kuralının giderek etkisizleşmesi ve bazı konularda devletlerin itirazcı olmalarına rağmen kendilerini yapılageliş ile bağlı bulabilmeleridir. ABD'nin eşsiz gücüne rağmen yapılageliş oluşturmada baskın rol oynayamamasının ikinci temel sebebi ise; *jus cogens*'in rolünün artması sonucu devletlerin rıza göstermediği

⁶⁴⁷ Nikaragua'ya Karşı Askeri ve Paramiliter Aktiviteler Davası (Nikaragua -ABD), *Uluslararası Adalet Divanı Raporları*, 1986.

⁶⁴⁸ COP, s. 135.

kurallarla da (yukarıdaki örneğe benzer bir şekilde) bağlı kalabilecek olmalarıdır.⁶⁴⁹ Günümüzde hegemon tarafından desteklenmeyen yapılageliş kurallarının yaratılabilmesi mümkün olmasına rağmen içinde temel bir mahsur bulundurmaktadır. Hegemon devletin rızası dışında oluşan kurala karşı, bu devlet yasal düzenden uzaklaşmaya meyyledip, tek taraflı politikaları tercih edecektir. Bu nedenle hegemonu hukuk sisteminin içinde tutmaktaki büyük yarar sebebiyle, hegemonun iradesine, devletlerin eşitliği kavramına aykırı olabilecek şekilde, ayrıcalık atfedilmesi imkan dahilindedir.⁶⁵⁰

B. Egemen Eşitlik

ABD'nin Uluslararası hukuku temellerini değiştirme çabasına girdiği varsayıldığında bundan en doğrudan etkilenecek kavram belkide “egemen eşitlik” olacaktır. Bu kavram eski hegemon devletler için her zaman sorun teşkil etmiştir ve bu günde ABD için durum böyledir. ABD'nin başat (süper güç) konumu sonucunda, kendi iç hukukunu uluslararası ilişkiler bağlamında daha çok kullanmaya başlamıştır. Bu tezin özellikle 2. bölümünde işte tamda bu sebepten ABD'nin iç düzenlemeleri (hukuku) incelenmiştir. Uluslararası hukuka ilişkin bir tezde bir ülkenin iç hukukuna bakma gereksinimi duyulması ABD'nin uluslararası ilişkilerde sadece bir devlet olmadığını göstermektedir. Egemen eşitlik kavramı, yeni hukuk yaratılırken (örf

⁶⁴⁹ Stephen TOOPE, “Güçlü Ama İkna Edici Değil Mi?, Yapılageliş Hukukunun Oluşumunda ABD'nin Rolü”, Michael Byers, George Nolte (der.), Erdem Denk (çev.), *ABD Hegemonyası ve Uluslararası Hukukun Temelleri*, Ankara, Siyasal Basın Yayım Dağıtım, 2007, s. 324.

⁶⁵⁰ Andrew HURRELL, “Yorumlar”, Michael Byers, George Nolte (der.), Erdem Denk (çev.), *ABD Hegemonyası ve Uluslararası Hukukun Temelleri*, Ankara, Siyasal Basın Yayım Dağıtım, 2007, s. 393.

adet, antlaşmalar, BMGK kararları) tüm devletler eşit sayıldığından, hegemon devlet için ciddi bir sorun oluşturmaktadır.⁶⁵¹

Devletlere egemenlik hakkının tanınması, bazı temel uluslararası hukuk kurallarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu kuralların başında “devletlerin egemen eşitliği” ilkesi gelmektedir. Bu ilkeye göre bütün devletler eşittir, aynı haklardan yararlanır ve aynı yükümlülöklere tabidir. Devletlerin hukuki statüleri arasında fark yoktur. Birleşmiş Milletler Şartı’nın 2. maddesinin 1. bendinde yer alan “devletlerin egemen eşitliği” ilkesi, uyarınca karşılıklılığın uygulamasını zorunlu kılmaktadır.⁶⁵² Irak 1990’da, Kuveyt’i işgalini egemenlik hakkının kullanımına bağlarken, ABD Başkanı George W. Bush da, 2003 Irak müdahalesinde kuvvet kullanma haklarını, devletlerin “egemen yetkileri”nin bir sonucu olarak değerlendirmiştir.⁶⁵³ Egemen, hakkı çiğnendiğinde bu hakkı geri almak hakkına sahip olandır. Bir devletin topraklarını işgal, kanunlarını hiçe sayma ve silahlı kuvvetlerine saldırı olması o devletin egemenliğini ihlal etmek demektir. Kuvvet kullanma yasağının, temel bir uluslararası hukuk ilkesi olan ÷lke egemenliğine saygı ilkesini akla getirdiği ve çok yakın bir ilişki içinde oldukları da açıktır.⁶⁵⁴

Soğuk savaş sonrasında BM’nin insani sorunlarda etkin tutumu ve uluslararası toplumun bu tutuma desteğinin; bu konularda insani müdahaleye sıcak bakılmasını sağlamıştır. Devletlerin mutlak egemenliği kavramıyla çatışan bu yeni durum, insani müdahalelerin insani felaketlerin önlenmesi için Güvenlik Konseyi

⁶⁵¹ Nico KRISCH, “Diğerlerinden Daha Mı Eşit? Hiyerarşi, Eşitlik Ve Uluslararası Hukukta ABD Üstünlüğü” Michael Byers, George Nolte (der.), Erdem Denk (çev.), *ABD Hegemonyası ve Uluslararası Hukukun Temelleri*, Ankara, Siyasal Basın Yayım Dağıtım, 2007, s. 170-182.

⁶⁵² Fatma Süzgün Şahin, “Değişen Egemenlik Kavramı”, *Türk İdare Dergisi*, Sayı: 443, (Haziran 2004), s. 33.

⁶⁵³ TARHANLI, s. 151.

⁶⁵⁴ KÖCHLER, s. 423.

kararı olmaksızın başlatılması (1999 Kosova Krizi sırasında NATO'nun hava saldırıları, yakın dönem örneğidir) ve daha da önemlisi bu müdahalenin insani sonuçları bakımından uluslararası toplumun onayını kazanması sonucunda hukukilik ve meşruiyet arasında bir yarıklık oluşmasına sebep olmuştur. Uluslararası hukuk ve BM sistemini erozyona uğratabilecek bu yarığın kapanması için insani müdahalelere ilişkin olarak veto hakkının kısıtlanması gibi fikirlerin doğmasına yol açmıştır.⁶⁵⁵

Günümüzde, egemenliğin klasik anlamından bir hayli uzaklaşmış olup, hukukun üstünlüğü karşısında mutlak, sınırsız bir iktidar karşılığı olarak egemenliğin kullanılmasından söz edilemeyeceği konusunda tereddüde yer olmamalıdır.⁶⁵⁶ BM gibi uluslararası örgütlere üyelik ve uluslararası antlaşmaların imzalanması, devletlerin, egemenliklerini kendi iradeleri ile şu ya da bu şekilde sınırlandırması anlamına gelmektedir. Birleşmiş Milletler katılımcı bir yapı sergilemektedir. Katılım egemenlik alanını artırmakta, denetim ise sınırlamaktadır. Katılım gücü arttıkça denetim üzerindeki egemenlik alanı da artmaktadır. Diğer devletler BMGK'da veto hakkına sahip 5 daimi üyenin (ABD, İngiltere, Fransa, Rusya, Çin) özel statüsü dolayısıyla artık sadece katılan değil, aynı zamanda denetlenen ülkeler durumuna düşmektedirler. Katılım ile denetim arasındaki dengenin diğer devletler aleyhine olan yapısı, bu devletlerin egemenlik alanının daralması ve üyelerin BM sistemine şüpheyle yaklaşmasına sebebiyet vermektedir.⁶⁵⁷

BM Şartı'nın 27. maddesi Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesini (2. Dünya Savaşı galipleri) "Devletlerin Egemen Eşitliği" prensibini bozucu bir şekilde farklı

⁶⁵⁵ FALK, (2003), s. 591.

⁶⁵⁶ Hayati HAZIR, "Avrupa Topluluğu İle Türk Hukuk Sisteminin Bütünleşmesinde Egemenliğin Devri Sorunu", *Prof. Dr. Halil Cin'e Selçuk Üniversitesinde 10. Hizmet Yılı Armağanı*, Konya, Selçuk Üniversitesi Yay., 1995, s. 21.

⁶⁵⁷ DAVUTOĞLU, (2003), s. 53,54.

bir konuma koymaktadır. Güçleri sayesinde kuralların uygulanmasını garanti altına alabilen bu devletler kendilerini bu kuralların üstüne koyarak uluslararası hukukun hakkaniyetine gölge düşürmektedir.⁶⁵⁸ Daimi üyeler, özel veto haklarından yararlanarak zorlama önlemlerine ilişkin her türlü kararın engelleme hakkına sahip kılınmıştır.

Uluslararası barışı ve güvenliği sağlamakla görevli olan Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden, bozan ve saldırı niteliği taşıyan durumlarda alacağı kararların bağlayıcı niteliği vardır ve bu bağlayıcılık bir çeşit "üstün egemenlik" belirtisidir. Beş daimi üyenin veto hakkına sahip olması, onlardan herhangi birinin istemediği kararın alınmaması sonucunu doğurmakta ve üyeler arasında bulunması gereken "egemen eşitlik" ilkesini tartışılır kılmaktadır. Karar mekanizmasındaki bu eşitliksiz yaklaşımında BM Güvenlik Konseyi'nin bir çok kararının BM üyesi devletlerin çoğunluğunca benimsenmemiş ve kabul görmemiş olmasında etkisi vardır.⁶⁵⁹

BM sisteminde kuvvet kullanılmasını tehdit eden bir başka yaklaşımda ABD'nin, tehdit daha ortaya çıkmadan tehdidi yok etme anlayışına dayalı müdahale anlayışıdır. ABD, diğer devletlerin egemenlik alanlarını daraltan bu egemenlik anlayışını meşrulaştırmak için teorik bir arka plan oluşturmaya çalışmaktadır.⁶⁶⁰

⁶⁵⁸ KÖCHLER, s. 62,63.

⁶⁵⁹ Mümtaz SOYSAL, "Değişen Egemenlik ve Meşruluk", *Anayasa Yargısı, Anayasa Mahkemesi Yayınları*, Sayı: 20, (2003), s. 175,176.

⁶⁶⁰ DAVUTOĞLU, (2003), s. 53.

C. Antlaşmalar Hukuku

Devletler yazılı olan antlaşmalar hukukunu, genelde yapılageliş hukukuna tercih etmektedirler. Bunun sebebi devletlerin antlaşmaları, yapılagelişle oluşan hukuktan daha bağlayıcı bulmalarıdır. Antlaşmalar genelde (devletlerin iç mevzuatlarına göre değişebilmekle birlikte) devletlerin açık iradesi sonucu yürütme organınca imzalanmakta ardından da yasama organınca onaylanmaktadır. Antlaşmayla oluşan yükümlülükleri denetleyen bir düzenleme genellikle antlaşma içinde yer almaktadır. Oysa yapılageliş hukukunun her zaman, devlet uygulamaları ve *opinio juris*in oluşup oluşmadığına dair bir kontrole tabi tutulması gerekmektedir.⁶⁶¹

ABD'nin Soğuk savaş ve özellikle de 11 Eylül sonrası antlaşmalar hukuku üzerindeki etkisi, önceki hegemonların da tercih ettiği üzere, tüm tarafların eşit sayıldığı ve konsensus ile oluşan uluslararası antlaşmalara katılmamayı tercih etmesi temelindedir. ABD diğer batılı devletlere oranla daha az sayıda antlaşmaya imza atmaktadır. Hegemon konumunun da doğal sonucu olan bu durum uyarınca, daha az taahhüt altına girmektedir. Bunun doğal sonucu olarakta ABD antlaşmalar hukukunu çok fazla ihlali etmemektedir.⁶⁶² ABD "Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü" (Roma Statüsü), "Ottawa Kara Mayınları Sözleşmesi", "Kyoto Protokolü" gibi antlaşmalara taraf olmayarak, uluslararası hukuku reddetmiş sayılmasa da süper güç olması sebebiyle, bu alanlarda hukukun gelişmesini engelleyebilmektedir. ABD

⁶⁶¹ RATNER, (2002), s. 915.

⁶⁶² Alain PELLET, "Yorumlar" Michael Byers, George Nolte (der.), Erdem Denk (çev.), *ABD Hegemonyası ve Uluslararası Hukukun Temelleri*, Ankara, Siyasal Basın Yayım Dağıtım, 2007, s. 463.

diğer ülkelerden farklı “özel bir sorumluluk” sahibi olduğunu belirterek aslında egemen eşitlik kavramını da farklı algıladığını göstermektedir.⁶⁶³

ABD bunun tam tersi bir şekilde antlaşmayı tüm uluslararası hukuka hakim kılmak amacıyla bağlayıcı olan BMGK kararı olarak kabul ettirmek yolunu tercih etmektedir. Buna en güzel örnek BMGK 1373 sayılı karardır. Bu kararın bir kısmını “Terörizmin Finansmanın Önlenmesine İlişkin Uluslararası Konvansiyon” (terörizme karşı devletlerin sorumluluğu düzenleyen) antlaşması oluşturmaktadır. ABD; BMGK Kararı yolu ile imza ve onay süreçlerini bekleme külfetine katılmadan ve katılım için ödün ve müzakere etmeksizin bağlayıcı bir hukuk normu yaratabilmiştir.⁶⁶⁴

Bir devletin uygun bulmadığı bir anlaşmayı imzalamaması, egemenliğinin sonucu ve doğal hakkıdır. Ancak ABD'nin bunun bir adım ötesine geçerek imzalamayarak 3. taraf olduğu bir anlaşmanın, uygulamasına yönelik müzakerelere katılıp, içeriği değiştirmeye çalışması hukuka uygun sayılamaz. ABD bu stratejisini BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde ilk defa ortaya koymuş, daha sonra da UCM Statüsüne ilişkin olarak aynı stratejiyi uygulamıştır.⁶⁶⁵ ABD'nin Antlaşmalara ilişkin bu tutumu egemen devlet iradelerinin, anlaşmaya taraf olmayan devletçe kısıtlanması anlamına gelmekte ve hukuka aykırılık sergilemektedir. ABD bu tutumunu süper güç olması sebebiyle; anlaşmanın uygulamasının yaratacağı yapılageliş hukukunun, kendisini de etkileyebileceği tezine dayandırmaktadır.

⁶⁶³ Edward KWARAKWA, “Uluslararası Topluluk Uluslararası Hukuk ve ABD”, Michael Byers, George Nolte (der.), Erdem Denk (çev.), *ABD Hegemonyası ve Uluslararası Hukukun Temelleri*, Ankara, Siyasal Basın Yayım Dağıtım, 2007, s. 37,38.

⁶⁶⁴ Pierre KLEIN, “ABD Hakimiyetinin Antlaşma Rejimlerinin Hazırlanması Ve Antlaşmalar Hukukunun Gelişimi Üzerindeki Etkileri” Michael Byers, George Nolte (der.), Erdem Denk (çev.), *ABD Hegemonyası ve Uluslararası Hukukun Temelleri*, Ankara, Siyasal Basın Yayım Dağıtım, 2007, s. 427-433.

⁶⁶⁵ Pierre Marie DUPUY, “Yorumlar”, Michael Byers, George Nolte (der.), Erdem Denk (çev.), *ABD Hegemonyası ve Uluslararası Hukukun Temelleri*, Ankara, Siyasal Basın Yayım Dağıtım, 2007, s. 205.

Uluslararası hukukun en temel metni ve BM sisteminin anayasası, BM Antlaşmasını inceleyecek olursak; BM sistemi oluşturulurkenki şartlar önemli oranda farklılaşmıştır. BM Antlaşması hazırlanırken göz önüne alınan kuvvet kullanma şekli düzenli ordu birlikleri ile yürütülecek savaş biçimidir. Fakat bugün için devletlerin sahip olduğu füze sistemleri ile nükleer silah kapasitelerinin yıkım gücü, önleyici/öncelikli meşru müdafaa hakkının sürekli gündemde olmasını açıklamaktadır.⁶⁶⁶ BM Antlaşması, bu türden silahların kullanımını ve buna bağlı yıkımları, tehdidin boyutunu, bu tür silahların yayılma hızlarını ve tehdidin bu yönde değişen doğasını yeterince öngörememiştir. 1945 Ağustos'una kadar, nükleer silah fikri çok dikkatli korunan bir sırdı ve böylece 1945 baharında yapılan Antlaşmaya dair tartışmalarda bu konudan bahsedilememiştir. Kısaca, Antlaşma hazırlanırken delegelerin fikirlerinde bu türden kitle imha silahları bulunmuyordu. Bu nedenle meşru müdafaa hakkının geniş yorumundan yana olanlar, günümüzde bu konuda ortaya çıkan sorunların BM Antlaşması'nın öngörülmeyen bir durum (mücbir sebep) sonucunda farklı yorumlanarak aşılması gerektiğini savunmaktadırlar.⁶⁶⁷ Ancak bilinmelidir ki; nükleer silahlar olmasa da kitle imha silahları olan zehirli gazların ve bunların uçaklar eliyle sivil bölgelerde kullanılması, sınırlıda olsa 1. ve 2. Dünya savaşlarında yaşanmıştır. Dolayısıyla Antlaşma hazırlanırken bu tehlikeden haberdar olunmadığı iddiası yanlış olacaktır.

Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesinin ile uluslararası hukukta emredici hukuk kuralları düzenlenmiştir. Yapılan tanıma göre kuvvet kullanma yasağı *jus cogens* bir normdur.⁶⁶⁸ Uluslararası hukukta bir normun *jus cogens* (emredici norm)

⁶⁶⁶ TOPAL, s. 167.

⁶⁶⁷ AREND, s. 97-99.

⁶⁶⁸ KÖCHLER, s. 459.

olabilmesi için iki şartı karşılaması gerekmektedir. Birincisi, bütün devletlerin böyle bir normu kabul etmiş olmasıdır. İkincisi de devletlerin tamamının normdan hiçbir surette sapılamayacağı kaydıyla o normu kabul etmesidir.⁶⁶⁹ Hukuk dışı kuvvet kullanmama yükümlülüğü, ya da BM Şartı'nda yer alan "kuvvet kullanma yasağı" uluslararası hukukun en temel kurallarından biridir ve *jus cogens* statüsünde olduğu kabul edilmektedir.⁶⁷⁰ Bir normun *jus cogens* olması halinde bu norma aykırı antlaşma yapılamaz. *Jus cogens* kurallarının düzenlendiği haklar ve yükümlülükler *erga omnes* (kesin ve herkes karşı) etkiye sahiptir. Bu kurallar ihlal edildiğinde bütün devletlerin, harekete geçme hakkına sahiptir.⁶⁷¹

11 Eylül sonrası oluşan durumda; Uluslararası toplumun bir kısmı tarafından hukuka uygun kabul edilen bir fiil, *jus cogens* kuvvet kullanma yasağının kapsamına dahil olmayacaktır. Ayrıca, eğer devletler bir fiilin kuvvet kullanma yasağının kapsamına girdiğini kabul etmekle birlikte aksine düzenleme yapılabileceğini de kabul ediyorsa, bu fiil *jus cogens* kuvvet kullanma yasağının kapsamına dahil olmayacaktır.⁶⁷² Diğer bir ifadeyle bir eylemin *jus cogens* kuvvet kullanma yasağının içinde değerlendirilebilmesi için, uluslararası toplum tarafından aksine bir düzenleme yapılmayacak şekilde yasaklandığının kabul edilmesi gerekir. Oysa ABD gibi bir süper gücün 11 Eylül sonrası müdahaleciliği ve buna altyapı hazırlayan doktrini ve açık kapı bırakan BMGK kararları sonucunda, uluslararası toplumun bir kısmı tarafından (gönüllüler koalisyonu devletleri) hukuka uygun olduğu kabul edilen bir

⁶⁶⁹ GÜNDÜZ, s. 36.

⁶⁷⁰ Şule Anlar GÜNEŞ, "Uluslararası Toplumun Ortak Değerleri Sorunu, Çevrenin Korunması ve Jus Cogens Doktrini", *AÜSBFD*, Sayı: 59-4, (Ekim-Aralık 2004), s. 130.

⁶⁷¹ GÜNDÜZ, s. 36.

⁶⁷² BAŞEREN, (2003), s. 2-13.

fiil, *jus cogens* kuvvet kullanma yasağının kapsamı içinde değerlendirilemeyecektir.⁶⁷³

IV. BM GÜVENLİK KONSEYİ KARARLARININ ULUSLARARASI HUKUKA ETKİLERİ

Uluslararası hukukun (sert ve bağlayıcı olanları(*hard law*)), devletler eliyle oluşturulacağına dair genel bir kabul vardır. Devletler antlaşmalar yoluyla ve *opinio juris* veya hukukun genel prensiplerine uygun örfi uygulamaları yoluyla hukuk oluştururlar. Hükümetler arası organizasyonlar sadece üyelerini bağlayıcı kararlar alabilirler, (üyeler önceden itiraz ederek kural dışı kalmayı seçebilirler) bu yumuşak hukuk (*soft law*) ancak örfi uygulamaların güçlenmesi veya uluslararası antlaşmaya dökülmesi sonucu uluslararası hukuk kaynağına (*hard law*) dönüşebilirler. Bu durumun istisnasını BMGK oluşturmaktadır. BM Antlaşmasının 25. ve 48. maddelerinde BMGK'nın BM üyelerini bağlayıcı kararlar alabileceği belirtilmiştir. Ancak asıl ayırt edici nokta BM Ant.'ın 2. maddesinin 6. fıkrasında yer alan “*Örgüt, Birleşmiş Milletler üyesi olmayan devletlerin de, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasının gerektirdiği ölçüde bu ilkelere uygun biçimde hareket etmesini sağlar*” ifadesi ile örgüte verilen yetkinin genişliğidir.⁶⁷⁴ Pratikte hemen hemen tüm devletler BM üyesi olduğundan bu maddenin uygulamada fazla değeri olmasa da, normatif olarak BM'nin diğer devletler arası örgütlerden farkını ortaya koymaktadır.

BM Antlaşma hükümleri değişmez olsa da, BMGK kararları yoluyla sistem, organlarının yenilik yaratabilen karar ve uygulamalar ile kendini geliştirebildiğini

⁶⁷³ TOPAL, s. 102.

⁶⁷⁴ Paul C. SZASZ, “The Security Council Starts Legislating”, *The American Journal of International Law*, Cilt: 96, Sayı: 4, (2002), s. 901.

göstermiştir. ABD soğuk savaş sonrası BMGK'yı çok sık olarak kullanmış ve bu durumda BMGK'nın ABD'nin bir dış politika aracına dönüştüğü şeklinde eleştirilere yol açmıştır. Bu dönemde BMGK sadece savaşı durdurma yetkisi ile sınırlı kalmaksızın her türlü küresel güvenlik probleminde müdahale etmeye, vetolardan kurtulduğu müddetçe, çalışmıştır.⁶⁷⁵ Verdiği bağlayıcı kararların yanında, kurum oluşturma görevi de ifa etmiştir (Eski Yugoslavya ve Ruanda savaş mahkemeleri, Kosova ve Doğu Timor için idareler kurulması). Soğuk savaş sonrası BMGK'nın etkinliğinin zirve yaptığı söylenebilecektir.

11 Eylül 2001 sonrası BMGK'ce 1368 ve 1373 sayılı kararların kabul edilmesi temelde BM'nin Antlaşma metnini yeni vakalara adapte etmedeki esnekliğini de kanıtlamıştır. Hızlı değişen bir dünyada, Güvenlik Konseyi 1373 (2001) sayılı kararı ile “uluslararası terörizmin herhangi eylemini uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir tehdit” olarak ilan etmekle kalmamış; aynı zamanda, 11 Eylül ile bağlantılı olup olmadığına bakmaksızın, terörizme karşı savaşa ilişkin farklı bir rejim oluşturmuştur. Kararda terörizmin engellenmesi için öngörülen tedbirler çok fazladır.⁶⁷⁶

Bu kararlar öncesinde de BMGK, soğuk savaş sonrası, zorlayıcı tedbir içeren kararlar vermiştir. Ancak bu kararların farkı, sınırlı bir amaç için, süreli ve genelde hedef devletin kurallara uyması sağlanana dek, olmasıdır. Bu şekildeki kararların genel uluslararası hukuk normu oluşturduğundan söz etmek mümkün değildir. Yine bu dönemde BMGK'nın spesifik bir olaydan ziyade çatışmaların önlenmesi temelinde; çocukların korunması, insani sorunlar, terörizm gibi konularda hukuk

⁶⁷⁵ KRISCH, s.176.

⁶⁷⁶ FRANCK, (2003b), s. 609-610.

yaratılan kararlar almıştır. Ancak bu kararlarda kullanılan dilin görece yumuşaklığı sonucu (bağlayıcı bir dil kullanılmaması sonucu tavsiye niteliğinde olması) devletler için bağlayıcı kurallar (*hard law*) oluşturmamıştır.⁶⁷⁷

BM Anlaşması uluslararası güvenliğe ilişkin her sorunda Güvenlik Konseyi'ne karar alma mecburiyeti getirmemiştir. Dolayısıyla uluslararası barışı tehlikeye girdiği her sorunun Güvenlik Konseyi'ne ulaşmaması, ulaşanlarında hepsinde karar alınmamış olması, “barışa tehdit” sayılabilecek olayların çokluğuna rağmen; konuya ilişkin örfi hukukun yapılageliş yoluyla oluşmasını yavaşlatmaktadır.⁶⁷⁸

A. BM Güvenlik Konseyi Kararlarının Uluslararası Hukuktaki Yeri

BMGK'nın 1991 yılındaki 687 sayılı kararı aslında bir ateşkes antlaşmasının BMGK kararı haline dönüşmesidir. Bu tür bir karar BM tarihinde bir dönüm noktasıdır. Çünkü uluslararası barışı sağlamak amacıyla aktif olarak BM'nin karar alması ve bunu uygulaması bu olayda çok detaylı olarak görülmektedir. Artık BM, kararlar alan ve uyulmadığında sadece kınayan bir kurum olmayacak, gerekirse zorla bunu uygulattıracaktır. Başka bir deyimle BM hukuksal olarak sahip olduğu yetkileri BMGK eliyle uygulama kapasitesini kendinde bulmuştur. Ancak bu olayda da karar genele ilişkin olmayıp, Irak'ın ateşkes şartlarına ilişkindir. Genel norm şeklinde uluslararası hukuk yaratmaktan uzaktır.

⁶⁷⁷ SZASZ, s. 901,902.

⁶⁷⁸ A. Füsün ARSAVA, “BM Güvenlik Konseyi'nin insan Haklarını Koruma Rolü ve Güvenlik Konseyi'nin Yetkilerinin Dayandığı ve Sınırları”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 4, No:13, (2008), s. 11.

11 Eylül saldırıları neticesinde çıkan BMGK 1373 Sayılı Kararı'nın ayırt edici özelliği doğrudan olaya özgü olmayışıdır. Aynı zamanda karar zaman limiti içermeksizin, bağlayıcı uluslararası hukuk kuralları koymanın da ötesinde, bu kurallara uyulmasını gözetlemek için "Anti Terör Komitesi" ismiyle bir kurum oluşturmaktadır. 1373 sayılı kararın "Terörizmin finansmanına" ilişkin kısmı 1999 yılında BMGEKU'nca kabul edilen "Terörizmin Finansmanın Önlenmesine İlişkin Uluslararası Konvansiyon" Antlaşmasının tekrarından ibarettir.⁶⁷⁹

John Yoo konuya ilişkin olarak, BMGK Kararlarının yürütme kararları (executive edicts) değil, yasama hükümleri (legislative acts) olduğu görüşünden yola çıkmaktadır. Kararlar sadece olaya ve duruma özgü olsa da, konulmuş kurallardır. BMGK verdiği yetkileri Bosna ve Somali olaylarında, süre ile sınırlamış ya da ayrı bir karar alarak açıkça kuvvet kullanma yetkisinin sona erdiğini belirtmiştir. Buradan da BMGK'nın verdiği yetkilerin genel ve norm koyucu olduğunun farkında olduğunu kanıtlamaktadır. Eğer BMGK, Irak'a ilişkin, 678 sayılı kararın etkisinin süre ile sınırlandırmamış ya da süresinin sona erdiğine ilişkin bir karar almamış ise 678 sayılı karardaki kuvvet kullanma yetkisi varlığının bilinçli olarak sürmesini istediği anlaşılmalıdır.⁶⁸⁰

BMGK 687 sayılı kararı ile oluşan Irak ve Müttefikler arasındaki ateşkes antlaşması da uluslararası hukuk ve BM sistemi açısından yeni bir kavramdır. Aslında antlaşmalar hukukunun konusu olan ve bu hükümlere göre değerlendirilmesi gereken ateşkes antlaşması, BMGK kararı olarak farklı bir hukuki statüye ulaşmıştır. Ancak

⁶⁷⁹ SZASZ, s. 902,903.

⁶⁸⁰ YOO, (2003), s. 568,571.

kararın spesifik bir olaya özgü olması, kararın 1373 Sayılı karar kadar devrimsel olmasını engellemektedir.

Klasik anlamda BMGK kararları antlaşma değildir ve maddi ihlal durumunda otomatik olarak sona ermezler. Aksini savunanlar, Güvenlik Konseyi kararlarının maddi ihlalinin, taraflara antlaşmayı sona erdirme ya da uygulanmasının durdurulması hakkı tanınması görüşlerine, 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 60. maddesinden dayanak bulmaktadırlar. BM Antlaşması da çok taraflı antlaşma olduğuna göre 60. madde uygulanabilir ve BMGK kararının ihlali BM Antlaşması'nın kendisinin ihlali sayılabilir. Ancak Güvenlik Konseyi'nin kararlarını antlaşmalardan ayıran en önemli nokta, antlaşmaların eşitler arasında görüşmeler yoluyla yapılan, ortak bir noktada uzlaşmayı amaçlayan ve sadece taraf olanları bağlayan belgeler olmasıdır. Oysa Güvenlik Konseyi'nin Ant. VII. Bölüm çerçevesinde alınan kararları, devletlerin uymak zorunda oldukları hükümleri doğurmaktadır. Bu durumda, antlaşmalar için kabul edilmiş bir hükmün, BM Antlaşması'nın da çok taraflı antlaşma olmasından hareket edilerek bütün Güvenlik Konseyi kararlarına yayılması mümkün değildir.⁶⁸¹

1373 sayılı karar özünde yasama (legislative) işlevi barındırmaktadır. BMGK tıpkı 687 sayılı kararında yaptığı gibi uluslararası bir antlaşmayı (Terörizmin Finansmanın Önlenmesine İlişkin Uluslararası Konvansiyon) karar olarak benimsemiştir. Antlaşmaları BMGK kararı olarak benimsemek Güvenlik Konseyi'nin BM Antlaşması altındaki genel zorlama yetkisi ile bağdaşmamakla birlikte, BM üyesi devletler 1373 (2001) sayılı karara itiraz etmemişler. Kararda

⁶⁸¹ KESKİN, (2004), s. 19.

öngörülen yükümlülükleri yerine getirmeyi kabul etmişlerdir. Böylece, uygulama ile daha önce birçok kez olduğu gibi, BM sistemi normları değişmiştir. “Uluslararası terörizmle mücadele” alanında BMGK bir uluslararası “yasama organı” haline dönüştürmüştür.⁶⁸² Bu gelişmeler BM Antlaşması’nın statik bir düzenleme olmadığını, BM sisteminin evrime açık, gelişme kapasitesine sahip yasama ve yürütme işleviyle donatılmış olduğunu göstermektedir.

Soğuk savaşın bitimini müteakip BMGK, BM Ant. 7. bölümün kendisine verdiği araçları kullanmaya başlamıştır. BMGK 687 sayılı kararı ile 1. Körfez Krizi sonucunda, iki ülke arasındaki sınırlar belirlenmiş, bir ülkenin silahlanması sınırlandırılmış ve buna ilişkin komisyon kurulmuştur. BMGK’nın 827 (Eski Yugoslavya’ya ilişkin) ve 955 (Ruanda’ya ilişkin) sayılı kararlarıyla uluslararası ceza mahkemeleri oluşturulmuştur. Bu yetkiler açıkça BM Ant. ile BMGK’ya tanınmamış olmasına rağmen Güvenlik Konseyi, bu alanlara genişleyerek kendini bir yasama gücü olarak gördüğünü göstermiştir.⁶⁸³

Uluslararası Hukukun gelişmeler karşısında etkinliğini yitirdiğine ilişkin eleştirilere karşın BMGK uluslararası hukukun süratle yeniliklere adapte olan yüzü olarak ortaya çıkmaktadır. Devletlerin adil temsil edilemediği bu kurul, kimi zaman uluslararası hukuk normlarını değiştirebilmekte veya yeni normlar yaratabilmektedir. Devletlerin iradesi dışında (12 üye hariç) böyle bir kurulun, tüm devletlere şümul kurallar yaratması uluslararası hukukun öncelikle egemen eşitlik ilkesine aykırıdır. Olumlu yönden bakıldığında ise, uluslararası hukuk zamanın realitelerine hızla adapte olabilmekte ve yaşayan bir hukuk haline gelmektedir.

⁶⁸² FRANCK, (2003b), s. 619.

⁶⁸³ SZASZ, s. 904.

B. Kararların Sonuçları

ABD'nin Afganistan ve Irak Müdahaleleri devlet dışı aktörlerin eylemlerinden devletlerin sorumlu tutulması durumunu kolaylaştırmıştır. ABD, Taliban hükümetinin El Kaide Örgütü üzerinde “etkin denetim” ya da “bütünsel denetim” sağlayıp sağlamadığına bakmaksızın, El Kaide Örgütüne destek verdiği, örgütü ülkesinde barındırdığı ve Bin Ladin'i teslim etmediğinden, örgütün düzenlediği saldırılardan Taliban hükümetini sorumlu tutmuştur. ABD'nin bu tutumu, oldukça açık olarak BMGK (1368,1373) tarafından onaylanmıştır.⁶⁸⁴ Bu çerçevede, kusurlu bir fiili bir devlete izafe etmek için öngörülen geleneksel “etkin denetim” testinin, küresel suçlular ve bunları barındıran devletler tarafından oluşan tehditleri ele almakta yeterli olmayacağı ileri sürülerek ve yeni beliren tehditlere yeterli ve etkin bir yanıt verebilmek için yeni kurallara ihtiyaç duyulduğu savunulmuştur.⁶⁸⁵ ABD eylemlerinde direk olmasa da dolaylı olarak BMGK'nin desteğini almıştır.⁶⁸⁶

11 Eylül sonra Güvenlik Konseyi, saldırılardan sonra kabul ettiği her iki kararında da, saldırılara karşı ABD'nin meşru müdafaa hakkını vurgulamıştır. ABD'de doğal olarak Afganistan Müdahalesi'ni meşrulaştırmak üzere savaşı meşru savunmaya dayandırmayı başarmıştır. 1368 ve 1371 sayılı karardan yola çıkarak; Irak Müdahalesi'ni önleyici meşru müdafaaya dayandırma görüşleri, Haziran 2002'den sonra ortaya çıkmıştır. O dönemde ABD Savunma Bakanlığın resmi sözcüleri konuşmalarında, BM Antlaşması'ndaki meşru müdafaa hakkı uyarınca, bir milletin doğrudan saldırı tehdidiyle karşı karşıya geldiğinde önleyici ya da öncelikli

⁶⁸⁴ RATNER, (2002), s. 910.

⁶⁸⁵ SONGÜR, s. 51.

⁶⁸⁶ KOHEN, s. 253.

meşru savunmaya başvurabileceğini iddia etmişlerdir.⁶⁸⁷ ABD'nin korunması amacıyla Saddam rejiminin oluşturduğu tehdide karşı önleyici meşru savunmaya BM Antlaşması'nın 51. maddesi uyarınca başvurulabileceği belirtilmiştir. ABD, Afganistan Müdahalesi'nde öne sürülen ve oldukça kabul gören meşru savunma iddialarını, Irak'a ve diğer "haydut" kabul ettiği ülkelere karşı girişebileceği hareketlerinin gerekçesi olarak da sunmaya çalışmıştır.⁶⁸⁸ Bunun temelinde de BMGK 1368 ve 1371 sayılı kararlarında , "terörist saldırı"ların barışa tehdit oluşturduğundan yola çıkılarak BMGK yetkilendirmesi ile silahlı müdahale edilmesinin yolu açılmak yerine "meşru müdafaa" hakkının tanınmış olması yatmaktadır.

2003 Irak müdahalesinde ABD ve müttefikleri; BMGK 687 sayılı kararıyla oluşan ateşkesin bozulmasıyla 678 sayılı kararla verilen kuvvet kullanma yetkisini yeniden kullanabileceğini ileri sürmüşlerdir. Ateşkes antlaşmasının taraflarının, Kuveyt ile bu devlete yardımda bulunan ABD ve diğer üye devletler olup, BM'nin kendisi olmadığından yola çıkmışlardır. 687 sayılı kararı sıradan bir ateşkes antlaşması olarak yorumlayarak; Irak'ın ateşkesi ihlalinin ateşkesin tarafı olan devletlere ciddi ihlal durumunda müdahale hakkını verdiği için, ABD'nin de ateşkesin tarafı olarak diğer devletlerin veya BMGK'nın rızasını alma mecburiyetinde olmadığı iddia edilmiştir.⁶⁸⁹ ABD; BMGK'nın 687 sayılı kararda Irak'ın karara uyup uymadığının tespiti ile birlikte, uymadığı takdirde ne tür önlemler alınacağı konusunda sadece BMGK'nın karar vereceğinin belirtmesini ve Irak-Kuweyt sınırının ihlali durumunda kuvvet kullanmasına izin verilmesinin de

⁶⁸⁷ BELLAMY, (2003), s. 306.

⁶⁸⁸ Christopher BENNET, "Combating Terrorism", *NATO Review*, Sayı: 1, (01.10.2008) [<http://www.nato.int/docu/review/2003/issue1/english/art2.html>], s. 5.

⁶⁸⁹ YOO, (2003), s. 568,571.

Güvenlik Konseyi'nin kararına bağlanmasını göz ardı etmektedir.⁶⁹⁰ ABD BMGK kararı ile oluşan ateşkes antlaşmasını bazen ilki bazen de diğeri olarak yorumlayarak kendine hareket alanı edinmeye çalışmıştır.

687 sayılı karar ateşkes antlaşmasından ziyade, BMGK kararı sayıldığı takdirde; ateşkesin tarafı bireysel olarak devletler olmayıp, Güvenlik Konseyi ve BM Örgütü olacaktır. Dolayısı ile Irak'ın kendisine yaptırım yükleyen kararları yerine getirip getirmediğini denetleme ve bu yaptırımların ihlal edilmesi halinde alınacak tedbirlere karar verme yetkisi de örgütün kendisine aittir. Irak'ın bu yaptırımları ihlal etmesi durumunda Güvenlik Konseyi kolektif güvenlik sürecini işletebilir ve 687 sayılı kararın devamı olarak bölgede barış ve güvenliği korumaya yönelik ilave adımlar atabilirdi. Bu anlayışla Güvenlik Konseyi'nin herhangi bir onayı olmadan üye devletlerin tek başına kuvvet kullanma yetkisi bulunmamaktadır.⁶⁹¹

Körfez Krizi veya Irak sorunu (1990'dan günümüze) BMGK'nın yürütme işlevinin gerilemesine yol açsa da, genel olarak bakıldığında BMGK kurum olarak güçlendirmiştir. BMGK Irak'taki uyuşmazlıkların hep başrolünde olmuş, 687 ve 1441 Sayılı kararları ile barışın koşullarını belirleyerek norm yaratma gücünün zirvesine çıkmıştır. Konuya ilişkin tartışmalar hep BMGK çatısı altında yapılmıştır. 2003 Irak müdahalesi sonrası, Irak'daki hükümet ve devletin oluşturulması ve askeri durumun düzenlenmesi için BMGK'nın 1483, 1500, 1511 sayılı kararları yine düzenleyici olmuştur.⁶⁹² Irak sorununun her aşamasında BMGK aktif olarak; dünya kamuoyunda hukuki temel oluşturma işlevinin bilinirliğinin artmasını sağlamıştır.

⁶⁹⁰ BM Güvenlik Konseyi Kararı 687, (1991), [<http://www.un.org/documents/sc/res/1992/scres91.htm>].

⁶⁹¹ FRANCK, (2003b), s. 612-613.

⁶⁹² STAHN, (2003), s. 824.

Özetle BMGK Irak sorununda alınının akıyla olmasa bile (ABD'nin 2003 müdahalesini engelleyemediğinden), elini güçlendirerek çıkmıştır.

ABD müdahaleleri sonrası devletler herhangi bir Güvenlik Konseyi kararını desteklerken, kararın kuvvet kullanımını haklı çıkararak şekilde yorumlanması endişesiyle daha dikkatli davranacaklar ve daimi üyeler de daha çok veto yetkisi kullanacaklardır. Bu da Güvenlik Konseyi'nin rolünün azalmasına ve daha sık tek taraflı kuvvet kullanımına neden olacaktır. Tek taraflı kuvvet kullanımına yönelim, gittikçe esnek bir karakter kazanan örfi uluslararası hukukla daha da hız kazanacaktır. Bütün bu değişimler hep birlikte, tüm uluslararası hukuki sistemin zayıflamasına yol açacaktır.⁶⁹³

1373 sayılı kararın devrimsel niteliğinin, kararın alındığı 11 Eylül sonrası günlerde, çok fazla dikkat çekmemiş olması muhtemel olsa da, bu kararın oluşturduğu içtihat gelecekteki BMGK'nın yasama türevi kararlarının önünü açmıştır. Geleneksel uluslararası hukuk oluşumu sürecinden çok daha kolay ve hızlı olabilecek bu yeni yöntemin, uluslararası toplumun sorunlarının çözümündeki etkisini zamanla gösterecektir.⁶⁹⁴ Ancak BMGK'nın süratli ve etkin karar alabilmesine rağmen anti-demokratik yapısı, Konseyin uluslararası bir yasama organı işlevi görmesinin önündeki en büyük sakıncadır. Daimi üyelerin tüm devletleri bağlayıcı kurallar koyabilmesi uluslararası hukukun başta “egemen eşitlik” olmak üzere pek çok ilkesine aykırı olacaktır.

⁶⁹³ Michael BYERS, “The Shifting Foundations of International Law: A Decade of Forceful Measures Against Iraq”, *European Journal of International Law*, Cilt: 13, Sayı: 1, (2002), s. 40.

⁶⁹⁴ SZASZ, s. 905.

V. ABD'NİN HUKUKUN İÇİNDE KALMA STRATEJİSİ

ABD 11 Eylül sonrası Afganistan ve Irak askeri müdahaleleri için BM sistemini yok saymayarak, müdahalelerini hukuki argümanlarla desteklemeye özen göstermiştir. ABD bu tutumuyla sistemde radikal bir değişiklik taraftarı olmadığını, kendi lehine kuralları esneterek amacına ulaşmayı tercih ettiğini göstermiştir. Yeni gereklilikler doğduğunda hukukun esnetilmesi BM sisteminin işlerliğinin gelişmesini sağlayabilir. Ancak bu esnetmenin sistemdeki usul ve kurallarla uyum içinde ve olaya özgü olarak doktrinde açıklanması gerekmektedir.⁶⁹⁵ Afganistan ve Irak müdahalelerinde ABD UGS'lerinde açıkladığı stratejileri ileri sürmek yerine, “meşru müdafaa” ve “BMGK yetkilendirmesi” gibi sisteme uygun argümanlar ileri sürmüştür. Müdahale sürecinin sisteme uygunluğu tartışılabilir olsa da, müdahale sonrası sürmekte olan işgal sürecinin mevcut sistemde konumlandırılması mümkün gözükmemektedir.

ABD ve ABD'li akademisyenlerin hukuk kurallarının yorumunda, kelimelerin anlamlarından çok hükmün amaçlarının incelenmesi yoluna gittiği görülmektedir. BMGEKU kararları ve UAD kararlarına, ABD'ce fazla değeri olmayan dokümanlar gözüyle bakılmaktadır. ABD hukukta genel değişiklik yapmaktan ziyade, sadece kendisine özgü olacak yeni ve istisnai durumlar yaratmak istemektedir. Kısa vadede bu girişimler uluslararası hukukun temel prensiplerine olan bariz aykırılıkları nedeniyle diğer devletlerce benimsenmemiştir. Ancak uzun dönem, hegemon devletin bu stratejisinin ne sonuçlar vereceğini gösterecektir.⁶⁹⁶

⁶⁹⁵ FALK, (2003), s. 598.

⁶⁹⁶ BYERS, (2007), s. 24.

Etki alanları ve askeri güçleri ABD'den karşılaştırılmayacak kadar küçük olan devletlerde kendi çıkarları söz konusu olduğunda hukuku kendi çıkarları lehine kullanmaya çalışmakta, başarısız olduklarında da hukuka uymamaktadırlar. ABD etki alanının genişliği sebebiyle bu devletlerden çok daha fazla uluslararası hukukla çelişen çıkara sahip olduğundan, bu ihlali diğer devletlerden daha sık yapmaktadır.⁶⁹⁷ Bu hukuku zorlayan eylemler, özünde diğer devletlerce yapılan eylemlerden farklı olmasa da hegemon olması sebebiyle uluslararası toplulukta daha çok dikkat çekmekte ve neticesinde tartışılmaktadır. ABD'nin uluslararası hukukla ile olan ilişkisini incelerken, diğer devletlerin hukuka uyduğu bir ideal uluslararası toplulukta yaşamadığımız gerçeğini göz önüne almamız gerekmektedir.

ABD'nin müdahaleler sürecinde ve devamında yeni bir hukuk kuralı geliştirmeyi amaçladığını beyan etmemesi (öncelikli (sezgisel önleyici) meşru müdafaa kavramının ileri sürülmemesi), BM sisteminin kendisini bağlamayacağını ya da ABD'nin Uluslararası Hukukla bağlı olmadığını ilan etmemiş olması oldukça önemlidir. Bu durum, BM sisteminin ABD güvenliğini ve değerlerini korumak için de önemli olduğuna işaret etmektedir.⁶⁹⁸ Diğer taraftan, bir yandan başta Fransa, Almanya olmak üzere Avrupa ülkeleri ve ABD arasında oluşan görüş farkları, diğer yandan da Rusya ve Çin'in savaş karşıtı tutumları BM Güvenlik sistemini ortadan

⁶⁹⁷ Steven RATNER, "Yorumlar" Michael Byers, George Nolte (der.), Erdem Denk (çev.), *ABD Hegemonyası ve Uluslararası Hukukun Temelleri*, Ankara, Siyasal Basın Yayım Dağıtım, 2007, s. 121.

⁶⁹⁸ Louis HENKIN, "The Use of Force: Law and US Policy", Louis Henkin, Stanley Hofmann, Jeane J. Kirkpatrick, Allan Gerson, William D. Rogers ve David J. Scheffer (der.), *Right v. Might, International Law and the Use of Force*, New York, Council on Foreign Relations Press, 1991, s. 69.

kaldıran yeni bir uluslararası örf adet hukuku kuralının oluşmadığını kanıtlamaktadır. ABD sistem içinde kalma çabası içindedir.⁶⁹⁹

ABD'nin 2002 UGS'sinde BMGK onayı olmaksızın kendi ulusal çıkarları gerektirdiğinde öncelikli (pre-emptive) müdahalede bulunabileceğini belirtmiştir. Uluslararası hukuku tamamen görmezlikten gelebileceğine ilişkin bu irade beyanına rağmen ABD, 2003 Irak müdahalesin öncesi BMGK'den müdahalesine yetkilendirme kararı çıkmasına uğraşmış ve kısmen başarılı olmuştur. BMGK 1441 sayılı karar, 678 sayılı karar kadar açık bir yetkilendirme vermemiş olsa da, ABD'nin müdahalesini resmi olarak BMGK (678,687 ve 1441 sayılı kararları uyarınca) yetkilendirmesi ile gerçekleştirdiğini iddia edebilmesini sağlamıştır.⁷⁰⁰ ABD ve İngiltere BM Güvenlik Konseyi'nin kararlarını müdahalenin meşrulaştırma araçları olarak görmüşlerdir. G. H. W. Bush'un 1993 yılındaki konuşmasında belirttiği "ABD'nin kuvvet kullanma durumunda zorunlu olmasa da BM katılımını arayacağı" yaklaşımı, söylenmesinden 17 yıl sonra dahi ABD'nin kuvvet kullanma özünde uluslararası hukuka bakışını temsil etmeyi sürdürmektedir.⁷⁰¹

ABD müdahalelerini hukuki zemine oturtmaya çalışırken, müdahale sonrası Irak'ta KİS bulunamaması üzerine ciddi bir meşruiyet sorunu da yaşamıştır. ABD bu sorunu aşabilmek için, Irak yönetimin sistematik insan hakları ihlalleri yapmasının ve Irak halkının bu baskıcı ve ezici rejimden kurtulup, demokratik bir yönetim ve

⁶⁹⁹ GRAY, (2004), s. 3.

⁷⁰⁰ TAFT, BUCHWALD, s. 563.

⁷⁰¹ Duncan CURRIE, "Preventive War and International Law after Iraq", *Greenpeace International*, 22.05.2008, [www.greenpeace.org/press/preventive-war-and-internat,], s. 14.

müreffeh bir yaşam hakkının, müdahalenin meşruiyeti için yeterli olduğunu iddia etmiştir.⁷⁰²

Kendinden önceki hegemonlarla kıyaslandığında ABD uluslararası hukuka yön verme konusunda yetersiz kalmıştır. Buna ek olarak tüm dünya tarafından uluslararası hukuku ihlal ettiği sık sık dile getirilmektedir. Bu iki ciddi görece başarısızlık üç farklı sebeple açıklanabilir. Öncelikle ABD'nin demokrasi olması, özeleştiriyi yapmasına ve bundan ilham alan dünyanın onu daha sert eleştirebilmesine yol açmaktadır.⁷⁰³ İkinci ve daha önemlisi ise nükleer sonrası çağda artık eski hegemonya ve imparatorluk (*emperyal*) kavramlarının değişmiş olmasıdır. Bu yüzden ABD'yi eski hegemonlarla kıyaslamak yanıltıcı olacaktır. Nükleer dengenin yanı sıra küçük devletlerin dahi KİS sahibi olup bunları kullanmak için füze geliştirmeye çalıştıkları bir dünyada, liderlik ancak eski hegemonlara oranla eşit, adil ve nazik olduğunuz sürece kabul görecektir. Bu durum yalnızca ABD'ye özgü değil, çağın da getirdiğidir.

Son sebep ise; ABD kendi tarihinden ve jeopolitiğinden gelen özellikler sonucunda kimi zaman gücünü tüm dünyaya gösterme ihtiyacı duysa da, çoğu zaman kendini kıtasında iç işleriyle tecrit etmek istemektedir. ABD hükümeti ve halkı dünya meselelerinde ABD'nin rolü konusunda kararsızdır. ABD'nin bu müteredditliği uluslararası hukukun değişimine yol açabilecek kadar kararlı bir dış politika izlemesini engellemektedir.⁷⁰⁴

⁷⁰² FALK, (2003), s. 593,594.

⁷⁰³ PELLET, s. 467.

⁷⁰⁴ Michel COSNARD, "Egemen Eşitlik, Wimbledon Yoluna Devam Ediyor", Michael Byers, George Nolte (der.), Erdem Denk (çev.), *ABD Hegemonyası ve Uluslararası Hukukun Temelleri*, Ankara, Siyasal Basın Yayım Dağıtım, 2007, s. 151.

SONUÇ

ABD, soğuk savaşın sona ermesiyle süper (dominant, başat) güç olmuştur. ABD'nin kendisinden önceki süper güçlerden temel farkı, Avrasya kıtası dışından olması ve demokrasi ile yönetiliyor oluşudur. Ayrıca başta nükleer silahlar olmak üzere kitle imha silahlarına sahip ülkelerin var olduğu atomik bir çağda yaşanıyor olması da yeni bir durumdur. Günümüzde, ABD hegemon olarak adlandırılrsa bile, eski hegemonlardan farklı bir yerde konuşlandırılmalıdır. Bu temel farklılıklar ABD'nin politikalarının da önceki süper güçlerden farklı olmasına yol açmıştır. Süper gücün küresel hegemonyasını uzun vadeli sürdürebilmek için gereken parasal ve hayati fedakarlıkları, demokrat bir toplumun kabul etmesi kolay değildir. Vatandaşlar tercihlerini daha barışçıl ve liberal bir dış politika yönünde kullanacaklar bu sayede de ekonomik refah ve toplumsal huzur sağlanmış olacaktır. İşte ABD'nin paradoksu da bu noktada başlamaktadır; süper güçlüğü önümüzdeki yüzyıllarda da sürdürmek istediği takdirde daha aktif, savaşçı bir dış politika izlemesi gerekmekte ancak bu durumu seçmenlere izah etmesi zor olmaktadır. Bu sebeple ABD'nin, süper güç olarak kalmasını sağlayacak gözü karalı bir dış politikaya kamuoyu desteği için, her zaman bir dış tehdit gerekmektedir.

Başkan Bill Clinton yönetimi, rakip bir süper gücün ortaya çıkmasını uzun vadede engellemek amacıyla öncelikle Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı oluşabilecek düşmanlıkları tahrik etmemeye özen göstermişti. Bu sebeple ABD'nin dünya kamuoyunda olumsuz bir imaj edinmemesi için, çok taraflı ve diyalogcu bir yaklaşım sergilendi. Clinton yönetiminin temel mesajlarından bir tanesi, hiçbir ülkenin ABD ile küresel olarak rekabet edebilecek güce erişmeye ihtiyaç

duymayacağı çünkü Amerika Birleşik Devletleri'nin klasik bir hegemon değil adil bir lider olduğuydu.

Görece barışçıl ve uzlaşmacı Bill Clinton döneminde süper güçlüğüünün çocukluk evresini geçiren ABD, bu 10 yılın ardından stratejist ve fikir adamlarının da öngörülerini ile gelecek yıllar hatta yüzyıllarda da süper güç olarak kalabilmek için daha tek taraflı, hegemonyacı ve askeri müdahaleci politikalar uygulamaya başlamıştır. 11 Eylül saldırısı ABD'nin bu dış politika değişimini sadece hızlandırmış ama tamamen sebep olmamıştır. 90'lı yıllarda, ABD'nin *globalist* ve çok taraflı dış politikası uluslararası hukuk açısından idealist umutlar doğurmuş, uluslararası hukuk ve devletler arası örgütlerin daha aktif ve etkili olacağı sanrısı ortaya çıkmıştır. Ancak 11 Eylül sonrası ABD'nin realist, müdahaleci ve agresif dış politikası ve gücünü uzlaşmasız kullanabilmesi, uluslararası hukukun etkinliğinin ve işlevinin yeniden tartışma konusu olmasına yol açmıştır.

ABD müdahaleciliğinin uluslararası hukuka etkisi şu aşamada, kendinden önceki süper güçlerin aksine, yapılageliş (örf adet hukuku) hukukundaki değişimler olarak ortaya çıkmamaktadır. ABD'nin özünde kendi öncelikli (pre-emptive) meşru müdafaa anlayışına dayalı olan 2003 Irak müdahalesini, tepkilerden çekindiği için resmi olarak BMGK kararı uyarınca gerçekleştirdiğini ilan etmiştir. ABD'ce bile dillendirilmekten çekinilen bir kavramın yapılageliş hukukundaki etkisi çok sınırlı olabilecektir. ABD tüm hegemonlar gibi antlaşmalar yoluyla da kendini çok fazla bağlamak istememektedir. ABD askeri müdahaleciliğinin BM sistemi temelinde uluslararası hukuka en büyük etkisi 11 Eylül sonrası çıkan BMGK kararları aracılığı ile olmaktadır. Bu kararlar doğrudan ABD tarafından oluşturulmasa da, hegemonik

gücünü ve 11 Eylül sonrası mağduriyet halini kullanarak, istediği kararları kısmen Güvenlik Konseyinden çıkarmayı başarmıştır.

BM Antlaşması hükümleri değişmese de, BM sistemi kendini yenilemeyi; BMGK'daki oylamaya katılmayan daimi üyenin oyunun veto sayılmaması, BMGEKU'nun "Barış İçin Birlik" adı altında karar alması, Antlaşmada belirtilmeyen "BM Barış Gücü" oluşturulması, bazı "insani amaçlı askeri müdahalelere" sonradan (*retro*) hukukilik kazandırılması gibi örneklerle 11 Eylül öncesinde de başarmıştır. ABD'nin sistem içinde kalma çabalarına, BM'de Güvenlik Konseyi kararlarıyla sistemini zorlayarak karşılık vermiştir. ABD sistemde radikal bir değişiklik taraftarı olmadığını, hukukun içinde kalıp açık kapılardan amacına ulaşmayı tercih ettiğini göstermiştir. Bu iki süje arasındaki görece uyum, kimileri tarafından BM'nin ABD'nin dümen suyuna girdiği şeklinde yorumlanmışsa da Irak müdahalesinden sonra BMGK bir daha ABD'ye bu kadar müsamahalı davranmayacaktır. ABD'nin bundan sonra Fransa, Çin ve Rusya vetosu sebebiyle eylemlerine mazeret yaratacak BMGK Kararları çıkartma şansı azalmıştır.

Çok taraflı genel ve süresiz bir antlaşmanın, denetim mekanizması ile BMGK Kararı olarak kabul edildiği 1373 sayılı karar ile BMGK'nın yasa yapıcı gücü zirveye ulaşmıştır. Soğuk savaşın sonundan itibaren BMGK kararlarının normatif yönü giderek artmıştır. BMGK kararları ile barış antlaşması yapılmış, uluslararası ceza mahkemeleri kurulmuştur. Belli bir olaya özgü BMGK kararlar dahi o olaya özgü olsa da "yasama metni" (legislative acts) hükmündedir. Kararların meşru müdafaa'ya ilişkin yeni bir uluslararası hukuk normu yarattığı gerçeği ortaya çıkmıştır. BMGK'nın 1368 ve 1373 sayılı kararları mevcut uluslararası hukuktaki

meşru müdafaa hakkının kullanılma eşiğini geri dönülemez bir şekilde değiştirmiştir. Güvenlik Konseyi yapılan terör eylemlerini “terörist saldırı” olarak nitelendirdikten sonra, BMGK’nın BM Ant. 7. bölümü uyarınca yetkilendirme yapabilmesinin önü açıkken, uygulanması BMGK’nın onayına tabi olmayan ve yalnızca BMGK’nın BM Ant. 7. bölümü uyarınca karar alana dek geçerli olan “meşru müdafaa” hakkını tanımıştır. Yani olması gereken prosedür ters yönde işlemiş, 1368 Sayılı BMGK kararı öncesinde ABD meşru müdafaa hakkını kullanmamış, bu hakkı sona erdirmesi gereken BMGK kararı ile de, ABD’nin bu hakkı zımnen tanınmıştır. Ayrıca gene 1373 sayılı BMGK Kararı yoluyla genel ve denetim mekanizmalı (terörizmle mücadeleyle ilişkin) bir hukuk yaratılmıştır. Bu durum 11 Eylül sonrası ABD müdahaleciliğinin BM Sisteminde yarattığı en büyük dolaylı etkilerden biridir.

BM sistemi sonrası, güçlü devletler sistemle uyumsuz eylemlerini, hukuk dışı kalmaktan çekinerek, BM Ant. md. 2.4’ü dar yorumlayarak ve yahut md.51’i geniş yorumlayarak sistem içinde, meşrulaştırmaya çalışmışlardır. Bu durum, BM sisteminin yıpratılması ve normlara uygun yapılageliş hukukunun oluşmasını güçleşmesi gibi sorunlar doğursa da, büyük bir kazanım olarak BM sistemi normlarına ilişkin *opinio juris*’in varlığını güçlendirmiştir. ABD’de aynı geleneği sürdürerek tüm uluslararası hukuk kurallarını yok sayarak açıkça ihlal etmek yerine, zorlanarak da olsa uluslararası hukuk kurallarına uygun mazeret yaratma çabasını göstererek BM sistemi içinde kalmaya kararlı gözükmektedir. Uyulmayan kurallara dahi gösterilen saygı bu kuralların *opinio juris*liğini teyit ederek uluslararası hukukun etkinliğini göstermektedir.

BM sisteminin, ABD müdahaleciliğine etkili yanıt veremediği iddiaları doğru olmakla birlikte, dillere pelesenk edilmesi manasızdır. Çünkü BMGK'nın veto hakkı sahibi 5 daimi üyesine karşı BM kolektif güvenlik sisteminin alabileceği herhangi bir tedbir bulunmamaktadır. Bu durum sadece ABD'ye özgü olmayıp, diğer daimi üyelerin gelecekte girişecekleri hukuksuz eylemlerde de, sistem yanıt veremeyecektir. BMGK'da reform yapıлып daha adil ve eşitlikçi bir temsil sağlanması umutları her dönem gündemde olmasına rağmen, uygulanabilir görünmemektedir.

Nükleer Dengenin var olduğu bir dünyada demokrasi ile yönetilen bir hegemon gücün hareket kabiliyeti hali hazırda sınırlanmış olacağından uluslararası ilişkilerdeki klasik hegemonya ve imparatorluk kavramlarının günümüze uyarlanmaya çalışması, fazla anlamlı olmayacaktır. BMGK daimi üyesi olmayan ülkelerin (K.Kore, Pakistan, İsrail) ve devlet dışı aktörlerin dahi nükleer ve kimyasal silahlar eliyle başat gücü yok edebilecek kapasiteye ulaşabilme ihtimali soğuk savaş sonrasında doğmuş bir durum olup, eski hegemonlar için böyle bir ihtimal akla dahi getirilemezdi. Bu yeni durum ABD'nin uluslararası hukuktaki konumu değerlendirilirken göz önüne alınmalıdır.

ABD'nin Afganistan ve Irak müdahalelerindeki İnsani Hukuk sorunlarını ele alınacak olursak; ABD'nin özgürlükçü yapısı nedeniyle, yaptığı ihlallerin şeffaf bir şekilde dünya kamuoyunda yer alması durumu, Çin, Rusya gibi görece totaliter devletlerde mümkün olmadığından, olanların insani ihlallerden dünya kamuoyu çok daha az haberdar olmakta, dolayısı ile tepkilerde sınırlı olmaktadır. ABD demokratik ve görece şeffaf bir süper güç olmanın yukarıda belirtilen bazı zararlarıyla da karşı karşıyadır.

BM Sistemi, en temel normu olan “kuvvet kullanma yasağını” ihlal eden pek çok devlet olduğu için yoğun eleştiri altında tutulmaktadır, ancak bu ve diğer negatifiklere rağmen örgütün kurulmasından itibaren, 1945 öncesinde sıkça görüldüğü gibi, sanayileşmiş devletlerin birbiriyle savaşmadığı gerçeği göz önüne alınmalıdır. Bunda her ne kadar nükleer silahlarının caydırıcılığının etkisi olsa da, BM sisteminin işlevselliğinin de etkisi göz ardı edilmemelidir. Günümüz için sıradan bir olgu kabul edilen sanayileşmiş ülkelerin savaşmaması durumunun, geçmiş yüzyıllar incelendiğinde aslında ne kadar büyük bir başarı olduğu ortaya çıkacaktır. BM Sisteminde 65 yıldır büyük bir savaş ve yıkım görmemiş bir nesil olarak eleştirecek çok şey bulabilirsek de, BM öncesi dönemi yaşamış bir insan BM sisteminin kıymetini daha kolay anlayabilecektir. Sistem büyük ölçüde uluslararası barış ve güvenliği sağlamış ancak elbette tüm çatışma ve sorunlara da mani olamamıştır.

2003 yılından sonra ABD'nin, korkulduğu üzere, Irak benzeri askeri müdahalelerde bulunmamış olması, BM sisteminin işlerliğini koruması yönünden mutluluk vericidir. Kaldı ki ABD'de hükümet değişimi ile dış politikada daha ılımlı olan demokrat bir başkanın seçilmesi, 11 Eylül sonrası ABD müdahaleciliğinin sonuna gelinmiş olunabileceğini göstermektedir. ABD Irak müdahalesini BMGK yetkilendirmelerine dayandırmaya çalışarak ve yeni bir müdahaleye kalkışmayarak Uluslararası hukukta “Rubicon'u geçmemiştir”. Bu sebeple Irak sonrası yeni bir müdahalenin gerçekleşmemesini ABD'nin sistemin tamamen dışında hareket etmekten çekinmesi yani bir nevi uluslararası hukuka saygısı olarak değerlendirmek doğru olacaktır.

BM Sistemi yenilik ve değişime açık olduğunu 11 Eylül sonrası BMGK kararlarıyla ispatlamıştır. Bu yönüyle BM sistemi Anglosakson hukukuna (*common law*) benzemektedir. Sistem uygulamalarla kendini yenilemektedir. Önümüzdeki dönemde Uluslararası hukukun 2 temel süjesi olarak kabul edilebilecek ABD ve BMGK'nin birbirlerini dışlamadan ve sistem dışına itmeden uyum içinde olmaları sonucu barış ve güvenlik içinde bir dünya hayali uzak değildir. ABD'nin demokratik bir hegemon olması sonucu sertlik yanlılarının iktidarda kalmasının zor oluşu, nükleer denge sebebiyle süper gücün "aslında" eskileriyle kıyaslandığında hegemon olmaması ve BMGK daimi üyelerinin Güvenlik Konseyindeki ayrıcalıklı konumları nedeniyle BMGK'nin önemini yitirmemesi için ABD'yi sistem dışında bırakacak bir tutumdan kaçınacak olmaları, BM sisteminin etkinliğini gelecekte de sürdüreceğine dair emarelerdir.

Uluslararası hukukun bu günkü durumunu incelerken geçmişteki durumunu da göz önüne almamız gerekmektedir. Modern anlamda uluslararası hukukun başlangıcı kabul edilebilecek olan BM Antlaşması ile kurulan BM sistemi; soğuk savaş dönemindeki iki kutuplu dengenin bir uzlaşma aracı olduğundan işlevsel olabilmeyi başarmıştır. Yeni silahların (nükleer) yarattığı savaşın yok ediciliği karşısında zorunlu uzlaşma ihtiyacı, bu uzlaşmaya temel oluşturacak uluslararası hukukunda gelişmesine ve etkinleşmesine yol açmıştır. Aslında bu dönemde uluslararası hukuka gösterilen görece saygı, kuralların herkeze benimsenmesinden ve hukuk dışı kalmaya duyulan çekinceden değil, iki kutuplu dengenin bir unsuru olmasının sonucudur. 1990-2001 arası dönem ise ABD'nin süper güçlüğüne bebeklik evresi olduğundan, uluslararası hukukun geleceğine ilişkin büyük umutlar doğmuştur.

ABD'nin nispeten süper güçlüğüünün gereklerini (süper güçlüğüünü uzun süre sürdürebilme temelinde) yerine getirdiği 2001 sonrası dönemde uluslararası hukukun, sanki daha önceki dönemlerde mükemmel işliyormuşçasına, artık işlevsiz ve etkisiz kaldığına ilişkin korkuların temelsizdir. ABD tek nükleer güç olduğu için, şimdi konumuyla kıyaslanamaz derecede hegemon hatta imparatorluk (*emperial*) sayılabileceği 1945-1949 arası dönemde dahi uluslararası hukukun gelişmesine katkıda bulunmuştur. Uluslararası topluluğun, enformasyon teknolojilerindeki gelişme sonucu, dünyanın her yerindeki gelişmeler anında tepki verebilmesi ve kamuoyu oluşturabilmesi de günümüz devletlerini hukuka uymaya zorlamaktadır. 1945 öncesi dönemler incelendiğinde, o günlerde uluslararası hukuk günümüz kadar etkin ve gelişmiş olmasa da, süper güç olan devletin bugün ki kadar hukukilik ve meşruiyet kaygısı taşıdığı olmamıştır.

Kitle imha silahları, nükleer silah ve füzeler günümüzde, soğuk savaş döneminden daha yaygın bir şekilde devletlerin elinde bulunmaktadır. Savaşın, yaratacağı toplu yıkımın, uygulanmasını imkansızlaştırması karşısında uzlaşma tek yol olarak durmaktadır. Bu uzlaşmanın temel enstrümanı da uluslararası hukuk olacaktır. Tüm devletlerin birbirinin haklarına saygılı, eşit olacağı, devletlerin güç peşinde olmadığı ideal bir düzenin, insan doğası nedeniyle hayal olarak kalmaya mahkumdur. Soğuk savaş dengesinden, “tek kutuplu” dünya düzenine geçişi yaşadığımız bu dönemde; tarihte ilk defa görece demokrat bir süper gücün varlığı, uluslararası hukukun geleceğine umutlu bakmamız için sebeptir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Alexandrov, A. Stanimir, *Self -Defense Against the Use of Force in International Law*, La Haye, Kluwer Law International, 1996.

Aral, Berdal, *Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı*, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1999.

Aras, Bülent ve Bacık, Gökhan, *11 Eylül Öncesi ve Sonrası*, İstanbul, Etkileşim Yayınları, 2006.

Arend, Anthony Clark ve Beck, Robert J., *International Law and the Use of Force*, New York, Routledge Press, 1993.

Arı, Tayyar, *Irak, İran ve ABD/ Önleyici Savaş, Petrol ve Hegomanya*, İstanbul, Alfa Yayınları, 2004.

Arı, Tayyar, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, İstanbul, Alfa Yayınları, 2002.

Arıboğan, Deniz Ülke, *Tarihin Sonundan Barışın Sonuna, Terörizmi Anlamak ve Anlamlandırmak*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2003.

Arslan, Okan ve Arı, Selçuk, *Amerika: Özgürlük Havarisi mi yoksa Günah Keçisi mi?*, Ankara, Platin Yayınları, 2004.

Balci, Kerim, *Kimin Savaşı Ortadoğu'da Savaşın Perde Arkası*, İstanbul, Zaman Kitap, 2003.

Başeren, Sertaç H., *Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları*, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 2003.

Bowett, Derek W., *Self Defence in International Law*, Londra, Praeger, 1958.

Bozkurt, Enver, *Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı Körfez Krizi Örneği ve Irak'ın Durumu ABD'ye 11 Eylül Terörist Saldırısı*, Ankara, Nobel Yayınları, 2003.

Bozkurt, Enver, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı*, Ankara, Asil Yayınları, 2007.

Brilmayer, Lea, *American Hegemony: Political Morality in a One Superpower World*, London, Yale University Press, 1994.

Brownlie, Ian, *International Law and the Use of Force by the States*, Oxford, Clarendon Press, 1963.

Brownlie, Ian, *Principles Of Public International Law*, Oxford, NewYork, Oxford University Press, 2003.

Brzezinski, Zbigniew, *Büyük Satranç Tahtası, Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gereklere*, Ertuğrul Dikbaş, Ergün Kocabıyık (Çev.), İstanbul, Sabah Kitapları, 1998.

Brzezinski, Zbigniew, *Tercih, Küresel Hakimiyet mi, Küresel Liderlik mi?*, Cem Küçük (Çev.), İstanbul, İnkılap Kitabevi, 2005.

Chomsky, Noam, *Yeni Askeri Hümanizm*, Faruk Aydın (Çev.), İstanbul, Pınar Yayınları, 2002.

Clark, Ian, *The Post-Cold War Order, The Spoils of Peace*, Oxford, Oxford University Press, 2001.

Clark, Wesley K., *Modern Savaşları Kazanmak Terörizm ve Amerikan İmparatorluğu*, Attila Berkeoğlu (Çev.), İstanbul, Truva Yayınları, 2004.

Çakmak, Haydar, *Avrupa Güvenliği*, Ankara, Akçağ Yayınevi, 2003.

Çakmak, Haydar, *Uluslararası Krizler ve Türk Silahlı Kuvvetler*, Ankara, Platin Yayınları, 2004.

Çeçen, Anıl, *İnsan Hakları*, Ankara, Savaş Yayınevi, 2000.

Davutoğlu, Ahmet, *Küresel Bunalım*, İstanbul, Küre Yayınları, 2002.

Dedeoğlu, Beril, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, İstanbul, Derin Yayınları, 2003.

Demirel, Emin, *Taliban, El Kaide, Ladin ve Paylaşılamayan Ülke Afganistan*, İstanbul, Everest Yayınları, 2002.

Dinstein, Yoram, *War, Aggression And Self Defence*, Cambridge, Grotius Publications Limited, 1988.

Dixon, Martin ve Mc Corquodale, Robert, *Cases and Materials on International Law*, Londra, Blackstone Press, 1991.

Doğan, İlyas, *Devletler Hukuku*, Ankara, Seçkin Kitabevi, 2008.

Donnelly, Jack, *Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları*, Ankara, Yetkin Yayıncılık, 1989.

Döner, Ayhan, *İnsan Haklarının Uluslararası Alanda Korunması ve Avrupa Sistemi*, Ankara, Seçkin Yayınları, 2003.

Ertan, Fikret, *Amerika'nın Dönüşümü*, İstanbul, Kızıl Elma Yayıncılık, 2003.

Ertekin, B. Aydın, *Saldırı Planı*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2004.

Fassbender, Bardo, *UN Security Council Reform and the Right to Veto*, The Hague, Kluwer Law International, 1998.

Franck, Thomas M., *Recours to Force, State Action Against Threats and Armed Attacks*, Cambridge, Cambridge University Press, 2003.

Fukuyama, Francis, *Neo-Conların Sonu: Yol Ayrımındaki Amerika*, Hasan Kaya (Çev.), İstanbul, Profil Yayıncılık, 2006.

Gray, Christine, *International Law, and the Use of Force*, New York, Oxford University Press Inc., 2004.

Gündüz, Aslan, *Milletlerarası Hukuk, Temel Belgeler, Örnek Kararlar*, İstanbul, Beta Basım, 2003.

Güney, Nurşin Ateşoğlu, *Batı'nın Yeni Güvenlik Stratejileri AB-NATO-ABD*, Ankara, Bağlam Yayınları, 2006.

Gürler, Ali İhsan, *Büyük Ortadoğu Projesi ve Bush Doktrini*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005.

Hansen, Birthe, *Unipolarity and the Middle East*, Richmond, Curzon Press, 2000.

Hardt, Michael ve Negri, Antonio, *Empire*, London, Harvard University Press, 2000.

Haris, David John, *Cases and Materials on International Law*, London, Sweet and Maxwell, 1991.

Hippler, Jochen, *Pax Americana: Hegemony or Decline?*, U.S., Plato Press, 1994.

Holmes, Stephen, *The Matador's Cape America's Reckless Response to Terror*, New York, Cambridge University Press, 2007.

Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri I. Kitap*, Ankara, Turhan Kitabevi, 1995.

İnsel, Ahmet, *Yeni Emperyal Güç ve Neo-Liberal Küreselleşme*, İstanbul, Birikim Yayınları, 2004.

Johnson, Chalmers, *Amerikan Emperyalizminin Sonbaharı*, İstanbul, Küre Yayınları, 2005.

Joxe, Alain, *Kaos İmparatorluğu*, Işık Ergüden (Çev.), İstanbul, İletişim Yayınları, 2003.

Keskin, Funda, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*, Ankara, Mülkiye Birliği Vakfı, 1998.

Kissinger, Henry, *Amerika'nın Dış Politikaya İhtiyacı Var mı?*, Tayfun Evyapan (Çev.), Ankara, ODTÜ Yayınları, 2002.

Kissinger, Henry, *Diplomasi*, İbrahim H. Kurt (Çev.), Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1998.

Kongar, Emre, *Küresel Terör ve Türkiye Küreselleşme, Huntington, 11 Eylül*, İstanbul, Remzi Yayınevi, 2003.

Köchler, Hans, *Küresel Adalet mi, Küresel İntikam mı?*, Funda Keskin, Erdem Denk (Çev.), İstanbul, Alkım Yay., 2005.

Malanczuk, Peter, *Akehurst's Modern Introduction To International Law*, London/New York, Routledge Press, 1999.

Mueller, Karl P., Castillo, Jasen J., Morgen, Frest E. ve diğerleri, *Striking First: Pre-emptive and Preventive Attack in U.S. National Security Policy*, USA, Rand Corporation, 2006.

Nye, Joseph, *Amerikan Gücünün Paradoksu*, Gürok Koca (Çev.), İstanbul, Literatür Yayınları, 2001.

Özdağ, Ümit, Laçiner, Sedat, Erkmen, Serhat, *Irak Krizi (2002 - 2003)*, Ankara, ASAM Yayınları, 2003.

Özkan, Tuncay, *Bush ve Saddam'ın Gölgesinde Entrikalar Savaşı*, İstanbul, Alfa Yayınları, 2003.

Öztürk, Osman Metin, *Amerika Çökerken: Yeni Kutuplaşma*, Ankara, Fark Yayınları, 2007.

Pazarcı, Hüseyin, *Uluslararası Hukuk Dersleri, II. Kitap*, Ankara, Turhan Kitabevi, 1993.

Pazarcı, Hüseyin, *Uluslararası Hukuk Dersleri, III. Kitap*, Ankara, Turhan Kitabevi, 1994.

Pazarcı, Hüseyin, *Uluslararası Hukuk Dersleri, IV. Kitap*, Ankara, Turhan Kitabevi, 2000.

Pazarcı, Hüseyin, *Uluslararası Hukuk*, Ankara, Turhan Kitabevi, 2005.

Perle, Richard, Frum, David, *Şeytana Son Terörde Savaş Nasıl Kazanılır*, Gökçe Kaçmaz (Çev.), İstanbul, Truva Yayınları, 2004.

Songür, Mustafa, *Uluslararası Terörizme Karşı Meşru Savunma Hakkı Temelinde Kuvvet Kullanımı ve 11 Eylül Saldırıları*, Tezsiz Yüksek Lisans Dönem Projesi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ankara, 2007.

Sönmezoğlu, Faruk, *Uluslararası Politika ve Dış politika Analizi*, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2000.

Taşdemir, Fatma, *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi*, Ankara, Usak Yay., 2006.

Topal, Ahmet Hamdi, *Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı*, İstanbul, Beta Yay., 2005.

Topur, Tuncer, *Dipsiz Kuyu: Ortadoğu ve Türkiye*, İstanbul, IQ Yayıncılık, 2004.

Tunç, Hakan, *Amerikanın Irak Savaşı*, İstanbul, Harmoni Yayınevi, 2004.

Türkmen, Füsun, *İnsan Haklarının Yeni Boyutu: İnsancıl Müdahale*, İstanbul, Adam Yay., 2006.

Uludağ, Osman, *Hedefteki Amerika 11 Eylül Şoku*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2002.

Uslubaş, Fevzi, *SSCB'den Sonra Rusya'da mı? Afganistan, Küresel Terör ve ABD İmparatorluğunun Bataklığı*, İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2005.

Ülkü, İrfan, *Moskova'yla İslam Arasında Orta Asya*, İstanbul, Kum Saati Yayınları, 2002.

Wallace, Rebecca M., *International Law, A Student Introduction*, Londra, Sweet and Maxwell, 1997.

Wallerstein, Immanuel, *Amerikan Gücünün Gerileyişi Kaotik Bir Dünyada ABD*, Tuncay Birkan (Çev.), İstanbul, Metis Yayınları, 2004.

Yılmaz, Sait, *21. Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat*, İstanbul, Alfa Yayınları, 2006.

Makaleler

Acer, Yücel, “Uluslararası Hukukta Saldırı Suçu Kavramının Temel Unsurları: Tanım Çalışmaları ve Yansımalar”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 1, Sayı: 3, (2005): 10-19.

Akdoğan, Can, “Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma ve Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Harekatları İle Egemenlik”, *Askeri Adalet Dergisi*, Sayı: 117, (Mayıs 2003): 22-33.

Aksın, Deniz, “ABD-BM İlişkileri: Çok Tarafılık İle Tek Tarafılığın Bir Sentezi”. *Avrasya Dosyası*, Cilt: 8, Sayı: 1, (İlkbahar 2002): 205-238.

Alvarez, Jose E. “Hegemonic International Law Revisited”, *The American Journal of International Law*, Cilt: 97, Sayı: 4, (2003): 873-888.

Aral, Berdal, “Asimetrik Saldırı Savaşları, Siyaset ve Uluslararası Hukuk”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, , Cilt: 4, Sayı: 14, (2007): 53-69.

Aral, Berdal, “Soğuk Savaş Sonrasında Siyasallaşan Uluslararası Hukuk ve Başlıca Mağdurları”, *AÜSBF Dergisi*, Cilt: 53, Sayı:1, (1998): 37-56.

Arend, Anthony Clark, “International Law and The Preemptive Use of Military Force”, *The Washington Quarterly*, Cilt: 26, Sayı: 2, (2003): 89-103.

Arı, Tayyar, “Türkiye, Irak ve ABD soğuk savaş sonrası dönemde Basra Körfezi’nde Yeni Parametreler”, İdris Bal (der.), *21. yy’da Türk Dış Politikası*, Ankara, Nobel Yayınları, 2004, s. 703-751.

Arıboğan, Deniz Ülke, “Güvenliksiz Barıştan, Barışsız Güvenliğe,” Toktamış Ateş (der.), *ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya*, Ankara, Ümit Yayıncılık, 2004, s. 38-63.

Arkan, Zeynep, “Blair Unsuru”, *Stratejik Analiz*, Cilt: 2, Sayı: 19, (Kasım 2001): 15-24.

Arsava, A. Füsün, “BM Güvenlik Konseyi'nin İnsan Haklarını Koruma Rolü ve Güvenlik Konseyi'nin Yetkilerinin Dayandığı ve Sınırlar”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 4, Sayı: 13, (2008): 1-15.

Aslan, M. Yasin, “Uluslararası Hukukta Meşru Savunma Hakkı Çerçevesinde Sınır Ötesi Harekatın Hukuksal Esasları”, *Askeri Adalet Dergisi*, Sayı: 124, (Temmuz 2006): 23-37.

Ateş, Canan, “Barış ve Güvenliğin Korunmasında Bölge Anlaşmaları veya Örgütlerinin Rolü”, Refet Yınanç ve Hakan Taşdemir (der.), *Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*, Ankara, Seçkin Yayınları, 2002, s. 15-55.

Babaoğlu, Şakir Ö., “Çevresinde Oluşan Güvenlik Sorunları ve Yeni Güvenlik Anlayışı Çerçevesinde Türkiye'nin Bakış ve Politikaları”, *Dünyada Yeni Güvenlik Anlayışları Türkiye'nin Durumu ve İhtiyaçları Sempozyumu Bildirisi*, İstanbul, 2003, s. 30-47.

Bal, İdris, “Türk ABD ilişkileri ve 2003 Irak Savaşının Getirdikleri”, İdris Bal (der.), *21. yy'da Türk Dış Politikası*, Ankara, Nobel Yayınları, 2004, s. 156-189.

Başeren, Sertaç H., “Uluslararası Hukuk Açısından Amerika Birleşik Devletleri’nde Gerçekleşen Terörist Saldırılarına ve Yol Açtığı Gelişmeler Üzerine Bir Değerlendirme”, *Prof. Dr. Vecdi Aral’a Armağan*, Kocaeli, Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 2001, s. 69-78.

Bellamy, Alex J., “Leagality Of The Use Of Force Against Iraq”, *Melbourne Journal of International Law*, Cilt: 4, Sayı: 2, (2003): 209-312.

Bellamy, Alex J., “Ethics and Intervention: The Humanitarian Exception and the Problem of Abuse in the Case of Iraq”, *Journal of Peace Research*, Cilt: 41, Sayı: 2, (2004): 130-138.

Birer, İsmail, “Bir Eylem Planı’nın Parçası mı? 11 Eylül Sonrasında Stratejik Menfaatler Açısından Bakış”, Osman Metin Öztürk (der.), *Onbir Eylül bir örtülü operasyon mu?*, Ankara, Biltek Yayınları, 2002, s. 125-150.

Bothe, Michael, “Terrorism and the Legality of Pre-emptive Force”, *European Journal of International Law*, Cilt: 14, Sayı:2, (2003): 230-239.

Bozkurt, Enver, “Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin Irak ile ilgili Kararlarının Değerlendirilmesi”, *Stradigma*, Sayı: 11, (Aralık 2003): 1-7.

Brooks, Rosa Ehrenreich, “War Everywhere: Rights, National Security Law, and the Law of Armed Conflict in the Age of Terror”, *University of Pennsylvania Law Review*, Cilt: 153, Sayı: 2, (Aralık 2004): 677-689.

Brownlie, Ian, “The Use Of Force in Self Defence”, *British Yearbook of International Law*, Sayı: 37, (1961): 183-267.

Byers, Michael, “The Shifting Foundations of International Law: A Decade of Forceful Measures Against Iraq”, *European Journal of International Law*, Cilt: 13, Sayı:1, (2002): 35-42.

Byers, Michael, “Köklü Değişikliğin Güçlükleri”, Michael Byers, George Nolte (der.), Erdem Denk (çev.), *ABD Hegemonyası ve Uluslararası Hukukun Temelleri*, Ankara, Siyasal Basın Yayım Dağıtım, 2007, s. 1-25.

Chollet, Derek ve Orr, Robert, “Günü Yakalamak: Birleşmiş Milletler’de Başarının Geri Kazanılması”, *Avrasya Dosyası*, Cilt: 8, Sayı: 1, (İlkbahar 2002): 47-62.

Civelek, Jale, “Uluslararası Barış ve Güvenliğe Karşı Tehdit Olarak Uluslararası Terörizm”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni - Prof. Dr. Sevin Toluner’e Armağan*, İstanbul, Beta Basım Yay., 2004, s. 347-359.

Cop, Burak, “Has The Military Action Against Iraq In Spring 2003 Fundamentally Transformed The System Of Law Governing The Use Of Force?”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Yıl: 1, Sayı: 4, (2005): 123-141.

Cosnard, Michel “Egemen Eşitlik, Wimbledon Yoluna Devam Ediyor” Michael Byers, George Nolte (der.), Erdem Denk (çev.), *ABD Hegemonyası ve Uluslararası Hukukun Temelleri*, Ankara, Siyasal Basın Yayım Dağıtım, 2007, s. 133-151.

Crawford, Neta C., “Just War Theory and the U.S. Counterterror War”, *Perspectives on Politics*, , Cilt: 1, Sayı: 1, (Mart 2003): 1-11.

Çağırın, Mehmet Emin, “Uluslararası Barış ve Güvenlik Hukukunda Sorumluluk Anlayışı ve Klasik Sorumluluk Rejimi”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Detay Yayıncılık*, Cilt: 1, Sayı: 1, (2006): 3-23.

Çaycı, Sadi “Dolaylı Saldırı ve Terörizm”, *Askeri Adalet Dergisi*, Sayı: 100, (Eylül 1997): 4-18.

Çeçen, Anıl, “Küreselleşme Karşısında Birleşmiş Milletler”, *Avrasya Dosyası*, Fasikül: 23, Cilt: 8, Sayı: 1, (2002): 193-207.

Davutoğlu, Ahmet, “Küreselleşme ve AB - Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Ulusal Egemenliğin Geleceği”, *Anayasa Yargısı, Anayasa Mahkemesi Yayınları*, Sayı: 20, (2003): 52-61.

Dedeoğlu, Beril, “ABD’nin 21. Yüzyıl Stratejisi ve Olası Küresel Etkileri”, *2023 Dergisi*, Sayı: 11, (2002): 26-32.

Drumbl, Mark A., “Self - Defence and the Use of Force: Breaking the Rule, or Both?”, *International Studies Perspectives*, Sayı: 4, (2003): 409 -431.

Duman, M. Zeki, “Amerika’nın Uluslararası Meşruiyet Sorunu ve Birleşmiş Milletler’in Geleceği”, *Stratejik Analiz*, Cilt: 4, Sayı: 39, (Temmuz 2003): 14-23.

Dunne, Michael, “The United States, the United Nations and Iraq”, *International Affairs*, Cilt: 79, (Şubat 2003): 257 – 277.

Dupuy, P. Marie, “Yorumlar”, Michael Byers, George Nolte (der.), Erdem Denk (çev.), *ABD Hegemonyası ve Uluslararası Hukukun Temelleri*, Ankara, Siyasal Basın Yayım Dağıtım, 2007, s. 199-208

Efegil, Ertan, “Washington’un Hazar Havzası Politikası ve Türkiye”, *Avrasya Dosyası*, Cilt: 6, Sayı: 2, (Yaz 2000): 189-197.

Erhan, Çağrı, “Soğuk Savaş Sonrası ABD’nin Güvenlik Algılamaları”, Refet İnanç ve Hakan Taşdemir (der.), *Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2002, s. 60-69.

Erkmen, Serhat, “11 Eylül Terörizmin Yeni Miladı”, *Stratejik Analiz*, Cilt: 2, Sayı: 18, (Ekim 2001): 4-29.

Erkmen, Serhat, “ABD ve İngiltere’nin Irak Karşısındaki Kuvvet Kullanımlarının Değerlendirilmesi”, *Avrasya Dosyası BM Özel*, Cilt: 8, Sayı: 1, (İlkbahar 2002): 299-310.

Erol, Mehmet Seyfettin ve Tunç, Çiğdem, “11 Eylül Sonrası ABD’nin Küresel Güç Mücadelesinde Orta Asya”, *Avrasya Dosyası*, Cilt: 9, Sayı: 3, (Sonbahar 2003): 11-23.

Esmer, Cüneyt, “Yeniden Ayağa Kalkmaya Çalışan Ülke: Afganistan”, *TİKA Avrasya Bülteni*, Sayı: 32, (Mart-Nisan 2005): 33-41.

Falk, Richard A., “What Future For The UN Charter System Of War Prevention” , *The American Journal of International Law, Agora: Future Implications of the Iraq Conflict*, Cilt: 97, Sayı: 3, (2003): 590-599.

Falk, Richard, “Adil Bir Savaşı Tanımlamak”, Ahmet Demirhan (der.), *ABD, Terör ve İslam*, Ankara ,Vadi Yay., 2001, s. 60-69.

Farer, Tom J., “An Inquiry into the Legitimacy of Humanitarian Intervention”, Lori Fisher Damrosch ve David J. Scheffer (der.), *Law and Force in the New International Order*, Oxford, Westview Press, 1991, s. 185-202.

Farer, Tom, “Law and War: An American Story (Book Review)”, *The American Journal of International Law*, Cilt: 96, Sayı: 2, (2002): 493-498.

Franck, Thomas M., “What Happens Now? The United Nations After Iraq”, *The American Journal of International Law, Agora: Future Implications of the Iraq Conflict*, Cilt: 97, Sayı: 3, (Temmuz 2003): 607-620.

Freedman, Lawrence, “Prevention, Not Pre-emption,” *The Washington Quarterly*, Cilt: 26, Sayı: 2, (2003): 105–114.

Freudenschuf, Helmut, “Collective Security”, Franz Cede ve Lilly Sucharipa-Behrmann (der.), *The United Nations. Law and Practice*, The Hague/ London/ Boston, Kluwer Law International, 2001, s. 61-82.

Fukuyama, Francis, “Hala Tarihin Sonundayız”, Metin Sever (çev.), Ebru Kılıç (der.), *Düşmanını Arayan Savaş*, İstanbul, Everest Yayınları, 2001, s. 302-328.

Gardner, N. Richard, “Neither Bush nor the Jurisprudes”, *The American Journal of International Law, Agora: Future Implications of the Iraq Conflict*, Cilt: 97, Sayı: 3 (Temmuz 2003): 585-590.

Glennon, Michael, “Military Action Against Terrorist Under International Law: The Fog of Law: Self- Defense, Inherence, and Incoherence in Article 51 of the United Nations Charter”, *Harvard Journal of International Law & Public Policy*, Cilt: 25, Sayı: 2, (2002): 535-549.

Göztepe, Ece, “Amerika’nın İkinci Irak Müdahalesinin Uluslararası Hukuk ve Türkiye’nin Bu Savaşa Katılımının Türk Anayasa Hukuku Açısından Bir Değerlendirmesi ya da ‘Haklı Savaşın’ Haksızlığı Üzerine”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 59, Sayı: 3, (2004 Temmuz – Eylül): 80-103.

Gray, Christine, “From Unity to Polarization: International Law and the Use of Force against Iraq”, *European Journal of International Law*, Cilt: 13, Sayı: 1, (2002): 2-24.

Greig, Donald Westlake, “Self-Defence and the Security Council: What Does Article 51 Require?”, *International and Comparative Law Quarterly*, Cilt: 40, Sayı: 2, (1991): 366-402.

Güneş, Şule Anlar, “Uluslararası Toplumun Ortak Değerleri Sorunu, Çevrenin Korunması ve Jus Cogens Doktrini”, *AÜSBF Dergisi*, Cilt: 59, Sayı: 4, (2004): 127-140.

Halatçı, Ülkü, “11 Eylül Terörist Saldırıları Ve Afganistan Müdahalesi’nin Bir Değerlendirmesi”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, , Cilt: 2, Sayı: 7, (2006): 82-96.

Han, Ahmet K., “Tarafsız Olmayan Savaş, Yeni Muhafazakar Komplo ve Bush Doktrini”, Toktamış Ateş (der.), *ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya*, Ankara, Ümit Yay., 2004, s. 115-153.

Hazır, Hayati, “Avrupa Topluluğu İle Türk Hukuk Sisteminin Bütünleşmesinde Egemenliğin Devri Sorunu”, *Prof. Dr. Halil Cin’e Selçuk Üniversitesinde 10. Hizmet Yılı Armağanı*, Konya, Selçuk Üniversitesi Yay., 1995, s. 15-28.

Henkin, Louis, “The Use of Force: Law and US Policy”, Louis Henkin, Stanley Hofmann, Jeane J. Kirkpatrick, Allan Gerson, William D. Rogers ve David J. Scheffer (der.), *Right vs. Might, International Law and the Use of Force*, New York, Council on Foreign Relations Press, 1991, s. 37-70.

Hsiung, James C., “Dynamics between China, Russia and the United States”, *Harvard International Journal*, Cilt: 26, Sayı: 1, (2004): 14-22.

Hurrell, Andrew “Yorumlar”, Michael Byers, George Nolte (der.), Erdem Denk (çev.), *ABD Hegemonyası ve Uluslararası Hukukun Temelleri*, Ankara, Siyasal Basım Yayım Dağıtım, 2007, s. 391-396.

İsen, B. Galip, “Amerikan Bilgeliğinin Irak Yazı-Turası: Gücün Gerçeği mi, Gerçeğin Gücümü?”, Toktamış Ateş (der.), *ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya*, Ankara, Ümit Yay., 2004, s. 303-329.

Kaya, İbrahim, “11 Eylül Saldırıları ve Sonrası: Uluslararası Hukukta Askeri Müdahale”, *Stratejik Analiz*, Cilt: 2, Sayı: 19, (Kasım 2001): 102-108.

Keskin, Funda, “BM ve Kuvvet Kullanma”, *Avrasya Dosyası*, Cilt: 8, Sayı: 1, (İlkbahar 2002): 149-189.

Keskin, Funda, “Irak Savaşı ve Uluslararası Hukuk”, *Hukuk ve Adalet Dergisi*, Sayı: 1, (Ocak-Mart 2004): 12-28.

Keyman, E. Fuat, “11 Eylül Sonrası Dünya ve Demokratik Yönetim”, *Hukuk ve Adalet Dergisi*, Sayı: 1, (Ocak-Mart 2004): 115-127.

Klein, Pierre, “ABD Hakimiyetinin Antlaşma Rejimlerinin Hazırlanması Ve Antlaşmalar Hukukunun Gelişimi Üzerindeki Etkileri”, Michael Byers, George Nolte (der.), Erdem Denk (çev.), *ABD Hegemonyası ve Uluslararası Hukukun Temelleri*, Ankara, Siyasal Basın Yayım Dağıtım, 2007, s. 403-434.

Kohen, Marcello G., “ABD’nin Soğuk Savaşın Bitişinden Sonra Kuvvet Kullanması ve Bunun Uluslararası Hukuka Etkisi”, Michael Byers, George Nolte (der.), Erdem Denk (çev.), *ABD Hegemonyası ve Uluslararası Hukukun Temelleri*, Ankara, Siyasal Basın Yayım Dağıtım, 2007, s. 221-259.

Köker, Levent, “Yeni Savaşlar Çağında Hukukun Üstünlüğü ve Uluslararası Politika”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 54, Sayı: 4, (2005): 53-63.

Kösebalaban, Hasan, “Yeni Amerikan Güvenlik Doktrini ve Uluslararası İlişkiler”, *2023 Dergisi*, Sayı: 2, (Kasım 2002): 32-39.

Kramer, Ronald, Michalowski, Raymond ve Rothe, Dawn “The Supreme International Crime: How the U.S. War in Iraq Threatens the Rule of Law”, *Social Justice*, Cilt: 32, Sayı: 2, (2005): 51-60.

Krisch, Nico, “Diğerlerinden Daha Mı Eşit? Hiyerarşi, Eşitlik Ve Uluslararası Hukukta ABD Üstünlüğü”, Michael Byers, George Nolte (der.), Erdem Denk (çev.),

ABD Hegemonyası ve Uluslararası Hukukun Temelleri, Ankara, Siyasal Basın Yayım Dağıtım, 2007, s. 153-198.

Kurtuluş, Ersun. N., “The Notion of a Pre-emptive War: The Six Day War Revisited”, *The Middle East Journal*, Cilt: 61, Sayı: 2, (İlkbahar 2007): 221-230.

Kwarkwa, Edward, “Uluslararası Topluluk Uluslararası Hukuk ve ABD”, Michael Byers, George Nolte (der.), Erdem Denk (çev.), *ABD Hegemonyası ve Uluslararası Hukukun Temelleri*, Ankara, Siyasal Basın Yayım Dağıtım, 2007, s. 29-64.

Lampton, M. David, “A Growing China in a Shrinking World: Beijing and the Global Order”, Ezra F. Vogel (der.), *Living with China: US-China Relations in the Twenty-first Century*, New York, W.W. Norton & Company, 1997, s. 113-141.

Lawrence, Robert M., “The Preventive/Preemptive War Doctrine Can Not Justify The Iraq War”, *Denver Journal Of International Law*, Cilt: 33, Sayı: 1, (2004-2005): 15-30.

Moralı, Turan, “Yeni Güvenlik Anlayışı Çerçevesinde NATO’da Meydana Gelen Gelişmeler ve Türkiye’nin Uyumu”, *Dünyada Yeni Güvenlik Anlayışları Türkiye’nin Durumu ve İhtiyaçları Sempozyumu Bildirisi*, İstanbul, 2003, s. 65-83.

Murphy, Sean D., “Terrorism and the Concept of Armed Attack in Article 51 of the U.N. Charter”, *Harvard International Law Journal*, Cilt: 43, Sayı: 1, (Kış 2002): 41-52.

Neuhold, Hanspeter, “U.N. System for Peacefull Settlement of International Disputes”, Franz Cede ve Lilly Sucharipa-Behrmann (der.), *The United Nations. Law*

and Practice, The Hague/ London/ Boston, Kluwer Law International, 2001, s. 59-73.

Oyan, Ekin, “Güncel Uluslararası Siyasal Ortam ve Türkiye’nin Hukuksal Dayanakları”, *Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı: 5, (Temmuz 2005): 53- 69.

Öktem, Emre, “Afganistan Harekatı Üzerine Bazı Gözlem ve Düşünceler”, *Prof. Dr. Ömer Teoman’a 55. Yaş Günü Armağanı*, İstanbul, Beta Yayınları, 2002, s. 1575-1617.

Ökten, Kaan H., “ABD’nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi, Kant’ın Radikal Bir Yorumu mu?”, Toktamış Ateş (der.), *ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya*, İstanbul, Ümit Yayıncılık, 2004, s. 153-169.

Özdağ, Ümit, “Yeniden Yapılanan Ortadoğu”, Dr.Ali Ahmetoğlu, Hayrullah Cengiz ve Yahya Bazkan (der.), *Irak Dosyası*, İstanbul, Tatar Yayınları, 2003, s.140-172.

Özeren, Süleyman ve Cinoğlu, Hüseyin, “Terörizm ve Amerika Birleşik Devletleri: 11 Eylül öncesi ve Sonrası Terörle Mücadele Politikalarının Değerlendirilmesi”, İhsan Bal (der.), *Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler*, Ankara, Usak Yayınları, 2006, s. 180-197.

Özkan, Ayşe, “Uluslararası Hukukta Birleşmiş Milletler ve Afganistan Operasyonu”, *Avrasya Dosyası*, Cilt: 8, Sayı: 1, (İlkbahar 2002): 238-258.

Özkan, Noyan, “ABD’nin Irak’a Askeri Saldırısı Sürecinde Saldırgan ve Müttefiklerinin Hukuki Durumu”, *İzmir Barosu Dergisi*, Uşak Matbaacılık, Cilt: 68, Sayı:2, (2003): 17-33.

Pellet, Alain, “Yorumlar”, Michael Byers, George Nolte (der.), Erdem Denk (çev.), *ABD Hegemonyası ve Uluslararası Hukukun Temelleri*, Ankara, Siyasal Basın Yayım Dağıtım, 2007, s. 461-472.

Rahman, Sabeel, “Another NewWorld Order? Multilateralism in the Aftermath of September 11”, *Harvard International Review*, Cilt: 23, Sayı:4, (Kış 2002): 40-48.

Ratner, Steven R “Jus ad Bellum and Jus in Bello after September 11”, *The American Journal of International Law, Agora: Future Implications of the Iraq Conflict*, Cilt: 96, Sayı: 4, (2002): 903-911

Ratner, Steven, “Yorumlar”, Michael Byers, George Nolte (der.), Erdem Denk (çev.), *ABD Hegemonyası ve Uluslararası Hukukun Temelleri*, Ankara, Siyasal Basın Yayım Dağıtım, 2007, s. 114-122.

Reçber, Sercan, “Irak’a Yönelik Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuk Açısından Geçerliliği”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 4, Sayı: 13, (2008): 54-69.

Reisman, Michael, “Coercion and Self-determination: Construing Charter Article 2/4”, *American Journal of International Law*, Sayı: 78, (1984): 632-646.

Sapiro, Miriam, “The Shifting Sands of Preemptive Self-Defense”, *The American Journal of International Law, Agora: Future Implications of the Iraq Conflict*, Cilt: 97, Sayı: 3, (2003): 599-607.

Saray, Mehmet, “NATO’nun Yeniden Yapılanması ve Türkiye”, *AGSK, AB ve NATO ilişkilerinin Türkiye’ye Etkisi Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul, Harpak Yayınları, 2001, s. 351-387.

Satkunanathan, Radhika, “The US Invasion Of Iraq: Neoconned Into An Illegal War”, *Sri Lanka Journal of International Law*, Cilt: 16, (2004): 65-82.

Scheffer, David J., “Introduction: The Great Debate of the 1980s”, Louis Henkin, Stanley Hofmann, Jeane J. Kirkpatrick, Allan Gerson, William D. Rogers ve David J. Scheffer (der.), *Right v. Might, International Law and the Use of Force*, New York, Council on Foreign Relations Press, 1991, s. 1-17.

Skocpol, Theda, “Will 9/11 and The War on Teror Revitalize American Civic Democracy?”, *Political Science & Politics*, Cilt: 35, Sayı: 3, (2002): 534-545.

Sofaer, Abraham D., “On the Necessity of Pre-emption”, *European Journal of International Law*, Cilt: 14, Sayı: 2, (2003): 218-224.

Soysal, Mümtaz, “Değişen Egemenlik ve Meşruluk”, *Anayasa Yargısı, Anayasa Mahkemesi Yayınları*, Sayı: 20, (2003): 173-181.

Stahn, Carsten, “Enforcement Of Collective Will After Iraq”, *The American Journal of International Law, Agora: Future Implications of the Iraq Conflict*, Cilt: 97, Sayı: 4, (2003): 804-823.

Stromseth, Jane E., “Law and Force After Iraq, A Transitional Moment”, *The American Journal of International Law*, Cilt: 97, Sayı: 3, (2003): 628-642.

Szasz, Paul C., “The Security Council Starts Legislating”, *The American Journal of International Law*, Cilt: 96, Sayı: 4, (2002): 901-905.

Şahin, Fatma Süzgün, “Değişen Egemenlik Kavramı”, *Türk İdare Dergisi*, Sayı: 443, (Haziran 2004): 30-37.

Taft, William H. IV, Todd F., Buchwald, “Preemption, Iraq, and International Law”, *The American Journal of International Law, Agora: Future Implications of the Iraq Conflict*, Cilt: 97, Sayı: 3, (2003): 557-563.

Tarhanlı, Turgut, “Kuvvet Kullanma, Meşruiyet ve Hukuk”, *Anayasa Yargısı 20, Anayasa Mahkemesi Yayınları*, Sayı: 50, (2003): 138-153.

Taşdemir, Fatma, “Uluslararası Anarşiye Giden Yol: Uluslararası Hukuk Açısından Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 2, Sayı: 5, (2006): 81-85.

Toluner, Sevin, “Nikaragua’ya Karşı Askeri ve Benzeri Faaliyetler Davası’ndaki Yargı ve Meşru Savunma Hakkı”, *Mahmut R. Belik’e Armağan*, İstanbul, İstanbul Milletlerarası Münasebetler Araştırma ve Uygulama Merkezi, 1993, s. 391-422.

Toope, Stephen, “Güçlü Ama İkna Edici Değil Mi?, Yapılageliş Hukukunun Oluşumunda ABD’nin Rolü”, Michael Byers, George Nolte (der.), Erdem Denk (çev.), *ABD Hegemonyası ve Uluslararası Hukukun Temelleri*, Ankara, Siyasal Basın Yayım Dağıtım, 2007, s. 321-354.

Tunç, Çiğdem, “Değişen Dünya Düzeni, Değişen Barış Gücü Misyonları ve Türkiye’nin Katkısı”, *Avrasya Dosyası*, Cilt: 8, Sayı: 1, (İlkbahar 2002): 258-273.

Türkmen, Füsün, “ABD’nin Dış Politikası: Devamlılık ve Değişim”, *Doğu Batı*, Sayı: 32, (Mayıs- Haziran 2005): 157–181.

Uğrasız, Bülent, “ABD’nin Irak Politikası”, *DEÜ Siyasal Bilgiler Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 4, (2003): 141-173.

Ulfstein, Geir, “Terrorism and the Use of Force”, *Security Dialogue*, Cilt: 34, Sayı: 2, (2003): 155-167.

Uygun, Oktay, “Küreselleşme ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi”, *Anayasa Yargısı 20, Anayasa Mahkemesi Yayıncılık*, Sayı: 50, (2003): 255-267.

Vagts, Detlev F., “Hegemonic International Law”, *The American Journal of International Law*, Cilt: 95, Sayı: 4, (2001): 843-848.

Wedgwood, Ruth, “The Fall of Saddam Hussein: Security Council Mandates and Preemptive Self- Defence”, *The American Journal of International Law, Agora: Future Implications of the Iraq Conflict*, Cilt: 97, Sayı: 3, (Temmuz 2003): 576-585.

White, Nigel D., Myjer, Eric P. J., “The Use of Force Against Iraq”, *Journal of Conflict and Security Law*, Cilt: 8, Sayı: 1, (Mart 2003): 1-14.

Yapıcı, Utku, “Uluslararası Hukukta Terörizme Karşı Kuvvet Kullanımı Sorunu”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 2, Sayı: 7, (2006): 19-27.

Yasuaki, Onuma, “War”, Onuma Yasuaki (der.), *A Normative Approach to War* Oxford, Clarendon Press, 1993, s. 19-59.

Yavuz, Celalettin, “Sorunlu Komşu İran, Çıkarlarımız Örtüyor Mu; Çakışıyor Mu?”, 2023, Sayı: 58, (2006): 3-15.

Yoo, John, “International Law and the War in Iraq”, *American Journal of International Law, Agora: Future Implications of the Iraq Conflict*, Cilt: 97, Sayı: 3, (2003): 563-576.

Yoo, John, “Using Force”, *The University of Chicago Law Review*, Cilt: 71, Sayı: 3, (2004): 738-745.

Zelikow, Philip, “The Transformation of National Security”, *The International Interest*, Sayı: 71, (İlkbahar 2003): 18-27.

Sürelî Yayınlar

Arslan, Zühtü, “11 Eylül, Leviathan Döndü”, *Radikal*, 12.09.2002, s. 13.

Bush, George, *The New York Times*, 29.01.1992, s. 16.

Ignatieff, Michael, “The American Empire,” *New York Times*, 5.01.2003, s. 2.

Kahraman, H. Bülent, “Yeni Yeni Dünya Düzeni”, *Radikal*, 21.02.2003, s. 8.

Karagül, İbrahim, “Felaket Senaryosu Dicle ve Fırat Savaşı ve Amerika'nın Güneydoğu Israrı”, *Yeni Şafak*, 8.03.2003, s. 4.

Kleveman, Lutz, “The New Great Game”, *The Guardian*, 20.10.2003, s. 4.

Oral, Zeynep, “Çatışmaların Kıskaçında Afganistan”, *Cumhuriyet*, 11.06.2005, s. 7.

Teather, David, “Civil Libertarians Prepare to Fight Bush over Tougher Anti-Terror Laws”, *The Guardian*, 15.03.2003, s. 7.

Ülker, Emrah, “Amerika ‘Big Brother’ Toplumunu Olma Yolunda Hızla İlerliyor”, *Zaman*, 17.01.2003.

“11 Eylül Bantlarda”, *Radikal*, 09.06.2002, s.11.

“40 İran Tesisi Hedefte”, *Milliyet*, 18.01.2005, s. 6.

“Ben Laden question”, *The Guardian*, 17.10.2001, s. 14.

“Coni İran’a Sızdı”, *Posta*, 18.01.2005, s. 1.

“Çin Firmalarına İran Cezası”, *Milliyet*, 19.01.2005, s. 8.

“Iran Wants To Be A Major Player”, *Newsweek*, 11.07.2005, s. 31.

“İran: Nükleerden Vazgeçemeyeceğiz”, *Milliyet*, 04.02.2005, s. 8.

“Kandahar’da Son Günler”, *Milliyet*, 1.01.2001, s. 6.

“Özgürlük bol geldi”, *Radikal*, 17.07.2003, s. 5.

“Taliban Esirleri”, *Cumhuriyet*, 26.01.2002, s. 2.

“Taliban Pes Etti”, *Milliyet*, 7.01.2001, s. 1.

Elektronik Kaynaklar

Annan, Kofi , “Adoption of Policy of Pre-emption Could Result in Proliferation of Unilateral, Lawless Use of Force”, *BM Genel Kurulu Konuşması*, 23.09.2003, [[http://www.un.org/News/oss/sg/stories /statementssearchfull.asp?statID=27](http://www.un.org/News/press/docs/2003/20030923.stm)].

Arnove, Anthony, “Iraq Under U.S. Occupation: It Was Never As Bad As This”, 04.08.2009, [<http://www.zmag.org/znet/viewArticle/5004>].

Aslan, Ali H., “*Yeni Bush Doktrini ve Türkiye*”, *Zaman*, 22.09.2002, [<http://arsiv.zaman.com.tr/2002/09/22/yazarlar/alihalitaslan.htm>].

Bağbaşıoğlu, Arif, “ABD-BM İlişkisi Çerçevesinde Afganistan Operasyonu”, 20.05.2005, [http://www.aysam.org/asyaavrupa/?newsid_in=255&catalogid_in=46].

Bal, İdris, “Ortadoğu’da Savaş ABD ve Türkiye”, 25.04.2004, [www.haberanaliz.com/bal.php].

BBC, 29.11.2005, [<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/americas/2042766.stm>].

BBC, 28.11.2005, [<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/2004643.stm>].

BBC, 29.11.2005, [<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/3591315.stm>]

Beeson, Mark ve Higgott, Richard, “Hegemony, Institutionalism and US Foreign Policy: Theory and Practice in Comparative Historical Perspective”, 12.11.2003, [http://eprint.uq.edu.au/archive/00001192/01/mb_rh_birm_03.pdf], s.1-27.

Bennet, Christopher, “Combating Terrorism”, *NATO Review*, Sayı: 1, 01.10.2003, [http://www.nato.int/docu/review/2003/issue1/english/art2.html], s. 2-14.

Bradford, William., “The Duty To Defend Them, A Natural Law Justification For The Bush Doctrine Of Preventive War”, 07.08.2005, [www.ssrn.com], s. 21-39.

Charlesworth, Hilary, “Is International Law Relevant to the War in Iraq and its Aftermath?”, 19.09.2004, [http://www.globalpolicy.org/empire/un/2003/1029charlesworth.pdf], s. 1-9.

Çapur, Hakan, “Uluslararası Hukuk Perspektifinden Amerikan Müdahaleciligi”, 03.03.2007, [dusuncegundem.com/sayı-27/dosya-uluslararasi-hukuk-perspektifinden-amerikan-mudahaleciligi-html].

Döner, Ayhan, “Kuvvet Kullanma Yasağı ve İnsani Müdahale Açısından Körfez Krizi”, 15.05.2005, [http://www.eakademi.org/incele.asp?konu='Kuvvet%20Kullanma%20Yasağı%20ve%20İnsani%20Müdahale%20Açısından%20H.%20Körfez%20Krizi '&kimlik=-397695427&url=makaleler/adonerl.htm].

Duncan, Currie, “Preventive War and International Law after Iraq”, *Greenpeace International*, 22.05.2008, [www.greenpeace.org/press/preventive-war-and-internat], s. 12-17.

Enginsoy, Ümit, “ABD'nin yeni Güvenlik Stratejisi”, 28.12.2006, [www.ntvmsnbc.com/news/365391.asp].

Gaddis, John Lewis, “A Grand Strategy”, 19.08.2009, [http://www.foreignpolicy.com/Ning/archive/archive/133/gaddis.pdf].

Gorka, Sebestyen, “Madde Nasıl İşletildi”, *NATO Dergisi*, 26.03.2008, [<http://www.nato.int/docu/review/2006/issue2/turkish/art1.html>].

Hurd, Nathaniel, “Security Council Resolution 1441 and the Potential Use of Force Against Iraq”, 12.04.2005, [www.casi.org.uk/info/hurd021206.pdf].

J. Bacevich, Andrew, “Robert Kaplan: Empire Without Apologies,” *The Nation*, 08.09.2005, [<http://www.thenation.com/doc/20050926/bacevich>].

Kagan, Robert, “Power and Weakness”, *Policy Review*, Sayı: 113, Haziran-Temmuz 2002, [http://www.policyreview.org/JUN02/kagan_print.html], s. 2-14.

Kardaş, Şaban, “Afganistan Operasyonu’nun AGSP’ye Olan Yansımaları”, 14.04.2004, [www.liberal-dt.org.tr/guncel/Kardas/sk_afganistan.htm].

Kırgıs, Frederic L., “Terrorist Attacks on the World Trade Center and the Pentagon”, *A.S.I.L. Insights*, 29.09.2001, [www.asil.org/insights/insigh77htm].

Kongar, Emre, *ntvmsnbc*, 12.11.2005, [<http://www.ntvmsnbc.com/news/245912.asp>].

Krajewski, Markus ve Can, Osman, “ABD’de Terör Saldırısı ve Afganistan’a Karşı Savaş, Uluslararası Hukuk Hangi Yanıtları Verir?”, 3.11.2001, [<http://eakademi.org/makaleler/ocan-3.htm>].

Laçiner, Sedat, “ABD’nin Yaptığı 3 Ölümcül Hata”, *USAK*, 09.11.2006, [<http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?id=488&type=3>].

Lake, Anthony, “From Containment to Enlargement”, *John Hopkins University*, 21. 12. 2008, [<http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/lakedoc.html>].

Nye, Joseph, “U.S. Security Policy: Challenges for the 21st Century”, *U.S. Foreign Policy Agenda*, 16.02.2007,

[<http://uninfo.state.gov/journals/itps/0798/ijpe/pj38nye.htm>].

Penelope, Simons C., “Humanitarian Intervention”, 16.11.2004, [<http://www.ploughshare.ca/content/working%20PAPERS/>].

Portela Sais, Clara, “Terrorism and the Law of the Use of Force”, 18.08.2009, [<http://www.bits.de/public/researchnote/rn02-2.htm>].

Sheafer, Brett D. ve Scardaville, Micheal, “How the United Nations Can Show Its Support for America’s War Against Terrorism?”, 10.10.2002, [www.heritage.org/library/backgrounder/bgl474.html].

Simma, Bruno, “NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects”, *European Journal of International Law*, Cilt: 10, Sayı: 1, 20.10.2003, www.ejil.org/journal/Vol10/Nol/abl.html].

Stahn, Carsten, “Security Council Resolutions 1368 (2001) and 1373 (2001): What They Say and What They Do Not Say”, *European Journal of International Law Discussion Forum*, 20.10.2002, [www.ejil.org/forum_WTamesages/15.html].

“21. Yüzyılda NATO”, 10.11.2005, [http://www.nato.int/docu/21-cent/21st_tur.pdf].

“ABD Yeni Güvenlik Stratejisinde Önleyici Saldırıda Israrlı”, *Hürriyet* 12.10.2006, [www.hurriyetusa.com/haber_detay.asp?id=8060].

“Afganların Bedeninde Uranyum İzi”, *NTVMSNBC*, 15.08.2009.
[<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/216933.asp>].

“Arms-Deal”, *USA Today*, 28.11.2005, [<http://www.usatoday.com/news/world/2002/05/24/arms-deal.htm>].

“Article 5 and the Case of the Terrorist Attacks Against the United States”,
26.03.2008, [<http://www.nato.int/terrorism/five.htm>].

“BM’den ABD’ye İşkencenin Kökünü Kazı Uyarısı” *Zaman*, 04.09.2009,
[<http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=286522&keyfiem=4972616B27746120C4B0C59F>].

“Bush Chronology”, 30.11.2005, [<http://www.wws.Princeton.edu/bushconf/BushChronology.pdf>], s. 1-17.

“Irak: Bir Yıl Sonra İnsan Hakları Hala Korkunç Durumda” *Uluslararası Af Örgütü Türkiye*, 04.08.2009, [http://www.amnesty.org.tr/yeni/index.php?view=article&catid=70&id=260&option=com_content].

“Irak’ın Yakın Tarihi”, *BBC*, 2004.02.04, [http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2004/02/040202_irak_kronoloji.shtml].

“Mezar’da Katliam kaseti ABD, İngiltere ve Dostum’u korkuttu”, *Yeni Şafak*,
15.08.2009, [<http://yenisafak.com.tr/arsiv/2002/Haziran/22/ikaragul.html>].

“The Legality Of The Use Of Force Against Iraq, frequently Asked Questions”,
25.06.2004, [www.globalsecurity.com].

“Yeni Stratejik Hedefi İran”, *Evensel*, 29.12.2006, [www.evrensel.net/06/03/17/politika.html].

Resmi Belgeler

ABD 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi, (10.9.2002), [<http://whitehouse.gov/nsc/nss.htm>].

BM Antlaşması, (1945), [<http://www.un.org/en/documents/charter/>].

BM Güvenlik Konseyi Kararı 1214, (1998), [<http://www.un.org/documents/sc/res/1998/scres98.htm>].

BM Güvenlik Konseyi Kararı 1267, 1284, (1999), [<http://www.un.org/documents/sc/res/1999/scres99.htm>].

BM Güvenlik Konseyi Kararı 1333, (2000), [<http://www.un.org/documents/sc/res/2000/scres00.htm>].

BM Güvenlik Konseyi Kararı 1368, 1373, 1386, (2001), [<http://www.un.org/documents/sc/res/2001/scres01.htm>].

BM Güvenlik Konseyi Kararı 1401, 1441, (2002), [<http://www.un.org/documents/sc/res/2002/scres02.htm>].

BM Güvenlik Konseyi Kararı 1472, 1483, (2003), [<http://www.un.org/documents/sc/res/2003/scres03.htm>].

BM Güvenlik Konseyi Kararı 660, 661, 678, 670, (1990), [<http://www.un.org/documents/sc/res/1990/scres90.htm>].

BM Güvenlik Konseyi Kararı 687, (1991), [<http://www.un.org/documents/sc/res/1992/scres91.htm>].

BM Güvenlik Konseyi Kararı 731, (1992), [<http://www.un.org/documents/sc/res/1992/scres92.htm>].

BM Güvenlik Konseyi Kararı 82, 83, 84, 85, (1950), [<http://www.un.org/documents/sc/res/1950/scres50.htm>].

BM Güvenlik Konseyi Kararı 940, (1994), [<http://www.un.org/documents/sc/res/1994/scres94.htm>].

BM Afganistan Özel Görevi Bildirisi, (18.12.2005), [<http://www.unama-afg.org/about/info.htm>].

Hans Blix'in Güvenlik Konseyi'ne yazdığı 14 Şubat 2003 Tarihli Mektup, (31.07.2009), [<http://www.un.org/Depts/unmovic/blix14Febasdel.htm>].

Korfu Kanalı Davası (Arnavutluk-İngiltere), *Uluslararası Adalet Divanı Raporları*, 1949.

NATO Antlaşması, (1949), [http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm]

Nikaragua'ya Karşı Askeri ve Paramiliter Aktiviteler Davası (Nikaragua -ABD), *Uluslararası Adalet Divanı Raporları*, 1986.

ÖZET

Soğuk savaşın ve iki kutuplu dünya düzeninin sona ermesinden yaklaşık 10 yıl sonra yaşanan 11 Eylül 2001 terör saldırısı tarihte bir dönüm noktası oluşturmuştur. Bu çalışmada; süper güç olan Amerika Birleşik Devletleri'nin 11 Eylül sonrası gerçekleştirdiği Irak ve Afganistan müdahalelerinin uluslararası hukuk çerçevesinde incelenmesi ve bu müdahaleciliğin BM Sistemi üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla öncelikle uluslararası hukukun, Amerikan müdahaleciliği ile bağlantılı kısımları kuvvet kullanma temelinde incelenmiştir. Daha sonra Amerika Birleşik Devletleri'nin güvenlik ve buna bağlı dış politikasına göz atılmıştır. ABD'nin Afganistan ve Irak askeri müdahaleleri ayrı ayrı uluslararası hukuk temelinde incelenmiştir. BM Sistemi temelinde Uluslararası Hukukun, bu müdahalelere hukuki temel sağladığı ABD'ce ileri sürülen, BMGK kararları yoluyla, yaşadığı değişim ve yenilikler ele alınmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma ABD'nin uluslararası hukuka aykırı davranışlarını tespit etmekle kalmayıp, ABD müdahaleciliğinin uluslararası hukukta yarattığı etkiyi de göz önüne sermeyi amaçlamaktadır. Nükleer silahların var olduğu bir dünyada süper güç olan ABD'nin, eski dönemlerdeki hegemonlara kıyasla, uluslararası hukukun oluşumunda daha az etkili oluşu incelenmiştir. Buradan yola çıkılarak ABD'nin uluslararası hukuk içinde kalma gayreti temelinde uluslararası hukuka vermek istediği yön belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: ABD, Kuvvet Kullanma, Birleşmiş Milletler, Askeri Müdahale, Uluslararası Hukuk.

ABSTRACT

The terrorist attack that took place on 9.11.2001, approximately one decade after the end of the cold war and bi-polar world order, has been a milestone in history. This study aims to analyze the, worlds new super power, USA's Iraq and Afghanistan military interventions after 9/11 by the scope of international law and evaluate the impact of this interventionism on UN System. For this analyze, before all else, the related parts of international law regarding American interventionism has been scrutinized on the basis of use of force. Later, the USA's security policy and related foreign policy is evaluated. U.S. military interventions in Afghanistan and Iraq on the basis of international law are examined separately. The innovations lived through by the new UNSC resolutions, which legality of the interventions are based according to USA, on International Law on the basis of UN System had been discussed.

This study determined, not to just underline the US's violation of international law, but also point out the impact of USA interventionism on current international law. Its examined that; the super power namely USA, is being less effective in the formation of international law, in a world where Nuclear weapons have existed, while compared to the ex-hegemons. Consequently on the basis of USA's effort to stay in the boundaries of international law, the direction USA desires for the evolution of international law attempted to determined.

Key Words: USA, Use of Force, United Nations, Military Intervention, International Law.